ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.3 (LIV), 2011

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2011

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.3 (LIV), 2011. - Chişinău: USM, AMSP, 2011. – 205 p.

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://www.usm.md/?mode=437

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

MACHIAVELLISMUL CA MODEL DE COMPORTAMENT AL OMULUI POLITIC ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR DEMOCRATICE DIN SPAȚIUL POSTCOMUNIST

Cristina CEAGLEI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Magistru în ştiințe politice

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

In a society the political behavior is a true "barometer" of the political life, being a transposition in practice of the political values, of the political conscience and of the rules that regulate the political activity. The most important qualities of the political actor of the transition, that make up the core of its political subjectivity and largely determine the nature of his conduct are: political rationality, political realism, the actual capacity of political actors to play political roles, responsibility and political creativity and humanism. Political man of the transition perceives and applies the quote "the end justifies the means" in terms of personal interests, personal advantages, which are a priority for him, social interest being only an argument of his actions. Machiavellian politician is one who doesn't know what the honor of the given word signifies. In post-soviet man case, we identify differences in ways of thinking, as well as in modes of behavior (at one and the same subjects). The policy responds to a social life need and political human's innate sociability forces him to assume responsibility for the destiny of society. But it may happen that the politician to be not always a moral man, but he may have brilliant strategic skills. Reality requires that politicians to show as few as negative qualities in their political behavior, and the negative ones they already have, to have as little influence on their activity.

Fiind o ființă dotată cu rațiune, omul este cercetat fie în sens metafizic, fie în sens moral sau din alt punct de vedere, accentuîndu-se omenescul, virtuțile lui, demnitatea pe care o manifestă sau alte calități. În acest context, remarcăm că pe parcursul evoluției gîndirii filosofice şi politice au fost expuse mai multe viziuni şi concepții privind omul şi virtuțile sale. Aristotel a numit omul „animal

politic”, Rabelais afirma că omul este „un animal care rîde”, J.Cardan l-a numit pe om „animal care e dispus să mintă, să inducă lumea în eroare”. A.Schopenhauer considera omul ca fiind „un animal tragic”, al cărui instinct nu este convins în acțiuni chibzuite şi argumentate. Platon examinează omul atît ca ființă problematică, cît şi ca ființă cu aptitudini orientate spre activitate (*Homo faber*). Apreciind omul, Cicerone accentuează faptul că acesta posedă rațiune, iar de aici şi aprecierea *Homo sapiens*. Antropologia filosofică contemporană a avansat şi mai mult la acest capitol evidențiind un şir de aprecieri noi: *homo economicus, homo significus, homo religious, homo ecologicus, homo moralis, homo politicus* etc. [1, 33].

Totodată, omenirea din cele mai vechi timpuri, în concordanță cu natura sa, a meditat asupra calităților ce trebuie să le posede un om înzestrat cu putere, ca să se deosebească de muribunzi. Întemeietorul învățăturii despre liderismul politic, M.Weber, scrie că numai acel ce este sigur că el nu va tremura dacă din punctul lui de vedere lumea va fi ori prea neghioabă, ori prea laşă pentru ceea ce el vrea să propună: numai acel care în pofida tuturor faptelor va zice “şi totuşi” – numai acela, are vocația profesională pentru a face politică [2, 706]. Ideea dată îşi trage începutul încă din antichitate. Renumitul filosof antic Aristotel în opera sa “*Politica*” afirmă că individul care speră să ocupe cele mai înalte posturi trebuie să posede trei calități: în primul rând - să accepte orînduirea existentă, în al doilea rând - să posede calități imense pentru realizarea obligațiunilor, în al treilea rând - comportamentul lui să se distingă prin virtute şi dreptate, care corespund oricărei orânduiri de stat. În opinia publică totul este minciună şi adevăr, va scrie mai apoi Hegel, însă să găseşti în ea adevărul e sarcina marelui om. Cel care va găsi şi va îndeplini ceea ce doreşte şi cere timpul său, acela şi este omul mare al acelui timp .

În viziunea noastră, fiecare dintre aceste aprecieri conține anumite elemente de adevăr, deoarece în fiecare din ele este făcută încercarea de a explica că omul a devenit ființă cu un statut ontic propriu, în virtutea utilizării rațiunii şi imaginii creatoare. Considerăm că în practica socială contemporană atît de contradictorie a omului ar putea să apară şi alte noțiuni-aprecieri ale ființei umane. Credem însă că una dintre aceste noi noțiuni-aprecieri ar putea fi cea propusă de D.Căldare, adică cea de *Homo summae dignis* (sau *dignissimus*), noțiune care ar reflecta calitatea omului de a fi demn, aptitudinea de a avea prestigiu social şi moral, de a fi o adevărată autoritate morală. Problema constă în faptul că astăzi noi ne aflăm la intersecții social-economice, politice şi morale cardinale care influențează nefast demnitatea umană, mai ales cea a omului politic. Din conştiința societății sunt înlăturate cu ritmuri accelerate sub diferite forme valorile spirituale existente. Noile valori spirituale (morale) sau cele general-umane (inclusiv cele religioase) se afirmă în ritmuri lente şi contradictorii, în acelaşi timp societății îi

sunt impuse şi multe valori morale false (nonvalori), care aduc mari prejudicii demnităţii umane.

Comportamentul politic este un adevărat "barometru" al vieţii politice dintr-o societate, fiind o transpunere în practică a valorilor politice, a conştiinţei membrilor societăţii, a normelor ce structurează activitatea politică. La baza declanşării şi orientării comportamentului uman stă o varietate de mobiluri, trebuinţe şi interese [3, 13]. Dintre acestea, interesul politic este cel care dă scop, sens, semnificaţie activităţii şi comportamentului politic, îl declanşează şi direcţionează, contribuind, totodată, la reglarea sa. V.Măgureanu apreciază comportamentul politic [4, 219] ca fiind obiectivarea în acţiune a convingerilor şi atitudinilor politice, corelată cu interesele, ca motivaţie, şi cu scopurile, ca modele mentale, ale individului sau grupului, un răspuns voluntar al individului la situaţii, evenimente, fenomene politice, în general la solicitările mediului social.

„Nu există nimic, doar ceea ce poate fi imitat.", susţine E.Rădescu [5, 44], iar noi ne întrebăm: Imitaţie: artă sau non-valoare? Greu de spus. Imitarea este fenomenul de asimilare conştientă de către individ a unor idei, valori, atitudini, modele comportamentale din care individul se inspiră. În acest sens, putem afirma că machiavellismul a devenit pentru omul politic al tranziţiei obiect al imitării. Dat fiind că tranziţia spre democraţie se desfăşoară în mare parte prin ritmuri frînte, cu procese şi evenimente cu şi fără sens şi perpectivă, care în mare parte nu corespund liniei generale a procesului politic, ci mai degrabă se află sub un unghi faţă de ea, omul politic tranziţional, la fel, se află într-o asemenea stare. Acest om poate fi comparat cu „o punte de-a lungul rîului reformei, care se ciocneşte de noi şi noi proiecte, probleme, evenimente, fenomene, ce rămîn a fi parţial declarate, parţial asimilate, parţial supuse imperativelor democratizării" [6, 163]. Deşi, într-o atare situaţie este destul de problematic a releva şi evalua esenţa comportamentului omului politic al tranziţiei, identificarea acestui factor este posibilă în primul rînd, prin cunoaşterea calităţilor, valorilor politice, asimilate de către acesta, care în ansamblu constituie subiectivitatea lui politică. Cele mai importante calităţi ale omului politic al tranziţiei democratice, care în fond alcătuiesc miezul subiectivităţii sale politice şi determină în mare măsură caracterul comportamentului său, sunt:

a) Raţionalitatea politică – implică capacitatea omului politic de a judeca logic pornind de la permise la concluzii, de a-şi baza deciziile pe cele mai bune informaţii şi pe un calcul atent, de *a-şi alege mijloacele cele mai eficiente şi mai adecvate pentru a maximaliza scopurile şi valorile la cel mai scăzut preţ.* Starea raţionalităţii (conţinutul politicului) depinde de starea contrastului ei – a emotivităţii politice (gradul şi forţa retrăirii politicului). Proporţia optimă dintre acestea e posibilă numai în condiţiile stabile de dezvoltare a sociumului. Psihologia *Principelui* sugerează detaşarea de constrîngerile intelectuale ale raţiunii şi privilegierea noţiunii de temperament. Se înţelege astfel de ce *virtutea,* la Machia-

velli, se identifică cu forța personală, cu energia naturală, nefiind nicidecum o virtute bazată pe rațiune şi pe umilință. În majoritatea societăților postcomuniste, la fazele inițiale de dezvoltare, interpretîndu-şi rolurile din îndemnul emoțiilor, mulți actori politici ai puterii au dăunat serios desfăşurarea proceselor tranziționale.

b) Realismul politic – are la bază nu valori şi idealuri abstracte, ci scopuri pragmatice, adică eficacitatea, utilitatea şi avantajul practic. Poziția pragmatică a omului politic, fiind succesiv fundamentată de N.Machiavelli şi alți gînditori ai epocii moderne şi postmoderne, presupune că *omul politic trebuie să facă ceea ce este justificat din punctul de vedere al intereselor, scopurilor conştientizate*. Actualmente majoritatea actorilor, însă, *de jure* împărtăşesc modalitățile gîndirii realiste, dar *de facto* nu sînt ataşați de ele. Aceasta o demonstrează cea mai mare parte a proiectelor şi programelor de reformare socioeconomică din spațiul postsovietic, elaborate şi realizate mai mult în baza dorințelor factorului puterii decît a evaluărilor obiective a intereselor întregii societăți.

c) Capacitatea reală a actorului politic de a-şi interpreta rolurile politice – condiționată de un anumit nivel de cunoştințe, de deprinderi, experiență politică. Raportarea în linii mari a acestei calități la condițiile postcomuniste demonstrează o lipsă acută (la unele personaje care „devin peste noapte actori politici importanți”) de cunoştințe politice noi, care ar face față dezideratelor democratizării (lipsă, ce se face remarcată în Republica Modova, mai ales, în perioada dezbaterilor electorale). Unii actori vin din regimul comunist şi dispun cu precădere de cunoştințe politice şi experiență politică veche, neadecvate scopurilor reformatoare, respingînd însuşirea unor deprinderi politice noi. Plus la aceasta mulți din ei nu cunosc nici pînă astăzi în mod suficient limba de stat, devenind în cele din urmă piedica principală în implementarea noului. Alții, în majoritate cu vederi democratice, deşi cu o pregătire teoretică mai bună, nu dispun încă de experiența reformării. Dar atît primii, cît şi cei din urmă îşi interpretează rolurile nu atît în baza cunoştințelor, a profesionalismului, cît a posibilităților de a manipula obiectul politic, şi, respectiv, a se bucura de legitimitate din partea lui.

d) Responsabilitate politică – capacitatea de a-şi asuma consecințele propriilor acțiuni. În condițiile tranziției, însă, omul politic de obicei, caută mereu pe cine să dea vina sau să argumenteaze nereuşitele sale prin complicațiunea condițiilor obiective.

e) Creativitate politică – identificarea modelului de dezvoltare a țării, prin îmbinarea rațional-benefică a valorilor naționale cu cele general-civilizaționale. Omul politic al tranziției democratice gen moldovenesc, însă, preferă să împrumute modele, exemple, soluții de la alte state şi să le aplice în societatea proprie, fără a ține cont de specificul diferit de dezvoltare şi de circumstanțele distincte de implementare, care de cele mai multe ori pot duce la efecte opuse.

f) Umanismul politic – ce presupune raportarea oricărei decizii luate, oricărei acțiuni realizate la interesul general-uman. În condițiile tranziției spre democrație, însă, omul politic adesea este ghidat, în activitatea sa, de interesul personal. Cu alte cuvinte, omul poltic al tanziției percepe şi aplică maxima „scopul scuză mijloacele" din perspectiva unui interes îngust, alavantajelor personale, care pentru el sunt prioritare, interesul social fiind doar unul argumentativ, de decor. În aşa condiții devine importantă aprecierea comportamentului omului politic al tranziției în funcție de formula de bază a actorului politic „a cunoaşte – a fi iscusit – a acționa" [6, 178].

Despre nivelul cunoştințelor omului politic al tranziției am vorbit mai sus. În ceea ce priveşte *iscusința* acestuia, abilitatea de a iniția şi promova reforme, de a-şi confrunta şi apăra interesele, de a stabili relații cu alți actori politici în baza valorificării punctelor de tangență, observăm că unii oameni politici preferă să-şi atingă preponderent interesele înguste prin utilizarea mijloacelor antidemocratice, ceea ce vine în dezacord cu interesul general al societății. Două elemente sunt fundamentale, în opinia lui Machiavelli, pentru a deveni conducător: puterea şi viclenia. Puterea, simbolizată de leu, este cea care intervine în momentul în care nu este suficientă autoritatea legii, iar vulpea este politicianul viclean care caută să ocolească toate legile, inclusiv şi cele morale pentru a ajunge la ceea ce şi-a propus. "Trebuie, aşadar, să fii vulpe pentru a recunoaşte cursele şi să fii leu pentru a-i speria pe lupi. Dar trebuie să ştii să-ți ascunzi în tot felul această natură de vulpe, să te prefaci şi să nu te dai pe față, deoarece oamenii sunt atît de naivi şi se supun atît de uşor nevoilor prezente încît acela care înşeală va găsi întotdeauna pe unul care să se lase înşelat" [7, 62-63].

În această ordine de idei, atestăm, în spațiul postsovietic, manifestarea tot mai frecventă a unui aşa fenomen ca „şmecherism", care în mediul politic capătă conotație peiorativă. Principalii actori exponenți ai „şmecherismului" politic sunt în majoritate cei ce s-au format ca lideri, ca conducători, în condițiile regimului totalitar-comunist, fiind educați şi instruiți politic în spiritul formulei machiavelice „Scopul scuză mijloacele". Anume ei au însuşit deplin metodele şmecherismului – defăimarea concurentului potențial, turnarea compromatului asupra lui, dezinformarea, fățărnicia, intrigile, răspîndirea zvonurilor – şi astăzi le ajustează într-un mod sau altul, prin cuvînt şi faptă, la condițiile tranziției. „Şmecherismul" politic este un joc al politicii „murdare", avînd o influență distructivă asupra procesului politic. Deşi în cazul Moldovei fenomenul Lucinschi era considerat acum zece ani forma cea mai rafinată a „şmecherismului" politic, observăm că trăsăturile notificate de E.Volcov (nănăşism, cumătrism, politica standardului dublu, repartizarea interclanică a puterii, sferelor de influență şi a proprietății) au fost preluate (imitate) şi sunt caracteristice şi altor actori politici actuali, devenind astăzi o normă a politicului (nu numai moldovenesc) în general.

În ceea ce priveşte a treia componentă a formulei – *a acționa* – pentru omul politic înseamnă a-şi exprima mai întîi atitudinile, comportamentul său observabil, vis-a-vis de realizarea interesului principal. În acest sens, T.Parsons consideră societatea un ansamblu de sisteme de acțiuni, expresia directă a cărora sunt comportamentele. La nivelul oricărei societăți distingem un comportament politic individual, al cetățeanului în calitate de alegător, de participant la viața politică şi un comportament politic colectiv ce poate îmbrăca forma de grup, partid, națiune, etc. Machiavelli încearcă să contrazică opinia comună a istoricilor precum că masele sunt imorale. Masele, în concepția sa, sunt mai stabile, mai sincere, mai înțelepte şi mai raționale ca principele [8, 130]. Deplasîndu-ne nemijlocit la experiența tranziției postcomuniste, îndeosebi din spațiul ex-sovietic, putem constata o stare extrem de contradictorie a acțiunii politice, ca element structural al comportamentului politic, fie în ipostază de obiect, fie de scop şi mijloace, fie de proces şi efect. Ca şi la Machiavelli, în această perioadă este vorba despre formularea unor scopuri nobile, care în cea mai mare parte țin de democratizarea tuturor sferelor vieții sociale, prin măsuri complexe ale deetatizării, de-monopolizării şi, respectiv, a creşterii pluridimensionalității de manifestare. Or, aceste scopuri sînt departe de a fi profund conştientizate, nu sînt lipsite de incertitudini în formulare, de element ireal în realizare. Plus la aceasta, mijloacele de atingere a acestor scopuri sînt antipopulare, uneori chiar antiumane (admisibile de machiavellism) şi contravin scopurilor nobile. De exemplu, în anii ‘90, aceleaşi metode ale privatizării în unele țări ex-sovietice (Rusia, Republica Moldova) au transformat reforma proprietății în farsă, producînd decepții în rîndul celor mulți, neîncrederea față de politic, în general, şi de stat, în particular.

Aceleaşi condiții ale tranziției democratice de pînă acum adesea sau distins printr-un înalt grad de contradicții antagonice între mijloace și scopuri, între diferite interese care în cele din urmă au dus la acțiuni şi relații în numele unui interes străin (acțiuni bazate pe interese înguste). Realizarea interesului se loveşte întotdeauna de opunerea forțelor sociale între ele, de încercările unora de a schimba conținutul propriu-zis al interesului, de a-l folosi în mod îngust, de a-l impune în mod transformat altor forțe sau întregii societăți. În aşa mod, apare mecanismul comportamentului, acțiunii eronate, mecanismul întoarcerii interesului împotriva sa, de conturare a rezultatului nedorit pentru unii şi dorit pentru alții. O astfel de situație este foarte răspîndită în spațiul postsovietic. Aşa a fost cu interesul privatizării în Moldova, unde majoritatea populației de la început aspira la anumite dividente privatizaționale, însă mai tîrziu varianta moldovenească a privatizării s-a redus la canalizarea activelor valoroase spre cei „ageri şi cu relații” [6, 121] (atît oameni politici, cît şi oameni „simpli”), care urmăreau avantajele lor proprii în detrimentul celor mulți.

Atunci când ne întrebăm ce fel de oameni am vrea să fie politicienii, încercăm să răspundem configurînd sensurile virtuților necesare în politică. Ne vom referi cu precădere la virtuțile rolului de politician şi nu la virtuțile specifice vieții private ale politicienilor. Deşi ar fi de dorit ca rolurile morale să fie în armonie, nu este obligatoriu ca aceasta să se întâmple. Mai mult decît atît, sunt situații în care politicienii sunt iertați pentru greşelile lor din rolurile publice deținute în trecut, dacă sunt percepuți ca eficienți în prezent [9, 72]. Un exemplu elocvent, în acest sens, este acceptarea unor foşti membri ai nomenclaturii comuniste şi ai poliției politice ca lideri ai tranziției spre capitalism democratic în țările est-europene. În fosta URSS, nomenclatura constituia elita politică, adică cadrele superioare din conducerea la toate nivelurile nominalizate în funcție, de către Partidul Comunist. Desemnarea în postul de conducere nu cerea de la individ calități excepționale, conta doar proveniența socială, fidelitatea față de partid şi față de şeful statului, recomandarea câtorva membri de partid, biografia personală şi a rudelor – „exemplară” (ce presupunea lipsa rudelor peste hotare etc.) Acest sistem de recrutare garanta pătrunderea în rîndurile nomenclaturii doar a unor adepți înfocați ai regimului existent, care puteau servi astfel ca *model de comportament politic*. În viziunea lui M.Jilas, elita sovietică s-a transformat într-o clasă politică care-şi exploata crunt propriul popor, substituind de fapt vechea clasă dominantă (moşierii şi burghezia).

În august 1991, nomenclatura a intrat într-o etapă nouă a existenței sale. Astfel, ea şi-a aruncat „pielea” comunistă, jertfind PCUS-ul şi ideologia comunistă, în scopul păstrării controlului asupra proprietății şi a puterii, deoarece partidul s-a compromis total în ochii lumii. În viziunea lui J.Higly şi M.Dogan, „fosta nomenclatură a reuşit în mare parte să-şi păstreze pozițiile elitare. Acest succes se datorează faptului că legile adoptate nu cu mult timp pînă la prăbuşirea regimurilor comuniste au permis privatizarea proprietății de stat”. În opinia noastră, ar fi o exagerare să zicem că toți reprezentanții nomenclaturii au participat la privatizarea proprietății de stat, utilizând pârghii ilicite. Perpetuarea nomenclaturii la putere în Republica Moldova se datorează şi lipsei de experiență politică a unor segmente elitare, lipsa cunoştințelor manageriale pe care le deținea „noua elită nomenclaturistă”, posibila susținere a Occidentului a acestor fenomene de „transmitere democratică a puterii”.

Astfel, cu alte cuvinte, în prezent în Republica Moldova elita politică este compusă din două categorii de actori. Prima este alcătuită din oameni care s-au mai aflat la putere şi au activat în cadrul regimului sovietic (nomenclatura). A doua categorie sunt oamenii care au fost ridicați pe creasta de val al democrației. Mulți din ei nu erau pregătiți de a fi conducători, doar erau simpli cetățeni care credeau în democrație [10, 52]. Pe parcursul ultimilor două decenii elita politică, partidele şi mişcările politice care au condus țara, puțin şi-au bătut capul de obținerea balanței reale de interese a păturilor şi grupurilor sociale. Acce-

dînd la putere această grupare politică a impus societăţii un curs de reformare cu un conţinut capabil pe mult timp să destabilizeze o societate deja aflată în criză. Au fost ratate toate posibilităţile pentru o dezvoltare optimă, nu au fost căutate variante de reformare mai simple pentru popor care ar permite mobilizarea societăţii să realizeze împreună cu conducerea sa un salt şi să ocupe un loc onorabil între ţările lumii. De aici şi neînţelegerea reciprocă, imposibilitatea de comunicare, hăul de netrecut care se cască între cei mulţi de jos şi „elita" politică, mereu în tranşa jocului de putere, întotdeauna agitată în cercul ei strîmt cu figurine posedate de una şi aceeaşi pasiune egoistă şi orgolioasă a supremaţiei.

I. Instabilitatea social-politică şi economică a societăţii de tip moldovenesc este rodul unui deficit de concepţie integrală a transformărilor, deficit de model optim (adaptat adecvat la condiţiile concrete ale ţării) de funcţionare şi dezvoltare a structurilor democratice [11, 115]. Elita politică conducătoare mai mult activează pentru asigurarea intereselor sale corporative care nu se identifică cu interesele altor pături sociale ci chiar sunt contrare intereselor societăţii moldoveneşti. Ea nu este determinată în cursul său politic, îşi schimbă opinia ajungând să se contrazică pe sine însăşi fapt care generează creşterea instabilităţii şi divergenţelor în sfera politică a societăţii. În cadrul elitei moldoveneşti există rivalităţi, adversităţi, opoziţii născute din caracterul ireconciabil al intereselor şi poziţiilor sociale pentru care militează. Se constituie practica cerţii politice orientată la soluţionarea de forţă a conflictelor politice. Acest fapt este demonstrat cu lux de amănunze atît de relaţiile între guvernarea liberal-democrată şi opoziţia comunistă, cît şi de relaţiile din cadrul AIE-1, dar mai ales AIE-2.

Ruptura între morală şi politică este justificată astfel: comportamentul politic este ghidat de maxima: *Scopul scuză mijloacele*, iar scopul major este obţinerea, menţinerea şi exercitarea puterii. Acest comportament nu este justificat, însă, în statul de drept. În cadrul acestuia din urmă, mijloacele care conduc la lezarea drepturilor fundamentale ale omului, nu sunt legitime. Având în vedere că machiavelismul reprezintă un set de convingeri cinice despre natura umană, moralitate şi legitimitatea folosirii oricărei tactici pentru atingerea scopurilor personale, oamenii politici machiavelici au aşa trăsături ca:

1) o bună părere şi încredere în ei înşişi (*cultul personalităţii*);

2) sunt reci şi calculaţi cînd alţii devin emotivi (*utilizarea forţei şi violenţei*);

3) acţionează mult în interesul propriu, chiar dacă este în detrimterul altora (*egoismul*);

4) se aliază cu cei puternici pentru a-şi atinge scopurile şi a obţine gloria (*prestigiul*).

Analizînd cu atenţie aceste trăsături (*cultul personalităţii, utilizarea forţei şi violenţei, egoismul, prestigiul*), observăm că ele se proiectează perfect în com-

portamentul omului politic al tranziției, mai ales a celui care s-a afirmat pe arena politică în perioada regimurilor totalitare:

1) Toată lumea cunoaşte în prezent dimensiunile monstruoase pînă la care a fost împins aşa-zisul *"cult al personalității"* în regimurile totalitar-comuniste. De fapt, în contextul de față, ne interesează nu pentru a descrie mecanismul puterii în sistemul totalitar, ci pentru a învedera, în cîteva cuvinte, consecințele grave ale acestui cult asupra modului de realizare a puterii într-un asemenea sistem, drept urmare a preluării de către deținătorul puterii a comportamentului machiavelic. Deoarece regimurile comuniste nu aveau un sistem legal şi recunoscut de limitare a mandatului conducătorului suprem, odată acaparată puterea de către acesta, nu exista, practic, nici un mijloc real de a limita abuzurile sau arbitrariul instalat prin puterea personală [4, 89-90]. Întreg mecanismul puterii era astfel conceput încît, pe de o parte, voința şefului devenea lege, indiferent cît de aberante erau deciziile sale, iar pe de alta, aparatul de propagandă avea, între altele, misiunea de a exalta geniul personajului, chiar dacă acesta lipsea cu desăvîrşire. În plus, cultul personalității urmărea deseori să zădărnicească orice fel de opoziție din interiorul elitei conducătoare. Atât Stalin, cât şi Mao Zedong au folosit cultul personalității, pentru a strivi oponenții politici din partid sau din afara lui. Crearea unui aşa de cuprinzător cult al personalității a dus deseori la critici aspre ale regimurilor lui Stalin sau, în special, al lui Mao Zedong. Alte cazuri notabile ale cultului personalității mai sunt: A.Hitler – Germania Nazistă, K.Atatürk – Turcia, I.Broz-Tito – Iugoslavia, N.Ceauşescu – România, Saddam Hussein – Irak. În România, mecanismul cultului personalității a căpătat sub conducerea lui N.Ceauşescu, între 1965-1989, o dinamică proprie, în care autoamăgirea narcisistă a devenit o formă socială de comportament, în timp ce apelul la bun simț şi-a pierdut valabilitatea. Actualmente, unele țări care suportă cultul personalității sunt Coreea de Nord a lui Kim Jong-il (care l-a urmat pe tatăl său, decedatul Kim Il Sung) şi, până în 2006, Turkmenistanul lui S.Niyazov.

2) Regimurile totalitariste de orice orientare au avut ca principal instrument teroarea fizică şi psihică, iar forța cea mai brutală a fost dezlănțuită pentru a înăbuşi orice împotrivire față de exponenții acestor regimuri. Încă celebrul savant şi umanist, B.Russel [12, 35], folosea pentru ilustrarea acestei situații sintagma „putere nudă" (*The Naked Power*), adică aceea „care nu implică nici un consimțămînt din partea supuşilor" şi în cazul căreia forța şi *violența* apar în prim-plan, înlocuind orice alt instrument al puterii. La începutul anilor '50, represiunea în spațiul sovietic a dobîndit un caracter de teroare politică, la originea ei aflîndu-se autoritățile statului. Scopul principal al acesteia a fost ca prin intermediul fricii instituite în societate să se ajungă la aşa-numita concordie socială [13, 14]. În acest sens, Machiavelli recomanda că *„este mult mai sigur să fii temut decît iubit"* [7, 60].

L.Wittgenstein a reliefat că violenţa poate fi rezultatul unor contexte sociale, penetrînd, în formă manifestă sau latentă, în anumite ordini statale şi sociale, toate relaţiile social-politice [14, 88]. Violenţa care nu mai poate fi redusă la acţiunile unor indivizi concreţi, care reprezintă mai degrabă totalitatea violenţelor instituţionalizate dintr-o societate, poate fi identificată cu violenţa structurală [15, 5-6]. *Cartea neagră a comunismului: Crime, teroare, represiune* (scrisă de mai multe cadre universitare europene şi publicată în 1997 în Franţa) este o carte care descrie istoria represiunilor politice şi civile ale statelor comuniste. În introducere Stephane Courtois afirmă că „…Regimurile comuniste… au transformat crimele în masă în sistem de guvernare în plină floare” [16]. Statisticile victimelor includ execuţii, distrugerea intenţionată a populaţiei prin foamete, şi decesele cauzate de deportări, incinte fizice, sau prin muncă forţată.

În anii 90, Galtung a mai adăugat o categorie a tipologiei sale, introducînd conceptul de violenţă culturală: „acele aspecte ale culturii care pot fi folosite pentru a justifica şi legitimiza violenţa directă sau structurală. Stelele şi dungile, secerile şi ciocanele, imnurile şi paradele militare precum şi omniprezentul portret al conducătorului, discursurile aprinse şi posterele, toate sunt incluse în această categorie” [17, 59]. Spre exemplu, în perioada de glorie a regimului stalinist, ordinele guvernamentale cereau să se pună portretul lui Stalin în fiecare casă, în fiecare clădire publică, iar mulţi poeţi şi artişti erau instruiţi să producă lucrări care să-l glorifice pe lider.

3) Doar în capul lui Machiavelli principele avea parte de o imagine transfigurată. “Într-o singură creatură, Nicolo găsea în concentraţie maximă însuşi instinctul fundamental al politicii – egoismul”, consideră V.Marcu. „Acest egoism, înălţat cu forţe proaspete dintr-o lume pe dos şi pradă războaielor de tot felul, se revărsa acum în fiinţa egoistului Cesare, transformîndu-se, datorită unor condiţii obiective, într-o nouă formă de stat” [18, 135]. În aşa mod V.Marcu încearcă să demonstreze un tablou al consecinţelor *egoismului omului politic*, un egoism, în opinia noastră, sălbatic. Egoiştii tipici sunt concentraţi numai asupra propriei persoane, nu au principii, îşi urmăresc scopurile indiferent de răul pe care-l provoacă altora şi, dacă se gîndesc cumva la ceilalţi, o fac numai pentru a-i folosi ca mijloce ale scopurilor personale. Indiferent de grad, egoismul înseamnă a plasa propriul bine sau interes înaintea a orice altceva., iar în societăţile postcomuniste (şi nu numai), egoismul reprezintă o determinantă importantă a comportamentului omului politic. De asemenea, egoismul poate fi considerat o manifestare distinctă a utilizării principiilor machiaelliste în calitate de mobil al acţiunilor politice.

4) În viaţa politică, *prestigiul*, deşi nu este determinant, are o mare importanţă pentru cucerirea, păstrarea şi exercitarea puterii. Însuşi Machiavelli preciza în *Principele* că „trebuie să te fereşti să fii urît şi dispreţuit” [7, 78-79]. Prestigiul este un factor puternic în individualizarea puterii politice şi un ingredient in-

dispensabil pentru exercitarea acesteia. Dar el nu doar este o alternativă la violență, cum susține B. de Jouvenel [19, 49], uneori el însoţeşte violenţa. „Nu am văzut cu ochii noştri regimurile care exaltau cel mai mult prestigiul unui conducător – fascismul italian sau hitlerismul -, comițînd şi cele mai groaznice violențe?" este adevărat că, în cazul fascismului, prestigiul „şefilor" se sprijinea exclusiv pe mitologia întreținută în jurul acestora de către aparatul de propagandă; neizvorînd deci din merite reale, era vorba de un fals prestigiu.

Astfel, fostul sistem totalitar la nivelul propagandei şi declarațiilor a operat cu aşa valori general umane ca Dreptate, Cinste, Adevăr, Eficiență, Competență, Competiție, dar eroarea fundamentală a fost în setul de mijloace propuse, în reacredință şi minciună, în nerecunoaşterea enormei prăpastii dintre vorbe şi fapte, dintre ideologie şi realitate [20, 237]. Cu toate acestea, după prăbuşirea comunismului în Europa de Est, noul sistem democratic de guvernare instaurat în regiune a dezamăgit foarte mult masele. Mulți cetățeni, nefiind în stare să reziste presiunilor sociale şi psihologice produse de un capitalism primitiv şi, în opinia lui G.Soros, „sălbatic", au început să tînjească după siguranța şi liniştea trecutului. Sondajele efectuate în statele ce trec perioada de tranziție denotă că masele au ajuns să aibă încredere în militari şi să manifeste ură şi dispreț pentru aleşii publici considerați „corupți", „tîlhari" şi „neprofesionalişti". Drept rezultat, masele consideră corupția, criminalitatea şi haosul ca pe nişte consecințe fireşti ale democrației. Neîncrederea în aleşii publici şi în legislație a format un tip nou de „homo posttotalitaricus" care este caracterizat de sintagma „dacă am putea găsi un lider de genul *„mînă de fier***"** de care am fi siguri că este în stare să soluționeze problemele țării, nu ne-ar părea rău prea mult, dacă el ne-ar lipsi de majoritatea libertăților politice pe care le-am cîştigat în urma prăbuşirii comunismului" [21, 192-193]. Ținînd cont de această realitate, machiavelicii pleacă de la premisa că oamenii sunt naivi şi nu ştiu ce-i bine pentru ei înşişi. În consecință, în relațiile interpersonale ei acționează de o manieră practică, sub deviza "scopul scuză mijloacele", fiind capabili să identifice cu acuratețe situațiile în care tactica lor favorită face față.

Analizând complexitatea conceptului de lider politic, A.Peru consideră că un detaliu principial al acestuia îl constituie autoritatea ca factor de valorificare a puterii omului politic, dar şi ca element inerent al imaginii politice a acestuia [22, 98]. Prăbuşirea în lanț a regimurilor totalitar-comuniste a însemnat, de fapt, o uriaşă invalidare pe plan istoric a unor sisteme politice, economice şi sociale a căror autoritate s-a compromis definitiv în ochii opiniei publice din țările respective şi pe plan mondial. S-a mai dovedit o dată, şi încă pe scară planetară, că forța şi manipularea nu-i sunt suficiente puterii pentru a se putea menține dacă regimurile sunt lipsite de autoritate şi de un minim de consens. Pe de altă parte, în multe societăți actuale, (inclusiv şi în Moldova) din cauza perceperii greşite şi utilizării excesive a machiavelismului (în calitate de determinantă comporta-

mentală), puterea se clatină, există instabilitate persistentă care, în destule cazuri, degenerează în războaie civile şi în genocid. Problema apare în incapacitatea omului politic de a conştientiza necesitatea perceperii autorității politice în calitate de *alter ego* al puterii, care-i asigură acesteia stabilitatea, presupunînd concordanța dintre obiectivele puterii şi interesele majorității sociale şi exprimînd, în aşa fel, legitimitatea puterii. Omul politic este prea preocupat de obținerea, deținerea şi menținerea puterii prin orice mijloace, încît el nu percepe diferența dintre putere şi autoritate, considerîndu-le identice. Deşi scopul lor este identic – realizarea conducerii la nivel social global – ceea ce le diferențiază, sunt mijloacele utilizate pentru atingerea acestui scop. În timp ce puterea presupune folosirea constrîngerii materiale, a forței, autoritatea se prevalează de legi, de caracterul său legitim sau de consensul celor care i se supun. C.Friedrich [23, 62] consideră autoritatea drept capacitatea de a elabora rațional scopurile politice şi de a le justifica adepților prin referire la valori şi tradiție, ceea ce exclude (cu excepția raționalității scopului politic) *machiavelizarea* comportamentului şi acțiunilor omului poltic.

Procesele democratizării şi trecerii la economia de piață necesită crearea unui nou sistem de valori sociopolitice spre care ar fi orientate acțiunile, comportamentele oamenilor. Aceste procese, însă, devin o mare povară pentru majoritatea populației, deoarece necesită o resocializare permanentă, şi, respectiv, acceptarea şi conştientizarea noilor valori. Atitudinea, fiind cauza comportamentului, se relaționează cu acesta într-un mod relativ din motiv că poate să existe o diferență semnificativă între ceea ce oamenii gîndesc, simt (atitudini) şi ceea ce fac pînă la urmă (comportament).

În viziunea noastră unii subiecți sociali nu recunosc şi nu susțin deloc procesele revizuirii valorice, alții (cea mai mare parte a societății) sînt antrenați în ele, dar nu se pot adapta la noile condiții, deoarece „tînjesc” după valorile vechi, cei de al treilea sunt ataşați întru totul la valorile democratice, nemijlocit le creează, însă se confruntă cu mari probleme, nu se pot debarasa de ceea ce este vechi atît la nivel de mentalitate, cît şi de comportament politic. La aceştia din urmă există o divergență evidentă interioară şi comportamentală între declarații cu nuanțe democratice şi fapte cu nuanțe totalitare sau autoritare. Politicianul machiavellic este cel care nu cunoaşte ce înseamnă onoarea cuvîntului dat. *„De altfel un principe are întotdeauna la îndemînă tot felul de motive îndreptățite care îi îngăduie să-şi calce cuvîntul sub aparențe cinstite.”*, susține Machiavelli [7, 63]. Nu rareori, în cazul omului poltic postsovietic, identificăm divergențe şi în modurile de gîndire, cît şi între modurile de comportament (la unii şi aceeaşi subiecți).

Astfel, particularitățile comportamentului politic al elitei guvernante postsocialiste (inclusiv moldoveneşti) le putem identifica prin:

- *Lupta pentru putere*, nu pur şi simplu pentru o oarecare putere, însă pentru o putere necontrolată nici din partea puterii centrale, nici din partea celei civile. Din acest punct de vedere putem afirma că dacă aceste pături ale elitei guvernante nu au o bază socială concretă, apoi reversul ei este: liderii guvernamentali postcomunişti nu sunt răspunzători în fața nimănui. Posibilitatea unui control social al acestor lideri "independenți" este foarte redusă din considerentele că unii din liderii statului nostru sunt uniți între ei prin legături invizibile: de rudenie, pământeşti etc.

- *Întărirea aparatului birocrat* şi a elitei birocratice a căpătat proporții imense. Savantul englez G.S.Mills, vorbind despre birocrație, scrie că aceştia pot să blocheze orice ordin printr-un "veto" ascuns, adică să refuze de a-l realiza în practică. Această modalitate a comportamentului politic de frînare a reformelor a căpătat o amploare extrem de mare în condițiile actuale. La această situație se mai adaugă şi faptul că actele de guvernare sunt presărate de decizii contradictorii, de nesfârşitul şir al instrucțiunilor care modifică legile, de decizii arbitrare ale funcționarilor guvernamentali, care pur şi simplu ignoră legea.

- *Indiferența politică ce se limitează cu cinismul.* Aproximativ toți reprezentanții organelor executive de diferit rang controlează anumite structuri comerciale, sfere economice. Scopul guvernatorilor este de a nu scăpa de sub controlul său sursa principală de profit. În caz de "nerespect" a persoanei sus-puse din partea organizației date, aceasta poate fi pedepsită prin comisii, impozite etc. În aşa mod, elita aparatului executiv frînează inițiativa creativă, ce vine din partea maselor şi speranța la un trai mai bun.

- *Lipsa unei concepții a dezvoltării.* Lipsa unor tradiții şi a experienței în pregătirea poli-ticienilor şi-a lăsat amprenta asupra comportamentului politic al acestora. Trebuie să recunoaştem că cei ce s-au aflat la cîrma țării au dat dovadă de incapacitate de a scoate republica din impas, de a consolida societatea în jurul unor concepții constructive şi a unor valori acceptate de majoritatea populației. Pentru viața social-politică a diferitor state au devenit o tradiție păgubitoare hărțuielile politice şi incapacitatea de a conlucra între reprezentanții diferitelor structuri de stat, dar şi în interiorul lor, drept exemplu fiind Alianța pentru Integrare Europeană.

- *Insuficiența de activitate organizatorică din partea puterii.* Din această cauză politica îşi pierde din aspectul său unitar, din integritatea sa, se execută în mod diferit. Unele proiecte se realizează cu totul în alt mod, decât au fost concepute, altele sunt, în general, respinse de unii reprezentanți ai puterii statale. La aceasta mai putem adaugă şi incapacitatea de a coordona, controla şi realiza până la bun sfârşit reformele începute. Lipsa capacităților organizatorice din partea elitei executive, ambițiile personale şi pretențiile la anumite posturi de stat, lipsa profesionalismului, duce la decăderea autorității puterii executive în administrarea statală.

- *Politica fără om.* Cu privire la aceasta, Hegel spunea că cetățenii se supun puterii de stat, al cărei conținut şi scop este apărarea drepturilor omului. Politica postsocialistă mai are anumite carențe în ceea ce priveşte apărarea drepturilor omului. Pentru majoritatea liderilor postsovietici omul continuă să fie doar un mijloc pentru atingerea scopului său.

- *Corupția.* E cunoscut faptul că omul care a primit puterea asupra altor indivizi nu poate să nu simtă ispita de a folosi această putere în interes propriu, cu atât mai mult, că cu cât e mai mare puterea, cu atât e mai imensă şi ispita, de aceea puțini care pot să i se opună.

- *Minciuna politică ca strategie de accedere şi menținere la putere* – minciuna politică, "viclenia", devine o calitate inerentă a actorului politic contemporan, fiind vehiculată indiferent de regimul politic [24, 15]. În acest sens, majoritatea politicienilor este convinsă de faptul, că jumătate din politică înseamnă construirea unei imagini, iar cealaltă jumătate, arta de a-i face pe oameni să creadă în această imagine, oricare ar fi adevărul.

Morala răspunde unei exigențe interioare a conştiinței şi „vizează corectitudinea actelor personale după normele datoriei, fiecare asumîndu-şi pe deplin responsabilitatea propriei sale conduite" [25, 37]. Neputînd face abstracție de relațiile cu oamenii, a fi un om moral înseamnă a te recunoaşte ca personalitate în oglinda identității cu ceilalți. Dar actele morale, fiind o expresie a conștiinței fiecăruia, nu pot fi supuse controlului cetății prin acte de coerciție externă, decît dacă au depăşit un anumit prag de periculozitate socială, adică atunci cînd lezează moralitatea publică sau bunele moravuri. Cel mult, cei care comit acte imorale vor fi supuşi blamului opiniei publice, oprobriului şi repulsiei, dar fără pedepse penale, privative de libertate, deoarece se consideră că ele nu întrunesc elementul constitutiv al unei infracțiuni. De aici rezultă că normele unei acțiuni morale sunt obligații care derivă din conținutul conștiinței noastre, în timp ce normele comportamentului politic derivă din consimțămîntul membrilor unei comunități de a-l primi ca pe o obligație de la cei pe care i-au desemnat expres pentru acesta. Politica răspunde unei necesități a vieții sociale şi sociabilitatea înnăscută a omului politic, ca şi traiul în comun, îl obligă să-şi asume responsabilitatea pentru destinul societății. Dar se poate întîmpla ca omul politic să nu fie întotdeauna şi un om moral, însă să aibă aptitudini strălucite de strateg.

Altfel spus, scopul politicii este înflorirea statului, independent de calitatea morală şi de vocația personală a membrilor săi. Calitățile pe care trebuie să le posede un activist de stat – lider politic de orice rang sunt multiple. Însă adevărul crud este că să găseşti un astfel de "om – sinteză" e practic imposibil. Realitatea cere ca politicienii prin comportamentul lor politic să dea dovadă de cât mai puține calități negative, iar cele negative pe care le au deja, trebuie să influențeze cît mai puțin asupra activității lor profesionale.

Bibliografie

1. Căldare D. Dimensiuni şi interpretări ale demnităţii umane: homo summae dignis (dignissimus). // Studia universitatis. – Chişinău: CEP USM, 2008, nr.10 (20).
2. Вебер М. Избранные произведения. – Москва: Прогресс, 1990.
3. Piţurcă A. Bazele ştiinţei politice. Suport de curs. – Craiova, 2000.
4. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. - Bucureşti: Albatros, 1997.
5. Rădescu E. How innocent is that? – Berlin: Revolver Publishing, 2009.
6. Saca V. Interese şi relaţii politice. Dimensiuni tranzitorii. - Chişinău: CEP USM, 2001.
7. Machiavelli N. Principele. – Bucureşti, 1980.
8. История политических и правовых учений. - Москва: "Юридическая литература", 1997.
9. Miroiu M. Etica profesională. – Bucureşti: Universitatea Bucureşti, 2000.
10. Margarint A., Cujbă V. Tendinţele de dezvoltare a elitei politice din Republica Moldova şi creşterea capacităţii ei de funcţionare. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXV. – Chişinău: USM, 2004.
11. Saca V. Tranziţia democratică şi reforma social-politică în contextul dihotomiei continuitate–discontinuitate. // Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău: USM, 2003.
12. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней. - Новосибирск: Издательство НГУ, 1999.
13. Fabian D. Note de curs. Evoluţia politică a ţărilor din susd-estul Europei perioada postbelică. – Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Haşdeu”, 2010.
14. Boboc A. Filosofia contemporană. Orientări şi tendinţe în filosofia secolului XX. – Bucureşti: Ed. Didactică şi Pedagogică, 1980.
15. Mocan M. Violenţa: origini, forme, contracarare. Studiu cu implicaţii pastorale, din perspectiva dreptului internaţional. – Alba Iulia: Univesitatea „1 decembrie 1918”, 2006.
16. http://www.crimetv.ro/2011/01/05/crimele-comunismului-toate-cartile-pe-masa/
17. Dumitru A. Istoria războiului. – Bucureşti: Ed. Fundaţiei Soros, 1999.
18. Marcu V. Machiavelli. – Bucureşti: Ed. Eminescu, 1993.
19. Jouvenel B. de. Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance. – Paris: Ed. du Seuil, 1972.
20. Гаджиев К.С. Политология. - Москва: Логос, 2005.
21. Camenşic E. Influenţa maselor asupra procesului politic în contextul transformărilor democratice (cazul Republicii Moldova). // Studia universitatis. – Chişinău: USM, 2008, nr.1(11).

22. Peru A. Legitimitatea, autoritatea şi charisma – elemente inerente ale imaginii liderului politic (cazul Republicii Moldova). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău: USM, 2004.
23. Friedrich C.J. Tradition and Authority. – London: Pall Mall Press, 1972.
24. Belostecinic A., Peru A. Infotactici de conservare a imaginii plauzibile: crearea imaginii prin minciună politică şi tactici de manipulare. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău: USM, 2001.
25. Freund J. Qu'est-ce que la politique? - Paris: Sirey, 1965.

Prezentat la redacție
la 3 octombrie 2011

MONETESQUIEU, ROUSSEAU, KANT, HEGEL CU PRIVIRE LA PUTERE: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

Valeriu EFREMOV
Republica Moldova, Chi□inău, Academia militară a forțelor armate “Alexandru cel Bun”, Catedra □tiin□e Socioumanistice şi Limbi Străine,
Doctor în filozofie, profesor, magistru în drept, postdoctorand la Universitatea de Stat din Moldova

In this article the author tries to do a study on the contribution of French scientists - Montesquieu and Rousseau, Germany - Kant, and Hegel in power and power relations research, theoretical and methodological importance of their contemporary study of power and power relations.

The study of these problems is of great significance for the Republic of Moldova passed to the democratization of society, building the rule of law. It is necessary to further develop knowledge on power, finding the most effective ways for harmonizing powers.

Keywords: power, political power, state power, the social contract, popular sovereignty.

Vom menționa, este destul de considerabil aportul reprezentantului Iluminismului francez, Monetesquieu în aprofundarea cercetării problemelor social-politice. Monetesquieu încearcă să pătrundă în esen□a problemelor activită□ii societă□ii, statului, puterii de stat, formelor de guvernare, factorilor care influen□ează existen□a politică a societă□ii. Monetesquieu acordă o deosebită aten□ie întemeerii metodologice a teoriei sale, care iar permite ca cercetarea sa să fie sistemică, integră. Drept bază metodologică este determinată legea ca un lucru inerent fiecărui fenomen care stă la temelia existen□ei sale. Apud Motesquieu, cunoa□terea legii fenomenului înseamnă a descoprei principiul existen□ei fenomenului. Această abordarea ia permis iluministului francez să se concentreze asupra principalului, esen□ialului □i de a construi ierahia legilor, de a le clasifica.

Legile sunt rela□iile necesare ce rezultă din natura lucrurilor. Tot ce există î□i are legile sale. Rolul determinant îl joacă ra□iunea ini□ială, legile însă sunt rela□ii dintre ra□iune □i diferite craturi □i, de asemenea, rela□iile dintre aceste creaturi. "*Existen□a perpetuuă a lumii, formată de mi□carea materiei □i lipsită de ra□iune,* - men□iona iluministul, - *ne face să concluzionăm, că toată mi□carea lumii are loc în baza legilor neschimbătoare, □i oricare altă lume nu ne-am imagina în locul cele existente, ea tot una trebuiea sa să se supună regulilor perpetuie sa să se ruineze*" [1, 163].

Montesquieu eviden□ează legea naturală □i legile pozitive – crea□ie umană. La baza ambelor se află „***ra□iunea ini□ială***". Deosebirea constă în următoarele, legile naturale, fizice sunt în concordan□ă cu ra□iunea ini□ială, în timp ce legile pozitive în virtutea existen□ei libertă□ii voin□ei □i ra□iunii la oameni, pot devia în altă parte. Nivelul perfec□iunii legilor umane se determină prin gradul corespunderii lor *ra□iunii ini□iale*.

Apud Montesquieu forme principale de guvernare sunt cea republicană (democra□ia, aristocra□ia), monarhia □i despo□ia. Formele de guvernare sunt clasificate după două criterii: în mînile cui se află puterea supremă □i care este atitudinea puterii fa□ă de legi.

Obiect al studiului profund este forma republicană de guvernare. Montesquieu consideră că în democra□ie poporul este ***principe*** în virtutea participării la votare, prin care-□i exprimă voin□a, din aceste considerente legea care determină dreptul la vot, este legea principală. În democra□ie există două niveluri a puterii: pioporul □i reprezentan□ii lui împuternici□i. Forma republicană dictează necisitatea educa□iei unor calită□i civice, a virtu□ii politice. Temelia virtu□ii politice o formează jertivirea de sine, subîn□eleacă ca dragoste fa□ă de legi □i patrie, preferin□ă constantă binelui comun în compara□ie cu cel personal.

Democra□ia de către Montesquieu este divizată în două păr□i: democra□ie dreaptă □i democra□ie nedreaptă. Democra□ia dreaptă este aceea unde domne□te modera□ia, există libertatea □i egalitatea, unde nu se încalcă principiul orînduirii date. Democra□ia corupe atunci cînd se încalcă principiul tendin□ei ei spre virtute, cînd egalitatea □i libertatea capătă forme dispropor□ionale, ese după limitele care asigură func□ionarea corespunzătoare □i existen□a regimului dat.

Apud Montesquieu, aristocra□ia este cu mult mai perfectă, cu cît este mai aproape de democra□ie □i cu mult mai imperfectă cu cît este mai aproape de monarhie. Această formă de guvernare lipse□te poporul de posibilitatea de a avea o influen□ă esen□ială asupra activită□ii puterii de stat.

Monarhia ca orînduire politică func□ionează în baza legilor „*perpetuie*". "*În monarhii se fac lucruri mari cu participarea minimă a virtuo□ilor, asemeni faptului, cum cele mai performante ma□ini î□i fac lucrul său cu ajutorul unui număr minim de ro□i □i mi□cări*" [1, 182]. Principiul monarhiei este „*onoarea"* în□eleasă ca un set de tradi□ii conven□ionale, cerin□e a societă□ii mondene. Legile monarhie trebuie să sus□ină nobilimea. Acest sistem politic într-o măsură mai mare decît republica are nevoie de religie.

Existen□a func□iei de vizir, apud Montesquieu, este legea principală a despo□iei. „*Frica*" este principiul de guvernare a acestui regim. În acest sistem practic lipse□te educa□ia calită□ilor civile. Ignoran□a este caracteristică, atît

celor care se supun, cît □i celor care guvernează. Puterea se bazează pe deciziile abuzive ale conducătorului.

Aceasta confirmă faptul că analiza formelor de guvernare de către Montesquieu se face din punctul de vedere a abordării sistemice. Fiecărei forme de guvernare îi sunt caracteristice legile sale de existen□ă, trăsăturile sale cele mai evidente. Schimbarea unuea din parametri, trăsături duce la schimbarea calitativă a altora. În a□a mod Montesquieu ajunge la în□elegerea dialectică a proceselor dezvoltării formelor de guvernare.

Montesquieu este considerat clasic al teoriei contemporane privind separarea puterilor în stat. Conluziile lui sunt bazate pe experien□a istorică a conducerii statale, care prevede crearea func□iilr necesare pentru a organizaactivitatea societă□ii □i anume, func□ii legislative, executive, judecătore□ti. Iar pentru a asigura îndeplinerea calitativă a acestor func□ii sunt necesare □i organele respective: puterea legislativă, executivă □i judecătorească, care ar fi în stare să asigure lucrul bine organizat al mecanismului de stat, a organiza controlul reciproc a activitîă□ii fiecăruiea prin stabilirea re□inelor □i contrabalan□elor respective.

Apud J.-J.Rousseau dezvoltarea societă□ii umane, constituirea societă□ii □i a statului este un proces îndelugat. "*Această libertate comună este o urmare a naturii umane.Prima lege a naturii umane este autoconservarea, primile grigi ale ei sunt acele cărora omul este dator sie însă□i, □i numai cum atinge maturitatea, el deacum singur trebuie să chibzuiească despre aceea care mijloace sunt utile pentru autoconsorvarea lui, □i în a□a mod el devine stăpîn sie însă□i*" [2, 199]. Experien□a, cuno□tin□ele, deprinderile acumulate treptat contribuie la schimbarea modului de via□ă a oamenilor. Trepta se formează □i societatea. Tot odată are loc □i diferen□ierea proprietă□ii între oameni, obiect principal al căreiea este propritetatea asupra pămîntului.

Inegalitatea proprietă□ii conduce la inegalitatea politică. Urmare a acestui fenomen social a dus la apară□ia statului, puterii de stat care în esen□ă nu sunt altceva decît derivate a contradic□iilor, antagonismelor din societate. Rousseau tangen□ial în□elege rolul factorului proprietă□ii care influen□ează asupra formării puterii. De□inătorul puterii de□ine □i puterea, acel lipsit de proprietate, acela se află într-o stare oprimată. Apari□ia inegalită□ii economice este urmare a fărădelegilor. Această fărădelege î□i găse□te expresia în înlocuirea dreptului natural cu for□a, care, apud Rousseau, duce la materializarea uzurpării iscusite într-un drept inviolabil care a condamnat întreg neamul omenesc la muncă, sclavie □i sărăcie. Deaceea organizarea dreaptă a societă□ii este posibilă doar atunci cînd există acordul comun al oamenilor ca parteneri egali. "*În conformitate cu contractul social omul pierde libertatea naturală □i dreptul limitat la aceea ce-l ademene□te □i cea ce poate poseda; însă în schimb el ob□ine libertatea civilă □i dreptul la proprietate asupra*

aceea ce el are" [2, 212]. Statul organizat în a□a mod întru totul corespinde naturii adevărate a omului.

Conceperea de către Rousseau a chestiunii privind raportul dintre libertatea voin□ei □i morale are o conota□ie metodologică. El consideră că fărăr libertatea voin□ei nu putem aprecia ac□iunile omului din punct de vedere a moralei. Din această în□elegere rezultă că statul care nu asigură dreptul omului la libertatea voin□ei este un stat antinatural, ostil omul. Prezen□a liibertă□ii voin□ei asigură egalitatea între oameni, investe□te omul cu calitate autoritară.

Apud Rousseau, poporul este o forma□iune socială pentru care este caracteristică concordia □i unitatea voin□ei ini□iale. În această calitate poporul se prezintă ca suveran care asigură libertatea □i egalitatea cetă□enilor. Această situa□ie este posibilă numai în cazul recunoa□terii în calitate de origine prioritar dominantă rolul principal a intereselor sociale. Libertatea □i suveranitatea întregului este baza □i garan□ia llibertă□ii particularului. Abordarea □i rezolvarea aceste probleme prezintă interes metodologic, esen□a căruiea constă în conceperea necisită□ii creării mecanismului corespunzător care asigură în societate organizată pe principii republicane, egalitatea □i agregare intereselor principale ale cetă□enilor. Prezen□a unită□ii voin□ei □i agregării intereselor este concepută de Rousseau ca principiu fundamental care asigură posibilitatea puterii poporului.

Voin□a comună este temelia pentru activitatea legislativă care trebuie să fie îndeplinită de către cei mai pregări□i □i în□elep□i reprezentan□i ai poporului. O aten□ie deosebită acordă Rousseau problemei separării puterilor în stat. În calitate de ramuri rpincipale a ramurilor puterii el enumără puterea legislativă executivă □i judecătorească. Rousseau, precum □i Montesquieu, consideră activitatea legislativă ca cea mai importantă care cere de la legislator iscusin□ie de a lua în considera□ie particularită□ile dezvoltării □ării date, a poporului.

În calitatea de elemente principale a structurii sistemului rela□iilor de putere Rousseau eviden□ează suveranul, statul, guvernul. Rousseau se axează asupra metodelor de organizare a activită□ii a magistratului de care depinde forma respectivă de guvernare. În viziunea lui formele principale de guvernare sunt democra□ia, aristocra□ia, monarhia. Forma de guvernare este în□eleasă ca un proces continuu, ca un proces în dezvoltare care depinde de un □ir de împrejurări, condi□ii □i în special de raportul elementelor de bază care formează structura puterii în societate.

Pentru a se prezenta în calitate de suveran, poporul, după Rousseau, trebuie să fie organizat în a□a mod, ca fiecare cetă□ean să aibă posibilitatea de a participa în via□a politică a □ării. În accep□iunea lui un asemenea organ pot fi adunările convocate regulat de către popor, care, pe de o parte, pot efectua controlul sistematic asupra guvernului, pe de altă parte, garantează poporului

posibilitatea participării la discutarea chestiunilor importante pentru guvern □i luarea deciziilor.

În concluzie, referitor la învă□ătura lui Rousseau privind puterea putem men□iona următoarele:

1. În măsura posibilită□ilor, în pozi□ia politică a lui Rousseau observăm tendin□a lui sinceră de a cerceta chestiunea cu privire la oprimare □i căile de a se elibera de ea.

2. Conceperea libertă□ii la Rousseau este nemijlocit legată de fenomenul voin□ei, iar voin□a de interese. În plan metidologic această abordare permite de a structura voin□a de putere, a se apropiea de conceperea esen□ei interac□iunilor de putere.

3. Prezintă de a fi luată în considera□ie abordarea problemei cu privire la interdependen□a libertă□ii voin□ei □i aspectului moral în activitatea omului, conceperea izolării prin limitarea libertă□ii voin□ei.

4. De□i nu este lipsită de un anumit utopism, construc□ia unei orînduiri republicane de guvernare, con□ine un □ir de momente interesante, care într-un anumit sens î□i păstrează importan□a □i în momentul de fa□ă.

5. În acela□i timp Rousseau împărtă□e□te abordările caracteristice epocii Iluminismului. Aceasta î□i găse□te reflectarea în absolutizarea "*ra□iunii naturale*", în conceperea într-o măsură oarecare simplistă, uniformă a a□a no□iuni precum "*poporul*", "*libertatea*", "*egalitatea*", "*dreptatea"*. Însă toate aceste nici într-un caz nu diminuează aportul lui Rousseau ca un notoriu gînditor.

Kant, fondatorul filozofiei clasice germane în cercetările sale a acordat o mare aten□iei problemelor dreptului, moralei, statului, libertă□ii. Reprezentărilie, ideile lui politice sunt bazate pe principiile metodologice filozofice elaborate de filozof. Printre acestea principiul fundamental este existen□a adevărurilor a priori care poartă un caracter preempiric □i îndeplinе□te rolul formelor înnăscute de cunoa□tere care ordonează imagina□iile noastre despre lume, om. Aceste forme sunt spa□iul, timpul, ideea despe Dumnezeu, eternitatea sufletului, prezentările privind obliga□iA etc.

În existen□a morală a omului ideile priori a "*ra□iunii pure*" sunt numite de către Kant "*maxime*". "*Maxima este principiul voin□ei subiective; principiul obiectiv (deci, un asemenea principiu care ar servi tuturor fiin□ilor ra□ionale ca principiu practic, tot odată □i obiectiv, dacă ra□iunea ar avea puterea deplină asupra capacită□ii dorin□ei) este* ***legea*** practică" [3, 236-237]. Un loc de seamă îi revine maximei "*obliga□iei*" care este baza originală a formulării "*imperativului categoric*". Imperativul categoric este formula esen□ială pentru a exprimă raporturile legilor volitive obiective fa□ă de voin□a subiectivă imperfectă a fiin□elor ra□ionale.

Kant concepe procesul istoric ca un proces al activită□ii oamenilor unde rolul principal îl joacă factorul patrimonial. Scopul principal al dezvoltării istorice este tendin□a spre libertate. Libertatea este o calitate pur umană. Via□a socială este concepută de către Kant ca un proces contradictoriu con□inutul căruiea este lupta permanentă dintre bine □i rău. Limitarea "*răului actual*", care este urmare a neajunsurilor □i viciilor inerente omului, după Kant, este posibilă. Această problemă poate fi rezolvată în urma creării unei societă□i civile de drept.

Kant, precum □i Rousseau, examinează libertatea în strînsă legătură cu voin□a, care este concepută prioritar în plan subiectiv ca un factor inerent con□tiin□ei omului. "*Capacitatea dorin□ei, a cărei bază internă determinantă, □i prin urmare, însă□i judecată se află în ra□iunea subiectului, se nume□te **voin□ă***" [3, 119]. Voin□a în această situa□ie este concepută de către Kant ca capacitatea de a te determina pe sine însă□i la realizarea ac□iunilor în corespundere cu reprezentările despre unele sau altele sarcini. "Însă situa□ia *voin□a este în toate ac□iunile singură pentru sine lege,* înseamnă numai principiul de a ac□iona întocmai cu această maximă care poate avea ca obiect pe sine însă□i de asemenea în calitate de lege universală. Însă aceasta este anume formula imperiativului categoric □□i principiul moralei; prin urmare, voin□a liberă □i voin□a, subordonată legilor morale, - aceasta este una □i aceiea□i" [3, 290].

Legea, fiind un produs al activită□ii umane, reglementează activitatea omului în mod dublu: juridic □i moral. *În primul caz*, legea se referă numai la con□inutul extern al ac□iunilor, *în al doilea caz*, legea este în concordan□ă cu datoria, care coincide cu motivul ac□iunii omului. "*Acea legisla□ie, care face ac□iunea o datorie, iar această datorie de asemenea motiv, este o legisla□ie etică*" [3, 290]. Legea morală este temeliea libertă□ii, maximile ei poartă un caracter a priori. Libertatea este o lege înnăscută. Spre deosebire de T.Hobbes, Kant concepe starea naturală nu ca o du□mănie a tuturora împotriva tuturor, ci ca o formă specifică a organizării sociale a oamenilor ca o perioadă prestatală. În starea naturală lipse□te echitatea distribuitivă, rela□iile se formează pe baza dreptului privat.

Starea civilă presupune prezen□a dreptului public, con□inutul căruiea constituie legi scrise oformate documental. Dpreptul poartă în sine o încărcătură autoritară. În starea civilă dreptul capătă un caracter public. Temeliia lui o constituie comunitatea intereselor fundamentale, unitatea voin□ei membrilor comunită□ii.

Condi□ie obligatorie a statului de drept este prezen□a celor trei ramuri a puterii. Kant împărtă□e□te ideea lui Montesquieu cu privire la separarea puterilor, însă vom men□iona că o interpretează reie□ind din concep□ia sa filosofică a acestei chestiuni. Interac□iunea, rela□iile dintre ramurile puterii

sunt determinate de voin□a generală, care î□i găse□te exprimarea în legisla□ie, care asigură ordinea de drept.

Este inadmisibil amestecul func□iilor ramurilor de păutere, deoarece aceasta duce la schimbarea stautului lor, încalcă echilibrul □i ordinea stabilită. Din aceste considerente nici una din ramurile puterii nu este în drept să ia asupra sa rezolvarea problemelor care □in de competen□a altor ramuri a puterii.

În□elegînd conven□ionalitatea "*teoriei contractului social*", Kant în acela□i timp, consideră această teorie destul de convenabilă, o formă destul de acceptabilă care ar fundamenta a priori pentru a explica chestiunile legate de conceperea comunită□ii politice □i libertă□ii civile.

Astfel, în conformitate cu învă□ătura lui Kant, trăsăturile cartacteristice a statuilui de drept sunt prezen□a comunită□ii umane uni□i prin voin□a □i interesele comune; rolul dominant al puterii legislative fa□ă de alte ramuri ale ei, baza căreiea o constituie voiea generală a poporului (suveranului); recunoa□terea moralei ca fundament a libertă□ii umane □i a dreptului; egalitatea tuturor cetă□enilor în fa□a legii; realizarea dreptă□ii civile; docilitatea cetă□enilor fa□ă de legi; răspîndirea reprezentărilor cu privire la rela□iile de drept asupra domeniului rela□iilor interna□ionale interstatale.

În conluzie putem afirma, că concep□iile lui Kant au un caracter integru, dat fiind faptul că sunt bazate pe principiile metodice a filosofiei lui. Kant a reu□it să continuie cercetările predecesorilor săi a problemelor privind raportul moralei, libertă□ii, dreptului, legii, puterii în genere □i a puterii de stat în particular. Punînd a priori temeliea sub no□iunea de "*maxime*" care exprimă cele mai generale "*idei înnăscute*"a "*ra□iunii pure*", i-au permis lui Kant într-un mod specific să depă□ească hotarul între ra□ional □i ira□ional în întemeierea teoriei lui. De□i într-un anumit fel această abordare este conven□ională. Kant a reu□it în mai mare măsură decît predecesorii săi un importasnt cerc de probleme teroretice legate de conceperea aspectului juridic de organizare autoritară a societă□ii □i de a ajunge în ultima instan□ă la în□elegerea necisită□ii constituirii societă□ii de drept (statului de drept). Kant în□elegea că construirea statului de drept va unproces îndelungat, considera că o asemenea problemă poate fi rezolvată. El afirma că statul care nu va realiza un asemenea □el, are un caracter temporar, trecător.

Cercetările privind problemele statului □i puterii au fost continuate de alt filosof german Hegel, expuse de către el în lucrarea sa *Filosofia dreptului.*

Hegel afirmă că dreptul în stat are putere, este o necisitate naturală, care reiese din caracterul a□ional a poporului dat, nivelul dezvoltării istorice, legisla□ie care permite de a aplica legile generale la revelări particulare. Apud Hegel voin□a fără libertatea este un cuvînt gol. "*Deosebirea dintre gînndire □i voin□ă este numai deosebirea dintre raportul teoretic □i practic*" [4, 33].

Voin□a este un proces de transformare a scopului subiectiv în obiectivitate prin intermediul activită□ii □i a unui alt mijloc.

Pentru societatea civilă sunt caracteristice trei momente:

- medierea necisită□ii prin lucru;
- protec□ia proprietă□ii prin intermediul justi□iei;
- grija privind lupta cu eventualitatea □i ocrorirea cu privire la interesul deosebit ca comun prin intermediul poli□iei □i corpora□iei.

În societatea civilă există inegalitatea materială □i socială. Un rol important îl joacă tagmele, printre care cele mai importante sunt: agricole, industriale □i generale (func□ionarii publici, militarii □i birocra□ii). Această societate are contradic□ii interne, îi sunt inerente contrastele sociale: există boga□i □i săraci, satisfăcu□i □i nesatisfăcu□i de starea lucrurilor. "*Societatea civilă ne prezintă în aceste contrasturi □i îmbinările lor tabloul, atît a unui lux neobi□nuit, exces, cît □i tabloul sărăciei □i ce este caracteristic ambelor, degradarea fizică □i morală*" [4, 213]. "*Cu o bogă□ie exesivă societatea civilă nu e destul de bogată, adică nu posedă proprietate proprie suficientă pentru a lupta cu sărăcia excesivă □i apari□ia gloatei*", - scrie Hegel [4, 255]. Diminuarea antagonismelor, contradic□iilor existente între boga□i □i săraci în societate după Hegel este posibilă numaI pe calea rezolvării complexe a problemei. În aceasta un rol esen□ial trebuie să-l joace statul.

Statul este o for□ă stabilizatoare □i organizatorică în via□a societă□ii civile. Însă destin□aia □i func□iile statului contemporan pe cale el le îndepline□te, în accep□iunea lui Hegel, sunt altele în compara□ie cu statul precedesor apari□iei societă□ii civile. Scopul principal al statului nou este realizarea principiului subiectivită□ii, asigurarea libertă□ii personalită□ii. Libertatea în acest stat atige înăl□imele pe care ea le merită. El sus□ine ideea kantienenană cu privire la rolul principal al originii moralei în activitatea statului. Apud Hegel, statul este realitatea ideiei morale, realită□ii voin□ei substan□iale. În statul nou comunul este în strînsă legătură cu plina libertate a particularului liber care se dezvoltă paralel. Unitatea scopurilor □i intereselor statului □i a indivizilor asigură unitatea comunlui □i particularului. "*Aici este important,* - scrie Hegel, - *ca legea ra□iunii □i libertă□ii deosebite să pătrundă reciproc unul în altul □i ca scopul meu deosebit să devină identic cu cel comun; în caz contrar statul atîrnă în van*" [4, 275].

Diferite păr□i ale organismului statului reprezintă diferite puteri. Dacă institu□iile formează orînduirea de stat, atunci organismul de stat este o orînduire politică. Hegel se pronun□ă împotriva independen□ei absolute a ramurilor puterei unea fa□ă de alta. Apud hegel fiecare ramură a puterii trebuie să includă în con□inutul său elemente generale, particulare, unice. "*Puterile în stat, incontestabil, trebuie să fie diferite,dar fiecare din ele trebuie de la sine să formeze un intreg □i să con□ină în sine alte elemente*" [4, 29].

Hegel consideră că separarea puterilor în legislativă, executivă □i judecătorească nu este justificată, dat fiind faptul că puterea judecătorească nu este al treilea moment al no□iunii, fiindcă unicitatea ei se află în afara domeniilor indicate. Ramuirile principale ale puterii în statul politic sunt:

1. Puterea legislativă, sarcina căreiea constă în a determina □i a stabili generalul.

2. Puterea guvernamentală, sarcina căreiea constă în a apropiea domeniile deosebite □i unele cazuri aparte de general.

3. Puterea princiară, în care diferite puteri se unesc într-o unitate individuală. Această putere este culmea □i originea întregului, a monarhiei constitu□ionale.

Analizînd vechea împăr□ire a formelor de guvernare în monarhie, aristocra□ie, democra□ie, Hegel ajunge la concluzia, că rolul principal în divizarea lor îl joacă deosebirile cantitaive externe, în timp ce principiul lumii noi este libertatea subiectivită□ii. Prin urmare, toate formele de guvernare sunt unilaterale, dacă el nu sunt în stare să transfere principiul subiectivită□ii.

Tagmele care stau între guvern □i domeniile deosebite a poporului se divizează.

Destina□ia tagmelor constă în faptul că datorită lor statul pătrunde în con□tiin□a subiectivă a poporului □i ia parte în ea. Scopul tagmei universale constă în a slugi guvernului, în obliga□iunea activită□ii lui intră universalul. Tagma particulară, participînd în puterea legislativă, atinge semnifica□ie politică. În ea î□i găse□te manifestarea momentul substan□ial □i deosebit □i medierea muncii lor. "*Statul este un tot întreg împăr□it în cercurile sale deosebite, membrul statului este □i membrul acestei tagme, numai în această defini□ie obiectivă a sa el poate fi luat în considera□ie în stat*" [4, 331].

Hegel consideră absurdă cerin□a, în conformitate cu care to□i trebuie să participe în treburile statului. Este cu totul un alt lucru, ca fiecare trebuie să aibă posibilitatea ca să-□i expună părerea sa.

Deputa□ii ca împuternici□i ai alegătorilor terbuie să le apere interesele.

Prin urmare, învă□ătura lui Hegel cu privire la societatea civilă □i stat este orientată spre a descoperi cele mai importante, esen□iale aspecte ale puterii. Societatea civilă, tagmele ei, corpora□iile, comunită□ile participă în formarea puterii de stat.

În plan metodologica, în învă□ătura lui Hegel cu privire la putere, merită aten□ie următoarele momente,

1. Hegel fundamentează factorii, pricinile care stau la baza diferen□ierii vie□ii sociale în societate civilă □i "*stat politic*".

2. Hegel a continuat □i dezvoltat doctrina lui Kant cu privire la voin□ă ca o componentă importantă a interac□unii autoritare.

3. Hegel acordă o aten□ie esen□ială contradic□iilor caracteristice rela□iilor de putere în societatea burgheză, înaintează opinii privind căile de diminuere a lor, privind tehnologiile care în aces caz pot fi folosite.

4. Hegel examinează cerin□a subiectivită□ii ca o condi□ie necesară libertă□ii personalită□ii în strînsă legătură cu universalul care-l realizează statul □i care se realizează prin intermediul statului.

5. Hegel concepe într-un mod specific abordarea privind separarea puterilor, care con□ine un anumit sens ra□ional □i care permite o atotudine mai critică fa□ă de orientările în această privin□ă.

Cu toate acestea în doctrina lui Hegel cu privire la stat se con□in unele idei care poartă un caracter dependent de concep□iile, teoria sa. *În particular*, investirea statului cu o activitate ira□ională care de parcă ar determina destina□ia □i activitatea statului. Recomandările cu privire la depă□irea contradic□iilor economice □i politice mai degrabă poartă un caracter declarativ decît practic. Într-un mod destul de simplist sunt redate nemul□umirile privind ordinea existentă a unor cercuri sociale. Hegel în această situa□ie □ine partea statului. Cu toate acestea, *Filosofia dreptului* lui Hegel, prezintă o cercetare filosofică adîncă iar unele principii ale ei sunt actuale □i la momentul de fa□ă.

De□i există diferite abordări privind puterea, expuse de către noi anterior, putem face unele concluzii, esen□a cărora constă în următoarele.

Aproape to□i autorii examinează puterea ca o condi□ie indespensabilă a existen□ei neamului omenesc, ca un factor care în mod decesiv influen□ează modul de organizare a vie□ii sociale a oamenilor. Puterea la diferite niveluri se concentrează inegal, în diferete domenii a vie□ii sociale joacă un rol diferit, centalizîndu-ce cel mai mult în structurile statale.

Forma organizării puterii de stat, forma guvernării au un impact considerabil asupra con□tiin□ei politice a oamenilor, asupra caracterului comportamentului □i rela□iilor lor în sociatate. Problema *„ra□ionalism □i puterea"* în majoritatea cazurilor se rezolvă în favoarea rolului dominant a începutului ra□ional. Din aceste considerente rezultă tendin□a de a declara necisitatea efectuării a unor schimbări ra□ioanle corespunzătoare de putere cu scopul de a perfec□iobna rela□iile sociale; predominarea abordării filosofice abstracte pentru a concepe puterea. În timp ce doctrina lui Machiavelli cu privire la putere pune accentul pe partea practică a lucrurilor, a tehnologiilor puterii.

În plan metodologic merită aten□ie:

- elaborarea aparatului categorial privind puterea;
- analiza formelor de guvernare, încercarea de a găsi mecanismele interne care determină procesul dezvoltarii □i schimbarii formelor de guvernare;
- fundamentarea teoretică a separării puterilor în stat;

• conceperea problemei cu privire la coraportul dintre societatea civilă □i stat.

Majoritatea autorilor concep puterea în general sub unghiul de vedere a formelor volitive de interac□iune a oamenilor în societate bazate pe tendin□a de a□i realiza interesele sale. Evolu□ia ideilor privind puterea confirmă nu numai faptul acumulării cantitaive a cuno□tin□elor, datelor, descoperirilor în acest domeniu, aprofundării analizei esen□ei puterii, conceperea complexsită□ii ei, dar □i faptul realizărilor calitative care au o mare importan□ă cu privire la organizarea vie□ii de stat. Din aceste considerente doctrina cu privire la putere în istoria gîndirii politice devine ***o bază metodologică importantă*** a cercetărilor contemporane a acestei probleme, are o mare importan□ă nu numai teoretică, ci □i practică.

Bibliografie

1. Монтескье Ш.-Л. О духе законов. // Монтескье Ш.-Л. Избранные произведения. - Москва, 1955. http://www.i-u.ru/biblio/default.aspx?w=1084&t=title&sort=title

2. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. // Руссо Ж.-Ж. Трактаты. - Москва, 2000. http://lib.ru/FILOSOF/RUSSO/prawo.txt

3. Кант И. Основы метафизики нравственности. // Кант И. Сочинения. В 6 томах. - Москва, 1965. Т.4. Часть 1. http://krotov.info/lib_sec/11_k/kan/t_1_001.htm

4. Гегель Г. Философия права. – Москва - Ленинград, 1934. http://forum.yurclub.ru/index.php?s=47d18afe0993cec165c7d61ddf241530&app=downloads&showfile=7225&st=0#comment_2879

Prezentat la redacție
la 20 iulie 2011

Recenzat – **Victor SACA,** doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

MULTICULTURALISMUL – UN REPER ÎN PREVENIREA ŞI COMBATEREA DISCRIMINĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Tatiana BORDEI
Republica Moldova, Chişinău,
Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice
cercetator ştiinţific stagiar

„Doar prin asigurarea condiţiilor în care oamenii
se pot bucura de libertatea neîngrădită de a fi diferiţi (…)
poate prospera o societate democratică”
Thomas Jefferson (1801)

This article is an approach to multiculturalism as a value of democracy, value of European community. Multiculturalism is not some kind of tolerance only, but recognition, acceptance of different minority groups, as equal in rights with majority, without discrimination based on ethnic, social origin, sex, religious, political orientation, color of skin end another criteria. At the same time, Non-discrimination Law, is one of most provocative aspect of collaboration between Republic of Moldova and European Union, and one of most challenging for civil and political society from Moldova.

Teoria politică, dar şi filosofia, sociologia sunt ştiinţele care pe parcursul evoluţiei lor au încercat de cele mai dese ori să afle un punct de tangenţă în modul de abordare, de relatare şi explicare a fenomenelor şi proceselor socio-politice, culturale care influenţează parcursul istorico-politic al oricărei societăţi. În agenda teoreticienilor au fost probleme congruente cu imperativele perioadelor de evoluţie ale comunităţii umane, specifice necesităţilor şi gradului de dezvoltare a societăţii într-o perioada anume. Dacă anii ‘70 reliefaseră subiecte precum problema dreptăţii echitabile sau distributive, anii ’80 îndelungatele discuţii doctrinale caută să coreleze noţiunea *libertăţii* şi *binelui,* primul deceniu al sec.XXI aduce în colimatorul teoriei culturii, sociologiei, filosofiei politice noţiuni precum *dreptate multiculturală, etnoculturală, multiculturalism, diversitate, etc.* Logomahiile în jurul problemei libertăţii, dreptăţii/echităţii multiculturale se datorează complexităţii fenomenelor sociale, politice, culturale care au perturbat începutul acestui secol, dar şi faptului că a devenit tot mai problematică menţi-

nerea stabilității și integrității multor societăți, integrarea minorităților etnice, care au scos în evidență concurența dintre identitatea majorității și a minorității supuse formelor de inechitate. Globalizarea și procesele aferente ei ne pun în fața unui tablou în care observăm tot mai des disensiuni în raportul minoritate / majoritate și doar acceptarea, recunoașterea și posibilitatea de afirmare a diversității poate evita izbucnirea unor conflicte pe acest fondal. Dinamica transformărilor socio-politice în care trăim dictează indirect necesitatea unei deplasări a accentelor pe o alta abordare decît cea premergătoare, o abordare din perspectiva interferențelor dintre valori, culturi, abordare fundamentată pe colaborare, interacțiune, recunoaștere reciprocă și pe acceptarea diferențelor. Celălalt nu mai poate rămîne cunoscut și admirat, sau nu doar, pentru unicitatea lui. Devine indispensabilă recunoașterea și acceptarea lui ca fiind celălalt, diferit, pentru a evita momentele în care indivizii sunt tratați ca și „traume" sociale, culturale, morale sau intelectuale din motiv că, fiind deposedați de reperele lor originare, se pomenesc neînțeleși și neînțelegînd pe alții.

În asemenea situații statul - un garant al dreptății sociale, ar veni să promoveze politici de *acomodare culturală*, idee vehiculată des de culturaliști precum Ch.Taylor, W.Kymlicka, B.Parekh, și nu doar o politică de asimilare considerată contrară dreptății sociale. Idea este argumentată, făcîndu-se trimitere la toleranță ca și valoare centrală a liberalismului, dar și la principiul respectului egal al persoanelor, fundalul teoriilor liberal – egalitariene și o exigență a democrației. Deci, statul cu regim democratic sau mai puțin democratic, unde liberalismul fie este prezent, sau mai puțin prezent, cum este cazul Republicii Moldova, urmează sa promoveze asemenea politici de adaptare culturală, politica culturală fiind un mecanism de prevenire a violenței politice, sociale, de prevenire a umilirii instituționale a minorităților, statul trebuie să recunoască dreptul la diferența, să promoveze politici de recunoaștere a diferențelor culturale [3].

În literatura de specialitate ultimii ani apar tot mai frecvent întrebări despre gradul în care democrația parlamentară este capabilă să asigure egalitatea deplină a tuturor cetățenilor indiferent de identitatea lor, apartenența lor la diferite comunități culturale, etc. Adică mai sunt oare în stare instituțiile statului să asigure respectarea drepturilor fundamentale ale individului (precum libera exprimare, libertatea conștiinței, dreptul la asociere, accesul la sănătate, muncă, învățămînt, servicii publice, egalitatea șanselor economice) fără a ține cont de particularitățile lor culturale sau de altă natură, știind că generalmente voința majorității predomină sau chiar este impusă, iar între tendința minorității de a cere respectarea drepturilor fundamentale și predispunerea majorității de a accepta, recunoaște și respecta aceste drepturi sunt discrepanțe mari. Făcînd cîteva referințe teoretice la aceste valențe socio-politice, ar trebui să menționăm că ele nu sunt funcționabile decît conexate la sistemul democratic. Or, multiculturalismul, diversitatea sunt concepte indisolubil legate de cadrul teoretic și praxiologic al

liberalismului, iar premisele liberale ale multiculturalismului presupun bună-credință a celorlalți indivizi, acceptare şi respectarea normelor statului, acceptarea democrației, ca fiind cel mai eficient instrument de soluționare a conflictelor interetnice, a conflictelor apărute în urma diferențelor culturale. Sunt multiple noțiuni ale multiculturalismului, dintre toate putem reitera cîteva momente importante precum accentuarea recunoaşterii diversității şi sprijinirea protecției drepturilor pentru toate grupurile minoritare, promovarea diferențelor etnice şi culturale, rezistența față de universalismul tradițional, promovînd recunoaşterea pluralității culturale a societății. Fiind o ideologie a diversității, multiculturalismul tinde să creeze spațiu liber pentru afirmarea identității grupului, exprimînd o modalitate a entităților naționale de a lupta pentru recunoaştere.

Multiculturalismul la fel ca şi ideea echității, dreptății distributive, diversității este o sintagmă controversată a filosofiei politice şi a ştiințelor sociale. Deşi, este considerat de majoritatea ca fiind o trăsătură a societății americane, multiculturalismul s-a infiltrat în vocabularul europenilor, de curînd devenind prezent şi în discursul politic din Europa de Sud-Est. Noțiunea este mult mai complexă decît pare şi nu presupune doar acceptarea altor culturi sub aspect etnic, rasial, dar semnifică şi un nou pluralism moral, acceptarea şi recunoaşterea autenticității noilor / altor modele de viață. Fiind abordat ca un principiu al liberalismului, al priorității drepturilor individului şi independenței lor față de orice altă concepție particulară a binelui, multiculturalismul deschide o nouă eră a libertăților individului. Minoritățile cer respectarea drepturilor în componența majorității şi limitarea pretențiilor abuzive ale acesteia. Astfel, multiculturalismul, se focusează atît pe interacțiunea şi comunicarea între diferite culturi, fapt ce-i facilitează dezvoltarea, cît şi pe diversitatea şi unicitatea fiecărei culturi naționale aparte [4].

Ca fenomen, multiculturalismul nu tinde să estompeze culturile naționale ci să găsească o modalitate de conlocuire, acceptare şi recunoaştere reciprocă între aceste, cultura nefiind o noțiune care se bazează eminamente pe rasă, religie, limbă dar în mare parte este rezultatul unei colaborări dintre mai mulți factori pasibili schimbărilor contemporane [5].

Multiculturalismului este angrenat diversității, un principiu fondator al Uniunii Europene - unitatea prin diversitate - semnificînd diversitatea culturilor, obiceiurilor, credințelor şi limbilor, ceea ce transformă spațiul UE într-un spațiu al diversității, sursa de bogăție a europenilor. Diversitatea culturală este o valoare ce cuprinde mai multe componente: multiculturalitatea, etnodiversitatea, drepturile culturale, diversitatea religiilor, credințelor şi obiceiurilor, modului de viață, iar abordarea diversității culturale presupune inclusiv o abordare integratoare din perspectivă politică, economică, socială şi juridică. Deci, diversitatea se înfățişează ca o prezență importantă în societate, este o punte dintre diferențele existente între indivizi care aparțin diferitor grupuri cu diferite tradiții, mo-

duri de viață, abordări ale educației, viziuni sociale, dintre diferite identități. În contextul unui stat multietnic comunicarea interculturală este element intrinsec diversității culturale, devenind un mod de existența al societății.

Pluralitatea lingvistică, etnoculturală, proprie multiculturalismului presupune recunoaşterea coexistenței culturilor şi legitimitatea pluralității, elucidează gradul de influență a altor culturi asupra patrimoniilor naționale socioculturale. Este eminamente necesar să facem deosebire între multiculturalism ca teorie politică normativă şi multiculturalism ca şi pluralism cultural (etnic, religios, național). Între ele desigur există o legătură – acceptarea diversității, dar ca teorie politică, multiculturalismul, este un răspuns la cererile venite din partea minorităților culturale, de acomodare, recunoaştere şi apreciere a diferenței / diversității. Şi aici vorbim nu doar de minorități etnice sau religioase, ci şi de orice altă natură, cele ce împărtăşesc alte stiluri de viață neconvențională, persoane cu dezabilități, etc. [3].

Schimbarea tablei de valori, specialmente în spațiul postsovietic este un proces foarte complex şi profund, ea vizează nu doar schimbări ale spectrului de valori politice, economice, sociale, etc., dar şi morale. Se cer adoptate valori congruente cu cadrul cronologic şi nivelul de modernizare a țării, modernizarea însemnînd industrializare, raționalizare, urbanizare, birocratizare şi individualizare. În acest context regulile tradiționale ale respectului ierarhic şi obligațiunilor comunitar-religioase pierd teren în fața noilor valori, inovației şi individualismului. Generalmente, dezvoltarea ştiinței, informatizarea, investițiile făcute în domeniul inovației, creşterea economică, demografică, tendința de raționalizare a majorității sferelor de activitate, globalizarea, presupun schimbări nu doar a modurilor de producție, dar şi la nivelul ideilor şi sentimentelor. Societatea secolului XXI, definită drept una post-modernă, se caracterizează printr-o orientare a indivizilor către nevoi superioare, printr-o necesitate crescută de toleranță şi o acceptare a diversității stilurilor de viață. Are loc o deschidere spre noi experiențe, se renunță la autoritatea tradiției, accentul cade pe afirmarea identității şi pe realizarea propriului stil de viață. Anume multitudinea stilurilor de viață catalizează şi multitudinea comportamentelor umane, toleranța şi acceptarea diferențelor fiind singurele care pot garanta exprimarea fiecărui individ fără a afecta dezvoltarea tuturor indivizilor şi a societății în ansamblu [1].

Societatea post-modernă axează pe valori precum echitatea socială, respectarea drepturilor şi libertăților omului, acceptarea diferențelor, a exprimării libere, etc. Bineînțeles, toate aceste nuanțe bulversează comportamentele, mentalitățile, ideile despre ordinea statală, națiune, tabla axiologică, criteriile justiției sociale, pattern-urile despre socializare şi integrare socială, se schimbă modul de funcționare şi rolul unor instituții sociale, textura socială devine tot mai complexă, felul în care sunt luate deciziile politice, în care sunt rezolvate sau provocate conflictele politice, modul în care partidele politice îşi construiesc mesajul, rolul

forțelor armate, etc. Se diversifică lumea şi sistemele de valori în care individul se mişcă, granițele devin tot mai latente, ajungînd să nu mai conteze. În asemenea context se schimbă şi rolul religiei, urbanizarea a provocat o pierdere a rolului parohiei locale ce conferea individului un sistem unitar de semnificații, societatea fiind într-o faza de secularizare inevitabilă [2].

Zona publică este caracterizată de muncă, producție, serviciu, obligație, dominată de rațional, lumea faptelor. Observăm că se estompează rolul şi relevanța religiei pentru domeniul public, religiozitatea fiind acceptabilă doar în măsura în care nu are pretenția de a depăşi limitele lumii private şi de a invada domeniul public, de a rămîne în sfera individului. Faptul că este orientată spre trecut, preocupată obsedant de păstrarea nealterată a tradiției, religia riscă să rămînă a fi doar o tradiție contrafăcută, fără o reconstrucție reflexivă a practicii religioase şi irelevantă pentru omul modern, care nu se poate raporta la mesajul religios, chit ca şi practicile sociale sunt supuse constant unor reformări în virtutea informației permanente. De-altfel cum am putea explica că abandonul copiilor, neglijarea celor defavorizați, reticența şi discriminarea unor categorii întregi de populație [9], sunt doar puține dintre indicii alarmanți ce nu ar trebui să existe într-o țară unde biserica se bucură de cea mai mare încredere din partea populației [8].

Procesul democratizării, lunga perioadă de tranziție, metamorfozele sociale prin care continuă sa treacă țările post-socialiste este îngreunat nu doar de necesitatea realizării unui şir de reforme de ordin economic, politico-social, ci eminamente şi de perturbații de ordin identitar, cultural şi valoric. Acceptarea unor noi valențe politice, economice, etice, morale, etc., au devenit inevitabile pentru facilitarea procesului de integrare europeana în care s-a angrenat Republica Moldova după 1991, dar şi pentru crearea unui cadru adecvat şi favorabil funcționării acelor instrumente internaționale în materie de drepturile omului, la care a aderat Republica Moldova pe parcurs (Declarația Universala a Drepturilor Omului, Convenția europeana pentru apărarea drepturilor omului şi libertăților fundamentale, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente inumane sau degradante, etc.). Or, mutarea formelor europene pe un conținut cultural şi valoric postcomunist transforma aspirațiile europene ale Republicii Moldova în simple deziderate şi stipulări electorale ale partidelor politice. Integrarea europeana nu poate deveni realitatea Republicii Moldova atîta timp cît, pe lînga lipsa reformelor, populația continuă să fie prada nostalgiilor post-sovietice, este posesoare a unei culturi politice anemice, a unui slab interes politic şi spirit civic [8], îşi construieşte viziunile de dezvoltare avînd ca punct de reper vechea tabla axiologică şi mituri sociale, prejudecăți şi stereotipuri. Habituarea arealului axiologic cu valori neprezente pînă atunci în spațiul conştiinței sociale precum *libertatea,*

toleranța, diversitatea, echitatea, etc. a creat discrepanțe şi confuzie în sînul societății civile dar şi politice.

Din perspectiva acestei idei sunt tot mai vehiculate ultimul timp atît în spațiul academic cît şi cel non-guvernamental, politic idei precum diversitatea, multiculturalitatea, echitatea socială, nediscriminarea, dreptatea distributivă, valori, formele cărora pot fi atestate în majoritatea conținuturilor doctrinale ale formațiunilor politice, dar şi statutul societății civile din Republica Moldova.

Dorința şi necesitatea de a corespunde standardelor înaintate de Uniunea Europeana spre care se orientează Republica Moldova, de a îmbrățişa valori ce devin iminente în noile condiții socio-politice, dorința de a estompa prezența unor idei moştenite din vechiul sistem şi depăşite de imperativele timpului, pe de o parte, pe de altă parte reticențele pe care le manifesta unele categorii de populație față de aceste noi valori, invocînd tradițiile cultural-istorice, religioase ale țării, incompatibilitatea între valorile occidentale şi cele ale populației autohtone pun societatea civilă şi politică în fața unor provocări. Colapsul URSS şi pătrunderea democrației într-un spațiu întins, habitat de o largă diversitate etnoculturală, unde toleranța şi acceptarea era asigurată prin metode dictatoriale, cît şi constituirea de formațiuni statale independente, democratice au catalizat o mobilizare etnopolitică şi o tendință de a promova interesele comunitare proprii. S-ar părea ca situația este de înțeles, trăim într-un spațiu posttotalitar unde se implantează un sistem antonimic ca şi conținut precedentului totalitar, cel democratic, încercîndu-se o adaptare a lui la contextul istorico-politic al țării. Cultura şi mentalitatea populației țării nu sunt destul de pregătite pentru asimilarea unor principii şi valori considerate „străine”.

Exodul de creieri din Republica Moldova a creat nişe serioase în rîndul intelectualității țării. Categoriile sociale cu viziuni mai deschise, sensibile la fluxul valorilor, conştiente şi predispuse să înfăptuiască realmente schimbări democratice continuă să invadeze Occidentul, care prezentă o ademenitoare platformă de realizare, migrația atingînd valori îngrijorătoare pînă-n prezent. Metamorfozele postsovietice au provocat multiple conflicte societale. Dintr-o societate egalitară, societatea postcomunistă s-a transformat în acest răstimp în una foarte divizată, penetrată de multiple diviziuni societale rezultatul cărora este excluziunea socială, discriminarea şi încălcarea flagrantă a drepturilor şi libertăților omului. Schimbările şi îndelungatele reforme în care s-a antrenat Republica Moldova după 1990 au ca scop schimbarea la față a țării, facilitarea negocierilor UE – Moldova vis-a-vis de liberalizarea sistemului de vize, integrarea Republicii Moldova în spațiul UE. Realizarea acestor aspirații este posibilă în cazul unei conlucrări constructive dintre societatea civilă şi cea politică, partidelor politice revenindu-le rolul de promovare a acestor deziderate în forul legislativ.

Societatea civilă, în acest context, ar urma să reliefeze încălcările cadrului legal, nişele neacoperite de cadrul juridic şi incongruențele normelor juridice in-

ternaționale cu cele naționale, care în Moldova se manifestă cu pregnanță la capitolul respectarea drepturilor şi libertăților fiecărui individ. Chiar daca situația drepturilor omului în general a înregistrat o evoluție în ultimii ani, asigurarea respectării efective a acestui cadru continuă sa fie o provocare, din cele 186 hotărîri pronunțate din 1997 pînă-n prezent, 168 sunt constatări de încălcări flagrante a prevederilor Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului şi libertăților fundamentale [10].

O clauză a convențiilor la care a aderat Republica Moldova este egalitatea oportunităților absolut pentru toți cetățenii statului, drept prevăzut la nivel internațional de toate standardele în materie de drepturile omului, alături de dreptul de a nu fi supus discriminării. Principiul nediscriminării derivă şi din Directiva Consiliului Uniunii Europene nr.2000/78/EC, privind stabilirea unui cadru general pentru tratament egal în materie de angajare şi ocupație, Directiva Consiliului Uniunii Europene 97/80/EC din decembrie 1997 cu privire la sarcina probațiunii în cazurile de discriminare bazată pe criteriul de sex, articolul 13 al tratatului de la Amsterdam din decembrie 1997 care prevede combaterea discriminării pe criteriu de origine rasială sau etnică, sex, religie, convingeri, orientare sexuală, Recomandarea nr.7 a ECRI privind combaterea rasismului şi discriminării rasiale din decembrie 2002, Convenția UNESCO împotriva discriminări în educație cît şi alte standarde prevăzute de dreptul european în materie de drepturile omului, în prezent Republica Moldova este parte a 72 convenții ale Consiliului Europei [6; 7].

Aderînd la toate aceste organisme internaționale Republica Moldova si-a asumat obligația de a respecta prevederile lor, ce presupun respectarea demnității şi drepturilor omului pentru fiecare persoană aflată pe teritoriul său. Principiile date sunt stipulate cu acelaşi succes şi de Constituția țării (art.16), care asigură egalitatea cetățenilor în fața legii, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială, art.19 menționînd că cetățenii străini sau apatrizii au aceleaşi drepturi şi responsabilități cu excepțiile menționate de lege.

Aspecte ale principiului nediscriminării sunt inserate generalmente în variate acte legislative naționale, la nivel național nu există însă o lege în acest domeniu, fapt ce complică foarte mult practica judiciară în problemele discriminării. Chiar dacă Articolul nr.14 al Convenției pentru Apărarea drepturilor Omului şi a Libertăților Fundamentale prevede că, exercitarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie să fie asigurat fără nici o discriminare bazată pe rasă, sex, culoare, limbă, religie, opinie politică sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naştere sau oricare altă situație, în lipsa unui mecanism real, a unui instrument juridic în acest domeniu, domeniul discriminării nu poate fi acoperit integral în Republica Moldova. Şi aceasta se întîmplă în pofida prevederilor art.4 şi art.8 din Constituția țării care spun, că în

cazul apariției unor neconcordanțe între dreptul internațional şi cel național în materie de drepturile omului, inclusiv şi în domeniul prevenirii şi combaterii discriminării, au pondere prevederile internaționale la care Republica Moldova este parte.

Adoptarea unei legi separate în domeniul discriminării nu ar fi fost un caz fără precedent, sunt țări europene care au făcut deja acest lucru (Irlanda, Finlanda, Norvegia, Bulgaria, Serbia, Romania, etc.) iar adoptarea proiectului de Lege privind prevenirea şi combaterea discriminării în Republica Moldova, ar fi argumentat tendința guvernării dar şi societății de a face parte realmente din rîndul țărilor cu veritabile aspirații democratice. Proiectul de Lege propus a fost întîmpinat însă cu multe rezerve de către guvernarea pro-europeană, partidele politice şi parte a societății civile. Chiar daca legea avea anumite lacune, lăsa unele aspecte neacoperite, este surprinzător felul în care au reacționat la acest proiect organizații ale societății civile care promovează toleranța, la fel ca şi partide politice promotoare ale valorilor democratice şi pro-europene. Noul proiect de lege conține îmbunătățiri semnificative comparativ cu cel din 2008, multe organizații ale societății civile s-au pronunțat şi au contribuit la îmbunătățirea conținutului legii, organisme internaționale au salutat elaborarea acestui proiect de lege şi au încurajat adoptare lui. Legea definea noțiunea discriminării, felurile acesteia, domeniile asupra cărora se răsfrîngea fiind: accesul la servicii sociale / sănătate, educație, angajare în cîmpul muncii, servicii publice.

Reacția multor lideri ai partidelor politice, a unor organizații creştine, ai bisericii ortodoxe au fost foarte negative, chiar instigatoare la ură şi discriminatorii. Rețelele sociale au abundat în comentarii ce demonstrau clar necunoaşterea şi neacceptarea, liderii unor partide politice au făcut declarații ce contraveneau vădit prevederilor convențiilor internaționale, demonstrînd un joc de conjunctură politică şi motivînd că Republica Moldova ar avea alte priorități la moment - alegerile locale. Or, respectarea drepturilor omului, a indivizilor de care fuseseră delegați să le reprezinte şi apere interesele în forul legislativ se dovedise a că nu era o problemă pe agenda zilei. Retragerea proiectului de lege cu privire la prevenirea şi combaterea discriminării a demonstrat încă o data oportunismul clasei politice şi lipsa de curaj politic. Deşi legea cuprindea mai multe categorii de populație (persoanele cu dizabilități, femeile, persoanele în vîrstă, persoanele HIV infectate, minoritățile etnice, etc) discuțiile s-au axat asupra noțiunii de *minoritate sexuală*, chiar dacă prevederile convențiilor internaționale stipulează clar că dreptul persoanelor trebuie respectat fără a ține cont de culoare, sex, limbă, convingeri, orientare politică, orientare sexuală, etc., acesta devenind un reper comun pentru reprezentanții bisericii şi reprezentanților organizațiilor de extremă [11; 12; 13; 14]. Ultimele două au făcut front comun şi față de înregistrarea cultului islamic în Moldova, deşi Constituția țării, prevede că

cetăţenii ţării nu pot fi discriminaţi în virtutea convingerilor şi credinţelor împărtăşite [15].

Partidele politice s-au dovedit a fi foarte impasibile atît în cazul adoptării proiectului de lege nediscriminare, cît şi la promisiunea prim-ministrului V.Filat făcută Mitropolitului Vladimir, vis-a-vis de revizuirea modalităţii de înregistrare a cultului islamic [16]. Chiar dacă toleranţa, libertatea, egalitate, promovarea valorilor democratice sunt piloni doctrinari ai majorităţii partidelor politice din Republica Moldova, aprobarea acestui proiect de lege cît şi înregistrare cultului islamic au demonstrat mimetismul doctrinar al formaţiunilor politice, interesate mai curînd în accederea la guvernare şi nicidecum în ridicarea nivelului de cultură politică a populaţiei, promovarea de facto a valorilor democratice, schimbarea mentalităţii populaţiei, atît de des invocată în puţinele dezbateri publice organizate la acest capitol, la care au participat reprezentanţii partidelor politice, ai societăţii civile şi ai bisericii. O analiză sumară a arsenalului doctrinar al principalelor formaţiuni politico-sociale din Moldova scoate în evidenţă prezenţa principiilor non-discriminării în fiecare program politic. Partidul Democrat din Moldova stipulează că formaţiunea „urmăreşte realizarea intereselor şi scopurilor întregii comunităţi de cetăţeni ai Republicii Moldova, indiferent de deosebirile lor de ordin social, etnic, de vîrstă, etc." [17], Partidul Liberal, promovează prin Programul său combaterea discriminării, a oricăror forme de extremism, şovinism, antisemitism, egalitatea şanselor, egalitatea în faţa legii [18], pentru Partidul Liberal Democrat din Moldova respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor republicii sunt „valori fundamentale care nu pot fi îngrădite sub nici o formă, indiferent de circumstanţe" şi partidul „consideră inadmisibilă aplicarea selectivă a legilor şi pledează pentru aplicarea uniformă a lor fără discriminare" [19], acelaşi lucru se întrezăreşte şi în programul Partidului Comuniştilor din Moldova „noi pledăm pentru egalitate de condiţii, pentru echitate socială", echitatea socială însemnînd „egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii dar şi responsabilitatea societăţii şi a statului pentru dezvoltarea, educarea, instruirea şi ocrotirea sănătăţii fiecărui cetăţean,[…] pentru protecţia lui juridică, economică şi socială, care nu depinde de starea lui materială, de statutul său social, de apartenenţa sa naţională" [20], or exact asta erau domeniile asupra cărora se răsfrîngea Legea Nediscriminare.

Este dificil să ne exprimăm asupra deciziei Ministerului de Justiţie de a retrage legea din Parlament şi declarînd-o încă „mărul discordiei" pentru societatea civilă dar şi cea politică din Republica Moldova, lipsa de curaj politic, asumarea responsabilităţii politice şi intenţii veritabile de democratizare a ţării fiind delicat ascunse sub o prestaţie ieftină de diplomaţie politică. Bineînţeles că prezenţa unei multitudini de opinii politice într-o societate poate crea anumite reţineri în procesul decizional, dar asigurarea pluralismului de opinie este menirea unei democraţii, precum şi reprezentativitatea intereselor fiecărui cetăţean. Or, discri-

minarea este un fenomen prezent în Republica Moldova (în luna mai Linia Nediscriminare a înregistrat peste 68 de apeluri, sesizări de încălcare a drepturilor omului dintre care 15 sunt cazuri relevate de discriminare) [21], iar Legea venea să acopere anume acele categorii supuse cel mai frecvent discriminării şi să apere interesele fiecărui cetăţean indiferent de unul dintre criteriile menţionate în Lege.

Legea Nediscriminare este unul dintre punctele stipulate în Planul de acţiuni privind liberalizarea regimului de vize şi adoptarea ei este un argument al autenticităţii orientării pro-europene şi democratice a Republicii Moldova. Pe buna dreptate însă, tergiversarea adoptării acestei legi poate fi consideră drept mimetism doctrinar, lipsă de curaj politic, dar şi prezenţa unei societăţi civile imature şi confuze.

Bibliografie:

1. Bauman Z. Globalizarea şi efectele ei sociale. - Bucureşti, Antet, 1999.
2. Berger P. The Heretical Imperative: Contemporary Possibilities of Religious Affirmation. – New York, 1979.
3. Huzun E. Ce este multiculturalismul? // Gugiuman A. (coord.) Idei şi valori în ştiinţele socio-umane. Studii şi cercetări. – Cluj-Napoca, Argonaut, 2009, pp.45-60.
4. Salat L. Multiculturalismul liberal: bazele normative ale existenţei minorităţii autentice, Iaşi: Polirom, 2001.
5. Коробейникова Л.А. Мультикультуризм: открытый дискурс. // Вестник Томского Государственного Университета, №326, 2009, с.61-63.
6. Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalităţii de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (www.mfa.gov.md/consiliul-europei).
7. Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalităţii de tratament în ceea ce priveşte încadrarea în muncă şi ocupare forţei de muncă (www.mfa.gov.md/consiliul-europei).
8. Institutul de Politici Publice, Barometrul Opiniei Publice, mai 2011 (www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=565)
9. Percepţiile populaţiei din Republica Moldova privind fenomenul discriminării, Fundaţia SOROS-Moldova, Chişinău, 2010 (www.soros.md)
10. Planul Naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011-2014 (www.cnp.md/ro/documente-relevante/item/download/161).
11. http://youtu.be/Vtn8vL-oy5w
12. http://youtu.be/IWIOzwSMz40
13. http://youtu.be/S6F1EIZktFc
14. http://youtu.be/TQVLW4c38u8

15. http://youtu.be/TQVLW4c38u8
16. http://evenimentul.md/?l=ro&a=6&i=4280
17. www.pdm.md/valori
18. www.e-democracy.md/files/parties/pl-program
19. www.e-democracy.md/files/parties/pldm-program
20. www.e-democracy.md/files/parties/pcrm-program
21. www.nediscriminare.md.

Prezentat la redactie
la 1 august 2011

Recenzent – ***Alexandru ROŞCA***, doctor habilitat in filosofie, academcian

UNELE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND POLITICILE MIGRA□IEI DE MUNCĂ ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

Mariana IAȚCO
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor in stiinte politice, lector

This article addresses the issue of labor migration in the European Union. The analysis of the contributions showed a general support for a common EU policy for labour immigration, albeit with important differences in the approaches to be followed and in the expected end result. Building on the existing framework, this Policy Plan defines a road-map for the remaining period of The Hague Programme and lists the actions and legislative initiatives that the Commission intends to take, so as to pursue the coherent development of EU legal migration policy. It also responds to the Commission's Lisbon programme.Over the past decades, worldwide migration flows have been growing considerably. Economic differences between, and demographic changes within, developed and developing countries, on a background of trade, political problems and instability in countries of origin, have all contributed to a steady increase in workforce mobility. Given the evolving EU economic and social situation, the international context and the likely growth of immigration in the future, an agreement on common EU rules covering the broad spectrum of migration issues is necessary in order to ensure an efficient management of migration flows both toward and inside Europe.

Prezentul articol abordează o problemă de actualitate cu care se confruntă statele europene, şi anume transformările în procesul migrațional în aceste comunități, atât din perspectiva politicilor guvernamentale cât şi din punctul de vedere al implementării în practică a acestor politici. Fenomenul migrației nu este o realitatea nouă în Europa.

În acest sens, cu termenul "imigra□ie" se define□te fiecare mi□care migratorie interna□ionala, individuală sau de masă, emanată de motive economice, studiu, muncă, familiare sau dictată de situa□ii de persecu□ie, conflicte, catastrofe naturale sau evenimente revolu□ionare. Cauza abandonului locului de origine, pentru a debarca în contexte teritoriale, sociale, economice şi culturale de multe ori diametral opuse celor proprii, reprezintă o abordare de mare complexitate, de analiză cu metodele □tiin□elor sociale. De aceea, la începutul anilor '90 imigrarea a devenit un proces global care a fost provocat de factori demografici, socio-economici si politici. Fluxuri de milioane de

persoane, se deplasează în fiecare an pe diverse continente, în special din Africa, Asia şi ţările ex-comuniste spre Uniunea Europeana.

Actualmente, Uniunea Europeană, cu cele 27 de state membre ale sale, cuprinde o parte însemnată a Europei şi are o populaţie de aproximativ 493 milioane de locuitori, adică mai mult decât Statele Unite şi Rusia la un loc. Din acest punct de vedere, putem afirma că Uniunea Europeană constituie o putere economică demnă de luat în seamă. Iar, ca organizaţie internaţională, Uniunea Europeană tinde să constituie o societate echitabilă în interiorul său şi să joace un rol activ şi responsabil pe scena internaţională. Astfel, ca urmare a rolului şi poziţiei sale pe scena mondială, putem menţiona că Uniunea Europeană este obligată să-şi păstreze poziţia sa, prin implementarea unor politici coerente în gestionarea migraţiei, care să-i confere totodată o continuitate în plan economic, social şi politic.

Totodată, dinamica privind migraţia a reprezentat una din principalele probleme ale Europei. Astfel, în aceşti ultimi ani s-a observat o creştere semnificativă a fenomenului migraţiei care a condus la apariţia unor consecinţe fundamentale: creşterea numărului de străini pe teritoriul ţărilor membre şi problema de a clasifica juridic prezenţta lor, cum să fie abordaţi şi cum să se garanteze o serie de drepturi, nu doar pentru a obţine o garanţie a muncii sau a şcolarizării, ci chiar pentru o integrare deplină.

În acelaşi timp conceptul de migrare s-a schimbat: dacă odată guvernele considerau ca o favoare intrarea populaţtiei cu origini etnice diverse, pentru că prezentau instrumente economice şi demografice de pondere, ce puteau fi relativ uşor asimilate şi integrate în ţesutul social prin intermediul integrării şi coeziunii sociale, acum în prezenţa crizei financiare globale a ţărilor dezvoltate şi subdezvoltate şi a unei divizări internaţionale a forţtei de muncă, migraţtiile cresc, dar sunt motivate doar în parte de o cererea de muncă, cauza principală fiind situaţia economică şi socio-politică a ţărilor de origine.

În contextul studiului nostru avem analiza anului 2002, care ne arată că principalele trei ţări de destinaţtie a migratiei de muncă sunt Marea Britanie, Germania şi Franta, care găzduiau 13.031.800 de străini ce reprezinta 66% din procentul total, în timp ce în Italia, Spania şi Portugalia aceştia reprezintau 6,9%, 4,5% şi 1,1%. La sfîrşitul anului 2003 situaţia s-a schimbat radical deoarece Italia ajunge să găzduiască, la fel ca şi Germania, 2.500.000 de migranti de muncă, ajungând să deţina împreună un sfert din populaţtia imigrată în Europa, fiind la nivelul Regatului Unit. Procesul migraţional în Uniunea Europeana este un fenomen cu precădere continental; mai mult de jumătate din străinii prezenţi, mai exact 56,7%, provin din ţările europene, în timp ce 29% sunt cetăteni europeni. Străinii proveniţi din ţarile devenite membre ale Uniunii Europene erau puţin peste 685.000 (circa 3,5% din total şi 0,5% din toata populaţia rezidentă). Dintre aceştia, 442.000 provin din Polonia, care cu cei 38.600.000 de cetăţeni ai săi es-

te prima între noii membri ai Uniunii. Migranţtii polonezi sunt concentraţti cu precădere în Germania, reprezentând 4,2% din totalul străinilor [1, 51].

De astfel, este vastă problematica privind datele despre existenţa străinilor pe teritoriul Uniunii Europene. Fapt ce se explică prin date ce iau în considerare doar pe acei care la o anumită data deţin permise de şedere sau de rezidenţă în state membre.

De aceea datele riscă să evolueze sau să involueze în funcţie de factori cum ar fi reglementarea situaţiei străinilor dintr-o ţară (sanatoria) sau prin intermediul unei legi speciale. Totodată, nu sunt luaţi în calcul toţi aceia care nu deţin documente de şedere şi care sunt consideraţi ilegali, iar din această cauză situaţia reală este greu de cuantificat, considerându-se că în realitate pentru fiecare străin cu acte în regulă mai există cel puţin un altul fără documente. Dintr-o retroperspectivă istorică la nivelul anului 2002 în cadrul Uniunii Europene cetăţenii aparţinând Europei de est reprezentau 3.457.820 de persoane, împărţiţi astfel: Serbia-Muntenegru - 861.267, Polonia - 487.464, Bosnia-Herţegovina - 334.295, Croaţia - 321.791, România - 287.120, Federaţtia Rusă - 248.323, Albania - 197.755, Ucraina - 164.012, Macedonia - 105.671, Bulgaria - 93.396, Moldova - 23.351 [2].

Până în prezent, Uniunea Europeană s-a arătat interesată atât de politicile care susţin migraţia legală, cât şi de implementarea unei legislaţii coerente în ceea ce priveşte procesul de integrare a migranţilor şi respectare a drepturilor acestora şi a încercat să găsească totodată o serie de soluţii pentru eliminarea efectelor negative ale procesului migraţional. Potrivit documentelor Uniunii, statele membre sunt sfătuite să primească doar muncitori de înaltă calificare în domenii în care se înregistrează un anumit deficit de capital uman pe piaţa muncii. Însă, credem că marea provocare pentru Uniune a apărut în 2004, atunci când unele state membre ale Uniunii Europene susţineau că va exista un flux de imigranţi din noile state care au aderat la Uniunea Europeană, datorită diferenţelor de salarizare existente. Mai mult, în acele vremuri, au fost exprimate dubii cu privire la capacitatea administrativă a noilor state membre de a controla frontierele externe ale Uniunii Europene adică, de stopare a fluxurilor de imigranţi din ţările terţe spre spaţiul comunitar. Aceste temeri au determinat introducerea unor seturi de măsuri tranzitorii în tratatele de aderare cu privire la libera circulaţie a persoanelor (ex. România şi Bulgaria). Majoritatea deciziilor Uniunii Europene au permis vechilor state membre să întârzie aplicarea în întregime a prevederilor comunitare şi să restricţioneze accesul la piaţa forţei de muncă din statele care doresc să facă uz de ele.

De aceea în arealul legislaţiei muncii noii cetăţeni europene se găsesc practic în aceeaşi situaţie ca cetăţenii extracomunitari. Frica, sau mai degrabă slăbiciunea economiilor europene lovite de criza economică ce pare că nu mai are sfârşit, de existenţa unor fluxuri migratoare ce poate conduce la mutarea unor

populații spre occident, a impus guvernelor celor 15 să ia măsuri de siguranța care să liniştească propriii cetățeni, şi să protejeze piața internă şi resursele lor de bunăstare social-economică [3, 193].

În ceea ce priveşte migrația de muncă, vom încerca în continuare să prezentăm o retrospectivă istorică privind politicile de muncă promovate în spațiul european, pentru a înțelege mai bine situația din prezent a actualelor politici. Astfel, Comisia Europeană a prezentat în iulie 2001, o propunere de directivă (o propunere de Directivă pentru Consiliul UE privind condițiile de intrare şi de şedere a migranților de muncă țărilor terțe în scopul de salarizare în urma unei activități economice independente, privind condițiile de admitere şi de şedere a lucrătorilor din țările terțe. Spre regret, din cauza părerilor divergente ale statelor membre asupra unor aspecte, negocierile nu au dus către adoptarea legislației. Însă, Comisia Europeană a relansat în 2005 dezbaterea cu privire la necesitatea unor norme comune pentru admiterea imigranților de muncă (Cartea Verde privind abordarea Uniunii Europene a gestionării migrației de muncă, Bruxelles, COM (2004)811) [4].

Ca urmare a acestor documente adoptate de către instituțiile Uniunii, dar şi a consultărilor cu statele membre, s-a ajuns, în decembrie 2005, la adoptarea unui Plan de politici privind migrația legală de muncă (COM (2005)669), prin care Comisia Europeană a prezentat următoarele acțiuni şi inițiative legislative în materie de migrație care urmau să ducă la o dezvoltare coerentă a comunității europene. Astfel, Comisia Europeană a început să dezvolte un plan de politici privind migrația legală de muncă, care să includă proceduri de admisie capabile de a răspunde prompt la cererile fluctuante de forță de muncă migratorie pe piața muncii a comunității europene. (Comunicarea Comisiei UE privind programul de acțiune referitor la imigrația legală COM (2005)0669 [5]; Comunicarea Comisiei privind prioritățile de acțiune în domeniul combaterii imigrației ilegale a migranților din țările terțe, COM (2006)0402) [6].

Totodată, Comisia Europeană a trebuit să țină cont atât de Programul de la Haga, care recunoştea importanța migrației legale în sprijinirea şi încurajarea creşterii economice şi competitivității Uniunii Europene, cât şi de Strategia de la Lisabona ce a fost adoptată de către statele membre.

Conform Programului de acțiune privind migrația legală de muncă, ce a fost stabilit în decembrie 2006 de către Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană a trebuit să răspundă şi să urmărească nevoile şi interesele statelor membre prin propunerea unor directive care să stabilească unele reguli noi ale Uniunii Europene pentru lucrătorii sezonieri, dar şi pentru cei cu o înaltă calificare, ucenici remunerați şi lucrători transferați între companii. În septembrie 2007, Comisia Europeană a înaintat două propuneri de directive Consiliului Uniunii Europene privind migrația legală şi un raport pe tema integrării, la acestea adăugându-se Commission Communication to the European Parliament, the Council,

the European Economic and Social Committe and the Committee of the Regions on circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries COM(2007)0248, final [7]; A Commission Communication to the European Parliament, the Council, the European Econmic and Social Committe and the Committee of the Regions entitled Applying the global approach to migration to the eastern and south-eastern regions neighbourning the European Union COM(2007)0247, final [8].

Aşadar, aceste propuneri au constituit prima faza a implementării Planului de politici privind migraţia legală de muncă, Consiliul Uniunii Europene urmând să adopte o directivă privind condiţiile de admisie în Uniunea Europeană pentru muncitorii cu înaltă calificare şi o directivă privind drepturile migranţilor legali de încadrarea în muncă (Blue-Card).

Totuşi, Parlamentul Uniunii Europene a sugerat adoptarea în primul rând a unei Directive-cadru generale, care să garanteze un cadru comun de drepturi pentru migranţii din ţările terţe angajaţi legal într-un stat membru, precum şi de drepturi asociate cu respectarea unor obligaţii (înaintea celorlalte patru propuneri de directivă) - Proposal for a Council Directive on a single aplication procedure for a single permit for a third country nationals to reside and work in the territory of a Member State and o common set of rights for third country workers legally residing in a Member State, Brussels, 23.10.2007, COM(2007)638 final [9].

Prin această propunere de directivă se urmărea, de fapt, evitarea standardelor duble în ceea ce priveşte drepturile diferitelor categorii de lucrători (plecându-se de la presupunerea că ar fi existat în realitate unele drepturi) şi, pe de altă parte, apărarea, în special, a drepturilor lucrătorilor sezonieri şi ale stagiarilor remuneraţi, care sunt frecvent expuşi abuzurilor (evident, această propunere însemna noi atribuţii pentru organismele europene). Mai mult, aceasta susţinea atât ideea unei cereri unice pentru permis comun de şedere/muncă, dar şi posibilitatea schimbării statutului sau a locului de muncă în timpul şederii în Uniunea Europeană.

Pe lângă aceasta, Parlamentul European sprijinea statele membre atât în ratificarea Convenţiei internaţionale privind protecţia drepturilor tuturor lucrătorilor migranţi şi a familiilor acestora, cât şi în analizarea tuturor măsurilor, în vederea investigării posibilităţii ca migranţii, la întoarcerea în ţara de origine, să poată efectua un transfer al drepturilor de pensie şi al drepturilor sociale corespunzătoare muncii prestate, deoarece au contribuit la fondurile sociale.

Propunerea de directivă privind condiţiile de intrare şi de şedere pentru lucrătorii sezonieri menţiona, în general, faptul că lucrătorii din ţările terţe au o contribuţie esenţială în sectoare precum agricultura, construcţiile şi turismul, iar tocmai datorită numărului mare de angajări în aceste sectoare de activitate este necesară flexibilitatea şi rapiditatea procedurilor de recrutare în domeniul mun-

cii sezoniere şi aplicarea unei altfel de forme de imigrație legală celor care respectă regulile acestui tip de imigrație - A proposal for a European Parliament and Council Directive providing for sanctions aginst employers of illegally staying third-country nationals COM(2007)0249 final, 2007/0094 (COD), 16.05. 2007, Bruxelles [10].

Potrivit aceluiaşi program de acțiune asupra migrației legale, Consiliul Uniunii Europene a adoptat, la 25 mai 2009, Directiva 2009/50/CE privind condițiile de intrare şi de şedere a migranților din țările terțe pentru ocuparea unor locuri de muncă înalt calificate. Prin aceasta se urmărea soluționarea deficitului de forță de muncă prin promovarea admisiei şi a mobilității – în vederea ocupării locurilor de muncă înalt calificate – lucrători din țări terțe cu şedere mai mare de trei luni, astfel încât Comunitatea să devină mai atractivă pentru astfel de lucrători din toată lumea [11].

Astfel, se susțineau competitivitatea, şi creşterea economică a Comunității, cât şi susținerea liberei circulații a „creierelor" în Europa şi transferul de personal în companiile multinaționale. Mai mult, această directivă urmărea doar stabilirea condițiilor de intrare şi de şedere a migranților din țările terțe pentru ocuparea unor locuri de muncă înalt calificate, în cadrul sistemului Cărții Albastre a Uniunea Europeană, inclusiv criteriile de eligibilitate referitoare la scala de salarizare.

În ceea ce priveşte poziția Consiliul Uniunii Europene, acesta spera că prin această directivă să nu se aducă atingere drepturilor statelor membre de a stabili contingentele de admisie a migranților din țările terțe care intră pe teritoriul lor în vederea ocupării unui loc de muncă, aceasta deoarece, în ceea ce priveşte contingentele de admisie, statele membre îşi rezervă posibilitatea de a nu acorda permise de şedere pentru ocuparea unui loc de muncă în general sau în cazul anumitor profesii, anumitor sectoare economice sau anumitor regiuni.

În decembrie 2007, Comisia Europeană, prin Comunicarea sa, Towards a Common Immigration Policy COM (2007) 780 final, Bruxelles, 05.12.2007, a încercat să propună o nouă viziune pentru o dezvoltare ulterioară a unei politici europene comune în materie de migrație şi azil, care să cuprindă în aria sa atât propuneri asupra dezvoltării migrației legale, integrării migranților, luptei împotriva imigrației ilegale, cât şi parteneriate cu țările terțe, care să ofere în final Uniunii o politică coerentă în materie de migrație şi azil şi totodată să fie în conformitate cu tratatele Uniunii Europene [12]. În acest sens, Comisia Europeană consideră că este firească abandonarea celor 27 de politici naționale asupra migrației în favoarea unei piețe comune ce permite libertatea de circulație a persoanelor şi mobilitatea lor.

Potrivit celor declarate de către Comisia Europeană, până în prezent au fost înregistrate anumite progrese în domenii precum: realizarea ariei Schengen (The Schengen Information (SIS II) şi The Visa Information System (VIS)); realizări-

le agenției FRONTEX, care începând cu 2005 au dus la o gestionare eficientă a frontierelor Uniunii Europene; stabilirea dimensiunii externe a politicii de imigrație a Uniunii Europene (prin dialog politic şi cooperare cu țările vecine Comunității Europene), aceasta fiind definită de curând prin Global Approach to Migration; în final, dezvoltarea de noi fonduri financiare (ex. External Border Fund şi Integration Fund).

Dar, în acelaşi timp, s-a considerat că trebuie reînnoite angajamentele de cooperare dintre instituțiile statelor membre, pentru a defini acele principii şi reguli comune asupra imigrației şi pentru a implementa o serie de strategii şi politici în materie de respectare a drepturilor imigranților, o serie de politici anti-discriminatoriii, de strategii de angajare a imigranților, de incluziune socială, protecție socială şi sănătate.

Această nouă viziune pentru dezvoltarea ulterioară a politicii europene comune de migrare a fost prezentată Consiliului Uniunii Europene în decembrie 2007, acesta din urmă solicitând Comisiei Europene să prezinte propunerile sale de completare a politicilor naționale în 2008.

La 17 iunie 2008, Comisia Europeană a prezentat o nouă comunicare - O politică comună de imigrare pentru Europa: principii, acțiuni, şi instrumente, Bruxelles, 17.06.2008, COM (2008) 359, final. Prin acest document, Comisia Europeană anunța statele membre că imigrarea se referă la migranții țărilor terțe şi nu la cetățenii Uniunii Europene [13].

Actualmente, după cum se observă din documentele Eurostat, populația imigrantă reprezintă 5,8% din totalul populației din Uniunea Europeană, iar din 2002, în Uniunea Europeană s-au înregistrat între 1,8 şi 2 milioane de sosiri pe an, în cifre nete. La data de 1 ianuarie 2006, numărul migranților din țărilor terțe rezidenți în Uniunea Europeană se ridica la 18,5 milioane. Mai mult, întrucât fenomenul migrării este unul continuu, fluxurile de imigranți către Uniunea Europeană par a nu se opri. Tocmai de aceea, Comisia Europeană consideră că formarea unei politici comune reprezintă o prioritate fundamentală pentru Uniunea Europeană, aceasta fiind posibilă doar dacă statele membre doresc să obțină succese comune prin valorificarea avantajelor şi prin rezolvarea provocărilor aduse asupra spațiului public european.

Astfel, în opinia Comisiei Europene, această politică comună ar trebui să aibă ca obiectiv o abordare coordonată şi integrată a aspectelor legate de imigrare la nivel european, național şi regional, ceea ce ar implica luarea în considerare a diferitelor dimensiuni ale fenomenului şi includerea imigrării în principalele componente ale politicii Uniunii Europene: prosperitate, solidaritate şi securitate.

Conform declarațiilor liderilor europeni, politica comună privind migrația ar trebui să se fundamenteze pe o serie de principii comune cu caracter politic obligatoriu, care să fie acceptate la cel mai înalt nivel politic şi puse ulterior în practică prin acțiuni coerente. Totodată, ar trebui să aibă la bază valorile universale

îmbrăţişate de comunitatea europeană - ale demnităţii umane, libertăţii, egalităţii şi solidarităţii, inclusiv respectarea deplină a Cartei drepturilor fundamentale şi a Convenţiei europene a drepturilor omului. Acest lucru deveninând posibil în urma adoptării de către ţările membre a Tratatului de la Lisabona (art.6). Practic, prin acest document, Comisia Europeană a prezentat tuturor actorilor implicaţi 10 principii comune pe care se va axa politica comună de migrare, grupate în trei rubrici: prosperitate, solidaritate şi securitate.

Trebuie reţinut faptul că cele zece principii comune au la bază reperele stabilite de Consiliul European de la Tampere din 1999, Programul de la Haga din 2004 şi Abordarea Globală a Migraţiei lansată în 2005. Fiecare dintre aceste principii urmează a fi concretizate printr-o listă ne-exhaustivă de acţiuni care urmează a fi puse în aplicare de către Statele Membre, la nivelul Uniunii Europene. În principiu, aceste principii acoperă spectrul larg al politicilor de migrare şi sunt grupate pe următoarele titluri: *Prosperitate şi imigrare*: 1. Reguli clare şi condiţii de egalitate; 2. Corelarea calificărilor şi a nevoilor; 3. Integrarea este cheia pentru o imigrare reuşită. *Solidaritate şi imigrare*: 4. Transparenţă, încredere şi cooperare; 5. Folosirea eficientă şi coerentă a mijloacelor disponibile; 6. Parteneriatul cu ţările terţe. *Securitate şi imigrare*: 7. O politică în domeniul vizelor care este în interesul Europei; 8. Gestionarea integrată a frontierelor; 9. Accelerarea luptei împotriva imigrării ilegale şi zero toleranţă pentru traficul de persoane; 10. Politici de repatriere eficace şi viabile.

Consiliul Uniunii Europene şi Parlamentul European au fost invitaţi de astfel să adopte aceste principii comune, care, în viziunea Comisiei Europene, reprezintă fundamentul politicii comune europene privind migraţia (practic, erau cuprinse aspectele nerealizate încă ale Programului de la Haga din 2004 în materie de imigraţie).

Aceste acte urmau a fi aprobate de Consiliul Uniunii Europene în 15 octombrie 2008, pentru a alimenta în cursul anului 2009 un nou program pe cinci ani în domeniul justiţiei, libertăţii şi securităţii (Programul Stockholm 2010-2014) [14].

În opinia Preşedinţiei franceze, care a deţinut preşedinţia Consiliului Uniunii Europene (iulie-decembrie 2008), Pactul european privind imigraţia şi azilul a reprezintat angajamentul de a realiza o politică echitabilă, eficientă şi coerentă în condiţiile mizelor şi oportunităţilor pe care le prezintă migraţia. În opinia preşedintelui Franţei, acest pact reprezentă baza unei politici comune în materie de imigraţie şi azil pentru spaţiul european, care trebuie să fie ghidată de un spirit de solidaritate şi de cooperare între statele membre şi ţările terţe.

Prin urmare, Uniunea Europeană □i statele membre urmează să î□i ajusteze politicile de admisie a imigran□ilor pentru a permite imigra□ia legală prin intermediul unor proceduri flexibile □i transparente. În avizul său privind Cartea verde a Comisiei [15], Comitetul Economic şi Social European sus□inea

necesitatea unor politici deschise cu privire la admisia în □ară atât a muncitorilor cu înaltă calificare, cât □i a celor mai pu□in califica□i. De□i în□elege pozi□ia adoptată de anumite guverne, Comitetul a propus, de asemenea, ca statele membre să încheie perioada de tranzi□ie care limitează libertatea cetă□enilor din anumite noi state membre de a se stabili □i a munci oriunde pe teritoriul Uniunii Europene.

În acelaşi timp, structurile europene susțin că imigra□ia ilegală trebuie redusă prin politici orientate spre interiorul Europei, cum ar fi combaterea angajării imigran□ilor fără forme legale prin intermediul unei legisla□ii comunitare [16], în prezent în curs de elaborare, prin controlul frontierelor, combaterea traficului de fiin□e umane □i cooperarea cu □ările de origine □i de tranzit. Uniunea Europeană trebuie să fie solidară, împăr□ind costurile cu □ările de origine, care trebuie să gestioneze influxul masiv de imigran□i fără forme legale □i să realizeze numeroase opera□iuni de combatere a imigrație ilegale, de recep□ie □i asisten□ă umanitară acordată imigran□ilor. În împrejurări excep□ionale, únele guverne europene văd necesară regularizarea situa□iei legale a multor imigran□i "fără acte" de pe teritoriul lor, care sunt victime ale exploatării la locul de muncă □i care nu pot participa la politicile de integrare.

În cadrul unor politici mai flexibile de admisie Comitetul Economic şi Social European susține că trebuie promovate sistemele de migra□ie temporară □i circulară, atât pentru muncitorii cu înaltă calificare, cât □i pentru cei mai pu□in califica□i. În acest sens, pentru ca sistemul de imigra□ie temporară să fie viabil, legisla□ia comunitară trebuie să ofere permise de □edere de scurtă durată cu caracter foarte flexibil, combinate cu proceduri de întoarcere □i cu garan□ii în ceea ce prive□te noi angajări în anii următori. În acest mod, mul□i imigran□i vor face apel la procedurile legale □i nu vor mai rămâne în Europa fără forme legale în momentul în care le expiră permisul de □edere.

De astfel, Comitetul Economic şi Social European în avizele sale susține că statele membre să încheie acorduri cu □ările de origine cu privire la anumite proceduri de imigra□ie circulară care să promoveze mobilitatea imigran□ilor prin proceduri flexibile □i transparente. Astfel de acorduri trebuie să fie echilibrate, în interesul ambelor păr□i, astfel încât migra□ia să poată reprezenta, de asemenea, un factor de dezvoltare a □ărilor de origine.

Este interesant faptul că, procedurile de admisie temporară care includ acorduri privind formarea profesională □i recunoa□terea calificărilor profesionale pot fi, de asemenea, utile. Prin intermediul acestora, imigran□ii temporari care lucrează în Europa ar putea să î□i amelioreze calificarea profesională □i, astfel, la întoarcerea în □ările lor de origine, să aibă posibilită□i mai mari de a găsi un loc de muncă, precum □i să contribuie la dezvoltarea economică □i socială a □ărilor respective.

În general putem menționa că rigiditatea actuală a legisla□iilor europene reprezintă un obstacol major în calea imigra□iei circulare. În vederea facilitării mobilită□ii imigran□ilor, a întoarcerii □i a ini□iativelor antreprenoriale în □ările de origine, legisla□ia europeană privind imigra□ia trebuie să permită ca dreptul de □edere permanentă să poată fi păstrat pe termen lung.

În acest scop, Comitetul Economic şi Social European propune ca directiva privind statutul de rezident pe termen lung să fie modificată pentru a prelungi perioada în care reziden□ii î□i pot păstra drepturile permanente de la un an, în prezent, la trei ani. În avizul său, Comitetul Economic şi Social European [17] estima că un an sau doi ani, în propunerea ini□ială a Comisiei Europene reprezintă o perioadă de timp prea scurtă pentru mul□i imigran□i pentru ca ace□tia să î□i asume riscul să se întoarcă în □ara lor de origine □i să lanseze un proiect profesional.

Având în vedere că Uniunea Europeană promovează în prezent o abordare globală a politicilor privind imigra□ia, care urmăre□te coeren□a dintre politicile privind imigra□ia □i cele de dezvoltare, este necesar ca to□i reziden□ii pe termen lung dintr-un stat membru să se poată întoarce în □ările lor de origine fără să î□i piardă dreptul de □edere pe o perioadă de cel pu□in cinci ani.

În acest sens, Uniunea Europeană susține promovarea mobilității migra□iei □i a parteneriatelor pentru mobilitate din care face parte şi Republica Moldova. În ultimul timp, cu suportul financiar şi de asistență din partea structuriolor europene guvernul Republicii Moldova a inițiat derularea proiectului de mobilitate care prevede consolidarea capacității Moldovei de gestionare a pieții muncii şi de reîntoarcere a migranților.

Astfel, în mai, Comisia Europeană a publicat o comunicare importantă privind migra□ia circulară □i parteneriatele pentru mobilitate încheiate de Uniunea Europeană cu □ări ter□e. Aşadar, structurile europene sprijină propunerea de a institui parteneriate pentru mobilitate, astfel încât Uniunea Europeană □i statele membre să ofere posibilită□i de imigra□ie legală prin proceduri flexibile □i transparente. Parteneriatele sunt prevăzute pe baza unor angajamente atât din partea □ărilor de origine ale imigran□ilor, cât □i din partea statelor membre ale Uniunii Europene.

În acelaşi timp, țărilor de origine li se solicită să î□i asume angajamente foarte clare cu privire la combaterea imigra□iei ilegale (readmisie, controale la frontieră, siguran□a documentelor de călătorie, combaterea traficului ilegal □i a traficului de fiin□e umane etc.). Este important ca țările de origine să î□i respecte obliga□iile interna□ionale asumate în cadrul Acordului de la Cotonou, în special dispozi□iile articolului 13. Totodată se consideră că anumite □ări cu un "stat slab" vor întâmpina dificultă□i mari în îndeplinirea acestor condi□ii □i

se propune, în consecin□ă, ca parteneriatele pentru mobilitate să fie adaptate în mod flexibil caracteristicilor fiecărei □ări de origine.

În primul rând, la propunerea Comitetului Economic şi Social European legislația europeană încearcă să ofere mai multe □anse migra□iei legale, respectând principiul preferin□ei comunitare pentru cetă□enii Uniunii Europene. Comitetul Economic şi Social European este de acord cu ideea ca un număr de state membre (cooperare consolidată) să facă o ofertă grupată □ărilor de origine; această ofertă ar putea fi una comunitară □i s-ar putea realiza sub forma unor cote □i instrumente de adaptare la pie□ele for□ei de muncă europene.

În al doilea rând, Comisia Europeană □i statele membre oferă asisten□ă tehnică □i financiară □ărilor ter□e, în vederea gestionării fluxurilor de migra□ie legală. În al treilea rând, se consideră că parteneriatele pentru mobilitate, în acord cu □ările de origine, vor putea descuraja imigra□ia anumitor profesii, pentru a se evita exodul de creiere (cum ar fi cazul, de exemplu, al personalului din domeniul sănătă□ii din anumite □ări europene). Acordurile trebuie să aibă scopul să favorizeze imigra□ia circulară □i reîntoarcerea migran□ilor.

În al patrulea rând, Uniunea Europeană □i statele membre şi au propus îmbunătă□irea procedurile de emitere a vizelor pentru □edere de scurtă durată. În diverse avize, Comitetul Economic şi Social European a subliniat necesitatea de a îmbunătă□i organizarea serviciilor consulare ale statelor membre în □ările de origine; delega□iile Comisiei ar trebui să coopereze cu statele membre în aspectele legate de migra□ie, iar re□eaua EURES ar trebui folosită pentru identificarea ofertelor de muncă existente în Uniunea Europeană. S-a sprijinit propunerea Comisiei privitoare la instaurarea cooperărilor consolidate între diferite state membre prin deschiderea de centre comune pentru solicitarea de vize, precum □i la consolidarea instruc□iunilor consulare comune în vederea emiterii de vize cu intrare multiplă pentru cetă□enii □ărilor ter□e care călătoresc frecvent. De asemenea, s-a susținut propunerea de a facilita emiterea de vize pentru anumite categorii de persoane definite în acordurile pentru mobilitate.

Aşadar, Comisia Europeană avansează ideea facilitării imigra□iei circulare şi consideră că legisla□iile actuale cu privire la imigra□ie sunt foarte rigide □i nesatisfăcătoare atât pentru imigran□i, cât □i pentru □ările de origine sau □ările europene gazdă ale acestora. Spre exemplu, în diverse avize, Comitetul Economic şi Social European a propus legisla□ii mai flexibile, pentru facilitarea sistemelor de imigra□ie circulară care să respecte preferin□ele individuale. În special se sprijină idea că drepturile fundamentale ale imigran□ilor trebuie protejate pe deplin, în special drepturile sociale □i profesionale, precum □i dreptul de a locui cu familia.

Astfel, Comisia Europeană a propus două forme a migra□ie de reîntoarcere: (1) migra□ia cetă□enilor □ărilor ter□e stabili□i în Uniunnea Europeană pentru ca ace□tia să poată desfă□ura activită□i în □ara de origine, păstrându-□i în acela□i timp dreptul de □edere într-un stat membru □i (2) migra□ia circulară în cazul persoanelor cu reziden□a într-o □ară ter□ă pentru ca acestea să poată veni în Uniunea Europeană pentru muncă, studii sau formare sau toate trei concomitent, iar atunci când le expiră permisul să se poată întoarce în □ara de origine, având posibilitatea de a reveni în spațiul comunitar european conform unor proceduri simplificate de admisie.

Totodată, Comisia Europeană consideră că un sistem de migra□ie circulară poate fi dezvoltat doar în momentul în care migran□ii (temporari sau nu) care s-au întors în □ările de origine au posibilitatea de a se întoarce legal în □ara europeană în care au locuit. Consolidarea migra□iei circulare implică, în primul rând, introducerea de măsuri care să garanteze că întoarcerea migran□ilor în □ara europeană de re□edin□ă şi să poată fi realizată în mod flexibil.

În paralel Comitetul Economic şi Social European a fost de acord cu propunerea Comisiei de elaborare a unui cadru legislativ european care să faciliteze migra□ia circulară. În acest scop, s-a propus modificarea unor directive existente □i stabilite unele criterii adecvate pentru elaborarea de noi directive prevăzute în cadrul programului legislativ, ca de exemplu:

- Propunerea de directivă privind admisia imigran□ilor cu înaltă calificare: această inițiativă sprijină facilitarea într-o mai mare măsură a procedurile de admisie pentru persoanele care au avut reziden□ă legală în Uniunea Europeană pentru o anumită perioadă de timp (pentru muncă, studii sau alte tipuri de formare de înaltă calificare).

- Propunerea de directivă privind admisia imigran□ilor sezonieri: se propune crearea unui permis multianual de □edere/muncă pentru migran□ii sezonieri, care să le permită acestora întoarcerea pe o perioadă de cinci ani consecutivi pentru muncă sezonieră, perioadă care poate fi prelungită cu încă cinci ani.

- Propunerea de directivă privind admisia imigran□ilor care efectuează o perioadă de stagiu remunerat: se consideră că facilitarea venirii în Europa a cetă□enilor □ărilor ter□e pentru o perioadă de formare este un factor pozitiv pentru instruirea acestora □i dezvoltarea □ării lor; aceasta contribuie la promovarea circula□iei creierelor □i la transferul de cuno□tin□e. Pentru a cre□te caracterul circular al migra□iei, propunerea ar putea prevedea posibilitatea întoarcerii persoanelor care au mai participat la activită□i de formare pe teritoriul statului respectiv pentru perioade limitate (între 1 □i 5 ani) în vederea unei formări suplimentare □i a perfec□ionării calificărilor acestora.

Este important momentul, că Comitetul Economic şi Social European a propus Comisiei Europene să promoveze anumite modificări ale mai multor directive în vigoare în favoarea migra□iei circulare:

- Directiva 2003/109/CE privind statutul resortisan□ilor □ărilor ter□e care sunt reziden□i pe termen lung prevede în prezent că, de regulă, ace□tia î□i pierd statutul de rezident pe termen lung în cazul în care părăsesc teritoriul Comunită□ii pentru o perioadă care depă□e□te 12 luni consecutive. Comisia propune prelungirea acestei perioade la 2 sau 3 ani, iar Comitetul consideră că o perioadă de 5 ani ar fi mai adecvată în acest caz;
- Directiva 2004/114/CE privind condi□iile de admisie a resortisan□ilor □ărilor ter□e pentru studii, schimb de elevi, stagii neremunerate sau servicii de voluntariat □i;
- Directiva 2005/71/CE privind o procedură specială de admisie a resortisan□ilor □ărilor ter□e în scopul desfă□urării unei activită□i de cercetare □tiin□ifică: Comitetul Economic şi Social European susține modificarea aceastei directive pentru a introduce permise de □edere cu intrare multiplă care să permită titularului să părăsească teritoriul Uniunii Europene pe perioade de timp mari, fără ca acesta să î□i piardă dreptul de □edere [18].

Ar fi, de asemenea, adecvată transformarea clauzelor op□ionale ale acestor directive, care permit statelor membre să prevadă proceduri de admisie simplificate sau rapide pentru persoanele care au lucrat anterior ca cercetători sau care au studiat în Uniunea Europeană, într-un drept al acestor persoane de a beneficia de proceduri rapide, cu condi□ia să se reîntoarcă în □ara de origine la expirarea permisului.

În acelaşi timp, Comitetul Economic şi Social European s-a declarat, de asemenea, în favoarea rela□ionării celor două directive, revăzându-se astfel admisia mai simplă (cu impunerea a mai pu□ine condi□ii) a cercetătorilor care nu sunt resortisan□i Uniunii Europene, care au mai fost admi□i anterior ca studen□i □i care, după terminarea studiilor, s-au reîntors în □ara lor de origine. Acest concept poate fi extins pentru a le permite studen□ilor să solicite admisia în calitate de cercetători în timp ce se află încă pe teritoriul statului membru unde studiază, cu condi□ia ca ace□tia să prezinte cererea corespunzătoare înainte de expirarea permisului de studii.

În general, se consideră că este necesară garantarea faptului că mobilitatea migra□ională î□i atinge obiectivele □i că aceasta aduce beneficii pe termen lung, prin încurajarea promovării caracterului circular al migra□iei, garantarea reîntoarcerii cu succes în □ara de origine, evaluarea aplicării procedurilor □i reducerea riscului exodului de creiere prin cooperarea cu □ările ter□e.

În acelaşi context a analizei noastre, putem menționa că circula□ia creierelor necesită, de asemenea, solu□ionarea uneia dintre problemele cele mai mari cu care se confruntă mul□i imigran□i în Europa, □i anume

nerecunoa□terea diplomelor □i a calificărilor profesionale. Mobilitatea acestor persoane între □ara de origine □i □ara gazdă va fi facilitată atunci când diplomele □i calificările lor vor fi recunoscute în Europa. În acest sens, Comitetul Economic şi Social European a propus ca, în ciuda dificultă□ilor existente, să se avanseze în negocierea de acorduri pentru recunoa□terea calificărilor între Uniunea Europeană □i □ările de origine ale majorită□ii fluxurilor migratorii.

Pentru ca un sistem de mobilitate a migrației să func□ioneze în mod corect, este, de asemenea, necesară garantarea drepturilor sociale privind pensia □i asigurările sociale dobândite de imigran□i. În acest scop, este necesară negocierea unor acorduri între statele membre ale Uniunii Europene □i □ările de origine, precum □i ratificarea Conven□iei nr.157 a OIM.

Comitetul Economic şi Social European recomandă ca Uniunea Europeană să propună includerea acestor capitole în cadrul parteneriatelor pentru mobilitate care se vor adopta, în scopul facilitării recunoa□terii calificărilor profesionale □i al garantării drepturilor privitoare la pensie.

Comitetul Economic şi Social European încurajează guvernele statelor membre ale Uniunii Europene □i Comisia Europeană să continue activ eforturile în cadrul Na□iunilor Unite pentru ca problema migra□iei să ocupe un loc important pe agenda interna□ională, pentru ca drepturile omului ale migran□ilor să fie garantate în conformitate cu un cadru legislativ interna□ional □i pentru ca gestionarea comună a proceselor de migra□ie de către □ările de origine □i □ările gazdă să contribuie la dezvoltarea economică □i socială a omenirii.

Bibliografie:

1. Dragulin I.C. Imigranții la porțile Europei. // Sfera Politicii, nr.116-117, 2005

2. Dossier Statistico Immigrazione, Caritas / Migrantes, Elaborazione su dati Consiglio D'Europa, OSCE e Ministero Interno, 2004

3. Gli effeti della libera circolazione dopo l'allargamento, “Europa, allargamento a Est e migrazione”, IDOS, 2004

4. http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/immigration/fsj_immigration_intro_en.htm

5. http://www.europeanunionbluecard.com/wpcontent/uploads/2008/10/com2007_0638en01.pdf

6. Communication from the Commission. Policy Plan on Legal Migration. SEC 2005/1680

7. Communication from the Commission on Policy priorities in the fight against ilegal immigration of third countrz nationals. COM 2006/0402

8. Commission Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committe and the Committee of the Regions on circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries COM(2007)0248

9. Commission Communication to the European Parliament, the Council, the European Econmic and Social Committe and the Committee of the Regions entitled Applying the global approach to migration to the eastern and south-eastern regions neighbouring the European Union COM(2007)0247

10. A proposal for a European Parliament and Council Directive providing for sanctions aginst employers of illegally staying third-country nationals COM (2007)0249 final, 2007/0094 (COD), 16.05.2007, Bruxelles

11. Directiva 2009/50/CE A Consiliului Europei privind condi□iile de intrare □i de □edere a resortisan□ilor din □ările ter□e pentru ocuparea unor locuri de muncă înalt calificate. 25 mai2009 vezi:http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ

12. Communication from the Commision to the European Parliament, The Council, The EUROPEAN economic and social Committee and the Committtee of the regions Towards a Common Immigration Policy. COM(2007)780. Brussels, 5.12.2007

13. Communication from the Commision to the European Parliament, The Council, The EUROPEAN economic and social Committee and the Committtee of the regions A Common Immigration Policy for Europe: Principles, actions and tools {SEC(2008) 2026} {SEC(2008) 2027} Brussels, 17.06.2008

14. Consiliul Uniunii Europene, The Stockholm Programme-An open and secure Europe serving and protecting the citizens, Brussels, 02.12.2009

15. Avizul CESE din 10 decembrie 2003 privind Comunicarea Comisiei către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul Economic □i Social European □i Comitetul Regiunilor privind imigra□ia, integrarea □i ocuparea for□ei de muncă (raportor: dl. Pariza Castaños), JO C 80, 30.3.2004.

16. Propunerea de directivă din 16 mai 2007 de stabilire a sanc□iunilor la adresa angajatorilor de resortisan□i din □ări ter□e cu □edere ilegală COM(2007) 249

17. Avizul CESE din 3 octombrie 2001 privind propunerea de directivă a Consiliului referitoare la statutul cetă□enilor □ărilor ter□e care sunt reziden□i pe termen lung (raportor: dl Pariza Castaños), JO C 36, 8.2.2002

18. http://eur-lex.europa.eu

Prezentat la redactie
la 7 octombrie 2011

CONTROLUL ACTELOR AUTORITĂȚILOR ADMINISTRAȚIEI PUBLICE PE CALEA CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV

Valentin GUZNAC
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Administrare Publică de pe lîngă Presedintele Republicii Moldova
Doctorand

Administrative court is all disputes arising in the executiv area between the administration and private or between public authorities, disputes shall be settled by the courts according to special rules of public law.

Any person who considers injured in his right recognized by law, by a public authority through an administrative or legal solving within an application, may apply to the competent administrative court for annulment of the act recognition of the right claimed and damages caused to him.

Subjective nature of administrative litigation consist of the fact it can be triggered only by the person whose right or legitimate interest has been harmed by illegal government activity.

Judicial control of legality of administrative acts of authority is governed by special laws.

Administrative court actions are filed in courts in whose jurisdiction the applicant resides or the defendant is located. In all cases the administrative request may be made only after the procedure prior. Such a rule enables the issuing authorities to examine the document again and remove bad consequences and the higher authority to exercise administrative control over these acts hierarchically.

Establishment of the institute administrative litigation in Republic of Moldova is a very important step since it is accessible for the public and other subjects, fast and has great power, including the cancellation of illegal or inappropriate issued.

Contenciosul administrativ reprezintă totalitatea litigiilor care iau naştere în sfera activității executive între administrație şi particulari sau între autoritățile publice, litigii care se soluționează de către instanțele judecătoreşti potrivit unor reguli speciale de drept public [7, 203].

Astfel, persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoaşterea dreptului pretins, anularea actului şi repararea pagubei.

Condițiile şi limitele exercitării acestui drept se stabilesc prin Legea contenciosului administrativ nr.793 adoptată la 10 februarie 2000.

Articolul 1, alin.2 din legea nominaluizată prevede, că orice persoană care se consideră vătămată într-un drept al său recunoscut de lege, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, se poate adresa instanței de contencios administrativ competente pentru a obține anularea actului, recunoaşterea dreptului pretins şi repararea pagubei ce i-a fost cauzată.

Contenciosul administrativ național se caracterizează prin următoarele trăsături:

a) este un control de legalitate nu şi de oportunitate, ceea ce înseamnă că instanța judecătorească va respinge acțiunea reclamantului întemeiată pe inoportunitatea sunt supuse acestei forme de control numai actele administrative de autoritate, nu şi cele de gestiune;

b) soluționarea litigiilor de contencios-administrativ se desfăşoară după o procedură jurisdicțională bazată pe contradictorialitate, iar hotărârea se bucură de autoritate de lucru judecat;

c) instanțele de contencios-administrativ au o competență materială generală, ceea ce înseamnă că ori de câte ori un litigiu referitor la legalitatea actelor administrative nu este dat prin lege în competența altor organe, soluționarea lui este de competența instanțelor prevăzute de legea contenciosului administrativ;

d) este un contencios în anulare, în sensul că judecătorul constatând ilegalitatea actului de autoritate poate dispune anularea lui.

e) este un control de plină jurisdicție, cea ce înseamnă că instanța este în măsură să anuleze actul ilegal, să oblige organul administrativ la anumite măsuri administrative şi să acorde despăgubiri, dacă se pretind de către reclamant.

f) este un control cu caracter subiectiv, spre deosebire de controlul declanşat de către Oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat.

Caracterul subiectiv al contenciosului administrativ constă în aceea că el poate fi declanşat numai de persoana al cărui drept sau interes legitim a fost lezat prin activitatea ilicită a administrației publice.

Controlul judecătoresc al legalității unor acte administrative de autoritate este reglementat prin legi speciale.

După cum am mai menționat controlul judecătoresc pe calea contenciosului administrativ se caracterizează prin faptul că acesta este o activitate de soluționare a conflictelor în care una din părți este un organ al administrației publice, un funcționar public sau o altă persoană care exercită atribuții de putere publică sau utilizează domeniul public, inclusiv administrația publică locală. Necesitatea instituirii contenciosului administrativ ca modalitate specifică de soluționare a litigiilor cu caracter administrativ este dictată de specificul raporturilor administrației publice cu diverse persoane. În urma acestor raporturi se nasc frecven-

te litigii rezultate din abuzul sau excesul de putere din partea organelor administrației publice. Prin urmare regimul şi procedura instituită pentru actele administrative trebuie să asigure şi să satisfacă mai eficient cerințele sporite față de asemenea categorii de litigii. Astfel, judecarea acțiunilor în contencios administrativ devine un proces complex şi deosebit de important pentru înfăptuirea justiției administrative. Un astfel de proces este declanşat atunci când oficiile teritoriale şi autoritățile publice locale nu pot găsi soluția legală asupra unor activități administrative sau atunci când persoana care se consideră vătămată printr-un act administrativ sesizează instanța de contencios administrativ [2, 35].

Regiumul juridic al contenciosului administrativ, este determinat de obiectul acestuia, care include soluționarea litigiilor apărute între două părți, în care una este un organ al administrației publice, iar cealaltă este o persoană fizică ori juridică lezată în drepturi de acest organ [5]. Astfel, potrivit prevederilor art.3 din Legea contenciosului administrativ: *Obiect al acțiunii în contencios administrativ îl constituie actele administrative, cu caracter normativ şi individual, prin care este vătămat un drept recunoscut de lege al unei persoane, inclusiv al unui terț, emise de:*

a) autoritățile publice şi autoritățile asimilate acestora;

b) subdiviziunile autorităților publice;

c) funcționarii din structurile specificate la lit.a) şi b).

Obiect al acțiunii în contencios administrativ poate fi şi nesoluționarea în termenul legal a unei cereri referitoare la un drept recunoscut de lege.

După cum se observă obiectul principal de sesizare în contencios administrativ este actul administrativ care se caracterizează printr-o manifestare juridică unilaterală de voință, cu caracter normativ sau individual, a unei autorități publice, inclusiv din cadrul administrației publice locale, în vederea organizării executării sau executării concrete a legii [6, 216]. O garanție importantă contenciosul administrativ aduce drepturilor şi libertăților persoanelor prin faptul că echivalează cu actul administrativ şi nesoluționarea în termeni legali a unei cereri, fapt ce face posibilă examinarea în contencios administrativ nu numai a acțiunilor administrației publice, dar şi inacțiunile acestora.

Prin asimilare legiuitorul alături de actul administrativ examinează în calitate de obiect de sesizare în contencios administrativ şi contractele administrative, specificându-le obiectul de cuprindere al acestora. Astfel obiect al acțiunii în contencios administrativ îl constituie contractele administrative încheiate de autoritățile publice, în virtutea prerogativelor de putere publică, având ca obiect:

– administrarea şi folosirea bunurilor proprietate publică;

– executarea lucrărilor de interes public;

– prestarea serviciilor publice;

– activitatea funcționarilor publici, care reiese din relațiile de serviciu reglementate de statutul juridic al acestora.

Reclamant în comtenciosul administrativ pot fi citați [5]:

- *autoritatea publică,* care a vătămat o persoană într-un drept printr-un act administrativ. Ținînd cont de prevederile art.2 al Legii contenciosului administrativ şi titlului III din Constituția Republicii Moldova reiese ca calitatea de reclamant o are: Parlamentul, Preşedintele Republicii, Guvernul, Administrația publică centrală (ministere, departamente, agenții, inspecții, centre, comisii etc.), autorități ale administrației publice locale (consiliile locale, preşedintele raionului, primarul, Adunarea Populară, Başcanul Găgăuziei etc.) autoritățile judecătoreşti (judecătoriile, curțile de apel, Curtea Supremă de Justiție), Consiliul Superior al Magistraturii, organele procuraturii, Curtea de Conturi, Curtea Constituțională etc. Deşi Constituția nu poate să prevadă toate categoriile de autorități publice, noțiunea dată include orice altă autoritate publică organizată potrivit legislației în vigoare fie la nivel central, fie la nivel local - *subdiviziunile autorităților publice;*

- *funcționarii publici* pot fi chemați în instanța de contencios administrativ alături de autoritatea care a emis actul administrativ sau a refuzat soluționarea cererii pentru a satisface un drept. Astfel, potrivit art.3 şi art.20 din Legea contenciosului administrativ persoana vătămată într-un drept al său poate acționa în instanța de contencios funcționarul public, care nemijlocit s-a făcut vinovat de lezarea drepturilor şi intereselor persoanei vătămate, prin elaborarea actului administrativ contestat sau prin refuzul de a satisface cererea.

- p*ersoanele asimilate autorităților publice.*

- *întreprinderile de stat; întreprinderile municipale; societățile comerciale; asociațiile obşteşti; instituțiile publice* – cărora legea le atribuie calitatea de autoritate publică persoanelor juridice dat fiind faptul, că ele exercită atribuții de putere publică, utilizează ori prestează servicii de interes public.

- *persoanele fizice* – care au calitatea de reclamat ca şi autoritățile publice numai dacă întrunesc condițiile cerute de lege. Spre exemplu, potrivit art.29 din Legea nr.1453/2002 cu privire la notariat, *refuzul de a îndeplini actul notarial sau actul notarial îndeplinit poate fi atacat în instanța de judecată din teritoriul pe care notarul îşi desfăşoară activitatea*, iar art.2 din Legea contenciosului administrativ asimilează persoanele care efectuează acte notariale autorităților publice.

Prin urmare, calitatea de pârât de reclamant în litigiul de contencios administrativ îl au:

1 - *autoritățile publice* din cadrul celor trei ramuri ale puterii de stat;

2 - *autoritățile administrative centrale* (inclusiv cele autonome) şi locale;

3 - *funcționarii publici* din cadrul acestor autorități;

4 - *persoanele de drept privat* care exercită atribuții de putere publică sau utilizează domeniul public.

De regulă controlului judecătoresc se supun majoritatea actelor administrative, însă mai există şi unele excepţii, în acest sens legea scoate de sub incidenţa contenciosului administrativ mai multe categorii de acte administrative [9, 36]. Aceste categorii de acte, potrivit art.4 din Legea contenciosului administrativ, cuprind:

a) *actele exclusiv politice ale Parlamentului, Preşedintelui Republicii Moldova şi Guvernului, precum şi actele administrative cu caracter individual, emise de Parlament, de Preşedintele Republicii Moldova şi de Guvern în exerciţiul atribuţiilor prevăzute expres de normele constituţionale sau legislative, ce ţin de alegerea, numirea şi destituirea din funcţiile publice a persoanelor oficiale de stat, exponente ale unui interes politic sau public deosebit.* Deci, actele referitoare la raporturile dintre Parlament, Preşedintele Republicii Moldova, Guvern, actele de numire şi destituire din funcţiile publice exclusiv politice, precum şi declaraţii, apeluri, moţiuni, mesaje, scrisori şi alte acte de acest gen ale autorităţilor publice care nu sunt făcute în scopul producerii efectelor juridice.

b) *actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova.* Excepţia acestor categorii de acte este firească deoarece ele au un caracter diplomatic şi privesc raporturile ţării noastre cu alte state şi organismele internaţionale.

c) *legile, decretele Preşedintelui Republicii Moldova cu caracter normativ, ordonanţele şi hotărârile Guvernului cu caracter normativ, tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte, care sunt supuse controlului de constituţionalitate.* Exceptarea acestor categorii de acte de la controlul judecătoresc se justifică prin faptul că ele se supun controlului de constituţionalitate în faţa Curţii Constituţionale.

Problema cu care se confruntă autorităţile publice locale constă în faptul că acestea nu pot sesiza direct Curtea Constituţională atunci când sunt lezate în drepturi prin astfel de categorii de acte. Până în prezent legislaţia nu recunoaşte autorităţilor locale calitatea de subiect al Curţii Constituţionale. Ele au posibilitatea de a utiliza două căi, prima prin intermediul subiecţilor cu drept de sesizare la care se vor putea adresa autorităţile locale şi pe calea excepţiei de neconstituţionalitate, care va putea fi invocată în instanţele judecătoreşti cu ocazia examinării cauzelor concrete.

d) *actele de comandament cu caracter militar.* Prin act de comandament cu caracter militar înţelegem actul administrativ referitor la problemele strict militare ale activităţii din cadrul forţelor armate, precum sunt acţiunile specifice organizării militare, ce presupun dreptul şefilor de a da ordine subordonaţilor în aspecte privitoare la conducerea trupei, la îndeplinirea serviciului. Astfel, această noţiune include numai acele acte care sunt emise în scopul asigurării ordinii şi disciplinei în unităţile militare, a cadrelor militare din aceste unităţi, fiind acte făcute în legătură cu serviciul şi îndatoririle militare;

e) *actele administrative referitoare la securitatea națională a Republicii Moldova, la exercitarea regimului stării excepționale, la măsurile de urgență luate de autoritățile publice în vederea combaterii calamităților naturale, incendiilor, epidemiilor, epizootiilor şi altor fenomene de aceeaşi natură.* Excepția acestor categorii de acte se justifică prin însăşi caracterul lor excepțional;

f) *actele administrativ-jurisdicționale de sancționare contravențională şi alte acte administrative pentru a căror desființare sau modificare legea prevede o altă procedură judiciară.* Prin act administrativ-jurisdicțional urmează să înțelegem actul juridic emis de o autoritate administrativă jurisdicțională pentru a soluționa un conflict, după o anumită procedură stabilită prin lege. Autoritatea administrativ-jurisdicțională este organul administrativ sau, după caz, compartiment al unui organ administrativ investit, prin lege, cu atribuții jurisdicționale;

g) *actele de gestiune emise de autoritatea publică în calitate de persoană juridică, în legătură cu administrarea şi folosirea bunurilor ce aparțin domeniului său privat.* Excepția unor astfel de acte este determinată de regimul juridic al acestora, ele fiind plasate în regimul juridic general asupra cărora se aplică regulile dreptului comun.

h) *actele administrative emise pentru executarea hotărârilor judecătoreşti irevocabile.* Exceptarea acestor categorii de acte este determinată de regimul juridic special al acestora.

Art.53 din Constituția Republicii Moldova și a art.1, art.2 şi art.5 din Legea contenciosului administrativ, definesc categoriile de *subiecte* ce pot avea calitatea de reclamant în instanța de contencios [10, 38], şi anume:

a) orice persoană care include: persoana fizică (inclusiv funcționarul public, militarul şi persoana cu statut militar); persoana juridică cu referire la colectivitățile, legal constituite, de persoane fizice, adică *persoanele juridice* de drept privat şi public. Această afirmație este argumentată şi prin specificarea făcută expres în textul art.2 din Legea contenciosului administrativ, care defineşte termenul *persoană vătămată într-un drept al său*, ca fiind orice persoană fizică sau ***juridică***, precum şi prin faptul că textul constituțional cu referire la persoanele fizice concretizează noțiunile *cetățeni ai Republicii Moldova, cetățeni străini şi apatrizi.*

b) Guvernul, Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat, preşedintele raionului şi primarul – în condițiile Legii privind administrația publică locală. Aceste categorii de persoane capătă dreptul de sesizare în contencios administrativ nu în temeiul capacității lor juridice de drept civil, ci din calitatea lor de persoane menite să asigure legalitate în teritoriu, adică în virtutea dreptului de control al legalității actelor administrative emise de autoritățile publice locale, drept conferit de Legea nr.436/2006 privind administrația publică locală. Condiția cerută în acest caz este ca actul administrativ să lezeze ordinea de drept. Guvernul potrivit menirii sale constituționale este autoritatea care asigură realizarea politicii

interne şi externe a statului şi exercită conducerea generală a administraţiei publice [8, 8]. În virtutea acestor atribuţii constituţionale Guvernul este responsabil de asigurarea legalităţii pe întreg teritoriul ţării şi de asigurarea respectării drepturilor şi libertăţilor omului. Pentru a asigura aceste deziderate guvernul este împuternicit să exercite controlul administrativ asupra activităţii tuturor organelor administraţiei publice atât la nivel central cât şi la nivel local. Exercitarea controlului administrativ este un proces destul de complicat şi este exercitat atât nemijlocit de către Guvern cât şi prin intermediul organelor sale. Astfel, nemijlocit Guvernul realizează controlul asupra activităţii oricăror autorităţi din sistemul administraţiei publice. În raport cu autorităţile administraţiei publice locale Guvernul realizează controlul prin intermediul Cancelariei de Stat şi a Oficiilor sale teritoriale. În cazurile în care potrivit art.25 şi 48 din Legea nr.436/2006 se va solicita suspendarea activităţii organelor administraţiei publice locale pentru încălcarea gravă a Constituţiei sau a legislaţiei în vigoare, Guvernul nemijlocit poate să se implice pentru a solicita instanţelor de contencios administrativ constatarea circumstanţelor care justifică suspendarea activităţii consiliului local sau raional. *Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat* este un organ specializat în exercitarea controlului administrativ, despre activitatea căruia s-a vorbit mai sus. *Primarul şi Preşedintele care* în condiţiile Legii privind administraţia publică locală sunt în drept să sesizeze instanţa de contencios administrativ pentru a supune controlului legalităţii deciziile consiliului local dacă le consideră ilegale. Acest drept rezultă din atribuţiile preşedintelui raionului şi a primarului de a asigura respectarea, pe plan local, a drepturilor şi libertăţilor omului, a Constituţiei, a altor legi, a decretelor Preşedintelui Republicii Moldova şi a hotărârilor Guvernului. Potrivit art.20 din Legea nr. 436/2006 secretarul consiliului local în termen de 5 zile va remite decizia consiliului local primarului, care în cazul în care o va considera ilegală va sesiza instanţa de contencios administrativ şi va solicita controlul legalităţii unei astfel de decizii. Preşedintele raionului în raport cu consiliul raional are aceleaşi atribuţii. De asemenea primarul sau preşedintele raionului în condiţiile legii va putea solicita suspendarea consiliului local respectiv în cazul în care acesta prin deciziile sale în mod deliberat şi repetat în aceeaşi materie adoptă decizii ilegale.

c*) procurorul* - în interesul unor terţe persoane. Drepturile procurorului de a solicita controlul legalităţii actelor administrative pe calea contenciosului administrativ derivă din prevederile constituţionale şi a Legii contenciosului administrativ. Astfel, prin art.124 din Constituţie se stabileşte că: *Procuratura reprezintă interesele generale ale societăţii şi apără ordinea de drept, precum şi drepturile şi libertăţile cetăţenilor.*Această atribuţie constituţională dă dreptul procurorului, ca în urma exercitării atribuţiilor sale legale să aprecieze dacă se încalcă drepturile, libertăţile şi interesele legitime ale persoanelor prin acte administrative ale autorităţilor publice emise cu exces de putere sau se lezează ordinea de

drept, prin urmare dreptul procurorului de a cere respectarea legalității la emiterea actelor administrative, inclusiv pe calea contenciosului administrativ, este recunoscută de normele constituționale. Această constatare este întărită de prevederile art.5 lit.c) din Legea contenciosului administrativ prin care se stabileşte că procurorul poate sesiza instanța de contencios administrativ în condițiile art.5 din Codul de procedură civilă. Cu referire la Codul de procedură civilă este de menționat că acesta a fost adoptat în redacție nouă prin Legea nr.225/2003 şi dreptul procurorului de a sesiza instanța de contencios administrativ în vederea apărării drepturilor civile ale altor persoane este prevăzut de art.71.

Astfel, acțiunea în apărarea drepturilor, libertăților şi intereselor legitime poate fi intentată de către procuror numai la cererea scrisă a persoanei interesate dacă aceasta nu se poate adresa în judecată personal din cauză de sănătate, vârstă înaintată, incapabilitate sau din alte motive întemeiate. Acțiunea în apărarea intereselor persoanei incapabile poate fi înaintată de procuror indiferent de existența cererii persoanei interesate sau a reprezentantului ei legal.

În cazurile prevăzute de lege, procurorul este în drept să se adreseze în judecată în apărarea drepturilor, libertăților şi intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane. Procurorul este în drept să adreseze în judecată o acțiune sau o cerere în apărarea drepturilor şi intereselor statului şi ale societății ce țin de: a) formarea şi executarea bugetului; b) protecția proprietății aflate în posesiunea exclusivă a statului; c) rezilierea contractului care lezează statul în interesele lui; d) perceperea unei sume în beneficiul agenților economici în al căror capital statutar statul are cotă-parte; e) declararea, în condițiile legii, a actelor normative ale autorităților publice, ale altor organe şi organizații, ale persoanelor oficiale sau funcționarilor publici ca fiind nule; f) perceperea în beneficiul statului a bunurilor dobândite ilicit; g) anularea înregistrării şi lichidarea persoanei juridice în cazul încălcării modului stabilit de constituire, precum şi urmărirea veniturilor ei ilicite; h) protecția mediului înconjurător; i) alte cazuri prevăzute de lege.

Prin urmare este şi firesc ca acest drept al procurorului de a se adresa în justiție să se răsfrângă şi pe calea contenciosului administrativ. Deşi în viziunea noastră prin determinarea expresă a cazurilor pentru care procurorul poate să se adreseze în judecată legiuitorul a limitat dreptul procurorului de a apăra ordinea de drept, drepturile şi libertățile cetățenilor, precum şi interesele statului ce pot fi prejudiciate prin acte administrative ilegale ale autorităților administrației publice.

d) Avocatul Parlamentar - Legea contenciosului administrativ prin art.5 lit.d) recunoaşte Avocatul Parlamentar drept subiect cu drept de sesizare în contencios administrativ în numele altor persoane. Astfel, *Avocatul Parlamentar, la sesizarea persoanei vătămate într-un drept al său, atacă actele administrative în instanța de contencios administrativ competentă, în condițiile legii cu privire*

la avocații parlamentari. Aşadar, Avocatul Parlamentar, la sesizarea persoanei vătămate, atacă actele administrative vătămătoare pentru asigurarea drepturilor şi libertăților legale ale persoanelor ce solicită ajutor. Un astfel de drept este prevăzut şi în Legea nr.1349-XIII din 17 octombrie 1997 cu privire la avocații parlamentari, care în art.28 stabileşte că *în baza rezultatelor examinării cererii, avocatul parlamentar este în drept să adreseze în instanța de judecată o cerere în apărarea intereselor petiționarului ale cărui drepturi şi libertăți constituționale au fost încălcate.* Dezvoltarea acestor prevederi le găsim în art.7 din Codul de procedură civilă nr.225/2003 prin care se menționează că, în cazurile prevăzute de lege, *procesul civil poate fi intentat în numele persoanelor împuternicite de lege să apere drepturile, libertățile şi interesele legitime ale unei alte persoane, drepturile, libertățile şi interesele legitime ale unui număr nelimitat de persoane.*

Astfel, în temeiul celor menționate Avocatul Parlamentar, ca urmare a controlului realizat potrivit atribuțiilor sale legale, dacă apreciază că ilegalitatea actului sau excesul de putere al autorității administrative nu pot fi înlăturate decât pe cale judecătorească, sesizează instanța de contencios administrativ în interesul persoanei fizice vătămate care a depus plângerea. În acest caz petiționarul dobândeşte de drept calitatea de reclamant.

b) *instanțele judecătoreşti* - calitatea de subiect cu drept de sesizare în contencios administrativ potrivit art.5 lit.e) din Legea contenciosului administrativ îl au *instanțele de drept comun şi specializate în cazul ridicării excepției de ilegalitate.* Această calitate este una interesantă deoarece instanțele de drept comun sau specializate vor acționa în interesul părților din proces sau în interesul ordinii de drept. Acestea decurg din prevederile art.13 din aceeaşi lege prin care se menționează că *Legalitatea unui act administrativ cu caracter normativ, emis de o autoritate publică, poate fi cercetată oricând în cadrul unui proces într-o pricină de drept comun, pe cale de excepție, din oficiu sau la cererea părții interesate.* În interesul justiției şi pentru asigurarea ordinii de drept, la examinarea unei pricini de drept comun judecătorul din oficiu poate sesiza instanța de contencios pentru a supune controlului legalității un act administrativ de care depinde soluționarea litigiului în fond.

Cele menționate rezultă din alin.(3) al art.13 din Legea contenciosului administrativ prin care se menționează că *în cazul în care instanța constată că de actul administrativ depinde soluționarea litigiului în fond, ea sesizează, prin încheiere motivată, instanța de contencios administrativ competentă şi suspendă cauza.* Raportând prevederile art.13 cu cele de la art.14 din Legea contenciosului administrativ observăm că calea de excepție prin care instanțele de drept comun sesizează instanțele de contencios administrativ nu este chiar excepțională, ci doar una ordinară, deoarece actele normative nu au un termen de limită pentru a fi sesizate, iar cele individuale nu pot fi sesizate în general pe cale de exce-

pție [1]. În ceea ce priveşte sesizarea contenciosului administrativ de către instanțele de drept comun prin voința părților o considerăm ca nejustificată. Credem că instanța nu trebuie să invoce excepția de ilegalitate la voința părților, deoarece acestea pot oricând să ceară controlul legalității actului administrativ cu caracter normativ pe cale ordinară. Cu referire la actele care pot fi sesizate pe calea excepției de ilegalitate în contenciosul administrativ Curtea Supremă de Justiție menționează că acestea pot fi doar actele administrative cu caracter normativ, actele administrative cu caracter individual nu pot fi sesizate pe această cale.

Considerăm o astfel de soluție ca fiind greşită, dat fiind faptul că implică consecințe grave şi conduce practic la lichidarea instituției excepției de ilegalitate. Afirmăm aceasta deoarece actele cu caracter normativ pot fi sesizate în orice moment fără vre-o limitare în timp, prin urmare excepția nu există.Interzicerea unui control al legalității actelor administrative individuale pe calea excepției de ilegalitate conduce la limitarea dreptului de acces la justiție şi periclitează principiul constituțional de echitate.

Prin faptul că s-a redus posibilitatea de a sesiza instanța de contencios de la 6 luni la o lună pentru a cere controlul legalității actelor administrative individuale şi prin faptul excluderii posibilității de a fi controlate pe calea excepției de ilegalitate, actele administrative individuale rămân necontrolate, însă aceasta nu face ca aceste acte să fie legale. Ce se va întâmpla cu actele administrative individuale consumate, care au fost executate până la expirarea termenului de sesizare în contencios şi care au fost sesizate de partea vătămată.

Mai apare o problemă atunci când ne referim la consecințele constatării ilegalității actului administrativ, Legea contenciosului administrativ la art.13 alin.(8) în redacția inițială stabilea că *în cazul în care instanța de contencios administrativ constată ilegalitatea actului administrativ, instanța care a ridicat excepția de ilegalitate soluționează cauza fără a ține cont de acest act administrativ.* Soluționarea cauzei fără a ține cont de actul administrativ ilegal este soluția pentru cauza concretă pentru care s-a ridicat excepția, însă legea nu prevedea nimic despre opozabilitatea acestei constatări şi pentru organul emitent. Cu atât mai mult aceasta era important când ne refeream la actele administrative cu caracter normativ, odată fiind constatată ilegalitatea acest act nu va mai putea fi aplicat şi pentru alte cazuri, iar ilegalitatea urmează a fi înlăturată de organul emitent prin modificarea actului normativ ilegal sau prin abrogarea lui.

Această problemă a fost elucidată de Curtea Supremă de Justiție [4], care menționează că *hotărârea judecătorească, prin care, pe cale de excepție a fost constatată ilegalitatea actului administrativ, este opozabilă numai pentru cauza în care a fost ridicată excepția de ilegalitate şi autoritatea care l-a emis* prin cele menționate se pune în sarcina instanței de a remite hotărârea prin care se constată ilegalitatea actului administrativ şi organului emitent, care este obligat să asigure legalitatea actului respectiv. Reglementarea inițială a art.13 alin.(8) fe-

rea autoritățile administrative de posibilele consecințe în ceea ce vizează despăgubirea persoanelor vătămate prin actul ilegal, această despăgubire se referea doar la cazul concret, se despăgubea doar persoana în privința căreia pe calea excepției de ilegalitate s-a constatat că a fost prejudiciată. Actul vătămător era înlăturat sau modificat de organul emitent, astfel nu mai putea să producă consecințe, iar persoanele care nu s-au adresat până la acea dată în instanța de contencios nu mai aveau obiect al acțiunii în contencios administrativ deoarece se poate ataca doar actul normativ în vigoare.

Excepția de ilegalitate îşi pierde esența odată ce legiuitorul a modificat prevederile art.13 alin.(8) şi a introdus suplimentar şi alin.(9) în Legea contenciosului administrativ. Astfel, noile reglementări stabilesc: (8) *Actele administrative sau unele prevederi ale acestora declarate ilegale îşi pierd puterea juridică la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de contencios administrativ şi nu pot fi aplicate pe viitor. (9) Consecințele juridice ale actului administrativ cu caracter normativ declarat ilegal sunt înlăturate de către organul de autoritate care l-a adoptat sau l-a emis.* Potrivit celor citate constatăm că hotărârea instanței de contencios administrativ prin care se constată ilegalitatea actului administrativ are efect general, similar cazului sesizării pe cale ordinară. În acest fel esența excepției de ilegalitate a dispărut deoarece art.14 nu stabileşte un termen limită pentru care se poate sesiza instanța de contencios, astfel este posibil ca actul normativ să fie controlat pe cale ordinară oricând.

Mai mult ca atât completările aduse prin alin.(9) dispun repararea consecințelor aduse de actul ilegal, adică autoritatea administrativă este obligată să substituie sau să modifice actul ilegal şi să repare paguba adusă printr-un astfel de act tuturor subiecților.Alături de cele specificate mai invocăm şi aspectul vicios al stipulărilor că actele administrative îşi pierd puterea juridică şi nu mai pot fi aplicate pe viitor din momentul constatării ilegalității lor. O astfel de soluție legalizează o ilegalitate, considerăm că actul fiind declarat ilegal el nu poate fi legal până la data constatării ilegalității lui. Ilegalitatea este sau nu este, însă odată ce s-a constatat ilegalitatea, aceasta există din momentul emiterii actului.

b) *alte persoane –*

- ***r**eprezentarea de drept* - în cazul în care o persoană fizică vătămată într-un drept recunoscut de lege este incapabilă să-şi apere drepturile, acțiunea poate fi introdusă în justiție de reprezentantul de drept al acesteia.

- ***r**eprezentarea prin procură* - o altă modalitate de introducere a unei cereri în contencios administrativ din numele altei persoane vătămate.

- *Consilierul local* - potrivit art.23 din Legea nr.436/2006 privind administrația publică locală poate sesiza instanța de contencios administrativ pentru a supune controlului judecătoresc legalitatea deciziei consiliului local prin care se dispune ridicarea înainte de termen a mandatului de consilier sau refuzul primarului ori a preşedintelui raionului de a convoca consiliul la solicitarea consilieri-

lor. De asemenea consilierul local potrivit prevederilor art.45 din aceeaşi lege poate ataca în instanţa de contencios administrativ refuzul preşedintelui raionului de a convoca şedinţa consiliului raional solicitată de cel puţin o treime din consilierii aleşi. Deşi pentru celelalte categorii de acte legea nu prevede expres dreptul consilierului de a ataca actele consiliului sau a primarului ori a preşedintelui raionului în instanţa de contencios administrativ. Considerăm că în virtutea funcţiei sale de reprezentare a alegătorilor în consiliul local acesta în cazul în care consideră că interesele alegătorilor au fost lezate prin actele autorităţilor locale poate sesiza instanţa de contencios administrativ pentru a supune controlului de legalitate actele acestor autorităţi. Susţinem această ipoteză şi din motivul că consilierul răspunde pentru daunele aduse de actele adoptate de consiliul local respectiv. Practica judecătorească la acest capitol stabileşte că deoarece consilierul are dreptul să solicite anexarea opiniei sale separate la procesul-verbal, el nu mai poate sesiza controlul legalităţii actului împotriva căruia a votat.

- *delegatul sătesc* - deşi legea nu prevede expres dreptul delegatului sătesc de a ataca actele autorităţilor publice locale în instanţa de contencios administrativ considerăm că acesta în virtutea funcţiilor sale de a reprezenta interesele localităţii în faţa autorităţilor comunale este îndreptăţit să solicite instanţei de contencios administrativ exercitarea controlului legalităţii actelor autorităţilor comunale sau orăşeneşti în cazul în care acesta consideră că prin actele acestor autorităţi se lezează drepturile locuitorilor satului pe care îi reprezintă în faţa autorităţilor comunale sau orăşeneşti.

- *organele de tutelă şi curatelă* - potrivit art.142 din Codul Familiei tutela şi curatela se instituie asupra copiilor rămaşi fără ocrotire părintească în scopul educaţiei şi instruirii acestora, precum şi al *apărării drepturilor şi intereselor lor legitime.*

- *asociaţiile obşteşti* – conform art.2 din Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, acestea se constituie şi îşi desfăşoară activitatea în scopul realizării şi apărării drepturilor civile, economice, sociale, culturale, a altor drepturi şi libertăţi legitime; ocrotirii naturii, monumentelor de istorie şi cultură; etc. Asociaţiile obşteşti prin scopul său pot urmări atât beneficiul public cât şi cel mutual. Semnificativ este că asociaţiile obşteşti ce urmăresc beneficiul public vor reprezenta în toate cazurile ce ţin de scopurile statutare un interes public ca fiind un interes al acestei asociaţii. În special acestea se vor referi la apărarea drepturilor omului, ocrotirea sănătăţii, asistenţa socială, protecţia mediului înconjurător etc. Prin realizarea scopului şi sarcinilor sale asociaţiile obşteşti pot fi considerate potrivit legii ca fiind de utilitate publică. Ocrotirea drepturilor asociaţiilor obşteşti este garantată de lege, astfel potrivit art.10 din Legea cu privire la asociaţiile obşteşti apărarea drepturilor şi intereselor legitime ale asociaţiilor obşteşti, precum şi a intereselor de importanţă publică, se realizează pe cale judiciară. Din cele relatate rezultă că asociaţiile obşteşti pot fi subiecţi cu drept de sesizare în contenci-

os administrativ pentru apărarea drepturilor sale vătămate prin acte administrative, care pot constitui şi obiectul interesului public, adică al altor persoane.

După cum am statuat mai sus, persoana vătămată într-un drept al său printr-un act administrativ este în drept să ceară prin judecată înlăturarea încălcărilor şi repararea pagubei. Pentru a-şi realiza acest drept persoana depune o cerere în contencios administrativ în conformitate cu competența jurisdicțională [3]. Competente de a judeca acțiunile de contencios administrativ sunt:

- judecătoriile de sector şi municipale,
- curțile de apel,
- Curtea Supremă de Justiție.

Acțiunile în contencios administrativ se înaintează în instanțele judecătoreşti în a căror rază teritorială îşi are domiciliul reclamantul sau îşi are sediul pârâtul. În toate cazurile cererea în contencios administrativ va putea fi introdusă numai după respectarea procedurii prealabile. O astfel de regulă dă posibilitatea autorităților emitente să mai examineze încă o dată actul defectuos şi să înlăture consecințele acestora, iar organului ierarhic superior să exercite un control administrativ ierarhic asupra acestor acte. Prin cererea prealabilă petiționarul va solicita autorității administrative emitente revocarea actului administrativ defectuos în tot sau în parte, această cerere este legată de un termen de prescripție, care este în cazul actelor administrative individuale de 30 de zile de la data aducerii la cunoştință a actului. În cazul că organul emitent are organ ierarhic superior cererea prealabilă se depune la alegerea petiționarului organului emitent sau celui ierarhic superior. Pentru actele administrative cu caracter normativ ce aduc atingere unui drept sau interes legal, cererea prealabilă va putea fi depusă în orice moment cât rămâne în vigoare actul respectiv.Cererea prealabilă se examinează de către organul emitent sau ierarhic superior în termen de 30 de zile de la data înregistrării ei, iar răspunsul se comunică petiționarului de îndată.

Organul emitent sau organul ierarhic superior este în drept să respingă cererea prealabilă sau s-o admită şi după caz să revoce actul defectuos. După care organul emitent va modifica actul administrativ ilegal. Organul ierarhic superior mai este în drept să anuleze sau să oblige organul ierarhic inferior să repună în drepturi persoana vătămată.

După primirea răspunsului de la organul administrativ competent în legătură cu examinarea cererii prealabile şi dacă persoana nu este mulțumită de răspunsul primit este în drept ca în termen de 30 de zile să înainteze o cerere în instanța de contencios administrativ prin care să solicite anularea actului administrativ ilegal şi recunoaşterea dreptului pretins.Cererea poate fi formulată împotriva organului emitent sau împotriva funcționarului public care a elaborat actul, la care se anexează copia cererii prealabile cu dovada expedierii acesteia, după caz şi răspunsul organului competent, precum şi actul administrativ contestat.

O astfel de modalitate reglementează raporturile ce izvorăsc din necesitatea de despăgubire a persoanei vătămate în dreptul său. Pe această cale funcţionarul ce s-a făcut vinovat de emiterea actului ilegal se obligă să plătească despăgubire solidar cu autoritatea administrativă. Plata solidară a despăgubirilor se pune în seama autorităţii administrative pe motivul că ultima este obligată să supravegheze activitatea funcţionarilor săi.La acest capitol se introduc norme noi inexistente până în prezent în legislaţia ţării şi anume: funcţionarul care a fost silit să semneze actul ilegal de către superiorul ierarhic, poate să-l cheme în instanţă în calitate de terţă persoană, ca o garanţie a sa. Superiorul ierarhic poate fi chemat în garanţie în cazul când acesta a obligat prin ordin scris inferiorul să semneze actul administrativ contestat, iar în cazul când se va solicita plata unor despăgubiri pentru prejudiciul cauzat, garantul va putea fi obligat să plătească despăgubirile solidar cu autoritatea administrativă ierarhic superioară. În acest sens se formează o măsură de protecţie contra abuzului organelor administrative şi devine posibilă atragerea la răspundere juridică a persoanelor concrete ce s-au făcut vinovate de lezarea drepturilor cetăţenilor.

Cererea în contencios administrativ este examinată în termen de 3 zile de judecător care decide punerea ei pe rol. În cazul acceptării cererii, instanţa dispune:

a) înmânarea copiei cererii de chemare în judecată şi copiilor actelor anexate la cererea pârâtului;

b) prezentarea de către pârât a actului administrativ contestat şi a documentaţiei ce a stat la baza emiterii acestuia, precum şi alte înscrisuri sau alte date pe care instanţa le consideră necesare pentru judecarea pricinii;

c) citarea părţilor pentru ziua primei înfăţişări.Pârâtul este obligat să prezinte instanţei actele solicitate, iar în caz de refuz acesta va fi supus unei amenzi judiciare în mărime de până la 10 salarii minime pentru fiecare zi de întârziere nejustificată. Aplicarea amenzii nu scuteşte pârâtul de obligaţia de a prezenta documentaţia solicitată. Persoana vătămată printr-un act administrativ poate solicita concomitent cu înaintarea acţiunii şi suspendarea executării actului. O astfel de suspendare poate fi solicitată instanţei de contencios administrativ şi în cazuri bine justificate, pentru prevenirea unei pagube iminente, concomitent cu sesizarea autorităţii publice emitente sau ierarhic superioare. Instanţa de contencios administrativ va putea dispune suspendarea executării actului în privinţa reclamatului până la soluţionarea cererii prealabile.

Pentru judecarea cauzei instanţa fixează un termen rezonabil, iar dacă părţile acceptă cauza se examinează în prima zi de înfăţişare, care este fixată pentru cel mult 10 zile de la punerea cererii pe rol [4].

Cererea este examinată în instanţa de contencios administrativ cu participarea părţilor potrivit procedurii civile. Judecând acţiunea instanţa adoptă una din următoarele hotărâri:

a) Respinge acțiunea ca nefondată sau depusă peste termen.

b) Admite acțiunea şi anulează în tot sau în parte actul administrativ, sau obligă pârâtul să emită un act administrativ ori să elibereze un certificat, o adeverință sau orice alt înscris, să înlăture încălcările pe care le-a comis, precum şi să dispună adjudecarea despăgubirii în contul reclamantului pentru daunele cauzate prin întârzierea executării hotărârii.

Drept rezultat al admiterii acțiunii actul administrativ contestat poate fi anulat în tot sau în parte în cazul în care este:

a) ilegal în fond, adică contravine legii;

b) ilegal, ca emis cu încălcarea normelor de competență;

c) ilegal, ca emis cu încălcarea procedurii stabilite.

În *concluzie* putem afirma, că controlul administrativ asupra activității autorităților publice reprezintă forma cea mai efciantă de control datorită faptului că sunt aplicate 2 cai, cea judiciară în baza contenciosului administrativ şi cea nejudiciară prin instituții specializate, control intern, tutela administrativă, căt şi din partea altor autorități.

Această formă de control este efectuată în cea mai amre măsură asupra actelor administrative care reprezintă o formă a activității administrației publice.

Astfel controlul administrativ supreaveghezează legalitatea emiterii actelor administrative, contestarea lor în cazul ilegalității lor.

Constituirea institutului contenciosului adminsitrativ în Republica Moldova este un pas foarte important dat fiind faptul că este accesibilă pentru populație şi alți subiecți, rapidă şi are competență foarte mari, inclusiv şi anularea actului emis ilegal sau neoportun.

Bibliografie

1. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 16 decembrie 2004. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.241, art.32.

2. Creangă I. Controlul activității administrației publice locale. - Chişinău, TISH, 2004.

3. Ghidul cetățeanului în contencios administrativ. - Chişinău, Editura ULYSSE, 2003

4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.27 din 24 decembrie 2002 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoreşti a unor prevederi ale Legii contenciosului administrativ". // Buletin Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2002, nr.4-5, p.3

5. Legea contenciosului administrativ. Nr.793 din 10 februarie 2000. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.57-58, art.375.

6. Orlov M. Drept administrativ. - Chişinău, 2000.

7. Prezoianu D. Drept administartiv. - Bucureşti, Prut internațional, 1998.

8. Tatarov S. Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat – instrument de control administrativ al activității autorităților administrației publice locale. // Revista Legea şi viața, nr.8, 2004.

9. Vedinaş V. Câteva aspecte privind judecarea litigiilor de contencios administrativ – analiză comparată Republica Moldova – România. // Contenciosul administrativ – realizări şi perspective: experiența europeană. - Chişinău 2000.

10. Vlad A. Unele considerații privind subiecții cu drept de sesizare în contenciosul administrativ românesc. // Contenciosul administrativ – realizări şi perspective: experiența europeană. – Chiținău, 2000.

Prezentat la redactie
la 10 septembrie 2011

Recenzent – **Igor BUCĂTARU**, doctor în ştiințe politice, conferențiar

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.

Лариса ВАСИЛЬЕВА
Республика Беларусь, Минск, Белорусский государственный экономический университет, факультет права, заведующий кафедрой международного экономического права, кандидат юридических наук, доцент права

Modern world realises increasingly the importance of international labour migration and its positive contribution to the development of "receiving" and "supplying" countries.

In her article 'Some Peculiarities of Legal Regulation of External Labour Migration in the Republic of Belarus at the Present Stage' Larysa Vasilyeva considers modern situation with labor mobility in the Republic of Belarus; does the retrospective analysis of normative legal base development in this sphere, identifies specific features of such relations and produces recommendations on improving their management.

In order to improve legal regulations in the area of external labour migration in the Republic of Belarus in 2010 a new version of the Law of the Republic of Belarus «On external labour migration» was drafted. The Law regulates the procedures of job placement of foreigners in the Republic of Belarus. The Act clearly defines the range of people subject to this law.

The Republic of Belarus has a licensing procedure which regulates the employment of natural persons abroad. Legal entities and individual entrepreneurs involved in this kind of activity receive special permits (licenses) from the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Belarus. The Law clearly defines the grounds for refusal to issue or annulment of these permits.

В настоящее время сотрудничество между государствами все глубже охватывает и международные трудовые отношения. Глобальная экономика и социальное развитие стран все больше зависят от эффективности регулирования этой сферы международных отношений.

Международное перемещение трудящихся-мигрантов достигает огромных масштабов. Это явление рассматривается как одно из следствий глобализации. В связи с этим формируются специфические трудовые отношения, в которых присутствует иностранный элемент.

Механизм правового регулирования международных трудовых отношений включает осуществление системы конкретных мер, направленных на получение Республикой Беларусь максимального экономического эф-

фекта от выезда трудящихся-мигрантов в другую страну и въезда в страну с целью трудоустройства.

В Республике Беларусь в настоящее время деятельность, связанную с трудоустройством граждан за границей, осуществляют 49 лицензиатов.

В 2010 году выехало 5066 человек (в 2009 году – 4178 человек). В основном выезжают для работы в Россию (3213 человек), также в США (1259), Польшу (292), Германия (130) и другие страны. За 6 месяцев 2011 года выехало 2722 гражданина.

Большинство трудящихся-эмигрантов выезжают на работы, связанные с физическим трудом (строительные и сельскохозяйственные (сбор ягод), на перерабатывающие предприятия), а также в сферу обслуживания (работа в гостиницах, на круизных лайнерах).

В 2010 году в Республику Беларусь на работу по контракту прибыло 6816 человек (в 2009 году – 4835). Из стран СНГ въехали в Беларусь на работу граждане Украины (2731), Узбекистана (497), Молдовы (167), Армении (96), Азербайджана (89), Грузии (29). Из других стран в Беларусь прибыли граждане Литвы (1013), Турции (527), Китая (512), Вьетнама (188). За 6 месяцев 2011 года въехало 5037 граждан [1].

Проведение эффективной миграционной политики осуществляется с учетом соблюдения прав и законных интересов трудящихся-мигрантов, упрощения порядка въезда-выезда и пребывания трудящихся-мигрантов с обеспечением при этом баланса между использованием национальных трудовых ресурсов и привлекаемой иностранной рабочей силой.

В этой связи правовое регулирование процессов внешней трудовой миграции в Республике Беларусь относится к одной из приоритетных государственных задач руководства страны.

30 мая 1991 г. был принят первый Закон Республики Беларусь «О занятости населения Республики Беларусь» [2]. Указанный Закон определял правовые, экономические, социальные и организационные основы регулирования занятости населения Республики Беларусь. Законом обуславливалось, что государство обеспечивает и несет ответственность за реализацию права граждан Республики Беларусь на труд. Однако, сфера внешней трудовой миграции в Законе не была определена.

Сформировав органы, регулирующие внешнюю трудовую миграцию к концу 1993 года, 10 декабря 1993 года Совет Министров Республики Беларусь принял Постановление №832 «О мерах по регулированию внешней трудовой миграции» [3]. В данном постановлении определен механизм управления процессами внешней трудовой миграции и органы государственного управления, отвечающие за регулирование этих процессов.

Развитее правового регулирования внешней трудовой миграции в Республике Беларусь осуществлялось поэтапно и целенаправленно. 1994 год

сфере ознаменован двумя нормативными правовыми актами в сфере лицензирования внешней трудовой миграции: Постановлением Государственного комитета Республики Беларусь по труду и социальной защите населения от 12 января 1994 г. №6 «Об утверждении Положения о порядке выдачи субъектам хозяйствования специальных разрешений (лицензий) на осуществление деятельности, связанной с трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей» [4] и Постановлением Государственного комитета Республики Беларусь по труду и социальной защите населения от 12 января 1994 г. №7 «Об утверждении положения о порядке выдачи субъектам хозяйствования специальных разрешений (лицензий) на привлечение в Республику Беларусь иностранной рабочей силы» [5].

Данные постановления определяли порядок выдачи субъектам хозяйствования независимо от форм собственности и лицам, занимающимся предпринимательской деятельностью без образования юридического лица, специальных разрешений (лицензий) на осуществление деятельности, связанной с трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей; и порядок выдачи субъектам хозяйствования независимо от форм собственности и лицам, занимающимся предпринимательской деятельностью без образования юридического лица специальных разрешений (лицензий) на привлечение в Республику Беларусь иностранной рабочей силы.

4 февраля 1994 года Совет Министров Республики Беларусь принял Постановление «Об учете трудящихся-мигрантов, въезжающих в Республику Беларусь и выезжающих за ее пределы» [6]. Постановление устанавливало, что статистический учет трудящихся-мигрантов будет осуществляться в общей системе статистического учета международной миграции.

17 июня 1998 года был принят Закон Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции» [7]. Действие Закона распространялось на органы государственного управления, субъекты хозяйствования, независимо от форм собственности, включая лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность без образования юридического лица, занимающиеся направлением граждан Республики Беларусь для оплачиваемой трудовой деятельности за границу и привлечением сюда иностранной рабочей силы. Закон также распространялся на белорусских нанимателей, заключающих трудовые договоры с трудящимися мигрантами, а также на трудящихся мигрантов и членов их семей.

Порядок согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей регулировался Постановлением Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь от 12 мая 2003 г. № 52 «Об утверждении Инструкции о порядке согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей» [8]. Инструкция регулиро-

вала порядок согласования в Министерстве труда и социальной защиты Республики Беларусь юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей и направлена на предотвращение распространения информации, вводящей в заблуждение граждан Республики Беларусь. Контроль за соблюдением этих требований был возложен на Департамент по миграции.

Декрет Президента Республики Беларусь от 9 марта 2005 г. №3 «О некоторых мерах по противодействию торговле людьми» определял, что любые действия, в том числе однократные, направленные на трудоустройство граждан Республики Беларусь за границей, включая посредничество, осуществляются только при наличии специального разрешения, выдаваемого Министерством внутренних дел Республики Беларусь [9]. Специальное разрешение на осуществление деятельности, связанной с трудоустройством граждан за границей, выдается в соответствии с законодательством о лицензировании, а также: при наличии документа, подтверждающего договоренность между соискателем лицензии и иностранным нанимателем о трудоустройстве граждан за границей, и сведений об этом нанимателе, определяемых Советом Министров Республики Беларусь.

30 декабря 2010 был принят Закон Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции», который вступил в силу 12 июля 2011 года [10].

Законом определена компетенция Президента Республики Беларусь, Совета Министров Республики Беларусь, органов внутренних дел Республики Беларусь и иных государственных органов Республики Беларусь в области внешней трудовой миграции. В Законе нашли отражение вопросы терминологии в данной сфере. В частности, раскрывается содержание терминов «договор о содействии в трудоустройстве», «договор о трудоустройстве», «разрешение на привлечение в Республику Беларусь иностранной рабочей силы», «трудящийся-эмигрант».

Сфера действия нового Закона распространяется на граждан и иностранцев, постоянно проживающих в Республике Беларусь, трудоустраивающихся за пределами Республики Беларусь по трудовому договору с иностранным нанимателем; иностранцев, не имеющих разрешения на постоянное проживание в Республике Беларусь, а также иностранцев, временно пребывающих или временно проживающих в Республике Беларусь, трудоустраивающихся и осуществляющих трудовую деятельность в Республике Беларусь по трудовому договору с нанимателем Республики Беларусь. После вступления с силу Закона иностранцы, не имеющие разрешений на постоянное проживание в Республике Беларусь, могут трудоустраиваться к нанимателю Республики Беларусь не только самостоятельно, но и при со-

действии юридических лиц, индивидуальных предпринимателей или иностранных организаций, оказывающих услуги по подбору персонала.

В свою очередь положения указанного нормативного правового акта в целях обеспечения защиты рынка труда Республики Беларусь распространены на иностранцев, работающих в представительствах иностранных фирм, находящихся на территории Республики Беларусь, а также на обучающихся в рамках программ учреждений образования.

Действие Закона не распространяется на отношения, связанные с трудоустройством и осуществлением трудовой деятельности в Республике Беларусь иностранцами:

ходатайствующими или которым уже предоставлены статус беженца или дополнительная защита либо убежище в Республике Беларусь;

приглашенными в Республику Беларусь на срок не более 90 суток для чтения курса лекций или выполнения другой учебной работы в учреждениях образования Республики Беларусь, обеспечивающих получение высшего образования, повышение квалификации и (или) переподготовку кадров, либо для проведения монтажа (шефмонтажа) оборудования и (или) оказания услуг по обучению персонала эксплуатации этого оборудования;

работающими в дипломатических представительствах, консульских учреждениях иностранных государств, представительствах и (или) органах международных организаций или межгосударственных образований, аккредитованных в Республике Беларусь;

являющимися руководителями коммерческих организаций с иностранными инвестициями, их филиалов или представительств;

трудоустраивающимися в ином порядке, определенном международными договорами Республики Беларусь, и др.

Действие Закона не распространяется также на отношения, связанные с трудоустройством и осуществлением трудовой деятельности за пределами Республики Беларусь иностранцами и гражданами, постоянно проживающими за ее пределами, а также гражданами, постоянно проживающими в Республике Беларусь и трудоустроенными за ее пределами в ином порядке, определенном международными договорами Республики Беларусь (ч.3 ст.2 Закона).

По-новому закреплены основные принципы осуществления внешней трудовой миграции, к которым относятся, в частности, добровольность внешней трудовой миграции, недопустимость незаконной внешней трудовой миграции, защита рынка труда Республики Беларусь, недопустимость найма трудящихся-эмигрантов и трудящихся-иммигрантов на условиях, унижающих их человеческое достоинство, наносящих вред их здоровью.

Закон упрощает порядок привлечения в Республику Беларусь иностранной рабочей силы: отменяет лицензирование деятельности, связанной с привлечением в

Республику Беларусь иностранных работников, сохраняя при этом разрешительную систему использования труда трудящихся-иммигрантов, позволяющую осуществлять контроль со стороны государства за притоком иностранной рабочей силы в республику. При этом Закон Республики Беларусь ”О внешней трудовой миграции“ предусматривает два вида разрешений.

Первый вид разрешений – это специальные разрешения на право занятия трудовой деятельностью в Республике Беларусь, выдаваемые трудящимся-иммигрантам. Вместе с тем, отдельные категории иностранных специалистов освобождаются данным Законом от обязанности получения указанных разрешений – это лица,

которым предоставлены статус беженца или дополнительная защита либо убежище в Республике Беларусь;

ходатайствующие о предоставлении статуса беженца или дополнительной защиты либо убежища в Республике Беларусь;

приглашенные в Республику Беларусь на срок не более девяноста суток для чтения курса лекций или выполнения другой учебной работы в учреждениях образования Республики Беларусь, обеспечивающих получение высшего образования, повышение квалификации и (или) переподготовку кадров, либо для проведения монтажа (шефмонтажа) оборудования и (или) оказания услуг по обучению персонала эксплуатации этого оборудования;

работающие в дипломатических представительствах, консульских учреждениях иностранных государств, представительствах и (или) органах международных организаций или межгосударственных образований, аккредитованных в Республике Беларусь;

аккредитованные в Республике Беларусь в качестве журналистов иностранных средств массовой информации;

являющиеся руководителями коммерческих организаций с иностранными инвестициями, их филиалов или представительств;

являющиеся священнослужителями, приглашенными религиозными объединениями, зарегистрированными в установленном порядке на территории Республики Беларусь, для занятия религиозной деятельностью;

проходящие производственную практику в соответствии с программами, образовательными стандартами по специальности, учебными планами и учебными программами учреждений образования Республики Беларусь;

являющиеся лицами, обязанными возмещать расходы, затраченные государством на содержание детей, находящихся на государственном обеспечении;

трудоустраивающиеся в ином порядке, определенном международными договорами Республики Беларусь.

Второй вид разрешений – это разрешения на привлечение в Республику Беларусь иностранной рабочей силы, выдаваемые нанимателям Республики Беларусь, в случае привлечения иностранных работников в количестве, превышающем десять человек.

Закон также устанавливает действенные меры по защите и эффективному регулированию национального рынка труда, посредством:

- возможности установления Советом Министров Республики Беларусь квот на привлечение в Республику Беларусь иностранной рабочей силы;
- подготовки комитетами по труду, занятости и социальной защите областных исполнительных комитетов, Минского городского исполнительного комитета заключений о возможности привлечения того или иного иностранного специалиста (при условии, что данная вакансия не может быть занята гражданином или иностранцем, постоянно проживающим в Республике Беларусь);
- установления ограничений по занятию должностей, которые в соответствии с законодательством Республики Беларусь связаны с принадлежностью к гражданству Республики Беларусь, например, сотрудники органов внутренних дел и органов государственной безопасности, работники органов и подразделений по чрезвычайным ситуациям.

Новым Законом также установлены права и обязанности трудящихся-иммигрантов, а также основные гарантии при осуществлении ими трудовой деятельности в Республике Беларусь.

Так, в соответствии с Законом Республики Беларусь ”О внешней трудовой миграции“ при осуществлении трудовой деятельности в Республике Беларусь трудящимся-иммигрантам гарантируются:

равное с гражданами и иностранцами, постоянно проживающими в Республике Беларусь, вознаграждение за труд равной ценности;

выплаты, предусмотренные законодательными актами Республики Беларусь для граждан и иностранцев, постоянно проживающих в Республике Беларусь, в связи с утратой ими здоровья, профессиональной трудоспособности или их смертью вследствие несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний;

информирование подразделениями по гражданству и миграции трудящихся-иммигрантов о правовом положении иностранцев в Республике Беларусь;

получение в государственных органах (организациях) Республики Беларусь информации о законодательстве Республики Беларусь.

Отдельные нормы Закона Республики Беларусь ”О внешней трудовой миграции“ посвящены определению основных прав и обязанностей нанимателя Республики Беларусь.

Данные законодательные меры позволят создать комфортные условия для занятия трудящимися-иммигрантами трудовой деятельностью в Республике Беларусь.

Отдельная глава Закона Республики Беларусь ”О внешней трудовой миграции“ посвящена определению порядка трудоустройства граждан и иностранцев, постоянно проживающих в Республике Беларусь, за пределами Республики Беларусь. В частности, предусмотрено лицензирование деятельности, связанной с тру-

доустройством граждан за пределами Республики Беларусь. Данная мера направлена, прежде всего, на противодействие торговле людьми.

Однако лицензирование указанного вида деятельности не препятствует гражданам трудоустроиться самостоятельно: трудоустройство граждан за пределами Республики Беларусь может осуществляться самостоятельно либо при содействии юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, имеющих специальное разрешение (лицензию) на осуществление деятельности, связанной с трудоустройством граждан за пределами Республики Беларусь.

Закон также предусматривает уведомление гражданами, самостоятельно выезжающими для трудоустройства за пределы Республики Беларусь, подразделений по гражданству и миграции органа внутренних дел по месту регистрации по месту жительства или месту пребывания о выезде за пределы Республики Беларусь в целях трудоустройства. Данная мера создает дополнительные гарантии безопасного выезда граждан из Республики Беларусь с целью трудоустройства.

В Законе определены обязанности юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, осуществляющих деятельность, связанную с трудоустройством граждан за пределами Республики Беларусь, а именно: заключение договоров о трудоустройстве; заключение договоров о содействии в трудоустройстве; обеспечение заключения иностранными нанимателями трудовых договоров с трудящимися-эмигрантами, трудоустраиваемыми за пределами Республики Беларусь при их содействии, либо заключения трудовых договоров с такими трудящимися-эмигрантами по поручению иностранного нанимателя от своего имени; регистрация договоров о трудоустройстве и трудовых договоров, заключенных с трудящимися-эмигрантами, трудоустраиваемыми за пределами Республики Беларусь при их содействии, в подразделениях по гражданству и миграции в месячный срок со дня их заключения; выдача трудящимся-эмигрантам, трудоустраиваемым за пределами Республики Беларусь при их содействии, до отъезда в государство трудоустройства одного экземпляра соответствующего трудового договора, зарегистрированного в подразделении по гражданству и миграции; формирование и ведение банка данных о гражданах, обратившихся к ним с целью трудоустройства за пределами Республики Беларусь при их содействии; согласование с Министерством внутренних дел Республики Беларусь информационные (рекламные) объявлений о трудоустройстве граждан за пределами Республики Беларусь; проверка достоверности информации об иностранных нанимателях, а также об иностранных посреднических организациях, осуществляющих трудоустройство за пределами Республики Беларусь по студенческим программам; представление ежеквартально в подразделения по гражданству и миграции сведений о трудящихся-эмигрантах, трудоустроенных за пределами Республики Беларусь при их содействии; представление в подразделения по гражданству и миграции информации о трудящихся-эмигрантах, выехавших из Республики Беларусь для трудоустройства и осуществления трудовой деятельности за пределами Республики Беларусь, в течение пяти рабочих дней соотве-

тственно со дня их выезда из Республики Беларусь и со дня их въезда в Республику Беларусь после окончания трудовой деятельности за пределами Республики Беларусь; бесплатное предоставление информации трудящихся-эмигрантов, трудоустраиваемых или трудоустроенных за пределами Республики Беларусь при их содействии, до их выезда из Республики Беларусь о законодательстве, об органах, процедурах и других вопросах, связанных с их статусом за границей.

Отдельные положения Закона определяют особенности трудоустройства за пределами Республики Беларусь по студенческим программам в период летних каникул граждан, обучающихся в организациях системы образования Республики Беларусь.

Согласно новому Закону трудоустройство за пределами Республики Беларусь по студенческим программам осуществляется юридическими лицами или индиивидуальными предпринимателями, имеющими специальное разрешение (лицензию) на осуществление деятельности, связанной с трудоустройством за пределами Республики Беларусь, на основании:

договора о трудоустройстве, содержащего положения о взаимных обязательствах сторон о возвращении в Республику Беларусь после окончания срока действия трудового договора граждан, которые трудоустроены за пределами Республики Беларусь по студенческим программам;

договора о содействии в трудоустройстве;

трудового договора со сроком действия не более трех месяцев;

заключения Министерства образования Республики Беларусь о возможности трудоустройства за пределами Республики Беларусь граждан по студенческим программам, подготовленного в порядке, определенном Советом Министров Республики Беларусь.

В целом названный Закон упорядочивает и систематизирует действующее законодательство Республики Беларусь в области внешней трудовой миграции, восполняет существующие в настоящее время пробелы в правовом регулировании в названной области и создает четкий и понятный порядок трудоустройства и осуществления трудовой деятельности за пределами Республики Беларусь и на территории Республики Беларусь соответственно.

В стране проводится целенаправленная работа в целях расширения международного сотрудничества в области внешней трудовой миграции.

Компетентные органы постоянно изучают возможности выхода Республике Беларусь на рынки труда зарубежных государств и подписания с ними межправительственных соглашений о взаимном трудоустройстве граждан.

Соглашения о временной трудовой деятельности и социальной защите граждан, работающих за пределами своих государств, заключаются в целях защиты интересов государств на международном рынке труда, а также эффективной защиты интересов граждан, работающих за границей, увеличения объемов экспорта / им-

порта рабочей силы, организации противодействия незаконному трудоустройству за границей.

Двухсторонние межправительственные соглашения в этой области заключены Республикой Беларусь с Российской Федерацией (24.09.1993), Республикой Молдова (05.05.1994), Украиной (17.07.1995), Республикой Польша (27.09.1995), Республикой Армения (19.07.2000), Азербайджанской Республикой (02.05.2007) и Республикой Сербия (31.03.2009).

Государства СНГ, не заключившие с нашей республикой двусторонних соглашений в области обмена рабочей силой руководствуются Соглашением государств-участников СНГ о сотрудничестве в области трудовой миграции и социальной защиты трудящихся-мигрантов, принятым в Москве 15 апреля 1994 года. (Республика Беларусь присоединилась к Соглашению 20 ноября 1997 года), а также Конвенцией о правовом статусе трудящихся-мигрантов и членов их семей государств-участников Содружества Независимых Государств, подписанной в г.Кишиневе 14 ноября 2008 года. Закон Республики Беларусь «О ратификации Конвенции о правовом статусе трудящихся-мигрантов и членов их семей государств-участников Содружества Независимых Государств» принят 6 июля 2009 года.

В рамках формирования правовой базы Единого экономического пространства 19 ноября 2010 года в г. Санкт-Петербурге подписаны два соглашения, регулирующие вопросы трудовой миграции:

Соглашение о сотрудничестве по противодействию нелегальной трудовой миграции из третьих государств;

Соглашение о правовом статусе трудящихся-мигрантов и членов их семей.

Республика Беларусь ратифицировала соглашения 28 декабря 2010 г.

Основной новацией подписанных Соглашений является то, что после вступления их в силу (с 1 января 2012 года) разрешительные документы для осуществления трудовой деятельности граждан государств-участников Соглашений на территории договаривающихся сторон не потребуются [1].

В заключении можно сделать следующие выводы. Республика Беларусь ориентирована на экспорт труда. Наблюдается стабильно активный миграционно-трудовой обмен с Российской Федерацией на основе заключенных договоров и контрактов. Принимая во внимание открытость общей границы можно предположить, что незаконное трудоустройство также распространено в значительной степени. Этот факт является поводом к проведению глубоких комплексных исследований, целью которых может стать уяснение масштабов незаконной трудовой миграции, определение соответствующих условий для удовлетворения права на труд и оптимального экономического эффекта от таких отношений с выходом на практические меры. До настоящего времени в республике не проводились выборочные исследования рабочей силы, а статистические источники не отражают истинного положения дел на рынке труда.

В развитии положений международных соглашений о сотрудничестве были бы актуальны совместные Программы по управлению перемещениями населения между странами с наиболее активным миграционным трудовым обменом.

Учитывая, что многие страны разработали критерии отбора для кандидатов на вакантные должности, целесообразно и в Республике Беларусь создать банк данных по странам, отражающий эти селективные признаки, а также организовать взаимообмен подобной информацией.

Представленный материал отражает современные тенденции в области внешней трудовой миграции в Республике Беларусь. При всей видимой положительной динамике развития правового регулирования таких отношений, остаются нерешенные проблемы. Основная из них, на наш взгляд, заключается в том, что функция прогнозирования процессов в области трудовой миграции осуществляется поверхностно. Специалисты не едины во мнении о влиянии международных трудовых процессов на внутренний рынок труда; не проводится комплексного анализа и оценки перспектив привлечения иностранной рабочей силы в республику и оттока рабочей силы из республики, а также прогноза с учетом крайне неудовлетворительной демографической ситуации в стране.

Библиография

1. Об изменении законодательства по вопросам внешней трудовой миграции в Республике Беларусь. Режим доступа: (http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=7963). Дата доступа: 20.08.2011.

2. О занятости населения Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь, 30 мая 1991 г., №828-XII. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

3. О мерах по регулированию внешней трудовой миграции: постановление Совета Министров Республики Беларусь, 10 декабря 1993 г. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

4. Об утверждении Положения о порядке выдачи субъектам хозяйствования специальных разрешений (лицензий) на осуществление деятельности, связанной с трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей: постановление Государственного комитета Республики Беларусь по труду и социальной защите населения, 12 января 1994 г., №6. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

5. Об утверждении положения о порядке выдачи субъектам хозяйствования специальных разрешений (лицензий) на привлечение в Республику

Беларусь иностранной рабочей силы: постановление Государственного комитета Республики Беларусь по труду и социальной защите населения, 12 января 1994 г., №7. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

6. Об учете трудящихся-мигрантов, въезжающих в Республику Беларусь и выезжающих за ее пределы: постановление Совета Министров Республики Беларусь, 4 февраля 1994 г., №59. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

7. О внешней трудовой миграции: Закон Республики Беларусь от 17 июня 1998 г. №169-З. // Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублики Беларусь, 1998 г., № 25-26, ст.430.

8. Об утверждении Инструкции о порядке согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей: постановлением Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь, 12 мая 2003 г., №52. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

9. О некоторых мерах по противодействию торговле людьми: Декрет Президента Республики Беларусь, 9 марта 2005 г., №3. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

10. О внешней трудовой миграции: Закон Республики Беларусь, 30 декабря 2010 г., №225-З. // Эталон 6.1 [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2011.

Поступила в редакцию
22 августа 2011 года

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

THE EFFECTS OF ELECTORAL SYSTEMS

VICTORIA BEVZIUC
Republic of Moldova, Chişinău, Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department of Political Science
PhD in Political Science, lecturer,
victoriabevziuc@yahoo.ro

The political integration of ethnic minorities is one of the most challenging tasks facing the countries of post-communist Europe. The roads to political representation in the mainstream political process are numerous and diverse. The results of the analysis support the paper's argument that electoral arrangements are important but no key to achieving meaningful political representation. Electoral arrangements thus seem to matter, but to mostly do so in situations where other factors of political mobilization seem to make representation uncertain. The effect of electoral arrangements on the success of ethnic parties is clearly mitigated by the size and dynamics of the minority they represent. However, there seems to be some link between the presence of ethnic parties in the political system and the level of political participation of the ethnic minority. Both Lijphart and Norris point out the importance of proportional representation for that aim, as this electoral system allows the representation of all social groups. Or, in the other words: "Majority rule is dangerous in divided societies, because minorities that are continually denied access to political power will feel excluded and discriminated against by the regime". Undoubtedly, electoral rules have an important effect on ethnic minority representation.

Key words: *electoral system, proportional representation, political parties, etc.*

Introduction

Institutional engineering is the art of providing for rules and institutions in order to pursue political goals – such as creating a functioning multiethnic democracy [25]. Electoral systems translate the votes cast in a general election into seats won by parties and candidates. The aim of most electoral systems is to be representative: to give a voice to minorities and to register dissent. Therefore, to treat people in a diverse society as equals requires more than a system based on 'majority rules'. We expect that the discussed electoral system might bring advantages to all ethnic groups in some aspects, while not favoring any of them.

All members are elected on equal grounds, and the number of votes decides on the election, whereas the seat guarantee works as a backup to assure at least one seat for each constituent people. They would also gain it according to their vote share.

Ethnic minorities are all numeric minorities in a country with an own ethnic identity. The term ‘ethnicity’ refers here to the self-definition or social definition of social groups that are considered to have common roots in history. Often, ethnic groups are distinguished by common characteristics such as religious believes, language, cultural habits or race, even if such characteristics are often socially constructed. Thus, I consider all numeric minorities that consider themselves to have their own ethnic identity, regardless of whether they are officially recognized, as ethnic minority, or not. ethnic groups are identified based on data included in national censuses and alternative reports from human rights organizations and academia.

The way ethnic minorities are included in the democratic process heavily affects interethnic relations. Electoral rules have a major impact on the inclusion of minorities in political life [4, 10]. Even though electoral systems might seem at first quite similar across all the 20 democracies of Central and Eastern Europe - namely with a steady trend towards more-proportional representation (PR) - they importantly differ with regards to the rules that allow or hinder the representation of parties of ethnic minorities. Undoubtedly, electoral rules have an important effect on ethnic minority representation [6]. Theory treats „power sharing” institutions as a means to accomodate all social groups in the political system [12]. Proportional representation systems for the elections to parliaments are considered to be such an inclusive “power sharing” institution, while plurality elections („the winner takes all”) are exclusive [29].

But this „classical” electoral system theory not be applied so straightforwad to ethnic minority representation like some authors claim. In fact, most ethnic groups in Central-Eastern Europe are geographically concentrated. And this characteristic has an important impact on the functioning of electoral systems. Rarely noticed literature on electoral systems and party systems shows that the electoral system effect is almost reverse for minority groups that live on a concentrated territory. In other words: in contrast with the common theory, geographically concentrated ethnic minorities in many cases should prefer plurality electoral systems: In their regional “strongholds” they are able to get even more than proportional seat share. On the other hand, minorities dispersed throughout the country prefer proportional representation (cf. OSCE, 2001). Furthermore, many Central and Eastern European states introduced different models of special electoral rules for ethnic minority parties. Yet, they may have unwanted consequences, promoting ethnic segregation instead of giving incentives to mixedethnic political parties.

1. The history of the ethnic representation in the Republic of Moldova

In this paper, I investigate which electoral rules in Central-East Europe (particularly in the Republic of Moldova) are able to integrate which ethnic minorities into the national legislative bodies. I test if electoral systems are suited for ethnic minorities according to three aspects: Ethnic minorities are all numeric minorities in a country with an own ethnic identity. The term 'ethnicity' refers here to the self-definition or social definition of social groups that are considered to have common roots in history. Often, ethnic groups are distinguished by common characteristics such as religious believes, language, cultural habits or race, even if such characteristics are often socially constructed. Thus, I consider all numeric minorities that consider themselves to have their own ethnic identity, regardless of whether they are officially recognized, as ethnic minority, or not.

The traditional approach of democratization includes the requirements for limiting or reducing to the minimum the ideological and institutional noncompliance of the old regime, autonomy from old powers, mobilization of civil society, and creation of a stable system of political parties. The new details about the consolidation concept imply a consideration of the cultural realities and traditional culture from the particular country. In this case, it is recommended to reform the administrative-territorial structures, develop the party system, different social-political movements, and the corporatism. The democratic transformations imply also the reformation of the political system within the society, including the establishment of a multiparty system.

The political parties have the mission to concentrate and represent citizens' interests. The political parties have to crystallize the aspirations of individuals with the same tendencies and shape the positions from which population will have to choose during the elections. Nevertheless, although nobody denies the need for a multiparty system in transition countries, where the democratic principles only start to emerge, the political parties are not very popular. In 1993 more than twenty political parties and movements were registered in the Republic of Moldova. Until 1990 the Communist Party of Moldavia (CPM) was the dominant political force in the republic. It had controlled the administrative, economic, and cultural affairs of the Moldavian SSR from its establishment until 1990. During that period, CPM officials monopolized virtually all politically significant government positions. However, once democratic elections were decided upon, the party's power disintegrated swiftly. The CPM was formally banned in August 1991, following the abortive August coup d'état against Soviet president Gorbachev, but former communists continue to participate actively in politics through their membership in a variety of successor organizations.

In the wake of the 1990 elections, the Moldovan Popular Front, founded in 1989 and consisting of an association of independent cultural and political groups, moved into a commanding position in the country's political life. It emerged as an advocate of increased autonomy from the Soviet Union and of the rights of the Moldavian SSR's ethnic Romanian population. Popular Front delegates were able to dominate proceedings in the Supreme Soviet and to select a government made up of individuals who supported its agenda. The Popular Front was well organized nationally, with its strongest support in the capital and in areas of the country most heavily populated by ethnic Romanians. Once the organization was in power, however, internal disputes led to a sharp fall in popular support, and it fragmented into several competing factions by early 1993.

In February 1993, the Popular Front was reformed as the Christian Democratic Popular Front (CDPF). Several other parties, primarily composed of ethnic Romanians, were organized after 1990. The largest and most influential of these ethnically based parties is the Democratic Agrarian Party of Moldova, which is a coalition of former communists and moderate to status-quo supporters of Moldovan statehood and closer economic ties with Russia. The party's support comes mainly from the rural populace, economic conservatives, and ethnic minorities opposed to reunification with Romania. The Democratic Agrarian Party of Moldova won a majority of the votes in the 1994 parliamentary election.

A much smaller but still influential political group is the Social Democratic Party of Moldova. Most of the Social Democrats' leaders originally participated in the Popular Front but later formed their own organization in response to what they perceived as the increasingly nationalistic position of that party [5]. The Social Democrats are multiethnic, and their constituency consists mainly of educated professional and managerial groups. Their support is strongest in the republic's capital.

Another independent formation committed to promoting a less nationalistic agenda for the republic, the Democratic Party for the Rebirth and Prosperity of Moldova (PDRPM), was formed in late 1990. The PDRPM draws its support primarily from among ethnic Romanian intellectuals and is active primarily in the capital. At the other extreme of the political spectrum is the National Christian Party (NCP). The NCP is more expressly nationalistic than the Popular Front and its other competitors - Congress of the Intelligentsia (which is a component of the Congress of Peasants and Intellectuals, a bloc in the 1994 elections), the Democratic Party, and the Democratic Labor Party - and it campaigned openly for reunification with Romania during the 1994 election. Other parties active in the 1994 campaign for the Parliament were the Reform Party, the Yedinstvo / Socialist Bloc, the Republican Party, the Democratic Labor Party, the Green Alliance, the Women's Association of Moldova, and the Victims of Totalitarian Repressions.

In late 1993, former Prime Minister Valeriu Muravschi, along with several other leading members of Parliament unhappy with the direction of policy under the existing government, formed yet another party, the Socialist Workers' Party, in order to counter what they saw as the excessively conservative influence of the Democratic Agrarian Party of Moldova.

Non-Romanian ethnic communities have also formed political organizations representing their interests. In the early transition period, the most influential of these was the Yedinstvo-Unitatea Intermovement. Yedinstvo, whose members include not only Russians but also Ukrainians, Bulgarians, and other Russian-speaking residents of the republic, is politically conservative in its support of the pre-1990 status quo. Based primarily in Transnistria, it is strongly pro-Russian. In Parliament, its positions are represented by the Conciliere legislative club. Yedinstvo emerged in 1988 from the mobilization of Russianspeaking workers responding to efforts to alter the republic's language laws and demote the status of the Russian language. During the transition period, Yedinstvo was the most effective and influential minority nationalist organization. Its representtatives walked out of the first session of the democratically elected Moldavian Supreme Soviet in 1990. In local elections, its adherents won control over local and *raion* governments throughout Transnistria [1, 12].

Gagauz Halkî (Gagauz People) is a second pivotal minority political group, formed to represent Moldova's population of approximately 153,000 Gagauz. Like the Russian-speaking community in Transnistria, with whom they had been close political allies, Gagauz nationalists gained control over local government in the five southern*raioane*, where their numbers continue to be concentrated. Like the Transnistrians, the Gagauz declared themselves sovereign in 1990. The results of Public Opinion Barometer from Moldova show that the political parties are the least popular among social organizations of the country. Over the years the surveys showed that less than 30 percent of respondents trusted political parties (The minimum (11 percent) was registered in 2001 and the maximum (28 percent) was registered in 2004-2005. This result is lower than the result registered for trade unions (14-36 percent) nongovernmental organizations (20-36 percent) and much lower than the one for mass media (47-62 percent).

2. The influence of the electoral system on ethnic representation

The level of trust for political parties is the lowest if compared to other institutions and organizations from the country. The skeptical attitude towards political parties is dictated by the Soviet legacy and the times of denial of social and political life. This explains why the political parties find it difficult to affirm themselves in society. People believe that political parties represent the influential groups of power controlled by the elites, whose purpose is to manipulate the public opinion. There are no considerable differences between political

parties and there is little interest in citizens on behalf of them. Some people believe that political platforms of different parties are quite similar and see no need for the existence of more parties. The Public Opinion Barometer from April 2002 also outlined this aspect of citizens' attitude towards political parties. The political parties are not deeply rooted in society, are unstable and sometimes provisional, and this explains largely the citizens' attitude towards political parties.

In societies in transition, the rule of law is not established and political life is managed poorly, allowing the parties to commit abuses of authority and achieve their profit-driven trivial goals. In the conditions of a poor society, citizens are tempted to blame political parties for the poverty. The political parties are unevenly weak compared to the level of literacy of the population, a fact with a direct negative impact on the political sphere from the country. According to the Ethnobarometer studies, the political parties are often listed among the organizations or institutions influencing interethnic relations [26, 69]. For political parties contributing to the improvement of interethnic relations, the representatives of different ethnic groups listed the Communist Party from Moldova: 6 percent of Moldovans and Bulgarians, 15 percent of Ukrainians and 17 percent of Russians. One percent of the Gagauz also listed the mayor's offices. The respondents also mentioned other parties: Christian Democratic Party (2 percent of Moldovans), „Our Moldova" Bloc (2 percent of Ukrainians and 8 percent of Russians), and Social Democratic Party (2 percent of Ukrainians and 5 percent of Russians). For organizations the respondents mentioned United Nations (1 percent of Moldovans), schools (1 percent of Gagauz), Parliament (1 percent of Gagauz), Ministry of Culture (3 percent of Bulgarians), and the House of Nationalities (2 percent of Bulgarians). The Christian Democratic Party was listed exclusively among the organizations contributing to the worsening of interethnic relations in Moldova: 5 percent of Moldovans, 1 percent of Gagauz, 16 percent of Ukrainians, 20 percent of Russians and 8 percent of Bulgarians. The Communist Party was listed by 2 percent of Moldovans, Agrarian Party by 2 The respondents also mentioned the customs (3 percent of Bulgarians) and Parliament (2 percent of Bulgarians).

2.1. The roots of the ethnopolitical conflict

Since the period of national revival, the ethnopolitical situation in Moldova has been an example of polarization of interethnic and intercultural contradicttions. The national idea or the idea of defending the national interests can become the methodology for political consolidation. The ethnic groups cannot emerge as independent subjects in the political sphere because their actions do not bear a formal character of a group. Their interests are represented by the ethnic elites that get involved in the political struggle for power, in other words they become

subjects of political struggle [26, 70]. Presently, one can see the contradiction between the government on one side, and the ideological orientation of the political elites, on the other side. Any ideology is a project of the future society. The complexity of the ideas that represent the interests of the ethnos are systematized by the politicians in a set of norms, values, directions which allow for an influence on the ethnos or on each individual, and allow winning the political space. Thus, ideology justifies the government's actions and represents a means for political struggle.

The interests of the group are subordinated to the common idea, which directs the group in a certain direction for the achievement of the goal. The political leader presenting the interests of his or her group interprets them, turns them into an ideology, and subordinates them to his or her interests. The politicization of the ethnic factor occurs, which signifies a real transformation of the ethnic factor into a tool of political struggle. The political conflicts then become ethnic conflicts. J.Rothschild believes that politicizing the ethnic element means:

1. To give individuals the possibility of understanding the role of politics in the preservation of ethnocultural values and vice versa;
2. To stimulate their attention towards this connection;
3. To mobilize people in forming ethnic groups with a collective self-conscience;
4. To direct them in the sphere of political activities, based on this understanding and collective self-conscience [27, 9].

In the case of ethnopolitical conflicts, we can outline some common aspects characterized by set goals and ideology. In many cases, the conflicts start with an approach and discussion on the national language issue, and these particular conflicts changed from closed into opened conflicts. This sphere had a large mobilizing force because it resorted to all people of this ethnic group. Then the claims were generally entering the political sphere and were extending over the state. Consequently, one got the territorial claims, which implies conflicts regarding the resources of the relevant ethnic group. At this stage, one frequently invoked the historic past, certain events and traditions from the past. Moreover, both parties start using vast historical and archeological materials, which then come to justify the claims put forth by both parties.

The congruence of the national claims with the struggle of political elites for power represents a reality of the transition period. The trends that follow in this situation can be different: in some cases, the importance of the ethnic factor grows and is then used in the political struggle. One must also consider these consequences generated by the worsening of the living standards of the population, massive migrations that could generate a tension in the interethnic relations. Preoccupied with the national identity, the ethnic groups will continue to be an object of manipulation of the formal and informal elites during the politi-

cal struggle for the division of power positions. Although there is an interdiction for the creation of political parties on ethnic principles, the politological analysis openly proves that there is a trend in the distribution of the electorate by national criteria.

In the case of politicization of national issues, one focuses the attention on the „main" identity and on the need to choose from mutually exclusive identities. In this case, politicization represents an essential stimulus for the „nationnalism", which represents a politicized national idea. When the goal is a successful democratization, the researchers focus on the multiple identities, which represent the changing reality and which are build on the social basis of individual's identities. The human capacity for complementary and multiple identity, besides guaranteeing the right for equal and full citizenship, represents a key factor that makes democracy in multinational states possible [11, 51]. The emergence of political and civic identities is considered one of the opportunities of democratic consolidation.

2.2. The civic identity and its concept

We can distinguish several approaches of the concept of civic identity. One of them however can be considered the basic approach, which considers the political citizenship as the central point from which all other dimensions derive. For Barber, the civic identity represents the genuine affiliation to political community, which, despite the distinctive identity references, unites everybody through common preoccupations affecting everyone [22, 22-32]. Most authors outline that the concept of citizenship is getting wider within a general social change: transition from modern to post-modern societies D.Miller conceives citizenship as practiced in several ways: Right of association, civil right to a relative freedom, the social right to a minimal standard of living ensured by the welfare state and a post modern warrant of access the communication technologies [12].

B.Turner defines citizenship as a set of practices in a civil society [28]. We agree with the larger concept according to which, the civic identity embraces the feeling of the individual to be included in the social contract, the conscience of being a member of a certain social group, one of the many groups from the political community. D.Heather explains that the community and political affiliations are not mutually exclusive at the individual level [9]. He argues that such a situation could lead to the emergence of a multiple identity: A person can be simultaneously a member of a state (through citizenship) and a member of civil society. The civic conscience is supposed to be assured by the daily process of negotiation between different groups. It is more of a process than a final destination. We can assert that the political identity, backed up by the right to participate and exercise political power, and the civic identity, as a feeling of belonging to a state and society, are mutually stimulating. The determinist correlation

and the feeling of devotion towards a state, the common interest of all members of the society can have multiple sources with a different impact in varied contexts.

Thus, the empirical analysis suggests that the civic identity can be based on the state or local identity, implying rights and duties, economic interest, perceptions about common goals and a common future. Based on this understanding of the term of civic identity, the creation of a common civic identity of the representatives of different national entities from Moldova is defined through the relevance of determination of national identity, and establishing the clear lines between „us" and „them', adherence to democratic values, and nurturing the hope for the future. A common pattern for all citizens of Moldova can be also the aspiration towards democratization of the society, orientation towards European integration, which is currently supported by a significant part of the population [26, 72]. Largely, the emergence of civic identity is determined by the orientation towards the modernization of the society, a phenomenon conditioned by the inclusion in the contemporary global processes [18].

The issue of correlation between democracy and interethnic problems has been on the agenda since the French Revolution, experiencing a new impulse with the „third wave of democratization", which in 1970s overwhelmed the authoritarian and totalitarian regimes. Analyzing the definitions of the term democracy in the present political science, we notice that one of the most used definition includes, in addition to the traditional approach, the public competition and political participation, thus implying that democracy includes civil and political rights, freedom of expression, press, freedom of assembly, existence of organizations necessary for free competition-based elections. The relationship between the terms democracy and democratization is similar to the relationship between a state and a process. Through democracy, one understands the process of transition towards a democratic form of government. In the spotlight of researchers studying the issue of democratization, are the issues of the dynamics of transition period processes, of the „democratic transition" including the period of political development between two regimes.

2.3. The correlation between democratization and interethnic processes

Another deduction relates to the issue of correlation between democratization and interethnic processes and to the condition that the chances of democratic consolidation in a multinational and multicultural society grow due to policies applied by the state. The adopting of the laws on language, citizenship, Moldovan Constitution and other laws guaranteed a full and equal citizenship and a common „shelter" for all citizens regarding individual rights. The analysis of ethnic and national identity in the Soviet period allows us to draw the conclusion that the „soviet identity" which also claimed to be a state identity, was rather

ideological, closed, politicized and ethnocentric. The phenomenon of double conscience spread and persisted at the beginning of the Perestroika, the attitudes towards state institu tions and the state being as low. At the same time, the level of trust in nongovernmental institutions, such as the Church, is high. Concerning mass conscience, the situation cannot be changed rapidly, that is why national ideas persisted in the posttotalitarian period and were largely predetermined by the Soviet legacy. At the beginning of Perestroika, the national idea was regarded by many people from the country as a supreme ideological value and this idea mattered as much as the idea of socialism in the Soviet period. Pointing at these aspects, the researchers also mention the closed character of mass conscience during social cataclysms and, therefore, the phenomenon of national idea appeared in closed version, more precisely, in the ethnocultural form. Like in Soviet times, the mass conscience was not oriented towards openness, general and universal values; it was leading to deadlock, being also one of the causes of the collapse of the Soviet Union. Consequently, the closed form of the conscience has changed. According to the Delphi study results, the representatives of different ethnic groups took different ideological stands.

The Moldovans advocate democratization and perceive independence as national revival. The survey participants belonging to national minorities perceive independence as an opportunity for the consolidation of a new nation and existence of poliethnic mixture. We identified several attitudes of the representatives of different ethnic groups regarding Moldova as a state. In addition, the ethnic groups provide different appreciations regarding the political events from the country related to domestic as well as external policy. Some issues are viewed only from the perspective adopted by the survey participants.Nevertheless, as proved by the survey, some controversial issues on the country's political agenda have a high potential of conflict that could place different ethnic groups in controversial or even conflicting positions. The different opinions regarding the Transnistrian conflict and the possible solutions put the representatives of different ethnic groups in conflicting positions. The topics with the highest conflict potential identified by the participants in the first part of the survey were the state configuration: unitary state, federal state; strategic orientation of Moldova's foreign policy: EU or CIS; topics related to the national identity, threat of losing the Moldovan statehood. This set of issues with a high potential for conflict generally identified by the participants is perfectly overlapping in the first part of the survey with the set of issues identified by the participants as having a potential of causing interethnic conflicts.

During democratization, one of the main problems the societies are facing with is the stabilization of the formal institutions. Thus, during the transition period, Moldova adopted several laws and took certain measures in regulating interethnic relations. In addition to the structures that more or less dependent on

the state (Department for Interethnic Relations, Institute for Interethnic Relations within the Moldovan Academy of Sciences), the groups or persons influencing (mostly in a negative way) the interethnic relations in Moldova are represented almost exclusively by politicians or political parties. Democratic transformations also imply the reformation of political system from the respective societies, including the establishment of multiparty system. Nevertheless, although nobody denies the need for multiparty system in transition countries, where the democratic principles only start to emerge, the political parties are not very popular.

3. *Differences in ethnic diversity and formation party rules*

The results of Public Opinion Barometer from Moldova indicate show that political parties have the lowest popularity among social organizations from country [26,73]. Although there is an interdiction for the creation of political parties on ethnic principles, the politological analysis openly proves that there is a trend in the distribution of the electorate by national criteria.When the goal is a successful democratization, the researchers focus on the multiple identities, which represent the changing reality and which are build on the social basis of individual's identities. The human capacity for complementary and multiple identity, besides guaranteeing the right for equal and full citizenship, represents a key factor that makes democracy in multinational states possible, and the emergence of political and civic identities is considered one of the opportunities of democratic consolidation. Based on this, the creation of a common civic identity of the representatives of different national entities from Moldova is defined through the relevance of determination of national identity and establishing the clear lines between „us" and „them', adherence to democratic values and nurturing the hope for the future. As a common pattern for the citizens of Moldova could serve the aspiration towards democratization, modernization and social progress.

Variety in diversity leads to the expectation that the content and type of demographic interaction with party registration rules will differ between countries depending on the size, cohesion, geographical concentration, and attributes specific to the group. Attributes of the individual group interact with the specific types of party registration rules in ways that make them more or less of a barrier to electoral participation by the group and the resulting group potential for conflict behavior. For example, a ban on ethnic parties affects only linguistically and / or culturally distinct groups such as indigenous peoples and national minorities, but not de facto racial groups. Consequently, where other avenues for the political representation of the group are prevented, one might expect a ban on ethnic parties to augment the conflict potential of linguistically and culturally distinct groups but not of racial groups.

Size of the group is another characteristic that is important to the impact that formation rules will have. Racial groups, for instance, tend to be larger than the average national ethnic minorities and may, therefore, demand greater input in a country's governance than small national minorities, whose primary objecttive more likely involves greater autonomy over their own affairs. When restrictive formation barriers successfully keep the larger groups from representation one might expect any subsequent political conflict to be bitterer and have as its objective a more radical change to national politics than the change a small national minority might seek. Which type of group, small or large, formation rules are likely to present the greatest barriers to is not, however, entirely clear. For example, larger more internally diverse groups are less likely to overcome the collective action problem required to mobilize successfully [14, 689-707]. Any additional barriers presented by formation rules will likely further prevent successful collective action by such large groups. At the same time small groups may experience difficulties in mobilizing enough of their members for political action. In the case of small groups formation rules may therefore prevent the successful conclusion of an already difficult task. How small is too small for electoral mobilization is not evident. For example, in the relatively homogeneous Poland the small German minority does run a separate party in national elections, and the same is true for Greeks in Albania, but a party representing the sizeable community of Ukrainians in Moldova has never gained legislative representation.

Pre-election signature requirements are among the specific rules that interact with the size of the group to alter its potential for mobilization and representation and consequent potential for conflict behavior. Theoretically, pre-election signature requirements place a proportionally heavier burden on smaller groups and groups in the early stages of mobilization than on large and established ones. Indeed, where electoral institutions are very permissive, the registration requirements effectively substitute for the effects of more restrictive electoral institutions. Alternatively, because pre-election signature requirements work as an incentive for internal party consolidation, if the requirements are not sufficiently high, ethnic groups that might otherwise consolidate to run a unified political party fragment in their electoral competition to the detriment of ethnic group representation [3, 231-248].

Conclusion

This purpose of this paper has been to highlight some of the complex historical, theoretical and structural aspects hindering the capacity of parliaments to reflect the cultural diversity of the Moldavian community. At present, ethnic minorities remains disproportionately under-represented in legislatures in the Republic of Moldova. The debate surrounding the appropriate level of presence

of ethnic minorities in legislative revolves around questions of democracy, equality and recognition. It gives rise to the threshold question of which groups deserve representation, and how are these groups to be defined? There are no simple answers and matters are complicated further by the fact that many people have multiple group identifications and that groups can come into being and then fade away. Essentially it is a question of the balance that needs to be struck between the representation of minorities, and the maintenance and development of an overarching sense of national identity and purpose. If the ultimate goal is democracy building and consolidation, the quality of democratic governance of political elites must be central. A successful democratization strategy requires less majoritarian and more consensual policies in each of these fields. This can be guaranteed by modernizing the society, changing the mentality of population as well as political leaders and determining the democratic values as unique and irreversible.

The existence of numerous ethnic minorities, e.g. Ukrainians, Russians and Gagauz, raises additional questions of principle, which would increase in importance if the predominantly non-Moldova ethnic population in the Transnistria region were to be incorporated in Moldovan elections. The reduction in the electoral threshold to would allow large minorities, e.g. Russians and Ukrainians, to be represented in Parliament – if a substantial portion of the ethnic group wished to be represented by an ethnic party. The Gagauz minority does not appear to be large enough to clear a four percent threshold but because it is spatially concentrated, it can enjoy power in local government in its special region. In Romania 19 of the 346 seats in Parliament are allocated to minorities, equivalent to 5 or 6 seats in a 101 – seat Moldovan Parliament. To follow the Romanian practice would, however, create difficulties in determining which ethnic minorities should receive scheduled seats-and five seats would under-represent the larger minorities. Moreover, it would institutional divisions in a political system where the integration of diverse ethnic groups is a sine qua non for the maintenance of the state. Lowering the threshold to one percent would allow smaller minorities to get at least one voice in Parliament, if there was a significant degree of cohesive voting along ethnic lines. Making such provisions would also avoid the normatively and empirically contentious issues of deciding whether or not Moldovan citizens ought to be represented on ethnic grounds or in terms of other cleavages of income, urban / residence, etc. That decision should not be taken by legislation but by the electorate.

Bibliography

1. Anghel E. Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile minorităților naționale: între deziderat şi realitate. // Minoritățile naționale şi

relaţiile interetnice: tradiţia europeană şi experienţa noilor democraţii pentru Moldova. Vol.I. - Iaşi, Pan Europe, 2002, pp.10-15

2. Biezen I. Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East-Central Europe. - Basingstoke: Palgrave, 2003

3. Barber F. Power Sharing as Ethnic Representation in Postconflict Societies: The Cases of Bosnia, Macedonia, and Kosovo. // Mungiu-Pippidi A., Krastev I. (Eds.) Nationalism after Communism. – Oxford, 2004, pp.231-248

4. Bochsler D. Electoral Rules and the Representation of Ethnic Minorities in Post-Communist Democracies. // European Yearbook of Minority Issues, 2007/8, 7, 2010, pp.153-180

5. Boţan I. Armonizarea relaţiilor interetnice – sfidări şi opotunităţi. – Chi□inău, IPP Moldova, 2008, p.100, www.ipp.md/public/biblioteca/36/.../Minoritati%20Botan.doc, accessed June 15, 2011

6. Grofman B., Arend L. (Eds) Electoral Laws and Their Political Consequ-e-nces. - New York:Agathon Press, 1986.

7. Douglas R. The Political Consequences of Electoral Laws. - New Haven: Ya-le University Press, 1971.

8. Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Mo-dern State. - London: Meuthen and Co. Ltd., 1951.

9. Heater D. What is Citizenship? - Cambridge: Polity Press; Malden: Black-well Publishers, 1999.

10. Horowitz D. Ethnic Groups in Conflict. - Berkeley: University of California Press, 1986

11. Linz J., Stepan A. Drumul spre o democraţie consolidată. – Cum se conso-lidează democraţia. - Iaşi, Polirom, 2000, pp.51-68

12. Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems: a Study of Twenty Seven Democracies, 1945-1990. - NewYork: Oxford University Press, 1994.

13. Lijphart A. Patterns of Democracy. - New Haven: Yale University Press, 1999.

14. Madrid R. Indigenous Voters and Party System Fragmentation in Latin America. // Electoral Studies 24(4), 2005, pp.689-707

15. Miller D. Diferentiated Citizenship. Paper for the International Conference „Cultural Plurality in Estonia: Policies and Solutions“. - Tallinn, 1999

16. Kymlicka W. The Rights of Minority Cultures. - Oxford, Oxford University Press, 1995

17. Kymlicka W. Liberalism, Community and Culture. - Oxford, Clarendon Press, 1989

18. Kymlicka W., Wayne N. Citizenship in Diverse Societies. - Oxford, Oxford University Press, 2000

19. Kymlicka W., Opalski M. Can Liberal Pluralism be exported? - Oxford, Ox-ford University Press, 2001

20. Kymlicka W. Multicultural citizenship. - Oxford, Oxford University Press, 1995

21. Kymlicka W. Politics in the Vernacular, Nationalism, Multiculturalism and Citizenship. - Oxford, Oxford University Press, 2001

22. Page M. Pluralistic Citizenship: A Reference for Citizenship Education. // Canadian Ethnic Studies, 29 (2), 1997, pp.22-32

23. Pippa N. Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior. – Cambridge, Cambridge University Press, 2004

24. Powell B.G. Contemporary Democracies: Participation, Stability and viole-nce. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982

25. Reilly B. Democracy in Divided Societies. Electoral Engineering for Con-flict Management. - Cambridge, Cambridge University Press, 2001

26. Rosca A. Democratization of Society, Political Parties and Emergence of Multiple Identities. // Ethnobarometer in the Republic of Moldova. – Chisinau, Gunivas, 2006, pp. 68-72

27. Rothschild J. Etnopolitics: A Conceptual Framework. - New York, 1981

28. Turner B.S. Citizenship and Social Theory. - London: Sage, 1993

29. Taagepera R. Beating the Law of Minority Attrition. // Rule W., Zimmer-man J.F. (eds.) Electoral Systems in Comparative Perspective. Their Impact on Women and Minorities. - Westport, Greenwood Press, 1994, pp.235–245

Prezentat la redac□ie
la 30 septembrie 2011

TENDINȚELE MIGRAȚIONISTE ACTUALE ALE POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA SPRE SPAȚIUL EUROPEAN

Svetlana BOTNARENCO
Republica Moldova, Chi□inău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, catedra Rela□ii Interna-tionale,
Magistru în □tiin□e politice

Svetlana CEBOTARI
Republica Moldova, Chi□inău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, catedra Rela□ii Interna-tionale,
Doctor în □tiin□e politice, conferin□iar

The new economic and political realities faced by the Republic of Moldova, at the moment, generates the change of the forms and directions of migration flows. In this way, today, we can assert that Moldova has become one of the major states whose population migrates to work to Europe. Labor migration, certainly, is a direct consequence of the big differences in living conditions and remuneration between the Republic of Moldova and Western Europe. This often becomes a challenge to both regional security and the security of Europe as whole.

In this article the couses, tendencies and effects of labor migrations from the Republic of Moldova are examined, and also the structural characteristics of the new migration wave, and the migrants' major destination countries, with a particular emphasis on the European space.

Problematica privind migra□ia a căpătat o importan□ă incontestabilă în Re-publica Moldova pe parcursul dezvoltării acesteia ca stat independent. Procesul de tranzi□ie □i de restructurare a economiei na□ionale, în mare măsură, a influe-n□at □i a schimbat situa□ia pe pia□a de muncă atît internă,cît □i interna□ională. Timp de cî□iva ani, economia Republicii Moldova sa modificat într-atît, încît statul nu reu□e□te să satisfacă cerin□ele societă□ii. Dezvoltarea sectorului privat, sta□ionarea □i desfiin□area întreprinderilor mari de stat, care asigurau o mare pa-rte a popula□iei cu locuri de muncă, a dus nemijlocit la apari□ia □omajului [28, 146].

Drept consecin□ă, unul din cele mai marcante fenomene, ce caracterizează situa□ia de pe pia□a muncii din Republica Moldova, este migra□ia interna□ională a for□ei de muncă. În ultimii ani acest fenomen a luat o amploare destul de ma-re, devenind unul din cele mai discutate □i analizate

fenomene de către mass-media, oamenii de □tiin□ă □i factorii de decizie din republică [33, 138-147].

Totu□i, analiza acestui fenomen necesită identificarea cauzelor de bază ce au dus la apari□ia □i dezvoltarea lui. În acest context, cercetătorul A.Krauze a eviden□iat următoarele cauze principale:

- Înfiin□area statului moldovenesc independent. În rezultatul destrămării Uniunii Sovietice, economia republicii a pierdut un □ir de caracteristici de bază pentru o func□ionare □i dezvoltare de succes a integrită□ii □i prosperită□ii proprii, ceea ce a condus □ara la o criză economică profundă. Schimbările geopolitice din spa□iul post-sovietic s-au reflectat □i asupra proceselor migra□ioniste ale Moldovei. Migra□ia de tip intern din cadrul URSS treptat s-a transformat în mi-gra□ia dintre statele ex-sovietice independente.

- Înfiin□area statului moldovenesc de tip deschis □i democrat. Dezvoltarea Republicii Moldova ca stat independent □i democrat a fost înso□ită de procesul de liberalizare a procedurilor de ie□ire □i intrare din □ară, ceea ce a contribuit la includerea activă a statului în procesele migra□ioniste mondiale. Totu□i, trebuie de men□ionat faptul că, transformarea Republicii Moldova într-o societate des-chisă a contribuit la apari□ia unor noi particularită□i în domeniul migra□iei. Pre-cum celelalte state ex-sovietice, Moldova s-a ciocnit cu astfel de forme ale mig-ra□iei, precum migra□ia de tranzit legală □i ilegală. Migra□ia ilegală devine un fe-nomen destul de răspîndit, care are drept consecin□ă realizarea unor transformări social-economice □i politice complexe.

- Înfiin□area unui stat moldovenesc democratic bazat pe o economie de pia-□ă. Transformările democratice realizate asupra sistemului economic, politic □i social existent în cadrul spa□iului postsovietic nu pot da un efect pozitiv într-un termen scurt, ceia ce a dus la înrăută□irea situa□iei de criză existentă aici, înră-ută□ind situa□ia popula□iei. Criza economică □i mic□orarea productivită□ii, infla□ia, cre□terea □omajului, mic□orarea cheltuielilor pentru domeniul social au influen□at dezvoltarea situa□iei migra□ioniste din Republica Moldova [10, 83].

Astfel, în rezultatul sondajelor efectuate cu privire la migra□ia for□ei de muncă din Republica Moldova, s-a demonstrat faptul că, factorii de bază care determină plecarea peste hotare a cetă□enilor moldoveni, în scopul căutării unui loc de muncă, sunt de natură social-economică. Cauza dominantă este situa□ia material dificilă a familiei migrantului, lipsa unui post de muncă, lipsa unor surse financiare suficiente pentru un trai decent sau pentru solu□ionarea diferitor probleme cotidiene legate de alimenta□ie, tratament medical, educa□ia copiilor, achizi□ionarea unei locuin□e etc. [18, 90-134].

În prezent există mai multe estimări ale numărului de migranți moldoveni plecați la muncă peste hotare. Deasemenea există şi diferențe considerabile între datele oficiale şi cele neoficiale vizînd numărul persoanelor plecate peste hota-

rele □ării. Asrfel, recensământul populației efectuat în perioada 5-12 octombrie 2004 a prezentat un număr de 273 mii de persoane aflate peste hotare la momentul efectuării acestuia [3, 260]. Una dintre estimările efectuate în cadrul studiului Organizației Internaționale a Migrației „Remitențele şi Migrația în Republica Moldova – 2006" [16, 3] a indicat numărul celor care munceau peste hotare la momentul desfăşurării studiului, acesta fiind de 252 mii persoane,neoficial vehiculînduse că numărul migranților ar fi de peste 1 milion. Totu□i, ultimele date oficiale ale Biroului Na□ional de Statistică ne prezintă că numărul popula□iei aflate la lucru peste hotarele □ării în trimestrul IV al anului 2010 a fost de 316.8 mii personae (fiind în cre□tere fa□ă de media anuală a anului 2009 care a fost de 249,9 mii persoane) [1].

Conform cercetărilor efectuate ,migranții moldoveni de lungă durată vin din diferite pături sociale şi provin atât din zonele urbane (25%), cât şi din cele rurale (75%). Migrația moldovenească este îndreptată în principal spre două regiuni, *Uniunea Europeană* (în primul rând Italia şi Portugalia) şi *Comunitatea Statelor Independente* (Moscova, Sankt-Petersburg din Federația Rusă şi o parte în Ucraina). O trăsătură specifică a migrației moldoveneşti este nivelul înalt de aglomerare a persoanelor în locurile de migrație. Marea majoritatea a migranților se află în câteva regiuni de destinație, peste zece oraşe găzduind circa 3/4 din numărul total de migranți din Moldova [11, 17].

La moment pot fi identificate trei **tipuri de migrație internațională** în Moldova:

1) Migrație internațională *de scurtă durată* în special în țările CSI.

2) Migrație internațională *de lungă durată*, predominant fiind țările Uniunii Europene.

3) Migrație internațională *legală de lungă durată* spre SUA şi Canada. Distribuția migranților după țările de destinație relevă, că cei mai mulți migranți lucrează în Rusia (47%). Plecarea unui număr impunător de migranți spre Federația Rusă este cauzată de cheltuielile relativ mici pentru deplasare, intrarea fără viză, cunoaşterea limbii ruse etc. În cea mai mare parte în această țară, au lucrat persoanele de sex masculin şi cele din mediul rural (72,9% şi respectiv 64,6% din numărul total al acestora). Durata medie de şedere în Rusia constituia 1,8 ani.

Pe de altă parte, în țările Uniunii Europene (UE 27), în care accesul este mai dificil din cauza costurilor şi regimului de vize, lucrează aproximativ 40% din migranti. Ponderea femeilor migranți şi a celor din oraşe este semnificativ mai mare decât cea a bărbaților şi celor din mediul rural, durata medie a şederii fiind şi ea mai mare, de 2,7 ani [12, 6]. Dintre țările UE cea mai populară destinație este Italia. Conform datelor Institutului Național de Statistică al Italiei, la 31 decembrie 2007, în Italia se aflau 68,66 mii cetățeni ai Republicii Moldova [8]. Totodată, în trimestrul IV al anului 2007, Ancheta Forței de Muncă, realizată de Biroul Na□ional de Statistică, a estimat un număr de 61,8 mii persoane care

lucrau în această ţară de 15 ani şi peste. Ponderea femeilor migranţi în Italia este de 70,1%, fiind depă□ită doar de Israel (86,6%) şi Turcia (81,5%). La momentul actual Italia gazduie□te circa 26% din numărul total al migran□ilor moldoveni. În comparaţie cu migranţii din Rusia, cei din UE sunt mai în vârstă, au un nivel de studii mai ridicat şi până la plecarea peste hotare, o bună parte din ei, aveau un loc de muncă. Astfel se poate constata faptul că, statele destinatoare pentru emigran□ii moldoveni sunt în principal: Rusia (47%) □i Ucraina (2%), Turcia (3%) □i Israel (3%), iar în cadrul UE sunt: Italia (26%), Grecia (3%), Portugalia (3%), Spania (3%), România (1%), Germania, Fran□a (2%), Cehia (1%), Anglia (1%) □i alte □ări (8%).

Migranţii moldoveni au locul de reşedinţă, preponderent, în capitală sau alte centre urbane mari în ţările de migraţiune. În Rusia, clusterul principal al migranţilor este format în Moscova (75,6%) şi Sankt-Petersburg (10,7%). În Italia, clusterul migranţilor moldoveni este localizat în oraşele de nord ca Roma, Milano, Padova, Bologna (42,9%). În Franţa, 69,6% din migranţii moldoveni locuiesc în Paris. Totuşi, în Portugalia, Cehia, Spania, Grecia şi România, procesul de urbanizare este opus, dat fiind faptul că majoritatea migranţilor nu sunt concentraţi în anumite oraşe [5, 4].

Datele numerice privind numărul de muncitori migranţi moldoveni în Europa sunt destul de limitate din cauza lipsei unui sistem adecvat de înregistrare a fluxurilor migraţioniste. Rezultatele cercetărilor disponibile oferă unele estimări cantitative ale tendinţelor proceselor de migraţie a muncitorilor moldoveni spre Europa:

• Cercetările din Cehia estimează că în această ţară se află în jur de 2,000 lucrători moldoveni. În acelaşi timp, Serviciul de Securitate şi Informaţie din Moldova raportează nu mai puţin de 40,000 emigranţi moldoveni angajaţi în Republica Cehă.

• Conform datelor autorităţilor germane în această ţară lucrează circa 31,400 moldoveni. Majoritatea acestora sunt angajaţi în sectorul de construcţie în Germania de est.

• Moldovenii formează cea mai mare parte a grupului de cetăţeni străini expediaţi în Polonia din Germania în urma încercărilor ilegale de a trece hotarul (peste 1,000 persoane anual).

• Mai mult de 10,000 emigranţi moldoveni au fost expatriaţi din Portugalia, Spania, Turcia şi Israel în decursul perioadei de doi ani.

• Serviciul Federal de Viză şi Imigrare în Stuttgart declară peste 55,000 lucrători emigranţi din Moldova în spaţiul Schengen. Majoritatea migran□ilor se află ilegal, având expirată perioada de valabilitate a vizei, şi deseori sunt luaţi la înregistrare în curţile de judecată din cauza activităţilor ilegale pe care le practică (cum ar fi furturile). Cu toate acestea, datele disponibile sunt incomplete, fi-

ind colectate înainte ca țările membre ale UE să lanseze unificarea sistemelor de control migraționist prin introducerea sistemului EURODAC [32, 21-22].

Mai recent, în modelul general de migrație din Moldova au fost observate următoarele tendințe şi schimbări: - din regiunea CSI spre regiunea UE; - de la migrațiea de scurtă durată şi sezonieră, la migrațiea de lungă durată. Aceste tendințe şi schimbări par să fie o tendință spre diversificarea țărilor de destinație şi o mişcare de la țările cu venit mai mic spre țările cu venit mai înalt. Aceasta creează oportunități □i potențial pentru sporirea impactului de dezvoltare al migrației, în special în ceea ce ține de fluxurile sporite de remitențe sau fluxuri de remitențe mai stabilizate □i rezistente care au o probabilitate mai mică să transfere incertitudinea sau riscul economic în țara de origine. Migrația de durată mai lungă are de asemenea potențialul de a rezulta în impacte mai mari de dezvoltare [4, 10].

Drept urmare, putem constata faptul că, vectorul european al migra□iunii for□ei de muncă din Republica Moldova devine lider fa□ă de cel din spa□iul CSI, deoarece posibilitatea de realizare a planurilor migran□ilor în statele CSI pierde din valoarea sa în compara□ie cu arealul european. Totodată, trebuie de men□ionat faptul că procedura de emigrare spre statele UE include în sine un proces destul de complex □i costisitor.

Astfel, marea majoritate a cetă□enilor Republicii Moldova emigrează spre statele europene prin intermediul agen□ilor economici, care posedă dreptul de activitate în domeniul turismului interna□ional, □i care în realitate se ocupă cu racolarea ilegală a cetă□enilor pentru munca peste hotare. Furnizînd doar servicii de deschiderea a vizei pentru o anumită □ară, ace□ti agen□i economici impun sume de bani considerabil,ob□inînd în acest fel un venit ilegal. Fiecare cetă□ean al Moldovei, care planifică plecarea la muncă peste hotare, achită serviciile agen□ilor economici în acest domeniu o sumă nu mai mică de 200 dolari SUA [24, 33].

Majoritatea moldovenilor intră pe teritoriul statelor UE în mod legal, pe baza unei vize Shengen, chiar dacă această viză este, de multe ori, una de tip turistică. Cazuri de intrare ilegală sunt foarte pu□ine. Încălcarea legii are loc nu în timpul intrării pe teritoriul statului european, dar în timpul □ederii pe teritoriul acestui stat. Cu toate acestea, procesul de deportare a cetă□enilor moldoveni de pe teritoriul european nu lasă nici o speran□ă de întoarcere înapoi [22, 122].

Deci, putem eviden□ia următoarele căi legale de trecere a hotarelor de către migran□ii moldoveni, care au drept direc□ie-□intă spa□iul european: a) angajarea legală peste hotare prin intermediul semnării unui contract de muncă cu un antreprenor; b) trecerea legală a hotarelor pe baza unui permis de □edere □i muncă legală pe teritoriul statelor UE. Datele oficiale ale statelor occidentale cu privire la legalizarea cetă□enilor moldoveni ne permit să vorbim despre un număr de 100-150 mii de persoane. Astfel, nu mai pu□in de 150 mii de

persoane au fost legalizate la începutul sec. XXI numai în Italia, Grecia □i Portugalia; c) trecerea legală a hotarelor pe baza unei vize turistice. Achizi□ionînd, prin intermediul unei agen□ii turistice, viza pentru un stat al UE, migran□ii moldoveni ajung pe teritoriul statului de destina□ie în mod legal. Totu□i, după expirarea unui anumit termen (de munlte ori a uni termen de scurtă durată), ei rămîn pe teritoriul acestui stat în mod ilegal; d) trecerea legală a hotarelor prin intermediul unui pa□aport străin, în special al unui stat membru al UE [17, 247].

Printre statele care au oferit cetă□enilor Republicii Moldova posibilitatea de a ob□ine o altă cetă□enie este România. Câteva mii de cetăţeni ai Republicii Moldova au profitat de această oportunitate la sfârşitul anului 2000 şi începutul anului 2001. Această tendinţă a generat nemulţumirea Guvernului Republicii Moldova. Potrivit unor surse neoficiale de informaţii, mai mult de 200.000 de cetăţeni din Republica Moldova deţin cetă□enia românească. Totu□i, după aderarea României la UE (1 ianuarie 2007), Ministerul Justi□iei a prezentat Ministerulului Afacerilor Externe un proiect vizînd modificarea Legei cu privire la cetăţenia română. Comunitatea Europeană a manifestat îngrijorare fa□ă de amendamentele propuse la lege, fiind preocupată de faptul că, o proporţie semnificativă de cetăţeni moldoveni, care solicită cetăţenia română □i cad sub inciden□a legei revizuite, nu vor fi obliga□i să de□ină o viză de şedere pe teritoriul României. În acest fel, aceste persoane fizice, deşi cetăţeni români şi respectiv cetăţeni europeni, nu vor fi în competenţa teritorială a României şi respectiv nu vor putea fi “controla□i”. În prezent, România, drept stat membru al UE a introdus un regim de vize pentru cetă□enii Republicii Moldova ,acest regim fiind unul flexibil.

Astfel, migran□ii moldoveni intră pe teritoriul României, posedînd un pa□aport personal legitim □i o viză legală ob□inută la o misiune diplomatică română. Ace□tea încearcă să migreze din România spre Europa Occidentală, folosind în acest scop frontiera de vest □i cea de sud a României sau frontiera verde, prin diferite modalită□i ilegale. Deobicei, migran□ii moldoveni încearcă să pătrundă pe teritoriul statelor UE, trecînd ilegal frontiera Română-Ungară □i cea Română-Sîrbă. Mai recent, a început să fie folosită □i frontiera Română-Bulgară. Rutele folosite sunt: Republica Moldova – România – Ungaria – Italia; Republica Moldova – România – Ungaria – Austria – Slovenia – Italia; Republica Moldova – România – Bulgaria [29, 74-95].

Dacă încercăm să analizăm fenomenul migra□iei de muncă în Republica Moldova, e de men□ionat faptul că, migran□ii moldoveni posedă diferite categorii de vîrste, acoperind un diapazon de 16-61 ani, unde media generală este de 35,1 ani. Astfel, vîrsta medie a migran□ilor moldoveni este mai mare decît media generală □i este practic aceea□i pentru ambele genuri. În particular, Israelul este statul care de□ine cel mai mare număr de migran□i cu o vîrstă mai

înaintată. O situa□ie diferită este în statele occidentale precum, Fran□a, Germania, Benelux, etc., unde vîrsta medie a migran□ilor este mult mai mică. Aceste state constituie □ări-□intă pentru persoanele mai tinere, care deseori încearcă să combine munca cu studiul universitar. Deasemenea, merită să men□ionăm diferența semnificativă dintre vârsta medie a bărbaților şi a femeilor, angajate în Italia. Media de vîrstă mai mare la femei este determinată în principal de natura muncii practicate - îngrijire şi baby-sitting - adică activitățile care necesită o anumită experiență în acest domeniu [6, 45].

Printre lucrătorii migran□i moldoveni deseori pot fi întîlnite □i persoane din categoria vîrstei a treia. Totodată, se observă că destina□ia aleasă pentru migra□ia în scopul muncii determină o diferen□ă de gen printre emigran□i. Astfel, s-a constatat că bărba□ii moldoveni pleacă în principal pentru a muncii la construc□ii spre Federa□ia Rusă sau alte state ale CSI, dar □i spre astfel de state membre ale UE, precum: Republica Cehă, Portugalia, Fran□a, Regatul Unit al Marii Britanii etc. Spre deosebire de ace□tia, femeile preferă drept destina□ii mai mult statele europene, printre care Italia, Belgia, Germania etc. cu scopul muncii în sfera acordării serviciilor [15, 76].

Drept urmare, datele statistice prezentate de către Eurostat eviden□iază că pe parcursul anului 2010 a fost înregistrat un total diferit pe genuri al migran□ilor moldoveni pe teritoriul statelor membre ale UE, ca de exemplu: în Republica Cehă a fost înregistrat un număr total de bărba□i moldoveni de 6.311 □i un număr total de 3.591 femei, Portugalia: 11.754 bărba□i □i 9.051 femei, Irlanda 526 bărba□i □i 488 femei. Statele cu un număr mai mare de femei sunt: Italia cu 69.407 femei □i 36.193 bărba□i, Germania cu 7.483 femei □i 5.716 bărba□i etc. [30]. Aceste date demonstrează tendin□ele migra□ioniste diferite ale polpula□iei Republicii Moldova în arealul european.

Cît prive□te nivelul educa□ional al acestora, lucrătorii migran□i sunt în primul rînd speciali□i califica□i, persoane cu studii medii sau superioare incomplete [23, 120]. Totu□i, în contextul analizei tendin□elor migra□ioniste ale popula□iei Republicii Moldova în spa□iul european putem constata faptul că spre statele UE pleacă în principal persoanele cu un nivel de educa□ie mai înalt. Astfel, grupul de state, în care numărul de migran□i cu un nivel de educa□ie universitar □i post universitar formează mai mult de 50% este format din: Anglia cu 75%, Spania – 69%, Italia – 67,9%, Germania, Israel – 66,7%, Cehia – 54,5%, Irlanda – 50%. Acestă situa□ie are loc din cauza faptului că: educa□ia universitară măre□te considerabil nivelul de cerin□e sociale ale individului pe care societatea nu le poate satisface, totodată, nivelul înalt al capitalului uman le face pe aceste persoane mai vulnerabile în condi□iile pie□ei for□ei de muncă moldovene□ti, deoarece, la momentul actual această pia□ă este interesată mai mult în muncitorii cu un nivel jos al capitalului uman [31, 86-107].

Toate aceste circumstan□e impulsionează cetă□enii Republicii Moldova cu un poten□ial uman înalt să părăsească teritoriul statului în căutarea unor posibilită□i sociale mai bune. Arealul european de multe ori se dovede□te a fi o solu□ie adecvată cerin□elor înaintate de ace□tia, deoarece anume spre pia□a europeană, în principal, se orientează migran□ii cu studii superioare din Republica Moldova, în dorin□a de a-□i solu□iona problemele economice. În acest fel, putem să presupunem că, cel pu□in în viitorul apropiat, numărul persoanelor cu un nivel al educa□iei superior va rămîne destul de mare în rîndul migran□ilor moldoveni. Totodată, o parte însemnată a moldovenilor cu calificare înaltă sunt supuşi „descalificării” profesionale atunci când migrează, fiind deseori angajați la munci de calificare joasă sau necalificate. Exodul intelectual din Moldova nu devine neapărat un câştig intelectual pentru țările de destinație, dar mai degrabă o irosire intelectuală pentru migranți. Totuşi, migranții moldoveni cu calificare înaltă câştigă mult mai mult din munci cu statut jos peste hotare, decât ar fi posibil dacă şi-ar urma carierele în țara lor de baştină.

În cazul Republicii Moldova for□a principală a proceselor migra□ioniste sunt diferen□ele de salarii. Economia Moldovei a fost influențată în mod substanțial de banii trimişi din străinătate [2, 88-90]. Fondul Internațional Monetar a definit acest tip de bani, care sunt înregistra□i în trei compartimente diferite ale balanței de plăți, □i anume compensațiile angajaților, remitențele muncitorilor şi transferurile migranților, printr-un singur termen de „remiten□e” [25, 140]. Astfel, trebuie să men□ionăm faptul că ‚dependența țării noastre de remitențe survenite de peste hotare este printre cele mai mari în lume. Banca Mondială a plasat Republica Moldova pe locul trei în lume după cota remiten□elor în PIB, care, în 2008 a constituit 31%, fiind depă□ită doar de Tonga cu 38% □i Tadjikistan cu 50% [13, 2].

Volumul transferurilor în numerar de peste hotare efectuate prin intermediul băncilor moldoveneşti a constituit echivalentul a 957,93 mil. de dolari în anul 2009 şi s-a redus cu 32% (445,74 mil. de dolari) în raport cu anul precedent. Datele Băncii Na□ionale a Moldovei (BNM) arată că în ianuarie-octombrie anul 2009 circa 83% din volumul total al transferurilor băneşti au fost efectuate prin intermediul sistemelor internaționale de transfer rapid. În octombrie 2009, ponderea transferurilor în dolari SUA a fost de 53,8% (față de 49,7% în octombrie 2008), în timp ce moneda euro a înregistrat o cotă de 39,4% (comparativ circa 42,3% în perioada similară a anului trecut). Începând cu august 2008 valoarea remitențelor a început să se reducă treptat pe fondalul recesiunii mondiale [26, 5].

Trebuie să men□ionăm faptul că, transferurile băne□ti ale lucrătorilor migran□i moldoveni spre statul de origine se realizează prin intermediul diferitor căi, atît pe canale oficiale cît □i pe cele neoficiale. Conform datelor Fondului

Monetar Interna□ional, 59% din transferurile băne□ti, venite în Moldova pe căi oficiale, î□i au originea din statele Uniunii Europene, 26% - din statele CSI, □i 15% - din alte state [9, 10]. Astfel, putem constata faptul că ,căile oficiale de transferuri băne□ti sunt preferate îndeosebi de migran□ii moldoveni afla□i în astfel de state precum: Portugalia, Spania (65,3% de remiten□e), Fran□a, Germania, Belgia □i Marea Britanie (47,7%), Italia (42,9%), Grecia, Cipru (33,3%), ceea ce reprezintă marea majoritate a remiten□elor ajunse pe teritoriul Republicii Moldova. În acela□i timp, 80,1% din migran□ii moldoveni, care lucrează pe teritoriul CSI aleg căile neformale de transferuri băne□ti spre Moldova [19, 7-34].

Trebuie să men□ionăm faptul că, remitențele influen□ează semnificativ procesul de dezvoltare al statului recipient. Indiferent de variațiile naționale, sumele implicate sunt importante, întrucît remitențele pot fi salvate, investite sau cheltuite pentru acoperirea consumului casnic. Fiecare mod de utilizare comportă consecințe diferite. Spre exemplu, impactul investițiilor şi al economiilor poate fi observat mai bine la nivel macro, în timp ce impactul asupra consumului este vizibil şi la nivel micro, toate acestea însă implică efecte multiplicatoare în economie [27, 169-193].

Astfel, conform datelor aduse de către Banca Mondială, printre cei mai mari recipienți de remitențe ca parte a PIB-ului (Moldova, Bosnia şi Herțegovina şi Albania), Moldova şi Bosnia şi Herțegovina au cheltuit mai bine de 25% din remitențe pentru asigurarea cheltuielilor casnice [14, 64-65]. Ceea ce demonstrează faptul că, o parte considerabilă a banilor adu□i de peste hotare nu sunt investi□i pe teritoriul Republicii Moldova pentru a contribui la dezvoltarea economică a □ării la nivel macro, dar sunt cheltui□i pentru necesită□ile de nivel micro, totu□i, aceste resurse stimulează într-o anumită măsură □i investi□iile, fapt care contribuie inevitabil la dezvoltarea economiei [7, 40-46].

Migrațiunea forței de muncă spre spa□iul european aduce cu sine un □ir de consecin□e, atît pozitive cît □i negative. Fiind nu doar o consecință a sărăciei, ci şi rezultatul democratizării tînărului stat, a internaționalizării şi integrării în Europa, procesele migra□ioniste alături de dezvoltarea treptată a comerțului internațional, au constituit principalele pârghii pentru consolidarea transparen□ei statale. Astfel, odată cu întoarcerea în Moldova, chiar şi pentru o şedere de scurtă durată, migranții aduc cu sine tendințe, practici internaționale, cunoaşterea limbilor, culturilor, tradițiilor, tehnologii şi idei noi, contribuie la dezvoltarea societății, □i la mic□orarea diferen□elor mentale existente în spa□iul european □i cele de pe teritoriul Republicii Moldova [21, 108-111].

Cît prive□te efectele economice, acestea pot fi pozitive pe termen scurt, însă, ele sunt, în acelaşi timp, şi negative în viitorul îndepărtat. Acest fapt se datorează a□a numit-ului „exod de creieri.” Pentru Moldova, în calitate de țară-donor, acesta rezultă într-o devastare majoră a pieței de muncă şi descalificarea

generală a forței de muncă, care, la rândul său, nu favorizează deloc dezvoltarea economică pe termen lung. Exodul forței de muncă calificate împiedică, deci, într-o mare măsură, dezvoltarea economiei şi a științei naționale. Totodată, migrațiunea forței de muncă afectează negativ relațiile între țările-donor şi țările-recipient ale migranților de muncă. Majoritatea lucrătorilor migranți din Moldova se află în țara de destinație ilegal, încalcă legislația în vigoare, fie depăşind viza, fie fără permis de lucru. Luând în considerație numărul destul de mare a moldovenilor în anumite țări, precum Italia, Portugalia, Cehia, Grecia, etc., se poate presupune că există puține şanse pentru ca moldovenii să fie bineveniți şi respectați de localnici, în special de cei şomeri. În afara perturbărilor grave pe care le creează lucrătorii migranți pe piața de muncă a țării-gazdă, apar probleme de ordin penal, inclusiv hoția, creşterea criminalității, traficul de droguri şi femei. Totodată, barierele lingvistice şi situația ilegală fac foarte dificilă integrarea lucrătorilor migranți în mediul străin. Totalitatea acestor factori subminează imaginea Moldovei şi a cetățenilor săi [20, 63-78].

To□i ace□ti factori demonstrează caracterul complex al tendin□elor actuale de migra□ie a popula□iei moldovene□ti spre spa□iul european, precum □i necesitatea solu□ionării numeroaselor probleme □i consecin□e negative apărute în urma fluxurilor migra□ioniste. Astfel că, cooperarea dintre Republica Moldova □i UE în domeniul migra□iei for□ei de muncă devine un component foarte important pentru dezvoltarea rela□iilor de bună vecinătate dintre cele două păr□i.

Bibliografie:

1. Biroul Na□ional de Statistică, Ancheta For□ei de Muncă, http://statbank. statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp, 06.03.2011.

2. Brana□co N. Migra□ia Interna□ională a for□ei de muncă în contextul crizei economice mondiale. // Premisele dezvoltării economiei naționale în contextul crizei economice. Materialele Conferinței Ştiințifico-Practice Internaționale 28-29 mai 2010. - Bălți: Presa universitară bălțeană, 2010.

3. Cheianu-Andrei D. Impactul emigrației asupra comunității de origine. // Studia Universitatis, Revistă Ştiințifică a Universității de Stat din Moldova, Seria Ştiințe Sociale, Nr.3 - Chişinău, 2007, p.260-266.

4. Consolidarea legăturii dintre migrație şi dezvoltare în Moldova. // Studiu elaborat pentru Banca Mondială în cadrul Rețelei de învățare a specialiştilor din domeniul migrației şi remitențelor (MIRPAL). - Chi□inău: CIVIS, IASCI, 2010.

5. De Zwager N., Gressmann W., Sintov R. Moldova: Studiu de pia□ă. Anexa 1. Studiul gospodăriilor casnice. - Viena: IASCI, CIVIS, noiembrie 2010.

6. Ghencea B., Gudumac I., Labor migration and remittances in the Republic of Moldova. / Moldova Microfinance Alliance, Marketing and Research Department. - Chisinau, March 14, 2004.

7. Горелова Е. Дефицит инвестиций и трудовая миграция из Молдовы. // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. - Кишинэу: МГУ, 2003.

8. Institutului Național de Statistică al Italiei, http://demo.istat.it/str2007/index.html, 06.03.2011.

9. International Monetary Fund: Republic of Moldova: selected issues. Report. January 2005. - Washington DC, 2005.

10. Краузе А. Трудовая миграция населения Молдовы: состояние и перспективы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIII. – Chi□inău: USM, 2000.

11. Lücke M., Toman Omar M., Pinger P. Modele şi tendințe ale migrației şi remitențelor în Moldova. Sondajul CBS-AXA 2006. - Chi□inău: OIM, 2007.

12. Migrația forței de munca. // Modul complementar la cercetarea de bază a Ancheta forței de muncă (AFM), Biroul Na□ional de Statistica. - Chi□inău: Statistica Moldovei, trimestrul II 2008.

13. Migration and Development Brief. // Migration and Remittances Team. – Washington, World Bank: Development Prospects Group, April 23, 2010.

14. Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union. - Washington D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2007.

15. Moldova Country Report. // Black Sea Labor Market Review. - Chi□inău: ETF, January 2009.

16. Moldova: Migration and remittances 2006. / CBS AXA Survey. – Chişinău, 2006.

17. Мошняга В. Неурегулированная транзитная миграция молдавских граждан в страны Европейского Союза: состояние и пути минимизации. // Транзитная миграция и транзитные страны: теория, практика и политика регулирования. - Москва: Университетская книга, 2009.

18. Мошняга В., Морару В., Руснак Г. Итатия глазами молдавских трудовых мигрантов. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). No.3 (XLVI). - Chi□inău: USM, 2009.

19. Мошняга В., Теоса В. Денежные переводы трудовых мигрантов: их роль в социально-экономической стабилизации в Молдове. // MOLDOSCOPIE (Probleme de Analiză Politică). No.2 (XXXIII). - Chi□inău: USM, 2006.

20. Mo□neaga V., Rusnac G., □urcan V. Migra□iunea for□ei de muncă în Republica Moldova: Cauze, tendin□e, efecte. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea No.1 (XXV). - Chi□inău: USM, 2004.

21. Мошняга В. Трудовая миграция и угрозы безопасности: общие аспекты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. - Chi□inău: USM, 2001.

22. Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. - Chişinău: USM, 2001.

23. Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и объемы. // Moldova, Ucraina, România: integrarea Europeană şi migrațiunea forței de muncă. - Chişinău: CAPTES, 2000.

24. Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. - Кишинэу: CAPTES, 2000.

25. OECD International migrant remittances and their role in development. // OECD, International Migration Outlook – Annual Report, 2007 edition. – Paris, OECD, 2006.

26. Pavel L. Migranții au trimis acasă aproape 958 mil. dolari. // Pro Diaspora, nr.1, decembrie 2009.

27. Peixoto J., Fonseca A. Migra□ia, dezvoltarea □i remiten□ele în Europa: consecin□ele □i rolul institu□iilor. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). No.1 (XL). - Chişinău: CEP USM, 2008.

28. Pîntea V. Măsurile utilizate de stat pentru dirijarea procesului de migrare. // Moldova, Ucraina, România: Integrarea Europeană şi migrațiunea forței de muncă. - Chişinău: CAPTES, 2000.

29. Pop A. Migration effects of Romania’s accession to the EU: The case of Moldova. // Romanian Journal of European Affairs, Vol.9, Nr.1. - Bucure□ti: European Institute of Romania, martie 2009.

30. Population by sex, age and citizenship. // EUROSTAT, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do, 19.03.2011.

31. Руснак Г., Мошняга В., Цуркан В. Человеческий капитал как фактор адаптации в миграционной ситуации: молдавские мигранты с высшим образованием. // MOLDOSCOPIE, No.4 (XXXIX). - Chi□inău: USM, 2007.

32. Sleptova E. Labour migration in Europe: Special focus on the Republic of Moldova. - Chi□inău: IPP, 2003.

33. Vaculovschi D. Fenomenul migra□iei de muncă: Moldova în perioada actuală. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău: USM, 2001.

Prezentat la redactie
la 23 mai 2011

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ТРАНСГРАНИЧНЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ МИГРАЦИЙ

Евгений БУРДЕЛЬНЫЙ
Республика Молдова, Кишинев, Парламент Республики Молдова, Управление международных связей,
Заместитель директора, магистр политических наук

International migration was an important part of the human history, but the speed, scope, complexity and volume of world migration under the global era are unprecedented. Evident influence of the globalization phenomenon on the configuration of international migration process determines the importance of study of the essence and basic aspects of this phenomenon.

Additionally, the paper analyses the key EU policies in the field of regulation of the international migration flows, as despite the existence of the EU complex approach towards regulation of the migration processes, as some researchers point out, there is no EU level framework on migration that could be compared to fully-fledged national policies. Therefore, some common measures to prevent large numbers of irregular migrants from arriving in the EU, as well as to pursue a migration policy based on ensuring that inward migration is effectively managed and ensure that the need for enhanced mobility does not undermine the security of the Union's external borders are requested.

Глобализация, регионализация и стратификация современных международных миграций

Массовое передвижение людей на значительные расстояния было неотъемлемой чертой всего исторического развития человечества, однако, скорость, цели, комплексность и объем мировой миграции в настоящее время беспрецедентны. В 1980 г. мировое мигрирующее население, т.е. люди, проживающие не в странах своего рождения, составляло менее 100 миллионов человек, или 2.2% от мирового населения [14, 1-2]. К 2005 г. мигрирующее население увеличилось до 190 миллионов человек или 2.9% мирового населения. Таким образом, в среднем между 1980 г. и 2005 г., мировое мигрирующее население ежегодно увеличивалось на 3.6 миллиона человек [14, 1-2]. Общее количество международных мигрантов во всем мире в 2010 г. составило 214 миллионов человек [23, 115]. Однако, согласно подсчетам МОМ, если мигрирующее население будет продолжать увеличиваться такими же темпами, как за последние 20 лет, то количество международных мигрантов во всем мире к 2050 году может достичь 405 миллионов [23, 3].

Очевидное влияние процесса глобализации на конфигурацию международных миграционных потоков наводит на мысль о необходимости глубокого анализа сущности и основных аспектов проявления этого феномена. По мнению П.Ли, в контексте глобализации выделяются четыре основные области изменений в международных миграционных процессах [14, 4].

Изменения в странах-источниках миграции и странах назначения

Данные по мировой миграции показывают, что общее количество миграций в Латинскую Америку, Азию и Африку сократилось, в то время как в Океанию, особенно в Австралию и Новую Зеландию, Северную Америку и Европу был отмечен значительный рост [14, 4]. Европа, традиционный источник эмиграции, стала регионом массового пребывания мигрантов, так как каждый третий международный мигрант живет в Европе, составляя 8.7 процентов от общего населения Европы [23, 184].

Помимо этого, статистические данные демонстрируют, что миграция в современном мире характеризуется передвижением из менее развитых регионов в более развитые, а в соотношении количество иммигрантов в более развитых странах больше количества иммигрантов в менее развитых странах мира [23, 184]. Однако, около трети легальных международных мигрантов перемещаются из одной развивающейся страны в другую и такая же примерно доля переезжает из развивающихся в развитые страны. Иными словами, численность мигрантов, перемещающихся с «*юга на юг*», примерно уравновешивает численность мигрантов, перемещающихся с «*юга на север*» [24, 79].

Низкий уровень рождаемости и старение населения

Низкий уровень рождаемости и старение населения привели к тому, что многие развитые страны стали видеть в международной миграции источник пополнения рабочей силы и прироста населения, хотя уровень рождаемости и уровень экономического развития обычно меняются в протииволоположном направлении [14, 6]. Снижение рождаемости означает, что пополнение рабочей силы на рынок труда будет намного меньше предыдущего, а со временем увеличится доля пожилого населения. Если это случается, то остается слишком маленькая доля людей работоспособного возраста, которые могли бы поддерживать налоговую систему для того, чтобы обеспечить нормальное функционирование общественных медицинских и социальных программ; в то же время, будет наблюдаться значительное увеличение стоимости подобных программ из-за увеличивающегося количества пожилого населения [14, 8].

Глобализация и спрос на труд

Влияние процесса глобализации на спрос на труд неоднозначно. С одной стороны, были созданы возможности социальной мобильности для тех, кто владеет научным опытом и техническими знаниями, необходимыми для экономики нового типа. С другой стороны, наблюдается процесс передислокации оставшейся рабочей силы в периферийный страны, связанные с традиционной экономикой. Эти тенденции приводят к тому, что в разных регионах наблюдаются разные типы спроса на труд. Таким образом, в контексте глобализации спрос на высококвалифицированный труд в странах, принимающих иммигрантов, увеличился, а спрос на неквалифицированный труд сместился в периферийные регионы, где спрос на такой труд более чем достаточный [14, 8].

Спрос на труд и миграция: противоречивые тенденции

Экономическая глобализация создает противоречивые тенденции в международной миграции. Сегодня иммигрантов привлекают высокоразвитые регионы мира из-за их материального благополучия и экономического процветания, возможностей трудоустройства и финансовых доходов. Региональные различия объясняют, почему экономически развитые регионы, такие как Европа, Северная Америка, Океания, особенно, Австралия, привлекают самое большое количество мигрантов, в то время как Азия, Латинская Америка и, в меньшей степени, Африка, являются источником исхода мигрантов и, к тому же для них характерен самый низкий уровень международной миграции [14, 11]. Более развитые страны видят необходимость в иммиграции как в источнике пополнения населения и трудовых ресурсов, в том числе в качестве средства поддержания будущего экономического роста.

На современном этапе глобализирующийся мир сталкивается со сложной моделью пересекающихся и взаимодействующих международных и региональных миграционных потоков как экономического, так и неэкономического характера. Ускорение глобализации современного мира ведет не только к количественному росту международных миграционных поттоков, но и к качественному изменению характера этого процесса. Если в 1950-1980-е годы доминирующий тип международной миграции – трудовая миграция - был связан, в основном, с миграцией населения из стран третьего мира в высокоразвитые страны на низкооплачиваемую работу, то, начиная с 1990-х годов к подобного рода миграциям добавилась миграция «элит» или высококвалифицированных специалистов [22, 12].

Подводя итоги анализу влияния процесса глобализации на международные миграционные потоки, можно выделить следующие тенденции международной миграции в ближайшей перспективе:

1. ***Глобализация миграции*** – одновременное включение в международные миграционные процессы все большего количества стран мира с разными экономическими, социальными и культурными базами;

2. ***Интенсификация миграции*** – ускорение и рост миграционных процессов во всех главных регионах мира. Это связано, с одной стороны, с распространением и все большей доступностью средств транспорта, упрощающих передвижение людей и «сокращающих» расстояния между странами. В этих условиях временная работа за рубежом часто представляется для мигранта более предпочтительной, чем переселение, поскольку связана с меньшими материальными и нематериальными издержками. С другой стороны, глобализация мирового рынка труда требует большей гибкости миграционного поведения, которую как раз и может гарантировать временная трудовая миграция. Наконец, привлечение иностранных работников на временной основе соответствует целям иммиграционной политики большинства принимающих государств [24, 80].

Одной из характерных тенденций развития международной миграции является *неуклонный рост масштабов нелегальной иммиграции*. Рост нелегальной иммиграции объясняется различными факторами. Но основным из них является то, что строгий контроль над иммиграцией при увеличивающемся разрыве в уровнях экономического развития между странами и существующей потребности в дешевой рабочей силе повышает, с одной стороны, стимулы к нелегальному въезду для работников, а с другой стороны – к использованию нелегальной рабочей силы для работодателей [24, 80].

3. ***Стратификация миграции*** – большинство стран мира в настоящее время характеризуются разнообразными формами международной миграции (трудовая миграция, репатриация, выезд на постоянное место жительство, беженцы, внутренне перемещенные лица, и т.д.). Типичной становится ситуация, когда мигрантские цепи начинаются одним видом миграции, а заканчиваются совершенно другими формами. Подобного рода стратификация представляет собой одно из главных препятствий на пути эффективного регулирования международной миграции национальными государствами. Кроме этого, конец холодной войны и распад биполярной международной системы послужил толчком к всплеску разного рода региональных и межгосударственных конфликтов, вооруженных столкновений, этнической розни, политического насилия, что обусловило значительный рост числа беженцев, перемещенных лиц и лиц, ищущих убежища. Так, по данным УВКБ ОНН, если в 1950-е годы в мире насчитывалось примерно 2 миллионов беженцев, то в 2009, общее число беженцев достигло 15.2 миллиона [11, 9]. Так, согласно *Отчету о Человеческом Развитии* ПРООН за 2009 год, на данный момент времени насчитывает приблизительно 740 миллионов внутренне перемещенных лиц [23, 117].

4. ***Феминизация миграции*** – в последнее время наблюдается стремительный рост числа женщин в международных миграционных потоках. В прошлом подавляющее большинство трудовых мигрантов составляли мужчины. Однако, начиная с 1960-х годов эта тенденция постепенно начала меняться. В настоящее время, женщины составляют почти половину из общего числа международных мигрантов. На сегодняшний день, в мировых масштабах Непал – это страна с самым большим числом женщин – мигрантов (68.2%). За Непалом следует Маврикий (63.3%), Черногория (61.5%), Барбадос (60.7%) и Эстония (59.6%). Гонконг, Израиль, Казахстан, Российская Федерация, Украина и Узбекистан – основные принимающие страны, в которых большую часть мигрантов составляют женщины [23, 247]. Женщины уже не мигрируют с единственно целью – сопровождать мужей, они мигрируют самостоятельно, в поиске возможностей трудоустройства. Однако, это делает женщин более уязвимыми, если говорить о нарушении прав человека, так как женщин-мигрантов часто можно найти в нестабильных, нелегальных сферах экономики, включая работу по дому, сферу развлечении и секс-индустрию, где права мигрантов не защищены местным трудовым законодательством [19, 6].

5. ***Политизация миграции*** – все в большей степени оказываются затронутыми международной миграцией такие явления мировой жизни как национальная политика, национальная политика в области безопасности, двустороннее и многостороннее межгосударственной взаимодействие. Частично это можно отнести на счет все более политизированного восприятия и реакции на миграцию и становящееся все более явным присутствие мигрантов в новых сообществах, параллельно с этим нужно упомянуть тот факт, что миграция происходит в обстановке осознанной нарастающей угрозы и социального сопротивления [19, 4]. В результате, мигранты часто остаются вне жизни общества, где о них мало что знают, где они становятся предполагаемыми источниками нарушений и роста криминалитета. Попытки вовлечь их в жизнь сообщества предполагают сложный баланс между желанием местного населения (на которое оказывает влияние социально-экономическое положение, культурное и религиозное родство, временность пребывания, и пр.), доступными ресурсами и желанием самих мигрантов принимать активное участие в жизни нового сообщества [19, 4].

6. ***Миграция «элит»*** – массовая миграция высококвалифицированных специалистов связана с растущей ролью транснациональных корпораций и снижением значения национальных экономик в мировой экономике, что коренным образом меняет конфигурацию принципа «спроса» и «предложения» рабочей силы в мировых масштабах. Однако, должны быть предприняты попытки смягчить негативные последствия «утечки мозгов» для стран исхода, так как «утечка мозгов» может иметь негативное влияние на

развитие этих страны, лишая их инновационного потенциала [8]. Согласно отчету UNESCO «*Наука, Технологии и Экономическое развитие стран Юго-Восточной Европы*» за 2007 г., многие страны испытывают эмиграцию до 70% квалифицированных специалистов [16]. Обобщая мнение экспертов о возможных причинах миграции высококвалифицированных специалистов или «утечки мозгов», можно отметить следующее: нарушение прав человека или академических свобод; политическое, этническое или религиозное преследование; экономические сложности, с которыми сталкиваются страны в переходном периоде, вряд ли добавляют уверенности в том, что будут значительные инвестиции в науку; лишение права на образование [20, 77]. По мнению Олсена, плохое правление также играет важную роль в миграции высококвалифицированных специалистов [20, 76]. Более того, по мнению Бозоки, можно сказать, что самые талантливые покидают страну, потому что социальная элита в их родной стране сформировалась в ходе волнений переходного периода, зараженного коррупцией и морально нечистоплотным капитализмом, создавшим «олигархическую» концепцию управления государством, которая не может быть привлекательной. В этом контексте явление «утечки мозгов» можно объяснить как избежание прямого социального конфликта и тихой революцией тех, кто хочет быть оцененным по заслугам и не «менеджерским» способностям, воспринимаемым как основа для осуществления лже-перехода [20, 90].

За последние годы большое значение приобрело понятие «***экологические беженцы»,*** так как глобальное изменение климата и опустынивание угрожают жизням миллионов человек, заставляя многих покидать родину в поисках новых возможностей. По данным на 1995 г., последний раз, когда проводилось серьезная оценка ситуации, число экологических мигрантов достигло 25 миллионов, и это число должно было удвоиться к 2010 году. Подверженность негативному влиянию мирового климатического изменения, во многих случаях, приведет к массивным волнам миграции. Ярким тому примером служит маленький остров Кирибати, население которого 94.000 человек) рискует быть затопленным к 2070 году, так как уровень моря продолжает повышаться. В ходе подготовки к таким последствиям, Президент Кирибати А.Тонг предложил постепенную программу переселения, предполагающую перемещение населения Кирибати на соседние острова, например, в Новую Зеландию [11, 10].

Как правильно отметил П.Ли сложно предсказать будущее международной миграции в эпоху глобализации [14, 19]. За последующие несколько десятилетий международная миграция может измениться в масштабе, охвате и уровне сложности в силу растущего демографического дисбаланса, последствий климатических изменений, новой мировой политической и экономической динамики, технологических новшеств и социальных сетей

[23, 3]. Эти изменения будут связаны с растущими возможностями – от экономического роста и сокращения уровня бедности до социальных и культурных инноваций [23, 3]. Возможно, увеличиться конкуренция квалифицированных мигрантов на мировом рынке, так как развивающиеся страны увеличат экономическую производительность и сократят экономическую разницу с развитыми странами, а демографическое давление в развитых регионах мира увеличится. Согласно этому сценарию страны, которые могут наладить конкурентоспособный уровень оплаты труда, грамотную политику мультикультурализма и интеграции иммигрантов будут в более выигрышном положении для привлечения и удержания квалифицированных специалистов. Страны, принимающие иммигрантов, такие как США, Канада, Австралия, Новая Зеландия и Великобритания продолжат прием профессионалов с хорошим образованием и квалифицированных специалистов, в то же время ужесточится контроль на границах для ограничения числа неквалифицированных специалистов и беженцев [14, 19].

Растущее число мигрантов, с разными социальными и культурными устоями, может больше разнообразить общество и привнести культурные инновации, но также осложняет развитие эффективной политики интеграции [23, 4]. По этой причине, новые формы миграции, например, пересечение границы в результате климатических изменений, неизбежно отразится на возможном пересмотре законодательных и правовых норм [23, 4]. Защита прав мигрантов становится все более актуальным приоритетом, также как и вопрос, связанный с правами и защитой прав нелегальных мигрантов [23, 4]. По мере обострения противоречий международной миграции в процессе экономической глобализации, страны – исхода мигрантов и страны, принимающие мигрантов, должны прийти к соглашению по общим рамкам для международной миграции, в которых станет возможным регулирование спроса и предложения на разные типы труда [14, 20].

Миграционные вызовы для расширяющейся Европы

Проблема влияния растущих миграционных потоков особенно важна для расширяющейся Европы, экономические, социальные и политические трансформации в которой напрямую зависят от осознания того, что миграция будет постоянной частью европейского будущего, а страны ЕС не могут себе позволить игнорировать потенциал высококвалифицированных и талантливых мигрантов для своих экономик.

Сегодня, Европа является регионом, зарегистрировавшим наибольшее число мигрантов в мире в 2010 г. В этом регионе проживает 77.1 млн. людей, рожденных в других странах. Для сравнения, в Азии более значительное число мигрантов составляют относительно маленькую долю от общего населения (0.7%) [23, 245].

В абсолютных цифрах основными странами иммиграции являются Германия, Франция, Нидерланды и Великобритания [15]. Число мигрантов в процентном соотношении по отношению к общему населению достигло 35% в Люксембурге и Лихтенштейне, 23% в Швейцарии и почти 20% и 18% в Ирландии и на Кипре, соответственно [23, 186].

Анализируя основные “миграционные драйверы”, которые ведут к усилению миграционных потоков извне в расширившийся Европейский Союз, можно выделить следующие ключевые факторы:

Разница в уровне экономического развития

“Новые члены ЕС” (вступившие в Союз в 2004 и 2007 годах) – самые бедные в Европейском Союзе. Разница в уровне доходов между «старыми» и «новыми» государствами-членами ЕС намного больше, чем при любом прошлом расширении Европейского Союза [13, 5]. Еще большая ассиметрия на сегодняшний день в уровне развития экономик стран ЕС и стран, находящихся в непосредственной близости к ЕС, только усилит динамику миграционных потоков с Востока на Запад.

Демографический кризис и нехватка рабочей силы в странах Европейского Союза

Страны расширяющегося Европейского Союза столкнулись с тем, что проистекающий в настоящее время процесс старения в Европе, сопровождающийся демографическим спадом, дальнейшее развитие процесса глобализации и специализации ведет к необходимости создания механизмов, которые бы позволили работникам передвигаться с одной территории на другую, туда, где требуется больше всего высокая квалификация, хотя свободное передвижение граждан, в том числе и с целью трудоустройства, остается долгосрочной задачей. По прогнозам, от почти 501 миллиона в 2010 г. население ЕС увеличится до 520.7 миллионов в 2035, затем уменьшится до 505.7 миллионов в 2060 г. В то время, как в 2010 на каждого человек в возрасте более 65 лет приходилось 3.5 *людей работоспособного возраста* (20-64 года), ожидается, что в 2060 г. эта доля будет составлять всего 1.7 или 1.6 [3, 1]. В период с 2010 по 2030 годы, при сохранении сегодняшнего уровня рождаемости, уменьшение числа работоспособного населения в странах-членах ЕС повлечет за собой уменьшение числа занятых людей на 20 миллионов. В дополнение, согласно данным демографических трендов, опубликованных статистическим агентством ЕС Eurostat в 2004 г., доля экономически активного населения в 15 странах, составляющих «ядро» ЕС, (1980-2020) снизится на 20.7%, в то время как доля пожилого населения увеличится на 19.1%. Все новые государства-члены и страны-кандидаты также являются жертвами демографического дефицита. Прогнозы для

Болгарии и Румынии показали отрицательный рост (-21% и -11% соответственно к 2030 г.) [1, 6].

Приведенные выше цифры показывают, что ЕС сталкивается со структурной проблемой в демографическом развитии. Несмотря на уровень безработицы, составляющий почти десять процентов и оставляющий более 23 миллионов человек безработными, широко отмечается недостаток квалификации. Отчет о Годовом Приросте Населения за 2010 г. демонстрирует, что спрос на труд продолжает расти, и что, несмотря на высокий уровень безработицы, некоторые работодатели не могут найти людей с нужной квалификацией на существующие у них вакансии [3, 2].

Для поддержания экономического роста и системы социального обеспечения Европы, ЕС срочно нуждается в разрешении несогласованности между предложением квалификации и спросом на рынке труда. Об это четко говорится и в *Стратегии Европы 2020 (the Europe 2020 Strategy)*, в частности, в руководстве по приему на работу и главном Сообщении *'An Agenda for New Skills and Jobs' (Программа действий в области повышения квалификации и вакансий)*. Стратегия Европы 2020 призывает ЕС к увеличению уровня занятости до 75% к 2020 г., а также к обеспечению лучшей совместимости квалификации людей, их образования и умений с фактическими потребностями рынка труда [3, 2].

Таким образом, демографические тенденции определяют одни из основных аргументов в поддержку иммиграции. Как правильно отмечают некоторые эксперты, иммиграция не может быть ключевым решением демографических проблем Европы, но, как показывает пример наиболее популярных стран иммиграции, может быть частью решения этих проблем [6, 6].

Политически взрывоопасной проблемой расширения ЕС на Восток считаются возможные масштабы миграции. Действительно, большой разрыв в заработной плате (средняя зарплата в государствах-кандидатах составляет 40% от евросоюзовской) теоретически может привести к массовой миграции с Востока на Запад Европы.

Доминирующий аргумент противников миграции сводится к тому, что низко квалифицированные работники будут мигрировать на Запад и отберут рабочие места у местной рабочей силы, а также снизят заработки. Однако, реальность доказала, что многие опасения оказались напрасными. Например, в результате расширения ЕС в 2004 году, прогнозировалось, что от 2 до 8 процентов населения новых государств-членов (ЕС-10) со временем переедут в старые государства-члены (ЕС-15). В реальности оказалось, что миграционные потоки между восемью Восточно-Европейскими государствами, присоединившимися в 2004 году, и государствами-членами ЕС-15 были, в общем, довольно скромными. Более того, данные показывают, что государствам-членам ЕС с более открытой экономикой удалось прив-

лечь молодых, образованных мигрантов из новых государств-членов ЕС [23, 188]. Согласно данным МОМ, общее количество мигрантов из Центральной и Восточной Европы не может превышать 3-4 миллионов. По опыту предыдущей волны расширения ЕС, когда в Союз вступили Греция, Ирландия, Португалия и Испания, можно утверждать, что миграционные потоки уменьшаются по мере уменьшения экономической разницы между старыми и новыми членами [6, 2-3].

По данным Европейской Комиссии (2006) миграционные потоки после расширения оказали положительное влияние на экономику государств-членов ЕС: не было вытеснения национальных работников, наоборот, граждане присоединившихся стран помогли решить проблему с нехваткой квалифицированных специалистов, благодаря расширению стало возможным легализовать теневую экономику [9, 7].

Необходимость привлечения высококвалифицированных мигрантов в ЕС

По сравнению с США, Европе не очень везет с привлечение высококвалифицированных специалистов. «*У нас не очень хорошо получается привлекать высококвалифицированных специалистов*», заявил председатель Европейской Комиссии, Ж.М.Баррозу на пресс конференции 10 октября 2007 года [17]. На долю высококвалифицированных специалистов из стран третьего мира приходится 1.72% общей рабочей силы ЕС, и это намного меньше, чем в таких странах, принимающих мигрантов, как Австралия (9.9%), Канада (7.3%), США (3.2%) и Швейцария (5.3%) [10].

Несмотря на все усилия простимулировать мобильность высококвалифицированных специалистов внутри ЕС, доля высококвалифицированных мигрантов остается низкой и очень медленно растет [18, 10]. Конечно, основной причиной является то, что иммиграционный процесс для высококвалифицированных специалистов в ЕС остается крайне сложным, со многими ограничениями [18, 10]. В результате, как уже было отмечено, у ЕС нет притягательной силы для привлечения высококвалифицированных иностранных ученых и развития ведущих центров интенсивного изучения производства [18, 20].

Несколько лет назад лидеры ЕС обещали сделать союз «*самой конкурентоспособной динамической, основанной на знании экономикой в мире*» к 2010 году [5, 2]. Более того, на рынке, где существует растущая международная конкуренция для этих работников, Европа может добиться успеха, только привлекая «*лучших и умнейших*», по единодушному мнению [4, 4]. В этом контексте, на уровне Европейского Союза был принят ряд документов и законодательных актов, направленных на привлечение высококвалифицированных специалистов [4, 5]. Здесь также следует отметить, что сле-

дует ожидать продолжения, даже ускорения, международных миграционных процессов, включая миграцию «высококвалифицированных специалистов», в расширенном Европейском Союзе [2, 37]. В этом контексте, консолидируя миграционную политику, как в ЕС, так и в соседних странах, очень важно сформулировать адекватный ответ на причины этого явления. Например, Лиссабонский Договор, вступивший в силу 1 декабря 2009 года ставит перед ЕС определенную задачу развить «*общую политику*» в области предоставления убежища и иммиграции (как легальной, так и нелегальной) и, соответственно, дает право издавать законы для «стандартов» и для «*постепенного введения интегрированной системы управления внешними границами*». В результате, в этом смысле решением могла быть «*управляемая высококвалифицированная миграция*» [2, 37].

Хотя влияние миграции на принимающие страны достаточно неоднозначно, общие негативные эффекты настолько малы, что они могут с трудом оправдать приостановку иммиграции с экономической точки зрения [13, 3]. Кроме этого, устойчивые иммиграционные потоки могут восполнить запросы рынка труда ЕС, которые появляются в результате демографического спада и, как следствие, нехватки в рабочей силе [12]. Однако, как правильно отметили Каррера и Формисано, в разработке подхода ЕС к трудовой миграции *экономические* факторы не должны преобладать над *человеческими*. Принципы отсутствия дискриминации, доступа к справедливому, равному обращению и солидарности должны лежать в основе переходной политики [1, 16].

Обобщая, следует отметить, что несмотря на комплексный подход ЕС к регулированию миграционных процессов, как отмечают некоторые исследователи, на уровне ЕС нет рамок по миграции, которые можно было бы сравнить с полноценной национальной политикой. Плохое развитие этой области является прямым последствием разделения компетенции на уровне ЕС: вопросы миграции воспринимались как область, в которой не должен ущемляться национальный суверенитет государств-членов ЕС (вместе с такими вопросами как регулирование трудового рынка, система социальной защиты и налогообложение). Государства-члены ЕС боялись уступить слишком много своих национальных компетенций ЕС, создав, таким образом, *de facto* Европейское пространство из 27 разных подходов к политике миграции, позволив только минимальную гармонизацию [23, 1-2]. Однако, регулирование трудовой миграции при помощи универсального подхода ЕС сегодня необходимо намного больше, чем когда-либо. Эта необходимость только увеличивается со временем, наряду с развивающейся внутренней структурой и постоянной реконфигурацией Европейского Союза [1, 4-5]. Европейская Комиссия признает потребности ЕС в иммиграционной системе с гибкими правилами допуска, с обеспечением общих

стандартов для условий въезда, пребывания и защиты основных прав мигрантов. Без этого, права легальных мигрантов не будут обеспечиваться на уровне ЕС и будет продолжаться фрагментированный подход по отношению к административным формальностям [3, 4].

Говоря об интеграции мигрантов, по предложению Европейской Комиссии, Европейский Союз должен обеспечить эффективную социальную и экономическую интеграцию граждан третьих стран – мужчин и женщин – для реализации полного потенциала миграции [7]. ЕС может совместить вклад мигрантов в экономический рост с социальным единством. В этой связи, ощутимые результаты возможны, только если государства-члены введут вопросы интеграции в область политики. Подход «снизу вверх», основанный на эффективной системе управления на местном / региональном уровне, является самым лучшим способом достичь этого [7].

Литература:

1. Carrera S., Formisano M. An EU Approach to Labour Migration What is the Added Value and the Way Ahead? // CEPS Working Document No.232, 2005. http://www.ceps.eu/ceps/download/1289

2. Casiadi O., Porcescu S., Varzari V. Mobilizarea diasporei ştiinţifice a Republicii Moldova – contribuţii pentru dezvoltarea ţării de origine. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica), 2010, nr. 2 (XLIX). – Chisinau, USM, 2010, pp.26-43

3. CEC - Commission of the European Communities, 2011: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Annual Report on Immigration and Asylum (2010), COM(2011) 291 final, Brussels, 24.5.2011. http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/malmstrom/archive/1_EN_ACT_part1_v8.pdf

4. Cerna L. Policies and practices of highly skilled migration in times of the economic crisis, International Labour Office – Geneva, International Migration Papers No.99, 2010. The paper was prepared under the ILO project on “Effective Action for Labour Migration Policies and Practice”, supported by the Department of International Development (DFID), UK

5. Chu J. How To Plug Europe's Brain Drain. // TIME Europe Magazine, 2004. http://www.time.com/time/europe/html/040119/brain/story.html

6. Dumbrava C. Labour Immigration policy in Europe? What kind? // Network Migration in Europe, Leiden University, 2008. http://www.migrationeducation.org/fileadmin/uploads/Costica_Dumbrava_neu.pdf

7. Europa.eu. EU migration and asylum policies: main achievements and the way ahead, 24 May 2011. http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/329&format=PDF&aged=0&language=EN&guiLanguage=en

8. Europa.eu. Questions and Answers on the EU common immigration policy, 17 June 2008. http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/404&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en

9. Galgóczi B. (ed.) EU labour migration since Enlargement. – Ashgate, 2009

10. Gentili M. New brains in EU with the Blue Card? Interview with Ewa Klamt, LaSpecula.com, // International News Weekly, 2008. http://www.laspecula.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1528&Itemid=1

11. Globalization 101. Migration and Globalization. - The Levin Institute. The State University of New York. http://www.globalization101.org/uploads/File/Migration/migration2010.pdf

12. Green Paper on EU approach to managing economic migration (presented by the Commission), Brussels, 11.1.2005, COM(2004) 811 final, http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/work/doc/com_2004_811_en.pdf

13. Labor Mobility After the European Union's Eastern Enlargement: Who Wins, Who Loses? // A Report to the German Marshall Fund of the United States by H.Brücker1, IAB Nuremberg and IZA Bonn, 2007, http://www.gmfus.org/event/detail.cfm?id=358&parent_type=E

14. Li P.S. World Migration in the Age of Globalization: Policy Implications and Challenges. // New Zealand Population Review, no.33/34, 2008, pp.1-22. http://panz.rsnz.org/wp-content/uploads/2010/01/nzpr-vol-33-and-34_peter-s-li.pdf

15. NATO PA, Sub-Committee on transatlantic economic relations The economic and trade implications of migration and outsourcing: a transatlantic challenge, draft report, 23 April 2004.

16. Preda G. Southeast Europe turns "brain drain" into "gain" // SETimes. The news and views of Southeast Europe, 2007 http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2007/06/25/reportage-01

17. Spiegel online. European Commission Launches New Push for 'Blue Card, 2007. http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,513083,00.html

18. Straubhaar T. International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange, Hamburg Institute of International Economics (HWWA) Discussion Paper 88, 2000. http://opus.zbw-kiel.de/volltexte/2003/695/pdf/88.pdf

19. UNFPA. International Migration and the Millennium Development Goals, Selected Papers of the UNFPA Expert Group Meeting, Marrakech, Morocco, 11-12 May 2005. http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2005/migration_report_2005.pdf

20. Vedran H. Brain Drain. Threat to Successful Transition in South East Europe? // Southeast European Politics no.5 (1), 2004, pp.76-93. http://www.seep.ceu.hu/archives/issue51/horvat.pdf

21. Weinar A. Improving EU and US Immigration Systems' Capacity for Responding to Global Challenges: Learning from experiences Research Report, EU – US Immigration Systems 2011/02, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 2011. http://www.eui.eu/Projects/TransatlanticProject/Documents/BackgroundPapers/EU-CooperationChallengesExternalMigrationPolicy.pdf

22. Wooldridge A. The battle for brainpower. A survey of talent. // The Economist, October 5, 2006.

23. World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Change. - IOM World Migration Report Series, 2011

24. Алешковский И.А., Ионцев В.А. Тенденции международной миграции в глобализирующемся мире. // Век Глобализации, №2, 2007. http://www.socionauki.ru/journal/articles/129862/

Представлен в редакцию
20 июня 2011 года

UNELE ASPECTE ALE CULTURII PUTERII IN REPUBLICA MOLDOVA

Angela COLAȚCHI
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relatii Internationale, Stiinte Politice si Administrative, catedra Stiinte Politice
Doctor in sociologie, conferentiar

Ion SANDU
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relatii Internationale, Stiinte Politice si Administrative, catedra Stiinte Politice
Doctor in istorie, profesor

Power and politics – two social phenomena that are in a relationship of dependence, the power produces politics and the political mechanisms turn into the display of power. How the policy production and the power reproduction are implemented depends largely on the culture of power.

In our opinion, the national power is likely to show a high degree of culture provided that it overcomes the trend of total negation of the past, through the awareness of historical continuity; the restoration of a genuine dialogue between the generations; overcoming the tendency to consecutive alternation of reform and subsequent counter-reforms; there is task imposed to seek an effective governance formula acceptable by the entire society; developing the culture of dialogue and negotiations – the only civilized conflict resolution mechanism.

Puterea şi politica – două fenomene sociale, care se află în raport de dependență, puterea produce politică, iar mecanismele politice se transformă în manifestare de putere. Cum se realizează producerea politicilor şi reproducerea puterii, depinde în mare măsură de cultura puterii.

Relația puterea – societatea este multidimensională, una dintre cele mai importante fiind angajarea de responsabilități. Anvergura angajamentelor puterii, ca instituție, în raport cu societatea, rezonanța efectelor inițiativelor puterii pentru întreaga societate, impune puterii necesitatea respectarii unui caracter civilizat. Pentru putere acest caracter este asigurat de către cultură. În cadrul analizei raportului putere - societate, cultura este concepută ca o instituție care determină, tonalizează, este un camerton pentru realizarea actului de putere, prin care se subînțelege întreaga totalitate de legături şi raporturi, care impulsionează demnitatea în activitatea politică, în mecanismele şi formele de influențare asupra electoratului, asupra stilului de comportament civic, aupra perceperii şi tratării oponenților politici, asupra capacității de a dialoga şi negocia situațiile de conflict. Cultura, fiind un mecanism de generare, acumulare şi transmitere a valori-

lor, tratată ontologic, atribuie puterii stutul normativ, care derivă din orientările ei general umanistice.

Păstrarea şi persistenţa culturii, civilizaţiei se fundamentează prin crearea mecanismului consecutiv de elaborare, consolidare, reproducer, multiplicar şi transmitere de valori. Cînd vorbim despre un regim civilizat normal, presupunem că, există un şir neîntrerupt de producere, consumare şi reproducere ai formaţiunii umanitera în întregime, în care constatăm şi urmărim un echilibru firesc dintre două fenomene – pe de o parte permanentă modernizare, pe de alta, un grad extrem de înal de cuccesiune, de acumulare ai moştenirii culturale. Un cadru, canavă culturală durabilă este posibilă în condiţia nu doar de producere, dar în egală măsură şi în procesul consolidării şi răspîndirii valorilor culturale. Această axioma este valabilă pentru toate formele şi tipurile de cultură, inclusiv şi pentru cea politică, se manifestă la fel, indiferent de purtătorii acesteia, cei care sunt conduşi, sau de către expunenţii puterii, ori de putere ca instituţie în cadrul civilizaţiei occidentale. Cu părere de rău nu se manifestă în plină măsură în condiţiile noastre. Axioma în cauză nu o regăsim în mentalitatea noastră, nici în realitatea noastră politică. Suntem martorii unei tendiţe naţionale de a diviza, în loc de a multiplica, de a distruge, în loc de a construi, de a fonda ceva nou neapărat în locul unde ceva a fost distrus, deşi acest ”obstacol” putea fi cu uşurinţă amenajat. Noi nu reparăm, restaurăm clădiri vechi, preferăm să ne dezicem de clădiri istorice, cu trecut, dar care nu corespund noilor standarde şi demolîndu-le, pe fundalul vechi amplăsăm ceva ce este în vogă, dar care nu ne caracterizează, astfel rupînd, distrugînd rădăcinile istorice. Cam aşa procedăm în toate domeniile, obţinînd un rezultat, care pe de parte nu corespunde aşteptărilor.

Prin ce se explică anume acest fel de comportament? Una din cele mai solide cauze este criza permanentă în care ne aflăm şi perseverenţa cu care distrugem stratul cultural acumulat de generaţiile precedente, mai fiăm şi - crearea vidurilor, ruperea tradiţiilor, ignorarea trecutului şi culpabilizarea acestuia. Asistăm la o luptă crîncină dintre urmaşi şi stămoşi, luptă care contribuie la scindarea generaţiilor, pierdereia pilonilor, ce în consecinţă poate aduce la degradarea societăţii în întregime. Fenomenul de mancurtism, despre care se vorbea acum 25 de ani în urmă, cu regret, ne mai caracterizează.

Lăcomia renovărilor, reformelor, deseori întreprinse de dragul prosecului nu şi a rezultatului, ignorarea succesibilităţii, caracterizează puterea noastră, indiferent de coloratura politică ai exponenţilor săi. Nu intrăm în esenţă şi de-montăm totul ce era legat sau avea tangenţă cu activitatea predecesorilor (de perpectiva lungă şi curtă durată). Puterea noastră exercitînd actul guvernării se axează pe ”DE” şi ”RE” ca valoare în sine, indeferent sunt întradevăr oportune sau nu. Celor conduşi le rămîne doar să aştepte ce nou ”DE„ sau ”RE” o să le fie oferite spre „acceptare”.

Dezvoltarea societății noastre este supusă regulii ruperii cu trecutul, dar nu a conexiunii cu precedentul, de răspingere a moştenirii, de risipă a genofondului cultural. Noi nu puten constata un dialog veritabil între generații, ci fixăm monologuri răzlețe ale reprezentanților acestora. Accentul este pus pe epurarea invariantului, de a dezagrega universalul pentru toate generațiile. Pierderea acestor idealuri pozitive, universale, care mobilizează societatea, înspiră şi produce valori, este periculoasă, dat fiind faptul că poate contribui la pierderea solidarității şi a coeziunii sociale, sentimentului de făurire în comun al viitorului, de transmitere din generație în generație a demnității de unitate şi responsabilitate.

Puterea permanent luptă cu trecutul, transformînd această activitate în munca lui Sezif, pierzind mult timp şi eforturi înzădar, dacă-i să vorbim în categirii raționaliste – este puțin productivă. Această tendință este periculoasă, deoarece negîn rădăcinile istorice, preamărim cotidianul, evidențiind particularul, distanțindu-ne de unitate, ne facem prada lucrurilor de conjunctură, prin urmare avem toate şansel să erodăm potențialul proprii dezvoltări. La moment, puterea noastră nu posedă în deplină măsură practici de păstrare dialectică a formelor depăşite de timp, fără a le proclama şi descrie doar în culor sumbre, făcîndu-le responsabile pentru nereuşitele de azi.

Actuala putere politică din Moldova argumentează propriile acțiuni, invocînd necesitatea respectării drepturilor omului, lucru pe care-l salutăm. Şi totuşi, exponenții puterii noastre au dat uitării cuvintele ”naşului SUA” Th.Paine, care spunea: ”Principiul iluminist şi sacru al egalității drepturilor omului (dat fiind faptul că propria sa existență datorează Domnului) este aplicabil nu doar celor care trăiesc în prezent, dar şi generațiilor care vin a se schimba. Fiecare generație este egală în drepturi cu generația precedentă, la fel ca omul care se naşte egal în raport cu contemporanii săi” [8, 203].

Divorțul benevol al puterii de continuitate afectează caracterul unitar al procesului istoric, transformînd-ul într-o simplă sumă de evenimente şi schimbări izolate, lipsite de logica dezvoltării unitare a poporului. Retrospectiva anilor de modernizări şi reforme, pe lîngă un şir de efecte pozitive, ne generează material pentru concluzii mai puțin optimiste. Pornin la drumul marilor modernizări şi reformări, nu aveam nici experință, dar nici răbdare, continuăm să fim extrem de nerăbdători, dorind totul, repede şi acum, nefinalizînd unele începeri, neaducînd la bun sfîrşit unele reforme, începeam altele, adesea în acelaşi domeniu, ”dar pe nou”, mult mai grandioase şi impresionante, le lăsam şi pe acestea baltă, imediat începînd ceva ”nou”, în consecință ratînd şansa, timpul, energia, dar distrugînd şi acea ce aveam.

Caracterul civilizat al puterii este susținut de simțul satisfacerii obiective despre trecut, despre propia istorie, care nu se termină cu venirea la putere a unui nou lider sau partid politic. Dorim sau nu, după cum scrie A.Whitehead

”Trecutul obiectiv există în prezentul nostru, care se transformă în viitor” [9, 592].

Păstrarea, conservarea este condiția şi legea civilizațională, care determină derularea firească a proceselor socioumane, ignorarea acestui imperativ poate avea un impact negativ pentru noi. Este timpul ca puterea să conştientizăm că trecutul este o parte din noi a clora de azi, istoria şi cultura noastră sunt indivizibile, ambele merită atenție şi păstrare cu pietate, pentru că sunt ale noastre, prin ele noi existăm, doar astefel ne vom alinea proceselor progresului social civilizat, spre care, de fapt tindem, nu este partid politic contemporan în Moldova, care nu invocă necesitatea acestei civilizări. Doar prin acest fel ne vom include şi noi în ritmul mondial al dezvoltării.

Societatea noastră, în mare parte, duce lipsa unui respect de sine, bazat pe acceptarea trecutului - aşa cum este el. Dezvoltarea evolutivă, prin continitate şi schimbare treptatpă, nu este posibilă pe loc gol, prin negarea propriei istorii, înfăptuirea cărea a fost realizată de existența miilor de vieți şi destine omeneşti. Or, puterea are nevoie de o formulă politică consensuală, nu doar în spațiu, dar şi în timp.

În literatura de specialitate autihtonă sunt mai mulți autori în atenția ştiințifică ale cărora este problematica formulei politice funcționale, ideea națională, ideologie de stat, concept nou de dezvoltare, model sau curs de tranziție democratică s.a. Astfel P.Varzari în raport cu elita politică scrie că ”Sintagma ”formula politică funcțională” va fi folosită în sensul guvernării eficiente a societății de către elita puterii, în baza elaborării, adoptării şi aplicării unui model de transformări democratice, concept considerat de noi drept o strategie a tranziției politice, a tranziției economico-sociale şi a tranziției de integrare europeană, evoluția pozitivă a cărora ar contribui la configurarea şi consolidarea unui nou tip de organizare politică şi economico-socială a Republicii Moldova” [6, 68-69].

Analiza retrospectivă ai anilor de independență ne oferă material pentru un şir de concluzii, printre care una este evidentă, ese la suprafață, şi anume alternanța consecutivă a reformelor şi contrreformelor.

1. Putem spune că reformarea adesea forțată, avea un caracter conflictual – s-a produs diferențierea rapidă a societății, a populației, a relațiilor interetnice, s-a dezechilibrat raportul dintre scopuri şi sursele prin care urmau să fie realizate acestea, mai mult ca atît, problemele sus-numite erau şi rămîn a fi agravate de ”preocupările deşarte” ale politicienilor pentru ocuparea unui loc mai prestigios pe Olimpul politic moldovenesc, ce contribuie suplimentar la tensionarea şi transpunerea vieții întregii societăți în situație de permanent fors major, ce se soldează cu înrăutățirea standardelor de viață, scăderea nivelului de trai, ce la rîndul său provoacă starea de frustrare şi dezamăgire în politica, şi ce este mul mai grav, în democrație. Aceste sentimente de frustrare a maselor sunt utilizate de forțele politice pentru a obține puterea, iar sub pricolul revoltelor de amploare şi

a discuțiilor în interiorul formațiunilor despre modalitățile democratizării, se crează condiții pentru contrreforme, or întreaga societate se plasează într-un cerc vicios.

2. De regulă, reformele pe care le implementăm sunt nişte calchieri din experiența altor state, prea puțin adaptată la realitatea posibilităților şi a mentalității noastre, mai ales, că toate vin din exterior fiind recomandate şi condiționate de instituții internaționale, evident avînd doar bune intenții.

3. Reformele care au loc în societatea noastră au conotație de binefacere din partea guvernării în raport cu masele neînțelepte, care din neştiință şi incompetență se opun acestor propuneri. ”Istoria politică a țării noastre de la începutul anilor ’90 ai sec. XX arată că nici o elită guvernantă care a avut acces la putere nu a elaborat şi nu a implementat un concept propriu, național, de tranziție democratică. De cele mai dese ori, elitele politice şi-au consumat energia doar în dispute (adesea sterile) pentru putere” [6, 68-69].

”Instabilitatea social-politică şi economică a societății de tip moldovenesc – scrie V.Saca, - este rodul unui dificit de concepție integrată a tranziției, deficit de model optim (adaptat adecvat la condițiile concrete ale țării) de funcționare şi dezvoltare a structurilor democratice, fapt ce vorbeşte despre o ruptură evidentă, nu numai între teorie şi practică, ci şi între aceasta din urmă, ca proces evolutiv, şi contextul general al continuității transformării sociale” [4, 115].

Una din sarcinile extrem de importante ale puterii în Republica Moldova, indiferent de coloratura politică ai purtătorilor acesteia, este să găsească şi să se conducă de o formulă eficientă de guvernare, care ar evita mimarea acțiunilor necesare; ar evita caracterul secundar de copiere a reformelor; ar evita caracterul ”revoluționar” al negării totale. A venit timpul să ne axăm pe lucruri pozitive, este necesar să proiectăm viitorul atractiv nu pe seama negării genarației precedente şi sacrificării celei actuale; formula politică ar trebui să corespundă necesităților conceptualizate şi aprobate de întreaga societate, de către toate păturile sociale.

Examinarea culturii puterii din Republica Moldova impune analiza caracterului transfărmărilor noastre sociale. Transformările societății noastre se realizează prin adaptare la exigențele prezentului, prin perfecționarea lucrurilor, prin oferirea lor a unui aspect modern, nou, or - prin modernizare. Cunoaştem două forme de modernizare – evolutivă (prin dezvoltarea treptată, neîntreruptă şi ca urmare de lungă durată) şi revoluționară (radicală, de scurtă durată cu toate consecințele tragice pentru destinele omeneşti). Oportună pentru noi este cale evolutivă, dar care presupune o modernizare accelerată, bazată pe două componente congruente – program anticriză acceptat la nivel național, cu obiective nu doar de atingere a realizărilor statelor democratice, dar şi cu elemente / sarcini de anticipare; şi cea de a doua componentă – modificări structurale ale societății. Sarcina este grandioasă, unde mai bine, unde mai rău se realizează, dar reuşita ei

depinde în mare măsură de selectarea agentului (aliatului) social pentru obținerea rezultatelor pozitive. În calitatea de acest agent, de către putere, urmează să fie selectată intelectualitatea națională, care cu regret ultima perioadă se afla într-o zonă gri.

Această pătură socială, din punct de vedere politic, fiind parte componentă ai clasei mijlocii, este întruchiparea vredniciei sociale, are un grad înalt de pronosticarea a comportamentului. În cadrul analizei economoce anume intelectualitatea, dat fiind faptul că şi-a păstrat capacitățile de a munci mult şi eficient în domenii cu tehnologii avansate, este subiectul capabil de a se integra rapid în relații de producere caracteristice uni societăți post-industriale. Tipul modernizării cu sarcini de anticipare va spori transformările societății noastre pentru atingerea a mai multor scopuri, printre care se regăseşte construirea unei societăți ai clasei mijlocii, deoarece ”Societatea clasei de mijloc permite membrilor săi săşi satisfacă principalele necesităţi de ordin material şi spiritual, pînă la proximitatea dezirabilităţii medii – asigurînd un coeficient înalt de satisfacţie socială – făcînd imposibile convulsiile sociale şi conflictele violente” [2, 7].

Fiind o realitate socială anume clasa mijlocie exprimă specific coeziunea economică şi socială, garantînd astfel securitatea, ca beneficiu comun pentru fiecare cetețean, asigurînd juridic şi economic plasarea în cîmpul muncii a potențialului activ, condiții de muncă şi viață acceptabile. Tehnocentrismul contemporan treptat este înlocuit cu tendințele, după cum menționează A.Panarin ”cosmocentriste, care se concentrează asupra reținerii nu a naturii, ci a tehnicii. Este un argument suplimentar, dacă pornim de la premiza că sunt fixaţi vectorii dezvoltării potențiale, trebuie de mizat nu pe proletariat, care este integrat în faza tehnogenă a civilizației, dar urmează să decidem în favoarea intelectualității – forța de producere a viitorului” [7, 225].

Pentru punerea în evidență a rolului şi locului intelectualității naționale în procesele modernizării societății noastre, a-şi menționa că în nici o societate democratică, puterea politică, şi în ansamblu societaea, nu se întemeiază pe extreme sociale. Stabilitatea şi funcționalitatea ei este expresia politică a pluripartidismului, pluralismului politic, configurat de existența clasei mijlocii. În procesele politice se manifestă de rînd cu formele de determinare în spațiu – adica interacțiune şi autolimitare a diverselor grupuri sociale, dar ne ciocnim şi cu forma determinismului temporal, de limitare şi influențare a trecutului asupra prezentului şi viitorului, a experienței, tradițiilor, obişnuințelor, inerției dacă doriți. Anume clasa mijlocie, prin intelectualitate, care fiind universal instruită şi apriori este purtătoarea principiilor toleranței, este capabilă să împace trecutul cu actualul în numele viitorului.

Puterea politică ca instituție este realizată de purtătorii ei, oameni concreți, deci este personalizată. Ultimii ani ne oferă din ce în ce mai multe exemple de pătrundere (prin intermediul mijloacelor audiovizuale şi a internetului) a puterii,

politicienilor în viaţa privată a cetăţenilor. Distanţa, care caracteriza relaţiile dintre putere şi mase, s-a redus. Cetăţeanul de rînd este mai bine informat despre opiniile şi viziunile exponenţilor puterii asupra unei sau altei probleme (factorul transparenţei), decît ce şi cum gîndesc rudele, prietenii şi colegii de serviciu. Or, puterea rerezintă aceea cum o realizează exponenţii săi, iar ei sunt oameni ”ca şi noi”, doar că pentru o perioadă determinată exercită nişte funcţii deosebite. Astfel, vorbind despre aspectele culturii puterii, nu putem să nu abordăm şi problematica culturii politice în general. Cultura politică este realizarea cunoştinţelor politice, a orientărilor valorice, e o mostră de comportare a subiectului social (a personalităţii, clasei, societăţii) într-un sistem concret istoric de relaţii şi activităţi politice. Ea include experienţa politică a societăţii, care este fixată în tradiţii, obiceiuri şi legi ale claselor, grupurilor sociale, colectivelor de muncă, indivizilor, în nivelul ideilor lor despre putere şi relaţiile politice, posibilitatea unei aprecieri juste a fenomenelor vieţii sociale şi capacitatea de a ocupa o poziţie politică în ea, exprimată în acţiuni sociale concrete. Cultura politică cuprinde totalitatea faptelor concrete ale omului referitor la instituţiile politice, orânduirea politică a societăţii, procesele şi evenimentele politice trecătoare. Cultura politică este gradul de înţelegere, constituie formele şi metodele de realizare de către oameni în viaţa de toate zilele a unor anumite teorii şi concepţii politice. Cu alte cuvinte, cultura politică nu e altceva, decât iscusinţa omului de a folosi cunoştinţele politice acumulate de el. În cultura politică este încadrat nu doar un anumit nivel de conştiinţă politică, dar şi mijloacele folosite de către om în viaţa politică a societăţii pentru atingerea unor anumite scopuri, pentru autoafirmare politică.

Nu suntem în drept să minimalizăm idea că, vrem sau nu vrem, atunci când analizăm cultura politică în cadrul unui sistem politic dat constatăm că ea include concomitent cultura politică a marii mase a cetăţenilor, a grupurilor şi subgrupurilor de cetăţeni, cât şi cultura politică a clasei conducătoare. Îmbinarea acestor categorii de interese, de idealuri, de valori şi justapunerea sau contrapunerea lor creează mediul, climatul de dezvoltare, de spirit a unei societăţi cât mai democratice, mai eficiente, mai echitabile.

Cultura politică este concepută şi influenţată de democratizarea puterii, de relaţia putere-democraţie. Din aceste considerente, într-un stat de drept, într-o societate politică ce se vrea cât mai democratică şi mai umană, raportul „putere-democraţie” se află în centrul întregii politici. Trecerea de la un regim politic totalitar la un regim politic democratic în Republica Moldova este însoţită nu numai de modificări structurale, ci şi de mutaţii la nivelul culturii politice. În societate deocamdată mai sunt ne depăşite stereotipurile şi dogmatismul din gândirea şi limbajul politic. Fiecare personalitate politică are tendinţa de a considera doar programele şi părerile emise de sine ca fiind conforme adevărului, ca putând contribui la rezolvarea problemelor. Uneori, prejudecăţile şi ranchiuna (du-

şmănia) întunecă atât de tare mintea oamenilor încât aceştia resping, fără nici o analiză, orice propuneri, sub motiv că sunt elaborate de adversarii lor politici. Se încearcă inducerea, la nivelul psihicului adversarilor politici, a complexului de culpabilitate (vinovăţie).

O mare parte din populaţia ţării manifestă un indiferentism total faţă de politic, considerând că tot ce merge rău în societate s-ar datora politicului. La cealaltă extremă, se află cei ce şi-au imaginat propriul program de reformă şi care sunt nemulţumiţi de tot ceea ce nu se concordă cu asta. Atât neimplicarea unora, cât şi prea mare "originalitate" programatică a altora sunt dăunătoare unei vieţi democratice normale, generând o atitudine nihilistă faţă de politic. O astfel de atitudine se datorează, probabil, sentimentelor de suspiciune, dar şi de lehamite faţă de activitatea elitei politice din timpul regimului dictatorial, faţă de minciunile ce erau difuzate la toate nivelele politicului.

Societatea moldovenească contemporană se caracterizează printr-o cultură politică fragmentată, mozaică şi conflictuală atât în aspectul deosebirilor dintre exponenţii sau purtătorii ei, cât şi în ceea ce priveşte modalităţile de exprimare şi funcţionare a ei. Pentru o astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între purtătorii diferitelor subculturi în ce priveşte valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite, structura şi regimul politic existente în societate. Concomitent acest tip de cultură politică se caracterizează şi prin izolare socială, prin lipsa încrederii între diferite grupuri şi categorii sociale, între elite şi mase. Iar aceste reflectă diverse stări evidente de conflict şi de mari tensiuni sociale care generează instabilitate politică în societate.

Este cunoscut faptul, că o trăsătură caracterică a orecărui sistem politic, este apariţia situaţiilor de criză la toate etapele ciclului său vital – geneză, creştere, maturitate, descreştere. Criza sistemelor democratice nu se manifestă în egală măsură în toate statele democratice, dat fiind faptul că există mai multe feluri de democraţii. D.Pavel susţine, că: „În plus, contează vechimea democraţiei şi continuitatea ei. Diferenţa dintre democraţiile"primului val" şi „democraţiile celui de-al treilea val" este enormă, mai ales dacă cele din prima categorie sînt democraţii bicentenare, iar cele din ultima au la activ doar trei-patru cincinale neconvingătoare şi în istoria lor s-au confruntat cu cîteva schimbări de regim politic. Iar dacă unul dintre regimurile pe care le-au cunoscut anterior a fost un regim comunist totalitar, este clar că ele au pornit în cursa democratizării cu un handicap complex. Pentru acestea din urmă este cel mai complicat să facă faţă triplei crize (n.a. politice, economice, geopolitice), întrucît ele se află într-o veşnică tranziţie. Eterna tranziţie este de fapt o eternă criză. România aparţine paradigmei veşnicei crize, care s-a manifestat din "momentul zero" al democraţiei şi a afectat toate instituţiile democratice." Autorul roman scrie că fenomenul de criză a afectat "în primul rind cei trei piloni ai arhitecturii instituţionale ai democraţiei – cele trei puteri din stat" [3, 16-17].

Scurta retrospectivă istorică a procesului de democratizare a societății moldoveneşti, geneza instituțiilor democratice, ne demonstrează valabilitatea tendinței fixate de D.Pavel şi pentru realitatea noastră. Instituțiile democratice din Moldova au apărut în criză, şi vor fi consolidate ca rezultat ai depăşirii acesteia. La moment, putem constata, dat fiind faptul că suntem o societate tranzitorie, că starea de criză politică este una din formele procesului politic din Moldova, iar printe cauzele acestuia putem enumera nivelul de cultură politică ai actorilor politici, abuz de putere, schipmbarea situației politice, presiuni din partea concurenților, felul în care are loc divizarea şi partajarea puterii, riscurile şi vulnerabilitățile sistemului politic, instabilitatea economic şi financiară, rezultat nu în ultimul rind, ai nefinalizării proceselor de împroprietărire, care la rîndul său contribuie la instabilitate socială, la fel, putem aduce în calitate de factor, vulnerabilitatea securității din cauza apariției calamităților naturale.

Pentru firava democrației moldovenească criza politică, gestionată neconstructiv, poartă un enorm pericol, pentru că rezultă din dezvoltarea nestabilă, fragmentară a sitemului politic, este o manifestare, la gradul superlativ, a contradicțiilor politice, a conflictelor de interese politice şi a purtătorilor acestora. Gestionarea constructivă a crizei politice din Moldova în mare măsură depinde de cultura puterii autohtone, ne referim la capacitatea de a purta dialog cu oponenții politici. Cultura în linii generale, după cum demonstrează M.Bahtin, poartă un caracter dialogic. ”Un enunț viu, apărut semnificativ înt-un moment istoric determinat, într-un mediu social determinat, nu poate să nu atingă miile de fire dialogice vii, țesute de conştiința social-ideologică în jurul obiectului acestui enunț, nu poate să nu participe activ la dialogul social. Fiindcă acest enunț rezultă din dialog, ca replica şi continuarea lui, şi nu poate aborda obiectul venit de undeva” [1, 131].

În contextul proceselor politice şi de realizare a puterii, dialogul ca atribut cultural se manifestă prin instituția socială de negociere. Puterea în Republica Moldova se află doar în proces de conştientizare, că gestionarea constructivă a crizei politice este posibilă în exlusivitate prin intermediul negocierii. Consensul la nivel național, atît de necesar societății noastre pentru a se dezvolta, este posibil de obținut prin aplicarea şi dezvoltarea culturii negocierii. Derularea evenimentelor politice de ultima oră, ne impune o mică doză de optimism în cea ce priveşte dezvoltarea dialogului şi negocierilor în cadrul exponenților puterii. Iar dacă elita politică moldovenească nu va aplica cu insistență mecanismele negocierilor în soluționarea multiplelor probleme, acest lucru mai devreme sau mai tîrziu va deveni o practică obişnuită a puterii, din considerente pur obiective, desrise de C.Thuderoz, şi anume – fiindcă există un preț al recurgerii la forță (sau la adjudecare), iar el considerat uneori superior unei negocieri, or în linii mari negocierea în raport cu confruntarea este mai atractivă şi eficientă; raporturile de forțe sunt fluctuante, iar cel care pierde partida, la momentul potrivit nu va

rata şansa de a revanşa (ce urmărim noi cu lux de amănunt pe parcursul anulor 2009-2011); negocierea este unica posibilă soluție, dat fiind faptul că protagoniştii unei situații conflictuale au de trăit împreună şi ei sunt impuşi de situție de a-şi aranja relațiile în spațiu şi timp, oponenții politici nu se evaporă, cu ei posibil vei fi nevoit să constituii alianțe; doar decizia negociată poate procura un avantaj reciproc subiecților aflați în tratative [5, 73-76].

În opinia noastră putere autohtonă are şansa de a-şi manifesta gradul înalt de cultură în condiția depăşirii tendinței de negare totală a trecutului, prin conştientizarea continuității istorice; restabilirea unui dialog veritabil între generații; depăşirea tendinței de alternanța consecutivă a reformelor şi contrreformelor; este impusă sarcina găsirei unei formule eficiente de guvernare, acceptată de întreaga societate; dezvoltarea culturii dialogului şi a negocierilor – unicul mecanism civilizat de soluționare a conflictelor.

Bibliografie:

1. Bahtin M. Probleme de literatură şi estetică. - Bururești, 1982.
2. Colațchi A. Clasa mijlocie în societatea civilă. // Societatea civilă şi impactul ei asupra proceselor de transformare: studiu analitic. - Chişinău, Elan poligraf, 2004.
3. Pavel D. Democrația bine temperată. Studii instituționale. - Iaşi, Polirom, 2010.
4. Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, 2000.
5. Thuderoz Ch. Negocierile. - Chişinău, Ştiința, 2002.
6. Varzari P. Elita politică din Republica Moldova. - Chişinău, CEP USM, 2008.
7. Ильин В. (коорд.) Философия власти. – Москва, 1993.
8. Пэйн Т. Права человека. – Москва, 1989.
9. Уайтхед А. Избранные произведения. - Москва, 1990.

Prezentat la redactie
la 23 mai 2011.

СОВРЕМЕННЫЙ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС И ПРОБЛЕМЫ ВОЗВРАЩЕНИЯ И РЕИНТЕГРАЦИИ МОЛДАВСКИХ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ НА РОДИНЕ

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии
Заведующий кафедрой, доктор хабилитат политических наук, профессор, заслуженный деятель образования и науки Республики Молдова «Om Emerit»

Возвращение на родину трудовых мигрантов – это серьезная проблема, волнующая как представителей стран приема, так и стран выезда, стран-«доноров». Причин этого интереса немало. Для стран выезда, каковой является Республика Молдова, актуальность возвращения диктуется многими причинами: это бесценный демографический потенциал страны; это люди, умеющие рисковать и надеяться на себя, сделавшие себя сами в чужой и первоначально неблагоприятной среде; это новый социо-культурный, демократический, профессиональный и лингвистический слой страны; это люди, заработавшие деньги и способные их вложить в развитие экономики и социальной сферы. Разве это не нужно современной Молдове?

<u>PT.45:</u> «*О проблеме выезда молдаван дискутировалось и дискутируется много. Однако, об их возвращении говорится меньше. Постараюсь проанализировать проблему, опираясь на собственный опыт...*

Первое. Молдаване, работающие в государственных структурах Канады, в банках США, на стройках в Испании, шоферами в Португалии и т.д. обладают серьезным профессиональным опытом. Возвращение их домой приведет к внедрению этого опыта в национальную экономику. Второе. В Молдове считают, что в развитых странах качество жизни опирается исключительно на экономический уровень соответствующих государств. Однако, дело обстоит не совсем так.

Качество жизни в развитых странах зависит в очень большой степени от уровня социального развития общности. Здесь я, прежде всего, имею в виду уровень развития отношений «личность – личность», «личность – общество», «личность – государство», «личность – окружающая среда» и т.д. Иначе говоря, в развитых странах люди вооружены целым пакетом социальных ценностей и практик, которые позволяют им не

только управлять развитой экономикой, но, что более важно, составлять и формировать развитое общество. Две вещи, которые, все-таки, являются различными.

Молдаване провели определенное время в развитой стране и сумели воспринять в социальные ценности и практики, характерные этим странам. Таким образом, в случае возвращения наших соотечественников домой, они могут сформировать ударную армию, которая поможет Альянсу за европейскую интеграцию быстрее осуществить качественное изменение молдавского общества. Эти молдаване уже не будут терпимы к издевательствам чиновников или политиков, будут больше интересоваться политикой и попробуют внедрить в наше общество опыт общностей, в которых они жили. Другими словами, эти почти полмиллиона молдаван, которые находятся за границей, являются потенциальной критической массой и которые, однажды, вернувшись домой, могут выступить катализатором процесса изменения, начатого АЕИ.

Хочу здесь отметить и пример Ирландии, которая в середине прошлого века, была очень бедным государством. Сегодня же считается, что современное экономическое развитие этой страны стало возможным именно благодаря массовому возвращению ирландцев домой».

Однако, не менее важно понять, каково отношение самих мигрантов к проблеме возвращения, почему они не возвращаются; чем они руководствуются, когда возвращаются, какие причины обуславливают их решения.

Методология исследования.

Для того, чтобы выявить позицию трудовых мигрантов относительно возвращения домой, в Республику Молдова мы провели качественное социологическое исследование по этому вопросу. В 2010-2011 годах нами было опрошено 45 трудовых мигрантов.

Среди опрошенных широко представлены жители городской и сельской местности, представители различных возрастов, образования, находящиеся легально / нелегально, длительно / краткосрочно в стране приема. Среди респондентов имеются как действующие трудовые мигранты, так и мигранты, вернувшиеся в Молдову в последние два года и нашедшие себя в бизнесе, политической деятельности. Многие из них не теряют контактов со страной эмиграции, поддерживают деловые и личностные контакты с населением, представителями бизнеса стран приема. Проведенные интервью предоставили разнообразную и богатую информацию по исследуемой проблеме. Они явились отражением сложного времени общественных трансформаций, срезом многообразия человеческих судеб, стратегий выживания и миграции.

Для проведения углубленных интервью с респондентами мы использовали опыт проведения интервью по проблемам молдавской трудовой миграции, накопленный молдавскими и иностранными исследователями [1; 3; 5; 6; 8; 9; 10; 11; 12]. Интервьюирование проводилось как в Республике Молдова, так и в странах Европейского Союза.

Качественное социологическое исследование включало в себя помимо интервьюирования респондентов (молдавских трудовых мигрантов), также интервьюирование экспертов по проблемам молдавской трудовой миграции. В общей сложности нами были осуществлены интервью с 5 экспертами. Из них 4 проживают в Республике Молдова и 1 в Италии.

В качестве экспертов были представители молдавских государственных структур, задействованных в проведение миграционной политики Республики Молдова, министерства иностранных дел, гражданского общества, ученые, занимающиеся проблемами исследования молдавской трудовой миграции.

Кризис как толчок к возвращению?

Глобальный финансово-экономический кризис конца десятилетия «нулевых» больно ударил по многим странам мира, в том числе по Молдове [4; 7]. Ухудшение материального благосостояния наблюдается в условиях кризиса и в странах Европейского Союза. Естественно, что от этого страдают трудовые мигранты и их семьи, в том числе и молдавские трудовые мигранты.

- В первую очередь, это проявляется в неопределенности будущего. Неопределенность будущего заставляет мигранта искать иные варианты, которые дают ему определенность в видении своего будущего и будущего своей семьи.

PE.3: *«Сейчас, с этим кризисом даже не знаю, что будет дальше, какое будущее нас ждет. Нередко оно мне видится очень неопределенным».*

PE.13: *«У нас (в моей семье) пока все неплохо. А вот у испанцев не очень! Кризис экономический затрагивает не только наших, но и самих испанцев. Очень плохо с работой для всех. Слышала, что много наших выезжают из Испании домой в Молдову с семьями. Но наша семья пока не думает».*

PE.14: *«Я в Испании уже много лет. Приехал нелегально. До сих пор мой статус в стране нелегальный. Конечно, за столько лет мог бы уже легализоваться. Но не сделал легализацию. Сначала политика испанского правительства была достаточно жесткой по отношению к нелегалу. Затем, как-то сам не стремился – патрон меня и так высоко ценил и ценит за мои знания в области строительства. А сейчас, в условиях кризиса, начинать процедуру легализации самому хлопотно, надо выезжать из стра-*

ны. Потом и государство не очень стремится легализовать, хочет отправить нелегалов на родину, чтобы обеспечить работой своих граждан».

РТ.37: *«Испании сегодня в условиях кризиса тяжело. Многие мигранты не имеют работы и политика государства состоит в том, чтобы остановить миграцию. Сейчас, в условиях кризиса у нас не очень хорошо. Муж несколько месяцев был безработным и зимой пришлось уехать в Молдову».*

РТ.19: *«Я в Португалии уже 8 лет. Работал на стройке простым рабочим. А куда нас еще могут взять? Жизнью был доволен. Зарплата есть, на жизнь хватает... Однако, случился экономический кризис и работу я потерял – патрон сказал, что работы нет. Без работы посидел где-то полгода. Сбережения, которые были, постепенно стали таять. И с разрешением на проживание вот-вот должны были начаться проблемы – истекал срок разрешения на легальное проживание в Португальской Республике.*

Что было делать? Ехать домой в Молдову я не собирался. Если в Европейском Союзе имеется серьезный кризис и наступили тяжелые времена с работой, то что говорить о Молдове. Мне кажется, что нынешний экономический кризис она и не заметит, потому что она в перманентном кризисе. Ехать в Молдову – это, значит, самому закрывать дверь в нормальное будущее. Вы уж извините, но я уверен, что Португалия, как и весь Европейский Союз, быстрее и эффективнее выйдет из кризиса. Более того, они друг другу помогут и помогают. А Молдове кто поможет? Сама же она не выберется из этой пропасти».

Определенная часть трудовых мигрантов принимает решение о возвращении на родину. Однако, этот процесс не носит массового характера.

Эксперт №2: «*Если говорим о странах Европейского Союза – то … здесь не наблюдается массового возвращения молдавских трудовых мигрантов на родину. Все зарубежные молдавские дипломатические миссии оформляют около 100 документов в неделю для желающих вернуться домой. Согласно источникам, заслуживающим доверие, даже если заработная плата в странах Европейского Союза резко уменьшиться, то и тогда не ожидается массового потока возвращающихся на родину молдавских трудовых мигрантов*».

Причин этому несколько. *Во-первых*, дома, на родине, в Республике Молдова, их не ждет лучшая социально-экономическая ситуация, более высокая заработная плата. *Во-вторых*, выехав из ЕС, людям придется заново искать варианты для въезда в страну на заработки. *В-третьих*, многие из легальных трудовых мигрантов, взяли кредиты на жилье, решение других материально-бытовых проблем. Это также сдерживает людей от

выезда. *В-четвертых*, многие трудовые мигранты продолжают поддерживать финансово своих родных и близких, живущих в Молдове.

Эксперт №3: *«Молдавские мигранты, которые работают в странах Европейского Союза, утверждают, что они не вернутся домой, даже если зарплата сократится на 20-30% (зарплаты упадут с 1.500 евро до 1.000 евро или с 800 до 500 евро). Даже и в этом случае это будет больше, чем те возможности, которые у них будут в Молдове.*

Причина этого заключается в том, что соотношение доходов и цен в Республике Молдова шокирует мигрантов. Как мигранты, так и члены их семей (получатели денежных переводов из-за рубежа) планируют в случае сокращения доходов уменьшить собственное потребление. В то же время мигранты утверждают, что они не сократят денежные переводы для обеспечения текущих потребностей своих семей, проживающих в Республике Молдова.

Даже в условиях мирового экономического кризиса как мигранты, так и члены их семей мечтают выехать на заработки за рубеж. Мигранты считают экономику стран, в которых они работают, более стабильной и крепкой по сравнению с экономикой Республики Молдова. Они полагают, что вследствие кризиса Республика Молдова пострадает сильнее, чем страны, в которых они находятся».

Выезд из страны приема = возвращение домой?

Социологические исследования показали, что финансово-экономический кризис оказал влияние на миграционные планы молдавских трудовых мигрантов. Однако, можно констатировать, что не существует прямой, линейной зависимости между выходом / выездом из страны приема и возвращением на родину. Трудовые мигранты продемонстрировали многообразие стратегий в этом плане.

Во-первых, остаться в стране пребывания.

РТ.36: *«За границей я сумел купить квартиру, машину, хочу купить землю в Румынии. Я думаю, что в будущем я должен расти в финансовом плане, потому что хочу инвестировать в недвижимость. Хотя сейчас кризис, думаю, что мы преодолеем трудности и дела изменятся к лучшему. Я оптимист.*

У меня уже есть документы для того, чтобы окончательно остаться в Испании. Потом буду думать, чтобы подать на гражданство. Трудности, как и везде, административные. То есть, надо представить все необходимые для получения гражданства документы, представить в соответствующие государственные структуры. Но для этого надо найти хорошего адвоката.

Пока не думаю о возвращении домой. Может быть, когда-нибудь в будущем вернусь…».

PT.2: *«Относительно перспектив? Думаю, что останемся работать на Кипре. Нас устраивает работа, жизнь там.*

Вернуться в Молдову в контексте того, что там также можно найти высокооплачиваемую работу в области информационных технологий? Об изменениях, о которых Вы говорите, я также наслышан, но, тем не менее, отвечу прямо – нет. Почему? Понимаете, в двух словах не объяснишь, а одним словом скажу – в Молдове, Кишиневе нет динамизма».

PT.43: *«Вернулся домой я легально и хочу поехать снова, потому что здесь, в Молдове нечего делать... Не вижу никакого будущего и перспективы... Я подал уже документы на чешское гражданство и, наверное, останусь там на постоянное местожительство».*

PT.10: *«Мы хотим получить бельгийское гражданство и все возможности для бельгийского гражданина: работу, более высокие заработки, бизнес, образование для ребенка».*

PT.24: *«Пока еще у меня нет желания вернуться домой. Для меня более интересной является идея сделать что-то (общий проект) вместе в моим патроном отсюда».*

PT.4: *«Мы уже много сделали для того, чтобы утвердиться в жизни. Обратно мы не вернемся. Что нас связывает с Молдовой? Родители мужа умерли. Собственного жилья у нас нет. Нет никакой стабильности для дальнейшей жизни. Заработки врача и фельдшера в Молдове низкие, хорошую работу найти нелегко. Отношение к медицинским работникам неуважительное.*

В Португалии же мы уже имеем, за что зацепиться, имеем возможность обеспечить себя и своего ребенка, имеем перспективы для жизни».

Во-вторых, выехать в другую страну Европейского Союза, другого региона планеты.

Case study, PT.19: *«Я в Португалии уже 8 лет. Работал на стройке простым рабочим... Долгое время был нелегалом. Сейчас легализован, подал документы на получение португальского гражданства.*

Однако, случился экономический кризис и работу я потерял...

Что было делать? …В общем, в условиях отсутствия работы решил я поехать на заработки в Италию. Италия страна значительно больше и экономически сильнее Португалии. Более того, у меня там были хорошие друзья, которые пообещали помочь с жильем на первых порах. Одним словом, сложил я свои пожитки и поехал. Приехал в Италию, в Милан, поселился у друзей. Они стали искать мне работу. Однако, и у них кризис. И им трудно с работой. Как тут найти работу еще и мне. Они мне посоветовали из дома не высовываться, чтобы не попасться на глаза полиции.

2008-2009 годы – период в Италии сложный. Для мигрантов особенно. С одной стороны, кризис, безработица, нет работы своим гражданам. А тут еще масса иностранцев, трудовых мигрантов, которые также хотят работы, зарплаты... Кроме того, поведение мигрантов, мягко говоря, не всегда адекватное и цивилизованное. Нередки и правонарушения, и кражи, и наркотики. И тяжких преступлений достаточно - убийства, изнасилования. Особенно раздражает всех поведение румынских цыган, которые и живут, и ведут себя как дикие и некультурные люди... Одним словом, и общественное мнение итальянских граждан к трудовым мигрантам (обычно толерантное) изменилось в сторону нетерпимости и ксенофобии, и политика властей стала более жесткой и рестриктивной (запретительной).

Я не высовывался, вел себя тихо, по улицам не ходил, не мелькал перед глазами итальянцев. Они ведь нередко сами звонят в полицию и сообщают о мигрантах-нелегалах. Так прошло пару месяцев. Работу не нашел. И друзья ничем не могли помочь – не было положительных результатов. Но я не терял надежду.

Однажды, друзья были на работе, я сидел один в квартире. Не шумел, смотрел телевизор. Телевизор негромко работал. Поэтому с улицы или с лестницы в подъезде не было слышно, что в квартире кто-то есть. Сижу, как говорится, никому не мешаю. Вдруг звонок в дверь. Я открываю – итальянская полиция. Они оказываются с облавой пришли. Кто-то, видимо, позвонил, вот они и прочесывали квартал, в котором я и оказался на свою беду. Потребовали документов. Я показал свои документы с истекшей визой. Они забрали меня в участок. Стали разбираться. Они надо мной посмеялись, зачем дверь открыл. Говорят, что они бы позвонили некоторое время. И если бы никто не открыл – ушли бы. А ты сам себя подставил. Что тут говорить? Депортация мне грозила.

Однако, видимо, пожалели они меня или не хотели мучиться с депортом. Это ведь тоже определенная процедура, которая осуществляется в соответствии с законом. Решили они меня отпустить, но потребовали, чтобы я сам уехал из Италии. Говорят, ты к нам приехал из Португалии, вот и поезжай / возвращайся туда. И учти, не открывай в следующий раз дверь, если знаешь, что у тебя документы не в порядке. Да я и сам решил уехать из Италии... У нас в Португалии, такого нет, чтобы с обыском, облавой полиция ходила. Полиция более человечная. Если ты ведешь себя в общественных местах, на улице нормально, не нарушаешь, не хулиганишь..., никто к тебе не пристает. Полиция не обращает на тебя внимание. Хотя, конечно, видит.

Так я вернулся обратно в Португалию. Через некоторое время нашел работу. А недавно женился. На нашей же молдаванке. Такой же трудо-

вой мигрант, как и я… Нет, теперь я из Португалии, как бы сложно у нас тут не было, никуда не уеду. У нас лучше, хотя может и зарплаты поменьше, и страна, и рынок труда меньше, и на конце Европы мы. Но зато к нам здесь относятся по-человечески. И политика интеграции иностранцев, трудовых мигрантов уважительная, без нарушения прав человека. Спасибо, увидел как дела обстоят в Италии».

PT.7: *«Есть и другой вариант. Мой друг уехал в Канаду на постоянное местожительство, лет 8 тому назад. У него все в порядке. Он зовет нас к себе. Причем работа не проблема, она есть хоть сейчас. То есть на месте помочь нам есть кому. Другое дело - оформление документов. Деньги нужны очень большие. У нас их нет. Так что все это пока только планы. Как оно получится, будет видно».*

PT.42: *«Я согласился поехать работать в Чехию, чтобы получить чешское гражданство. Отработаю три года на заводе. Я уже дослужился до ассистента инженера в цеху. Мне не сложно, за плечами Кишиневский политех. Да и в Китае я поработал менеджером в крупной фирме. Свободно владею английским. Хозяева, ирландцы, предлагают выкупить меня..., взять к себе на работу в Ирландию. Не хочу, получу чешское гражданство и уеду с женой в Канаду. Почему пошел таким кружным путем? Я – русский, не могу получить румынский паспорт».*

В-третьих, покинуть страну пребывания и вернуться в страну происхождения, на родину, в Республику Молдова. Мигрант однозначно возвращается, «сжигает мосты», рвет все связи со страной приема.

PT.40: *«Я пробыл в Италии полтора года, полгода как вернулся домой. Больше ни в Италию, ни в какую другую страну на заработки не поеду».*

PT.22: *«Когда вернулся домой и увидел дочку, расплакался и отчетливо понял, что не нужен мне берег киприотский и прочий. Чего я, дурак, ищу в краю чужом? Не могу без семьи, там невозможно работать. Больше туда не поеду. Понял, что лучше своего дома, своей родины ничего нет».*

PT.14: *«Я же вернулась домой. Опять устроилась работать по специальности. Не жалуюсь на недостаток денег. Чувствую себя нормально. Дочка рядом. Правда, муж за границей. Но поживем-увидим. Или он вернется к нам, заработав денег. Или разведемся. Но я ехать в Италию не хочу. Ему так и сказала».*

В-четвертых, временно вернуться в страну происхождения, сохраняя возможность вновь вернуться в страну пребывания.

PT.3: *«Новую работу пока еще не искала. Сейчас домой еду, в Молдову.*

С одной стороны, устала я и психологически, и душевно. К человеку привыкаешь. А тут - смерть. Уже второй случай в моей жизни и работе.

Все понимаешь – возраст и ты, вроде, не виноват. Однако, все равно не очень себя чувствуешь комфортно. Да, и потом, как я уже говорила, трудно дались мне эти последние два года, работа на этого старика. Потому нужна мне передышка, решила я отдохнуть немного.

С другой стороны, экономический кризис, который затронул и Италию. Без работы оказалось много итальянцев, не говоря уже о нашем брате, мигранте. И зарплата упала, и работу найти стало труднее.

У итальянцев, если ты живешь и работаешь легально, то тебе, независимо от того, кто ты – свой гражданин или трудовой мигрант-иностранец, - полагается по закону отпуск. Итальянцы как делают – отработал полгода, - берет отпуск и едет смотреть мир... Мы же деньги зарабатываем и копим их, тратим на нужды семьи, ее выживание, питание, учебу детей... Да, мало ли на что деньги нужны. Какие тут отпуска!

А у меня их скопилось почти на полгода. В общем, решила я переждать кризис, пересидеть на этих отпусках, съездить домой, посмотреть своих, помочь им. А потом опять приеду в Италию. У меня ведь есть в Италии легализация. Так что вернуться смогу».

В-пятых, окончательно вернуться в страну происхождения, сохраняя при этом возможность свободного выезда в страну пребывания. Однако, это возвращение на родину не носит характера окончательного разрыва со страной пребывания.

И здесь также могут быть различные вариации. Человек сохраняет приобретенное гражданство / разрешение на легальное проживание, занятие трудовой деятельностью в этой стране Европейского Союза. Другое: вернувшийся на родину трудовой мигрант сохраняет недвижимость (дом, квартира) в стране пребывания, в которой остаются жить его дети, родственники.

РТ.8: *«А я вернусь обязательно. Не знаю, как я приспособлюсь к нашим неурядицам, смогу ли работать, как я работала когда-то. Но дом есть дом. Во всяком случае, легальные документы позволят мне вернуться, если дома ничего не получится, а накопленный опыт позволит найти работу».*

РТ.39: *«Остаться в Италии мы не хотим. Да, стремимся получить итальянское гражданство. Но это еще ничего не значит. К примеру, вы полагаете, что те, кто хочет получить и получает румынское гражданство, стремится уехать и жить в Румынии? Нет, основной массе это нужно для того, чтобы беспроблемно ездить в Европу… Так, и мы с итальянским гражданством».*

Аналогично размышляет и **РТ.7**, пытаясь получить румынский паспорт как для свободы передвижения в ЕС, так и для более широких возможностей трудоустройства: «*Но для дальнейшей работы, наниматели*

хотели, чтобы у нас были паспорта стран Европейского Союза, например, румынский, болгарский, польский, То есть, чтобы мы свободно ездили в странах Евросоюза, не имея тех проблем, которые у нас постоянно возникали с молдавскими паспортами. Хозяева не хотели продлевать документы (рабочий контракт) тем, кто таких паспортов не имел. Я подал документы на оформление румынского паспорта, но это не так быстро делается».

PT.15: *«Как-то нелегко вот так все порвать и уехать. Столько здесь прожито... Одно утешает: португальское гражданство у нас будет, и при случае, если прижмет, всегда сможем вернуться сюда».*

PT.16: *«Одно утешает: у нас есть португальское гражданство и квартира остается, дочка будет жить в ней. Поживем-увидим. В крайнем случае, дверь полностью не закрываем для возвращения обратно в Португалию.*

Дочка здесь закончила лицей, потом консерваторию, стала оперной певицей. У нее красивый и сильный голос – меццо-сопрано...

Дочка сегодня имеет контракты с оперными театрами в Португалии, Великобритании, Германии. Ездит с концертами по всему миру. Ей здесь нравится и возвращаться с нами домой не хочет. Говорит, я к вам приезжать буду. А так я на работе за границей».

В-шестых, это временное или окончательное возвращение / перенесение своей трудовой деятельности из страны Европейского Союза в Молдову посредством работы представителем фирмы страны пребывания, нередко даже в филиале фирмы своего итальянского работодателя.

PT.21: *«Вернусь ли я в Молдову? А Вы знаете, я ведь возвращаюсь. Правда, возвращаюсь представителем итальянской фирмы. Фирмы, в которой я работал все эти годы (за исключением периода моего сельскохозяйственного опыта). Шеф решил расширить контакты за пределами Италии, и в частности с Молдовой, открыть здесь филиал, который бы работал не только с Молдовой, Румынией, но и в СНГ, на постсоветском пространстве. Мне предложили быть здесь руководителем этого филиала, использовать, в том числе, и мое знание и румынского, и русского языков, психологии, традиций нашего региона.*

Так что с Молдовой я связей не рву, более того, упрочиваю их на другом уровне отношений. Здесь думаю я смогу, наконец, найти свою половину, жениться, создать полноценную семью, завести детей. Материально семью я уже могу хорошо обеспечить. И зарплату шеф мне обещает хорошую, не ниже итальянской. Так что в будущее я смотрю уверенно».

В-седьмых, это сохранение связей со страной приема посредством постоянной циркулярной миграции, обусловленной бизнесом трудового мигранта или его родственников. Это может быть и открытие собственной фи-

рмы в стране пребывания в ЕС, филиала в Молдове, где он живет и руководит бизнесом.

PT.20: «*Сейчас летал в Испанию. У меня испанские документы все легальные, разрешение на проживание и так далее. Без проблем езжу. После моего переезда это уже моя третья поездка. Сейчас в Испании был целый месяц, помогал сыновьям в выполнении работ их фирмы*».

PE.5: «*Пройдя через все эти препятствия, мне удалось заработать кругленькую сумму денег и инвестировать в строительные материалы и отправлять их в Молдову с целью на этом заработать. Мне показалось, что это хорошая идея и ее реализация принесет мне прибыль дома, в Молдове... Мой патрон меня поддержал и помог преодолеть все трудности на этом пути. Он мне сделал легальные документы для Испании. Это дало мне возможность вернуться домой и увидеть свою семью.*

Открыв свой маленький бизнес в Калараше, я начал ездить в Испанию несколько раз в год, покупать там предметы для домашнего пользования и продавать их по выгодной цене. Так я выкарабкался из тяжелой финансовой ситуации».

Case study, PT.5: «*Лет шесть назад я устроился в одну молдавскую фирму, занимающуюся грузовыми перевозками, и имеющую представительства в Румынии, Бельгии, Германии.*

Работали мы три месяца за границей, месяц – дома. Развозили различные грузы по всей Европе. Документы легальные, контракт, и все такое…

Зарабатывал 1500 евро. Проблема состояла в получении виз по молдавскому паспорту. Но, в принципе, мы документы имели. У меня, правда, был румынский паспорт еще с 1998 года, поэтому проблем с оформлением виз у меня не было.

Года три-четыре назад проблемы с молдавскими паспортами стали еще хуже. И тем, кто имел только наши паспорта, не хотели продлевать контракты, как, например, моему шурину. По нашим паспортам визы открывают с трудом, так как считают, что все стремятся остаться в кАкой-нибудь европейской стране. Да и при наличии виз, имеются бесконечные проблемы во время поездок. С румынским паспортом обычно никаких вопросов не возникает.

Первые несколько лет платили исправно, Затем, под предлогом кризиса, фирма снизила расценки, начала штрафовать за поломки в пути, за проколотые скаты, за что хотите. Зарплату задерживали и выплачивали только дома. Работать было невозможно, многие ушли, я тоже.

Поскольку у меня был румынский паспорт, я нашел аналогичную работу в одной румынской фирме. С тех пор (около трех лет) я работаю на них, развозя грузы то в Бельгию, то в Испанию, то во Францию, то в Гер-

манию. Зарплата выросла до 2000-2500 евро. И такого грабежа, как наши молдавские фирмы, они себе не позволяют.

Какое-то время, (полтора года), со мной в качестве напарника ездила жена. Шок для ментов: первая женщина-дальнобойщик. Машину она водит хорошо. Мы на пару вполне справлялись. Но у нее закончился срок у румынского паспорта. Она отдала документы на переоформление. Пока этот вопрос еще не решен.

*Меня моя работа устраивает. Мы с женой купили дом под Кишиневом. Уезжать куда-либо насовсем мы не собираемся***».**

РТ.29: **«***Хочу ли я вернуться домой в Молдову? Хочу. Но мое возвращение будет обусловлено рядом условий.*

Я в Австрии уже 12 лет. Семья, жена и дочь в Молдове, в Кишиневе. Мы не в разводе. Жена или я как минимум раз в месяц ездим в Вену или в Молдову. И у меня, и у жены, и у дочки румынский паспорт. Я хотел перевезти семью в Австрию, но возникла проблема с дочкой. Она учится в последнем классе кишиневского лицея «Г.Асаки». Учится в гуманитарном классе, а в Австрии такого разделения нет. И потом сейчас ее срывать с места и переводить в австрийскую школу, сами понимаете, это может навредить ребенку.

Я работаю в международной строительной фирме (штаб-квартира в Вене), по специальности. Начинал с простого строителя, вырос до начальника по поставкам стройматериалов. Все закупки стройматериалов на мне. Начальство меня ценит и уважает. Зарплата – более 5 тысяч евро. Так вот, мое первое условие для возвращения в Молдову заключается в том, чтобы зарплата у меня была не менее 1500 евро.

Второе. Я не хотел бы быть чьим-то подчиненным. У меня вот какая идея. Я хочу открыть свою фирму в Австрии (по строительству), но иметь филиал в Молдове, в Кишиневе. То есть, жить и руководить фирмой я могу в Молдове, но головной офис фирмы в Вене. При наличии у меня румынского паспорта это не проблема. Почему? Потому что в этом я вижу гарантию, что молдавские власти не прижмут меня с моим бизнесом в Молдове».

Возвращение в Молдову: реализация планов и проблемы реинтеграции

- Как показывают результаты нашего исследования, мотивы и причины возвращения трудовых мигрантов домой, в Республику Молдова могут быть различными, обусловленными как индивидуальными, так и институциональными факторами. Индивидуальные факторы характеризуют индивидуальные особенности человека, трудового мигранта, его коммуникабельность, открытость, способность к общению, адаптации и интеграции в

иной языковый и культурный социум. Люди, как известно, разные, обладают этими качествами в большей или меньшей степени.

Однако, не менее важными являются институциональные факторы. Приведем сравнительный case study двух молдавских трудовых мигрантов на Кипре. Для лучшего понимания мотивации и поведения, миграционных планов, связанных с возвращением / невозвращением на родину, расположим тексты интервью параллельно.

- Оба мигранта находились на Кипре в одно и то же время, имели легальный статус пребывания, обусловленный гражданством одной из стран Европейского Союза. Оба работали по специальности, не владели языком страны пребывания (и в этом не было большой потребности), общение с местными жителями носило ограниченный, непостоянный характер. Общение осуществлялась на английском языке с местными жителями, с соотечественниками на молдавском / румынском или русском языках. Близким по смыслу является и восприятие природы Кипра, включенности его населения в английские культурные традиции.

- В то же время институциональные различия носили существенный характер и касались евросоюзного признания диплома о высшем образовании, что влияло на легальность трудовой деятельности и ее статус; размер заработка; правовой статус, имидж и размещение фирмы-нанимателя; место и характер проживания и работы мигранта, интенсивность его общения с земляками. Немаловажный фактор, о котором нельзя не сказать – семейный статус трудового мигранта, реальное (в ближнем круге общения) наличие семьи. Все это, в конечном счете, обуславливало восприятие мигрантом страны пребывания, своего места и перспектив в этом обществе, на Кипре.

PT.2: *«Я родом из Кишинева. Семья у нас небольшая: отец, мать, я и мой младший брат (он моложе меня на 4 года). После окончания лицея я поехал учиться в Румынию, в Бухарестский университет, на специалиста в области информационных технологий. Закончил университет, получил диплом программиста*

... Домой в Молдову не вернулся. В Румынии возможности для трудоустройства значительно более широкие. Кроме того я получил румынское гражданство, страна вот-вот должна была стать реальным

PT.22: *«Я родом с юга Молдавии, из Комрата. Помимо родителей у меня есть еще и младший брат. После школы я поступил в сельхозинститут, сегодня Аграрная Академия. Учился хорошо, зарекомендовал себя положительно и меня оставили на кафедре. Более 10 лет работал преподавателем на кафедре. Женился, у нас родилась дочь. Дочка - школьница. В этом году закончила первый класс. Жена у меня не из Кишинева, с севера Молдавии, так что жильем мы не обеспечены, снимаем. Платим за*

членом Европейского Союза. Решение о ее приеме с 2007 года в ЕС уже было. Так что возвращаться домой, в никуда, когда в Румынии открывались такие перспективы было бы в высшей мере опрометчиво и неразумно.

Может быть «никуда» это слишком резко сказано. Это не совсем так. Но вы поймите меня правильно: «никуда» (Кишинев) по сравнению с Бухарестом, столицей большого государства, с европейскими и евросоюзными перспективами, инвестициями для страны, зарплатой для людей. Знаю из своего опыта общения с ребятами-программистами в Кишиневе, что эта специальность востребована и программисты получают очень даже неплохо. И не только по молдавским, кишиневским меркам.

...В общем, проработал я в Бухаресте по специальности 2 года. Я – человек холостой, особых запросов у меня нет, поэтому денег на проживание и питание мне хватало. Но конечно, перспектив хотел. Хотел заработка побольше и работы поинтереснее. То есть, искал и другие варианты, чтобы сделать карьеру. Увидел как-то объявление о том, что требуются специалисты-программисты для работы в международной кампании. Место работы – Кипр, Лимасол. Пошел я на собеседование, переговорил, выяснил интересующие меня условия. Они меня увидели, побеседовали… В общем, я согласился и они меня взяли. Одним словом, прощай Бухарест, здравствуй Лимасол. Сняли мне квартиру большие деньги...

Я, как и многие в Молдове, задумывался о трудовой миграции за рубеж. Я этнический болгарин и поэтому без проблем сумел получить болгарский паспорт... Правда, пришлось подождать несколько лет. Но … я времени не терял и учил английский язык. Могу теперь свободно говорить...

Болгария является страной Европейского Союза и поэтому перспективы для выезда за рубеж без визы стали вполне реальными. Но я не просто хотел поехать заграницу на заработки. Я хотел поехать и работать по специальности, дипломированным ветеринаром...

И случай подвернулся. У нас учился, был студентом на ветеринарном факультете грек-киприот из Кипра... Он закончил учебу и предложил мне поехать с ним на Кипр…

Жил я на Кипре в селе, в 20 километрах от Никосии. Родственники моего студента, который мне предложил приехать на Кипр и работать ветеринаром, открыли в селе собственную ветеринарную клинику. Врачами-ветеринарами в этой клинике были я и мой бывший студент. Работали мы с утра до вечера. Работы было много. Что интересно, на Кипре очень много собак охотничьих пород, очень дорогих. Стоимость щенка в 2-3 тысячи евро. Народ любит охотиться и охотится. Думаю, что это также английская традиция...

Жил я на территории клиники.

вуй Кипр!

В Лимасоле я живу и работаю уже 5 лет. Лимасол это, по моему мнению, своего рода оффшор. Работаю в международной фирме по производству компьютерных программ (софта). Работой доволен. Зарплатой, в общем-то, тоже. Но не возражал бы, чтобы получать больше. Живу я, снимаю двухкомнатную квартиру, за которую плачу 400 евро в месяц.

Летом здесь жарко и без кондиционера сложно. Правда, я летом не отдыхаю, работаю. А на работе есть кондиционер. Так что утром иду на работу – еще не очень жарко, возвращаюсь с работы вечером – уже не очень жарко. Жару «пересиживаю» на работе с кондиционером. Дома также кондиционер. Так что с жарой терпимо и переносимо. Правда, море рядом и это смягчает жару. В море, конечно, купаюсь, тем более что живу рядом с морем. Мой дом в 150-200 метрах от пляжа.

Кипр недаром считается местом, где много солнца. Дожди здесь в основном проходят в зимнее время. Зимой дожди идут часто. В остальные времена года дождь это редкость. Поэтому и растительность на острове бедная. Все выгорает уже к лету. Зелено только там, где заботятся о зеленых насаждениях, цветах, - поливают. В горах, на турецкой части острова, зелени больше, леса. Ну, это и понятно, потому что там горы, повыше и климат прохладнее.

Потому что зарплата у меня была всего 500 евро. На эти деньги, если снимать жилье, а это 400 евро как минимум, долго не протянешь. Ведь надо еще что-то есть… Работодатели меня кормили... На территории клиники находилось много собак. Был постоянный лай, вой. Так что я практически не спал, не отдыхал. Такие вот условия жизни...

Работы было очень много. Но мне платят ставку и все. Я хозяевам говорю: люди, вы посмотрите сколько работы, - надо платить больше. А они - ноль эмоций.

Мой бывший студент... стал … стыдить меня, что я, мол, на всем готовом – жилье, питание… Он мне говорит, что я как болгарский гражданин имею право на легальное пребывание и работу на Кипре. Но у меня молдавский диплом, который не признан в ЕС, и поэтому я еще должен быть благодарен, что они мне вообще платят, … я не имею права с таким непризнанным дипломом работать на Кипре. Это нарушение законодательства страны. Если меня поймают, то поставят в паспорте депорт и депортируют за нарушение законов...

Чтобы легализовать диплом на Кипре надо серьезно постараться. И, в первую очередь, надо знать греческий язык. Я видел и знал только одного молдаванина, который сумел легализовать свой диплом. Но для этого он ходил целый год на курсы греческого языка. У них, в первую очередь, надо сдать

Лимасол - город небольшой: население около 400 тысяч человек... Город, да и вообще весь остров спокойный, размеренный, неторопливый. Здесь все делается не спеша. Не потому что население, люди ленивые, а потому что жарко и запаришься бегать. Ритм жизни обусловлен климатом...

В стране чувствуются британские традиции. Остров долгое время был колонией Великобритании. И сегодня еще от англичан осталось, что движение автомобилей правостороннее, руль справа…

С местными населением проблем у меня нет. Потому что практически с ними не общаюсь. Греческого не знаю, потому что язык достаточно сложен, да и времени особо нет для его изучения. По правде говоря, и необходимости большой в знании греческого языка не вижу. Я владею и работаю на английском, да и киприоты владеют английским. И в школе учат. И традиция многовековая – все-таки бывшая английская колония. Так что без проблем.

Общаюсь в основном на работе. У меня в фирме много молдаван. Около 80 человек. Все программисты. Так что я практически в Молдове нахожусь. Общение на английском и румынском. Молдаване вместе держатся. Суть в том, что они практически все однокурсники и потому их отношения, дружба завязалась еще со студенческих лет. Я же там один со своего курса.

Планы на будущее? Собираюсь жениться. Моя подруга – румынка, экзамен на знание греческого языка. При этом язык надо знать в совершенстве. А потом уже можно реально решать проблему легализации молдавского диплома. Надо досдать определенную разницу по диплому и только тогда твой диплом, полученный, к примеру, в Молдове, может быть легализован.

О населении Кипра у меня впечатление неважное. Народ грубый, агрессивный, жадный, малообразованный. Людей с высшим образованием, интеллигентных очень мало, практически нет. Сами киприоты стараются не учиться на Кипре… Суть в том, что у них университетское образование, учеба очень дорогие.

Люди очень неприветливые и туповатые... Я с киприотами, местным населением, клиентами ветеринарной клиники общался на английском. Греческий язык трудный для изучения. И я его не изучал, тем более в свете такого отношения со стороны моих работодателей ко мне, моей работе...

Наших, молдаван, там очень мало. В основном там румыны и болгары. Румын терпеть не могут. Их прямо ненавидят. Этнические румыны – нормальные люди. Но румынские цыгане – это туши свет. Воруют по-страшному. Из десяти краж, совершаемых на Кипре, девять приходятся на румынских цыгын. Но для киприотов они все румыны – паспорт-то красненький и у этнического румына, и у рома.

Находясь на Кипре, мне еще по-

также программист. Мы вместе учились в Бухаресте. Дружим много лет, живем вместе. Она также работает в Лимасоле.

Относительно перспектив? Думаю, что останемся работать на Кипре. Нас устраивает работа, жизнь там.

Вернуться в Молдову в контексте того, что там также можно найти высокооплачиваемую работу в области информационных технологий? Об изменениях, о которых Вы говорите, я также наслышан, но, тем не менее, отвечу прямо – нет.

Почему? Понимаете, в двух словах не объяснишь, а одним словом скажу – в Молдове, Кишиневе нет динамизма.

Как будет дальше, - посмотрим. Но пока ответ мой - однозначно нет».

счастливилось и заболеть. Не знаю, что это за заболевание. Симптомы: одновременно диарея и рвота. Заболевали практически все поголовно. У меня в последний месяц не было медицинской страховки. А к частному врачу не пойдешь – очень дорого. Я немножко вышел из этого состояния. А потом еще заболел и пневмонией. Я и не знал, что это пневмония. А мне было очень плохо. Когда уже приехал домой, то узнал, что я на ногах перенес пневмонию.

Когда вернулся домой и увидел дочку, расплакался и отчетливо понял, что не нужен мне берег киприотский и прочий. Чего я, дурак, ищу в краю чужом? Не могу без семьи, там невозможно работать. Больше туда не поеду. Понял, что лучше своего дома, своей родины ничего нет. Представляете, среди позитива от поездки на Кипр отмечу рост моего молдавского патриотизма. Вот так-то!»

- Трудовые мигранты обращают внимание и на другие факторы, которые обуславливают их возвращение на родину. Среди этих факторов отметим, продолжительность пребывания в чужой стране, знание языка и, соответственно, возможность общаться, контактировать с местным населением. Что, по нашему мнению, свидетельствует об институциональных возможностях для адаптации мигранта к иному культурному социуму. Отметим также и неготовность к иному, более интенсивному ритму трудовой деятельности, что также выступило в качестве фактора, вынудившего трудового мигранта вернуться домой.

Case study, PT.40: *«Я пробыл в Италии полтора года, полгода как вернулся домой. Больше ни в Италию, ни в какую другую страну на заработки не поеду.*

Почему вернулся? Видимо, для начала надо рассказать, почему поехал. Я женат. У меня семья: жена, двое детей – дочь и сын. Жена работает

трудовым мигрантом в Италии, в Парме... Живет там уже 7 лет. работает. Сначала была нелегально, потом сумела легализоваться, имеет «сиджорно». Выполняет домашнюю работу (наведение чистоты, уход за домом, готовка) в нескольких семьях... Потом, после университета поехала по ее стопам и моя дочь. Было это около пяти лет тому назад. Работала вместе с матерью. Потом самостоятельно нашла работу. Работа та же, традиционная для наших женщин в Италии, - уход за престарелыми, больными, работа по дому...

Дочка вышла замуж за итальянца... У них уже двое маленьких детей, живут в Парме. Дочь не работает: растит детей. Он же капиталист, хозяин небольшой фабрики, которая производит сушеное, сырокопченое мясо, типа буженины. Кстати, у него на фабрике и я работал, и мой сын…

В Молдове оставались я и сын. Сын учился в университете на юридическом факультете. Поэтому мы решили подождать, пока он завершит учебу и потом ехать мне и ему…

В общем, поехали мы с ним вместе два года назад. Поехали мы по молдавским паспортам… Зять сделал нам трудовой контракт, что мы-де работаем у него на фабрике.

...Я работал на фабрике простым рабочим. Работал восемь часов. Зарплата была 1.350 евро. А в отдельные месяцы, например, в августе получал и две и более тысяч евро… Правда, работа очень тяжелая. Все тело болит, ноет от напряжения, нагрузки. И мне очень трудно было, хотя я физически крепкий и тренированный человек...

Так вот работа и была той первой причиной, почему я вернулся. Понимаете, лучше жить в Молдове, дома. Да может, и нет у нас такой зарплаты, но и работать можно свободнее, посачковать, пофилонить. Не тягловая же мы лошадь, чтобы всю жизнь, соки положить на эту работу. Да у них есть различного рода механизмы, которые облегчают труд человеку…, но все равно и вкалывать там надо серьезно за тысячу евро.

Уйти работать куда-то в другое место, для меня было трудно. Языка не знаю. Сейчас, правда, выучил. Однако, это язык разговорный, не литературный. Поэтому спектр приложения сил очень ограничен… Да и язык учить было сложно. Нас на фабрике большинство было молдаване. Только трое итальянцев. Общение в основном на молдавском языке. Соответственно, круг общения ограничен одними и теми же людьми… С кем практиковаться в языке, если нет никакого общения с итальянцами?...

Страна красивая, богатая на историю, памятники. Согласен с этим, посмотреть есть что. А что мы их видели? Ездили по стране? Да, нет.

Языка не знаешь, денег нет, на работе устаешь безмерно. Какие тут достопримечательности?

В общем, это вторая причина, почему вернулся домой в Молдову и не хочу возвращаться в Италию. Дома все как-то проще, и общаться есть с кем. И впечатления постоянно новые, хотя вроде все знаешь и исторических памятников не так много как у итальянцев или других народов. Дома как-то комфортнее себя чувствуешь. Только побывав там, в другой среде, сравнив их жизнь, образ жизни и нашу жизнь на собственной шкуре, на своем опыте, начинаешь это все понимать и ценить.

Есть и третья причина, которую мой сын сформулировал достаточно четко и верно. Я, в крайнем случае, с ним полностью согласен. Когда я ему сказал, что хочу вернуться домой, не могу в Италии, он поддержал мое решение и ответил, что также хочет вернуться. Говорю ему, ты же молодой, привыкнешь, тут сестра и мать. А он мне в ответ: «Нет, поеду, потому что мы деградируем в Италии. Зачем надо было учиться, получать профессию? Чтобы работать на малоквалифицированной, тяжелой, пусть и хорошо оплачиваемой работе?»

Что интересно, сами итальянцы эту работу делать не хотят. Деградируем мы не только как специалисты, но и как люди, становишься каким-то механизмом, функцией. Не человек, а тягловая лошадь, рабочая сила, без человеческих интересов...

Кстати, сын со мной вернулся. Жена осталась в Италии. Говорит, что ей там нравится и возвращаться не хочет. Мы же не хотим там оставаться. Только дома, в Кишиневе жить и работать хочу».

Стремление получать достойную заработную плату за рубежом, выполняя неквалифицированную работу, вступает в противоречие с реальным понижением имевшегося в Молдове социального и профессионального статуса, с нежеланием деградировать как дипломированный специалист, о чем говорит сын мигранта **PT.40.**

Об этом же говорит **PT.39:** *«Жаль, конечно, своей специальности. Я по специальности медицинская сестра, проработала в районной больнице более 20 лет».*

- Для других мигрантов нежелание понижать свой имеющийся социальный и профессиональный статус явилось сдерживающим фактором для выезда на заработки за границу. Или же фактором, обусловившим возвращение.

Case study, PT.1: *«Я окончила университет УЛИМ, факультет иностранных языков. Устроилась работать в шведскую благотворительную организацию в Молдове, молдавское отделение. Работала три года. Постаралась выучить шведский язык... Я подумала, что если я буду владеть не только английским, но и шведским языком, то мои позиции в конторе*

будут более прочными. Более того, … это приветствовалось. Фирма оплачивала нам наше обучение шведскому языку.

Работой своей я довольна. И по содержанию работы, и по зарплате. Неоднократно была в Швеции, на продолжительной стажировке и по работе часто езжу.

Хотела бы я переехать в Швецию и жить там? Честно сказать, ответ мой зависит от многих обстоятельств, и будет ими обусловлен.

Да, у меня есть опыт и стаж работы в шведской фирме. Это, несомненно, плюс. Другой плюс, это то, что я свободно владею шведским языком. Еще один момент «за» выезд – это то, что у меня в Молдове нет никого, кроме мамы. Нет родственников. Мама и папа приехали из России, здесь жили и работали. Братьев и сестер у меня нет: я одна у родителей. Папа умер. Мама осталась одна. Так что меня здесь кроме мамы ничего не держит.

Но есть и минус. Я не хочу уехать в Швецию и быть на правах беженца или мигранта, который работает с понижением своего профессионального и социального статуса. То есть, мне хотелось бы, если ехать, то как минимум сохранить свой нынешний социальный статус. И для меня, в условиях, когда у меня в Кишиневе есть работа, есть зарплата, которая позволяет безбедно жить мне и маме, этот плюс перевешивает все остальное. Наверное, вот такой будет мой ответ.

Сейчас я лечу в Норвегию в мужу. Я беременна на пятом месяце. Лечу в Норвегию регистрировать брак. Мой муж норвежец. Зарегистрируем брак и я начну процедуру воссоединения семьи и выезда на ПМЖ к мужу.

Думала ли я относительно последующей жизни и работы в Норвегии? … Я была бы не против устроиться на работу по специальности. Тем более, что в Норвегии имеются представительства нашей шведской фирмы и я хотела бы там устроиться и продолжить свою трудовую деятельность…

Думаю ли я относительно перспектив моей мамы? Да, конечно. Я уже говорила, что у нас мамой никого нет в Молдове. Да и в России, хотя там есть какие-то родственники, но мы с ними недостаточно близки, чтобы ехать туда. Быстрее всего, что мама переедет ко мне. Но это, конечно, только после того, как я сама закреплюсь в Норвегии».

Такое отношение к себе, своему образованию, социальному и профессиональному статусу не единично.

Case study, PT.14: *«Я была в Италии на заработках полгода. У меня там муж, который работает в Италии уже 5 лет. Работает на стройке. Сначала ему было очень сложно – не мог найти работу, получал мало. Я ему помогала из Молдовы, посылала деньги на проживание. Я окончила*

Экономическую Академию и работала в нескольких фирмах бухгалтером. Получала неплохо, так что могла его содержать.

В конце концов муж легализовался. Стал получать нормально. Я поехала полгода назад к нему. Устроилась на работу. Естественно, не по специальности. Ухаживала за стариками. Платили неплохо, но очень уж тяжело. Зависишь от настроения, прихотей стариков. Должна постоянно быть рядом. Да и работа однообразная, малоинтересная. Одним словом, уставала страшно и физически, и психологически. Скучала по ребенку. Дочка осталась у моих родителей. Думали, что обустроимся и заберем ребенка с собой в Италию.

Ан нет. Не смогла я приспособиться. Не захотела подтирать задницу итальянским старикам. Пусть сами итальянцы ухаживают за своими стариками и больными. Я и дома могу заработать свои деньги и нормально жить.

Моя двоюродная сестра замужем за итальянцем. Развелась с мужем в Молдове, забрала ребенка и уехала к итальянцу в Италию. Она с ним давно знакома по Молдове, еще до молдавского замужества. Но тогда что-то не получилось и они расстались. А сейчас старая любовь вернулась. Она довольна. Стремится стать настоящей итальянкой. И ребенка стремится сделать итальянкой. Девочка, за два года, уже не понимает ни по-русски, ни по-молдавски. Сестра хочет интегрироваться в итальянскую среду. И интегрируется. Ее дело. Мне же это не надо.

Я вернулась домой. Опять устроилась работать по специальности. Не жалуюсь на недостаток денег. Чувствую себя нормально. Дочка рядом. Правда, муж за границей. Но поживем-увидим. Или он вернется к нам, заработав денег. Или разведемся. Но я ехать в Италию не хочу. Ему так и сказала. Время покажет.

Те, кто едет на заработки для себя решить должен – хочет ли он вернуться или наоборот, стремится там остаться и интегрироваться в их жизнь. Я этого не хочу. Мне и здесь хорошо».

- Немаловажный фактор это не только сохранение полученного и наработанного в Молдове статуса, но и связанного с этим стереотипа поведения и общения. В первую очередь это касается людей, которые занимались учительством, преподавательской деятельностью и обладают четко выраженными качествами лидера. Для них ограничение общения является в буквальном смысле трагедией.

Case study, PT.3: *«Пришлось искать новую работу. Опять же через своих бывших хозяев я нашла работу у других людей. С их рекомендацией я стала работать, ухаживать за стариком, которому было 85 лет.*

Жил он один. Жена умерла несколько лет назад. Он плохо (с трудом) двигался и весь его мир практически был ограничен квартирой, в которой

он проживал, телевизором и общением со мной. Я для него была практически окном в мир и в жизнь, и мать, и служанка, и сиделка... Без меня он бы не прожил долго. Я готовила еду, наводила чистоту в квартире, разговаривала с ним, создавала круг общения...

Самым тяжелым для меня в моей второй работе было отсутствие общения, рутинная отупляющая работа, которой, кажется, не было ни конца, ни края. Прямо хоть волком вой. Не знаю почему так происходило. Может быть, дело было в том, что старик был более молчаливый и скрытный, в то время как старушка – словоохотливой и открытой?

Другие женщины-мигрантки из Молдовы, с которыми я встречалась во время редких выходных дней, когда шла на автовокзал получить или посылать посылку домой, говорили, что они это отсутствие общения как-то легче переносят. Может быть, сказывается моя прошлая профессия, когда ты был в постоянном общении, в окружении детей, может быть мое высшее педагогическое образование. Может быть, мне мешает привитое долгой педагогической практикой чувство лидера. Педагог ведь должен быть лидером, утвердиться в той среде, где он работает, учительствует....

Мне не хватает социальной активности, простого общения с людьми, новизны впечатлений и полноты переживаний. Мне иногда кажется, что я добровольно сама себя закрыла в одиночной камере тюрьмы. И мое общение со стариком это общение с тюремщиком. При этом тюремщик – он, а я - заключенная».

PT.8: *«Ухаживать за тяжелобольными я умею. По большому счету, это одна больная, а не 20, как в отделении, где я работала. Тяжело морально, сидишь в четырех стенах, общаешься только со старухой, редко - с ее родственниками».*

- Отсутствие, сложности с работой в соответствии с полученным образованием, имеющимся социальным и профессиональным статусом, также существенно для трудового мигранта.

Case study, PT.15. *«Мы в Португалии уже 10 лет. Хотим вернуться домой. В большей степени этого хочет мой муж. Он священнослужитель русской православной церкви, Молдавской митрополии. У Молдовы приходов в Португалии немного, сегодня они заняты священниками, присланными на служение из Республики Молдова.*

Мой муж – румынский гражданин, который приехал в Республику Молдова из румынской Молдовы и преподавал в Кишиневе в Теологической академии. Потом он перешел из Румынской православной церкви в Русскую православную церковь, Молдавскую митрополию, получив на это личное благословение митрополита Кишиневского и всея Молдовы Владимира. Однако, приехав в Португалию, он не смог устроиться священником в

молдавских приходах. Некоторое время он работал в Фару, на юге Португалии, по специальности - священником, но не на постоянной основе. Мотался туда - обратно. Одна поездка получалась почти 700 километров.

В настоящее время он работает священником в Севилье и каждую неделю уезжает на три дня в Испанию на служение. В течение недели он делает на автомобиле круг в 1200 километров. И через три дня вновь. Как говорится, живет и не в Лиссабоне, и не в Севилье. Представляете себя насколько это нелегко и для него, и для семьи, меня и детей. Вся его жизнь, как у шофера-дальнобойщика, в дороге.

Естественно, что такая жизнь ему порядком надоела. Более того, заработанных им денег мы в семье не видим – все тратится на бензин. Но менять профессию, искать что-то другое, более размеренное, он не хочет. Он человек глубоко верующий. В церковь пришел и по вере, и по призванию. Я его понимаю, с ним согласна. Я сама человек верующий и считаю, что без веры, церкви человеку нельзя жить.

Наша семья в основном проживает за счет моего заработка. Я работаю не по специальности: навожу чистоту в португальских семьях. Работаю в течение дня в 2-3 семьях. В целом, получается неплохо. Однако не настолько хорошо, чтобы наша семья (у нас в семье, кроме меня с мужем есть еще две дочки) жила беспроблемно.

Наши дочки учатся в португальской школе. Учатся хорошо. Значительно лучше своих португальских одноклассников. Младшая – второклассница. С ней и у нее в школе проблем нет. Со старшей сложнее. Девочке уже 15 лет. Ее одноклассницы одеваются значительно лучше ее, ее же высмеивают, обижают. Думаю, что причина не только в том, что она хуже одета, но и потому, что она лучше учится. А она плачет, злится, не хочет идти в школу. Проблема адаптации и интеграции в этом возрасте воспринимается особенно остро. Она хочет домой, в Кишинев.

Мы в Португалию поехали, чтобы заработать денег на квартиру. Эту задачу решили, в Молдове, в Кишиневе, мы купили квартиру, так что жить есть где. Муж хочет вернуться. Он и работу себе нашел в нескольких приходах, в том числе как в кишиневских, так и в пригороде столицы. Более того, у него есть благословение митрополита. Так что он настроен решительно. Я же не очень спешу, волнуюсь, найду ли работу, как девочкам будет в Молдове. Дома конечно, хорошо, но зарплаты маленькие.

Правда, у меня есть проблемы со здоровьем и хотела бы быть дома. Мысли всякие в голову лезут. А я, наверное, еще и слишком мнительная. Мне и родственники, и знакомые это говорят. Муж же настаивает, у него масса аргументов – и патриотизм, и работа, и родной язык, и будущее дочерей... А я скучать буду и по Португалии, и по друзьям, землякам из нашего молдавского культурного общества».

- Проблемы с работой, интеграцией, отношения с патроном, чувство чужого в стране пребывания.

PT.16: *«У нас в семье наиболее настойчив в отношении возвращения муж. Он давно хотел вернуться и меня все уговаривал. Не очень ему здесь нравится. Но была причина, которая нас сдерживала: - жилье. Мы хотели купить в Кишиневе квартиру, чтобы не ютиться по чужим квартирам. Сейчас у нас есть квартира. Так что, с этой точки зрения, устранено основное препятствие.*

Кроме того, у мужа проблемы с работой. С одной стороны, кризис и с работой сложнее. С другой стороны, муж у меня человек прямой и когда видит несправедливость, молчать не может. Вот и возникли у него проблемы с его шефом в фирме. Муж не хочет, чтобы им помыкали и ему пинали, что он иностранец и как бы второго сорта. Вот и хочет вернуться домой, чтобы не чувствовать себя ущемленным в чужой стране из-за того, что он нездешний».

- Другим существенным фактором, влияющим на возвращение молдавских трудовых мигрантов на родину, является проблема пенсии. Если для молодых людей эта проблема еще не имеет значения, то для мигрантов предпенсионного возраста она достаточно актуализирована.

PT.39: *«Правда, есть еще один нюанс. Если ты - итальянский гражданин, то пенсия у тебя больше. Мы ведь оба уже предпенсионного возраста и должны думать о будущем. Если ты не итальянский гражданин, то пенсия у тебя маленькая, на уровне социальной. Мы же уже отработали достаточное количество лет, чтобы получать пенсию. И сами понимаете, что получать социальную пенсию и пенсию итальянского гражданина, которая значительно больше… Все понятно, обсуждать не надо. Сравнение не в пользу трудового мигранта. Даже с легализацией».*

PT.41 (муж PT.39): *«Мы еще поработаем за границей. У нас ведь план какой? …доработаем до пенсии в Италии, вернемся домой, на счет положим тысяч 20 евро и можно жить на пенсию итальянскую и молдавскую, плюс проценты со счета. Думаю, что у нас все получится хорошо».*

- В качестве мотива возвращения на родину часто выступает не одна, а несколько причин. В этом отношении показательны следующие case study:

PT.20: *«Почему я вернулся домой из Испании?*

Причин несколько. Во-первых, моя мама уже в почтенном возрасте, болеет и за ней необходимо ухаживать. Нас в семье несколько детей и всех жизнь раскидала. Кто-то на ПМЖ в России – брат служил в армии, познакомился с девушкой. Женился и остался в России. Одна моя сестра с мужем и детьми в Италии. Поехали на заработки и там остались. Перебрались уже всей семьей. Другая сестра замужем и проживает в селе мужа на севере Молдовы. Она предлагала маме переехать к ней. Но мама

не хочет к ней переезжать, бросать дом, насиженное место, курочек, кошку, собаку. Привычный и знакомый уклад жизни, с ближними и дальними родственниками, соседками, кумовьями... В этой ситуации кто-то должен был определиться в пользу мамы. Вот я и решил вернуться.

Во-вторых, и полагаю, что это послужило и обоснованием, аргументом и для первой причины. Мне в прошлом году исполнилось 60 лет. Возраст уже такой, что надо определяться и возвращаться домой, хватит уже жить среди чужих людей, в чужой стране. Я-то в трудовой миграции уже более 11 лет...

В Испании я проработал семь лет. Сейчас вернулся домой и живу в Молдове, в своем родном селе… Но я вернулся и по другой причине. Понимаете, я по специальности зоотехник. Профессию свою очень люблю. Люблю возиться с животными. Хотя бы сейчас вернусь к своему призванию. Как приехал в сентябре в Молдову открыл свое хозяйство. 150 штук гусей, другая живность (овцы, коровы, кролики). Хочу увеличить до 300 голов птицы, завезти хорошие породы животных. Дело пойдет. Опыт у меня есть, желание и знания также…

Жена осталась в Испании… Нет, мы не в разводе. Просто она пока осталась в Испании. Но она также вернется домой. С детьми теперь все в порядке, поставлены на ноги. Я думаю, что и они вернутся. Только для этого надо, чтобы у нас в Молдове дела пошли на лад».

Забота о престарелых родителях, стремление реализовать себя, свою профессиональную мечту... Пенсионный возраст выступает в качестве определенного водораздела, когда человек начинает задумываться не о погоне за деньгами, а о том, что его влекло в жизни, что являлось его призванием. Естественно, что это становится возможным при наличии на счету определенной суммы денег, позволяющей в той или иной степени воплотить свою мечту.

Аналогично, целый «букет» аргументов приводит и другой трудовой мигрант: работа, статус, здоровье ребенка.

РТ.23: *«Думаю ли я вернуться в Молдову или остаться в Испании? Честно сказать я хочу вернуться в Молдову. Здесь у меня есть работа по специальности, которой я училась 8 лет (студент - мастеранд – докторанд). Защитила диссертацию, стала доцентом. Педагогическая деятельность мне нравится. Более того, у меня получается и это доставляет мне радость и удовольствие. А в Испании кому я нужна, чем мне там заниматься? Надежд на то, что я буду преподавателем в испанском университете, у меня никаких... В то время как в Молдавском госуниверситете у меня есть рабочее место, меня ценят. Заведующий кафедрой пообещал, что возьмет меня на работу, только чтобы я его предупредила заранее о своем возвращении. Ему я верю. Он - человек слова.*

Ранее меня сдерживало в Испании то обстоятельство, что дочка очень чувствительна к аллергии. Необходимых денег на лекарства у нас нет. В Испании же государство помогает таким семьям и мы, в том числе, получали государственную помощь. Сейчас девочке лучше. То есть, нет таких приступов аллергии. Может быть, это возрастное...

Я хочу вернуться и муж меня понимает. Единственное, что он говорит, что семья не может существовать раздельно: муж в Испании, где у него работа, а жена с детьми в Молдове. Это уже не семья. И я с ним согласна. Поживем – увидим. В крайнем случае, я не хочу оставаться в Испании на постоянное местожительство».

- Проблемы со здоровьем. Лечение за границей является дорогим удовольствием. Особенно если ты находишься в чужой стране на нелегальном положении.

PT.13: *«Почему решились вернуться? Причин несколько. Мы хотели ребенка. Я забеременела. Но случился выкидыш. Я медработник, работала и сейчас, по возвращении из Греции, вновь устроилась на работу на старое место - в Республиканский Центр матери и ребенка. Так вот, как медработник поняла, что со мной что-то неладное происходит. Надо лечиться, чтобы суметь полноценно вынашивать ребенка. А лечиться в Греции, тем более иностранцу-нелегалу, не посоветую никому. И дорого, и плюс, ты еще нелегал. Церемониться не будут, депортируют на родину. То есть, решили мы возвращаться домой. Но решили еще некоторое время поработать, поднакопить денег, чтобы не с пустыми руками ехать. В Молдове за лечение ведь также платить надо. Может и поменьше, чем в Греции, но все равно дорогое удовольствие.*

После нашего решения о выезде прошло еще где-то полгода и мы попались. Нас выловили и депортировали из Греции. В общей сложности мы в Греции пробыли 5 лет».

Несомненно, что возвращение на родину для нелегала нередко связано с депортацией, что подтверждается и отрывком из интервью, приведенным выше.

- Желание создать семью, женившись на соотечественнице, молдаванке.

PT.21: *«Родители постоянно мне намекают на необходимость женитьбы. Мама прямо говорит об этом. Знаю, что и она, и отец хотят внуков. Скажу честно, что я уже давно созрел для женитьбы. Да все както не получается. Молдавские девушки, трудовые мигрантки, в Италии на нас трудовых мигрантов не очень-то смотрят. Не знаю, то ли мне так везло, то ли это общая тенденция, но они хотят выйти замуж за итальянцев. Не думаю, что итальянцы лучше нас, трудовых мигрантов. Просто, видимо, дело в том, что они граждане Италии, у них есть квар-*

тира, социальный статус. И при помощи итальянцев-мужей девушки хотят решить и решают свои бытовые проблемы. Не хочу сказать, что девушки выходят за итальянцев без любви, но что среди них много таких, для которых не любовь главное, это факт. И меня в этом не переубедить.

Я долгое время встречался с девушкой из России, из Санкт-Петербурга. У меня были в отношении нее серьезные намерения. Да как-то не сложилось. Родители, в первую очередь, мама, были рады, когда узнали, что я с ней растался. Мама хочет, чтобы я женился на молдаванке. Говорит, что наши девушки не менее симпатичные, чем русские, но как хозяйки они лучше».

- В качестве доминантного фактора возвращения нередко выступает стремление дать образование детям, обеспечить их будущее.

PT.17: *«Планируем ли мы получить ирландское гражданство и остаться в Ирландии на постоянное местожительство? Сегодня пока трудно сказать определенно. Этот вопрос будем серьезно решать через два года.*

Суть в том, что наш старший сын учится в лицее и через два года его закончит. Он хорошо учится, является гордостью школы. У него один из самых высоких показателей по школе. С этим показателем (средним баллом), если он его сохранит до конца обучения в лицее, он сможет поступить в университет, в том числе и на медицинский факультет. У ирландцев медицина одна из самых, если не самая, престижная специальность, и очень сложно поступить в медицинский университет. Надо набрать по результатам учебы в лицее более 90 процентов максимальных показателей.

Сын хочет быть врачом. Правда, за учебу в медицинском университете надо будет платить ежегодно по 5 тысяч евро. А откуда взять такие деньги? Платить столько денег за обучение мы не можем. Если он сумеет получить стипендию на бесплатное обучение, то это один вариант. А если нет? Тогда планируем вернуться в Молдову, чтобы сын учился на врача в Кишиневе. Таковы планы, но посмотрим. Еще два года есть. Правда, варианты уже сегодня просчитываем. Этому мы уже неплохо научились, проживая за границей».

- Среди других факторов, стимулирующих возвращение мигрантов на родину, являются и опасение за свою жизнь по причине столкновения с организованной преступностью, криминалитетом.

Case study, PT.44: *«Пару лет назад я уехал в Чехию на заработки. Уезжали мы при помощи фирмы, которая оформляла визы, обеспечивала переезд, но не гарантировала работу.*

С переездом у нас проблем не было, а вот работу пришлось искать самим. Работу я нашел с помощью земляков. При этом проблем не было,

так как я хороший механик. Поменял несколько мест работы, потому как либо мало платили, либо приходилось выкручиваться из-за не вполне легального положения.

Наконец я нанялся на работу в мастерскую по ремонту автомобилей. Хозяин этой мастерской был наш «бывший», выходец с Украины, который уехал еще в самом начале ‘90-х годов, укрепился в Чехии и разбогател. Помимо основной работы я обслуживал и его личный автомобиль. Кроме автосервиса, у него были магазины и мастерские, занимался он перевозками и еще много чем иным. Но основным, по-видимому, был, все-таки, рэкет. Вокруг него всегда были «бравые ребята», дисциплина – железная.

Его глаза поражали каким-то тяжелым, стеклянным взглядом. Он сам не пил, не курил, не употреблял наркотики и категорически запрещал то же своей охране. С неугодными он расправлялся быстро и без шума. То есть, попасть в багажник автомобиля, а затем в какое-нибудь озеро, не представляло большого труда. Так исчезло несколько ребят, с которыми мы работали. Когда я поинтересовался, куда делся один из них, мне тихонько намекнули, что я могу отправиться вслед за ним, если не успокоюсь. Так же совершенно неизвестно куда исчезла и жена хозяина.

Страшный человек. Моя работа ему нравилась и он хотел меня задержать там подольше, даже предложил заключить контракт на 5 лет. Однако атмосфера, в которой приходилось работать и непредсказуемость его поведения, заставили меня уйти. Я воспользовался возможностью и уехал.

Перед отъездом хозяин не доплатил мне 700 евро, с тем чтобы у меня была причина вернуться обратно и продолжать работать на него. А я был до смерти рад, что удалось вырваться и увезти хотя бы часть заработанного».

- Отметим еще один мотив возвращения. Это критический взгляд на страну приема, понимание того, что она (страна Европейского Союза) также не является раем на земле, у нее есть масса своих собственных проблем.

PT.39: «*Почему не хотим остаться в Италии? Понимаете, Италия она ведь разная. Есть и красота природы, и море, и история, культура многовековая. Много чего интересного и полезного. Но в то же время есть и шесть миллионов неграмотных, полтора миллиона людей, у которых вши… Это не мои выдумки. На днях по итальянскому телевидению я услышала эту информацию.*

И итальянцы, - они всякие. Вы знаете, я насмотрелась на наших молдаванок, которые стремятся выйти замуж за итальянца, лишь бы остаться в Италии, получить гражданство. А среди итальянцев много таких, замуж за которого итальянка не пойдет. Или характер у него пло-

хой, или работать не хочет, или еще какой-то изъян. А наша женщина выйдет за него замуж и работает на него, содержит, кормит, одевает, обстирывает. А он ее еще постоянно попрекает, что он ей дал гражданство, Европу. А она терпит…».

Эксперт 16: *«учитывая желание мигрантов вернуться, государство стремится проводить политики, содействующие их возвращению в страну происхождения. Информирование людей о существующих возможностях трудоустройства в Республике Молдова способствует принятию правильных решений и активному вовлечению трудовых мигрантов в социально-экономическую жизнь страны. Поддержка и признание квалификации, полученной за границей, реально способствует росту квалификации национальной рабочей силы и в то же время содействует вовлечению прибывших мигрантов на рынок труда. В этом контексте предлагается создание условий для привлечения денежных переводов в открытие собственного дела, развитие малого и среднего бизнеса, создание новых рабочих мест.*

Молдавские власти осуществляют меря по реализации Плана действий по стимулированию возвращения молдавских трудящихся-мигрантов из-за рубежа (постановление правительства №1133 от 9 октября 2008 года).

Национальное агентство по занятости рабочей силы совместно с Международной организацией по миграции внедряет проект МОМ по поддержке добровольного возвращения и реинтеграции в Молдове, финансируемый Австрийским агентством Развития. Основная цель проекта заключается в возвращении, логистике возвращения и возможностей реинтеграции в Молдове. На протяжении 4 лет (2006-2010 гг.) посредством программы содействия при возвращении была оказана помощь 302 мигрантам, вернувшимся из Австрии, 113 мигрантам из Великобритании и 95 лицам, вернувшимся из Ирландии.

- Специалисты территориальных агентств по занятости рабочей силы оказывают бесплатную помощь вернувшимся работникам-мигрантам и членам их семей, в целях повышения профессионализма, компетентности, конкурентоспособности и более легкой интеграции на рынке труда Республики Молдова, посредством профессионального обучения и переквалификации, организацию бизнес-тренингов, консультаций по вопросам инвестирования заработанных финансовых средств и т.д.

26 марта 2010 был открыт Информационный центр – Рынок труда, который предоставляет по телефону широкий спектр информаций о рынке труда и услугах, предоставляемых лицам, которые ищут работу. Эта услуга оказывается молдавским гражданам как Авнутри страны, так и тем, кто находится за границей.

Были организованы информационные кампании о состоянии рынка труда в Молдове в Берлине, Падуе и Милане для работников-мигрантов, находящихся в Германии и Италии. Цель подобных мероприятий состояла в правильном информировании эмигрантов и поощрении их возвращения и трудоустройства в стране».

- Нельзя не видеть, что реинтеграция вернувшихся мигрантов является большой и неоднозначной проблемой. Трудовые мигранты, проведшие многие годы за рубежом, оказываются во многом неподготовленными к новым реалиям в Молдове. Это порождает серьезные препятствия и сложности.

PT.16: *«Если уедем, то очень буду скучать по Португалии, особенно по ее природе. По нашему молдавскому землячеству, нашим друзьям. Очень волнуюсь, как будет у нас дома с работой. С будущим.*

Все-таки за столько лет в Португалии мы привыкли к этой жизни. К молдавской еще привыкнуть надо. Да, мы молдаване и практически каждый год ездим в отпуск. Однако, одно дело отпуск и совсем другое дело, вернуться... Мы и так видим, находясь в отпуске, что жизнь в Молдове стала другой, часто нам непонятной. Да и люди стали другими. То ли мы привыкли к Португалии, к ее жизни, поведению людей, то ли наши молдаване, дома, в Молдове стали другими. Видимо, и мы изменились, и в Молдове жизнь поменялась. Надо будет привыкать заново, как когда-то привыкали к Португалии. В общем, тревоги и опасений много. Думаю, что сложностей будет много. Одно утешает: у нас есть португальское гражданство и квартира остается, дочка будет жить в ней. Поживем-увидим. В крайнем случае, дверь полностью не закрываем для возвращения обратно в Португалию.

Прошло полгода... *Лариса с мужем Андреем и сыном вернулись в Молдову. Живут в Кишиневе, в собственной квартире. Дочка осталась в Португалии, работает оперной певицей. Контракты в Португалии, Англии, Германии. Жизнью довольна и возвращаться на ПМЖ в Молдову не собирается.*

Сын учится в школе. Муж пока не работает. Но, тем не менее, в делах-заботах. Встречается с родственниками в родном селе. Делает собственное вино. В общем, жизнью доволен.

У Ларисы процесс реинтеграции не столь прост и однозначен. Два месяца как ищет работу. Зарплата в 2000 лей (менее 200 долларов), мягко говоря, не очень устраивает по сравнению с 1000 евро, которые она получала в Португалии, работая на двух работах. Тоскует по Португалии, работе, заработкам, друзьям, подругам, по существовавшему кругу общения, по той жизни».

В заключении отметим, что принятая Европейским Союзом стратегия мобильности и круговой миграции открывает новые горизонты для реального воплощения стратегии возвращения мигрантов в страны выхода.

Человек выезжая за границу на заработки, в первую очередь, руководствуется экономическими причинами, стремлением выжить и обеспечить достойное материальное положение себе и своей семье. Однако, возвращение трудовых мигрантов, как было показано в нашем исследовании, это не столько экономическая, сколько социетальная проблема, решение которой требует учета многих разноплановых факторов. При этом материальный, денежный фактор не всегда играет главную роль.

Отсюда, и проблема реинтеграции вернувшихся трудовых мигрантов, является более сложной, чем представляется на первый взгляд. Выезжают на заработки за границу молдавские граждане, а возвращаются домой уже транснациональные мигранты, у которых смещается, размывается первоначальная идентичность. Более того, он нередко живет в пограничной, двойственной (тройственной) идентичности. В этом отношении показательна самооценка трудового мигранта **PT.18**, которая следующим образом охарактеризовала себя: *«Я японский житель восточной Европы (смеется).*

...Откуда я? Я не знаю. Я росла в пяти разных странах. Я родилась в Республике Молдова, небольшой восточно-европейской стране, где прожила до семи лет. Потом мои родители переехали на работу в Японию, и я росла там. Я думаю на японском языке, когда говорю с Вами. Это – почти мой родной язык. Хотя я владею помимо японского английским, датским, русским, немного испанским и французским языками…

Окончив школу в Японии, я начала передвигаться по миру самостоятельно: я поступила в университет в Австралии, потом была в Норвегии и, наконец, прибыла в Данию. Здесь я обучалась на мастерате. Я отчаянно люблю Копенгаген и хочу, чтобы он стал моим домом. Здесь я нашла работу и работала в консалтинговой кампании. Но пришел кризис и меня уволили…

У меня молдавский паспорт, который не всегда приветствуется на границе, в связи с тем, что Молдова была источником незаконных мигрантов в прошлом десятилетии. Я связана с паспортом моей страны происхождения, но идентифицирую ли я себя с этим паспортом, Молдовой? Да, частично. Я обязана так идентифицироваться, но, с другой стороны, я идентифицировала бы себя как результат глобализации».

Возможно, что подобная ситуация еще не типична для Молдовы, ее трудовых мигрантов, но тенденции, движение в этом направлении видно и у других молдавских граждан в зарубежье.

Добавим, что у транснациональных мигрантов появляется целый ряд и других качеств, обусловленных их двойственной идентичностью. Они научаются считать, сравнивать, находить свой интерес, выгоду в двойственности проживания, поведения, восприятия. И в силу этого, молдавское государство, правительство, стимулируя и поощряя возвращение и реинтеграцию, должно это учитывать.

Также как это должны учитывать и в Европейском Союзе. Ибо европейская интеграция – это не только перенос европейских (евросоюзных) стандартов и требований к стране-донору, его правительству, но и стимулирование интереса бизнеса из стран ЕС к инвестициям в странах-соседях. Тут, несомненно, очень значима роль государства как в Молдове, так и в странах Европейского Союза, использование им различных механизмов стимулирования этого интереса.

Практика показала, что обречены на неудачу попытки вернуть молдавских трудовых мигрантов домой из стран назначения, в частности, Германии, и обеспечить их работой на предприятиях немецкого бизнеса в Молдове, предоставив зарплату в 3000 лей (декабрь 2009 года). В то время как социологические опросы показали, что приветствуя открытие иностранных предприятий в Молдове, на которых смогут работать возвратившиеся трудовые мигранты, молдавские респонденты считают, что процесс пойдет, если зарплата работника будет на уровне 700-800 евро (опрос октябрь 2008 г.).

И последнее. Сама Молдова, как и многие другие страны выхода трудовых мигрантов, не справится с задачей успешного возвращения и реинтеграции своих граждан в условиях глобализации и транснациональной миграции.

Однако, что она может и должна сделать?

Вместо заключения

На мой взгляд, прав трудовой мигрант **РТ.45**, который следующим образом формулирует задачу молдавских властей: *«сегодня молдаване ждут от своего руководства – **ПЕРСПЕКТИВУ завтрашнего дня**»*.

Это **первое**, что должно сделать молдавское государство. Дать четкую перспективу реального желания и действия по изменению ситуации к лучшему, реальной, а не декларативной, электоральной, партийно-политической заботе о своих гражданах, трудовых мигрантах во многих странах планеты, в первую очередь в Европейском Союзе и России.

Во-вторых, помнить и руководствоваться тем, что причиной выезда за рубеж, на заработки чаще всего являются экономические, материально-финансовые проблемы. Стремление обеспечить себя, свою семью необходимым финансовым материальным достатком является доминирующей

причиной выезда молдавских граждан. Однако, возвращение является не только и не столько материально-экономической проблемой. Это проблема социетальная, решение которой не заключается только в повышении материального благосостояния мигранта.

Это предполагает решение многих проблем различного плана и из различных сфер жизнедеятельности молдавского общества и государства. Это и быт, и транспорт, и освещение улиц, и дороги, и цены, и зарплаты, и борьба с коррупцией и бюрократизмом, и налоговые, административные, чиновничьи действия, и неблагоприятный режим функционирования малого бизнеса, и свобода выезда и возвращения в страну, и безвизовый режим…. Перечисление можно продолжить. Все это можно определить более общим и полноценным понятием - эффективно функционирующая демократическая политическая система, социальное государство и развитое гражданское общество.

Естественно, что Молдова реально находится только в начале этого пути и потому ожидать, что это будет сделано быстро, качественно и эффективно, было бы неразумно и недальновидно. Обещания, надежды на веру и терпение народа, апелляция к патриотизму людей, в том числе и трудовых мигрантов, могут сработать только в краткосрочной перспективе.

Хотим, чтобы была долгосрочная и четкая перспектива? Надо сделать так, чтобы люди увидели реальные подвижки в решении задач развития молдавского общества, существования каждого человека, демократии. Людей надо убедить, убедить делами. Необходим конкретный, серьезный диалог с молдавскими гражданами, мигрантами, обществом. Если этого не будет, то последствия невыполнения, «кидалова» будут долгосрочными и трудно преодолимыми.

В контексте этого, предпринимаемые властью программы (они достаточно разумны) должны реально работать, а не только быть прописанными на бумаге; иметь под собой реальное материальное, финансовое, информационное, транспарентное, социально-психологическое и культурное обеспечение, включать в себя не только направления, но и механизмы реализации.

В-третьих, учитывать и исходить из того, что в миграцию уходят молдавские граждане, а вопрос о возвращении решают не только молдавские трудовые мигранты в зарубежье, каковых очень много (и ответы респондентов в этом убеждают достаточно полно), но и молдавские транснациональные трудовые мигранты. Отличие между ними идет по оси: один, первый мигрант хочет домой и, накопив кругленькую сумму в евро, однозначно рвется домой и реализует это свое стремление. Второй также хочет до-

мой, но, накопив кругленькую сумму, он не спешит вернуться домой, свое возвращение обговаривает целым рядом условий.

Эти условия, как мы показали выше, обусловлены его ощущением / пониманием того, что возвращение это социетальная проблема. Но, мироощущение транснационального мигранта[1] – это мироощущение человека сравнивающего, живущего в мире полифоничного бытия, множества идентичностей, которые причудливо сочетаются, взаимодействуют и противодействуют друг другу. Эти идентичности обусловлены его опытом и знанием как Молдовы, старой родины, страны выхода, так и страны приема, нового места жизни и трудовой деятельности, новой родины, страны Европейского Союза.

При этом молдавскому трудовому транснациональному мигранту значительно сложнее, чем молдавскому трудовому мигранту. Ибо молдавский трудовой мигрант свою старую родину, свою Молдову воспринимает как единственную желанную данность, которая его ждет и манит. Он ее нередко идеализирует, наделяет сказочными, нереальными достоинствами.

В то время как трудовой транснациональный мигрант менее подвержен эмоциональному восприятию своей старой родины. Он в большей степени склонен к холодному расчету, сравнению. Но, что удивительно, его восприятие не менее иррационально, потому что он наделяет достоинствами (как реальными, так и мнимыми) новую родину, а старой родине в достоинствах отказывает. При этом нередко, и в реально существующих. Все здесь, в Молдове, плохо, не так, все проигрывает Италии, Франции, Австрии, Испании, Португалии… Перечисление можно продолжить.

Причина этого не только в том, что она, старая родина, отстает не только в демократии, но и в истории, архитектуре, ландшафту, климату, территории, морю, горам… Она еще проигрывает чисто психологически, потому, что она - Молдова - это место рождения, предков, и ее не можешь сознательно выбрать, что, к примеру, происходит с новой родиной. Кажется, что все в ней знаешь, все тебе знакомо. В лучшем случае, отметим, это реально и справедливо касается какого-то *локального места*, населенного пункта, где ты жил, но не всей страны.

---

[1] *Для нас транснационализм мигранта это не столько экономическая проблема, как ее видят экономисты [2], сколько социетальная, связанная с поведением и мотивацией человека. То есть, для нас важно понять, где трудовой мигрант становится из национального транснациональным? Что подвигло его к такой модификации ментальности, поведения и мироощущения? Поняв эти ситуации, ментальные трансформации, которые обуславливают соответствующее поведение человека нам легче будет понять и содействовать разработке соответствующих таким изменениям политик государства по отношению как к первой, так и второй группе трудовых мигрантов.*

А практика, как ни странно, показывает, что свою страну происхождения меньше знаешь. Хотя вроде бы учил и историю, и географию, и литературу, и культуру…. А реально не пережил, не прочувствовал, не пропутешествовал, не узнал. Успею, некогда, есть дела поважнее. Из этой же оперы – живущие у моря практически не купаются в море. Реальность…

Приведу, в качестве примера, случай из моей социальной практики. Моя знакомая, 45-летняя учительница из райцентра в 20 километрах от Кишинева, трудовой мигрант в одной из стран Южной Европы (более 10 лет пребывания вместе с мужем и детьми), как оказалось, совершенно не знала молдавской столицы. Все ее общение в доэмигрантское время с Кишиневом было прозаически простым и материально понятным: рынок, универмаг, железнодорожный или автовокзал. И все! Что она знала и сегодня, после стольких лет пребывания там, заграницей, знает о Молдове, о ее природе, истории, культуре …?

Услышав такое, мы с моим коллегой решили провести для нее экскурсию по «нашему» Кишиневу. У каждого, ведь, есть «свой» город, «свои» любимые места в городе, которые он знает, которые может показать, о которых может трепетно и увлеченно рассказать…

Вспоминаю, ее неподдельное восхищение при знакомстве с кишиневскими церквями, архитектурой старого города, зеленью улиц и парков, развивающейся инфраструктурой кафе и террас...

У меня было двойственное чувство. Было удивительно приятно слышать и видеть радость открытия человеком старой родины, своей Молдовы («мы не хуже, у нас есть, что посмотреть и чем гордиться»). И, в то же время, было горько сознавать, что до сих пор человек восхищался только той, новой родиной, которую и я видел, и которая действительно достойна восхищения и любви. Но он не видел и не понимал достоинств своей родины, потому что их или не знал, или знал плохо, слабо, недостаточно.

Кстати, это касается не только транснационального, но и молдавского (национального) трудового мигранта. Водораздел не в этом. Частично, мы об этом уже говорили выше. Отметим, еще один материальный, и потому, представляется, более понятный аспект.

Реальное проявление этого водораздела видно в том, что трудовой национальный мигрант уезжает, чтобы заработать денег, купить квартиру, построить дом в Молдове, а прожив и поработав там, он становится транснациональным трудовым мигрантом, приезжает, чтобы этот дом, ждущий своего строителя и хозяина, построенный и отделанный по «тем», европейским стандартам («евроремонту»), продать и уехать на новую родину. А сюда, в Молдову, приезжать раз в год, повидать родственников, посетить могилы родителей и предков, унять ностальгию….

Разве не видим мы этой эволюции в поведении трудовых мигрантов ежечасно и во множественном числе?

Так что же делать? Есть ли какие-то реальные и работающие рычаги возвращения и реинтеграции молдавских трудовых мигрантов, как национальных, так и транснациональных?

Есть и они, в общем-то, известны, применяются и в мировой практике, да и в нашей молдавской действительности. Это делается, в той или иной степени в концептуальном и практическом плане. Другое дело, насколько эффективно.

В-четвертых, вопрос идет о правильной расстановке акцентов, понимании того, что процесс возвращения – это не сиюминутный и сегодня достижимый акт, достойный рапорта «вернулось столько-то и столько-то». Реально возвращение это вопрос перспективы. И дай бог, чтобы это была краткосрочная перспектива! Во что не очень-то верится.

То есть, возвращение надо реально и комплексно готовить. И в этом плане демократические перемены в стране – лучший агитатор за возвращение.

Далее, **в-пятых.** Возвращение выстраивается на основе упрочения и облегчения связи нашего мигранта, гражданина с родиной.

При этом, представляется, акцент следует ставить на следующем. Молдавская диаспора во многих странах Европы, даже там, где имеются многочисленные сообщества молдаван, только складывается, становится. Но работать с ней надо как с уже со ставшей, сформировавшейся и функционирующей молдавской диаспорой[2].

А это связано с использованием таких механизмов как поддержание культурной связи людей с исторической (старой) родиной, знакомство их с ней. То есть, развитие системы туристических туров по Молдове для наших же, как это ни странно звучит, молдаван, наших сегодняшних граждан и уже не граждан. Как взрослых, так и детей. Это и удешевление авиабилетов на поездку в Молдову, и создание возможностей для учебы в молдавских вузах для наших соотечественников из-за рубежа.

При этом важно заметить, что эти льготы не будут касаться только иностранцев, наших граждан оттуда. Ими смогут реально воспользоваться и наши граждане, которые продолжают жить и работать в Молдове. Пред-

[2] *Пусть нас не утешает то, что мы говорим на одном языке, и они недавно выехали на заработки за границу. А по большому счету: хотя мы говорим на одном языке, у нас общий дом (страна) в прошлом, но у нас разные дома (страны) в настоящем. У нас есть общее, обусловленное общностью прошлого, языком, традиционной культурой, но растет между нами то, что нас разводит, что обусловлено глобализацией, различным социальным опытом и жизнью в разных странах, в различных социально-экономических, политических и культурных традициях.*

ставляется, что это очень важно, чтобы не создавать и не закладывать конфликт между нашими «там» и «тут», как у нас произошло с пенсиями для тех, кто работает и работал в независимой Молдове, и теми, кто работал в зарубежье. У тех молдавских граждан, кто после распада СССР работал «там», молдавская пенсия, в отличие от тех, кто работал «тут», выше. Сделано это было не сознательно в пользу трудовых мигрантов, но, попробуй, объясни это тем, кто работал «тут» и пенсию получает только здесь…

Это и изменение концепции молдавского интернационального теле- и радиовещания. Больше моментов познавательных о природе, истории и культуре народа, о том, чем мы гордимся в Молдове, и чем они смогут гордиться и конкурировать в общении с гражданами, местным населением в странах приема, их нынешнего проживания. Несомненно, что это не значит, что нужно отбросить информационные, политические, социально-экономические и правовые блоки в молдавском иностранном вещании.

Более того, молдавское интернациональное телерадиовещание в этом обновленном виде полезно и в информационном, и в историко-культурном, и в познавательном, и в конкурентоспособном плане для молдавских граждан и иностранцев и внутри страны. То есть, доступ к этим телерадиоканалам должен быть не только «там», но и «тут». К сожалению, пока и «там» доступ также очень ограничен.

В-шестых, если в социокультурных проблемах отношение к молдавским мигрантам в зарубежье должно исходить из принципа «отношение к малым детям», то в отношении социально-экономических проблем сотрудничества, возвращения и реинтеграции принцип должен быть несколько иным – принцип «отношение с опытным взрослым». Суть этого подхода состоит в том, чтобы вести разговор на равных. Молдавский транснациональный трудовой мигрант, решая вопрос об открытии малого бизнеса на родине, руководствуется опытом страны приема.

Поэтому для того, чтобы сделать привлекательным бизнес в Молдове, надо упростить процедуру открытия и регистрации малого бизнеса, используя принцип «единого окна» и «одного дня». При этом молдавское государство, достаточно неповоротливое и малоопытное в этих делах должно, не монополизировать право на формулирование «правил игры», принимать компромиссное решение в контакте с представителями малого бизнеса, с молдавскими мигрантами, теми, кто «там» и «тут», кто вернулся и кто не вернулся, но хочет видеть успехи в развитии малого бизнеса в Молдове. А потом и принять решение, о котором мы мечтаем и которое мы ждем от него.

Несомненно, что это предполагает и введение определенных налоговых льгот (к примеру, отсутствие налогообложения в первые три года функционирования предприятия и др.). И эти льготы не должны распростра-

няться только на малый бизнес мигрантского происхождения, но на весь молдавский малый бизнес. Для повышения гарантий и уменьшения рисков в связи с неожиданностями молдавской политики в сфере бизнеса, имеет смысл рассмотреть определенные льготы для малого и среднего бизнеса со смешанным капиталом и т.д.

В-седьмых, информационное обеспечение. Не секрет, что наш человек научен негативным опытом веры в проводимые реформы и государственные обещания. Он, а трудовой мигрант в особенности, в меньшей степени верит государству, чем своим родственникам, друзьям, коллегам. Поэтому в делах возвращения, осуществления бизнеса, приобщения к современному этнокультурному социуму Молдовы надо повысить роль этой, второй неформальной коммуникационной системы, которая может содействовать государственной политике в этой сфере, пропагандируя и размножая, даже на уровне слухов, «истории успеха» вернувшихся мигрантов. Имеет смысл активнее привлекать в этот процесс людей, которые вернулись из трудовой миграции на родину и успешно реализовали свой бизнес.

В-восьмых, реинтеграция вернувшегося трудового мигранта. Не секрет, что вернувшийся на родину трудовой мигрант фактически остается «один на один» со своими проблемами. Конечно, определенную помощь оказывают родственники, друзья, как мы уже отметили вторая неформальная коммуникационная система. Но это касается его, скажем так, ресоциализации на старой родине, в Молдове. Но не менее важна его ресоциализация с новой родиной, со страной приема в период мигрантского прошлого.

Это касается решения внутреннего личностного противоречия между тем, что было ранее «там» и тем, что есть сегодня «тут». И в этом ему не могут помочь его родственники и друзья, которые находятся «тут». В этом плане имеет смысл возродить практику имевшихся когда-то обществ дружбы с зарубежными странами.

Однако, специфика этих обществ не столько в том, чтобы реалиизовывать контакты между Молдовой и Италией или Молдовой и Португалией на государственном уровне и на уровне народной дипломатии. Роль этих обществ в большей степени должна быть в ресоциализации вернувшихся молдавских граждан через их сотрудничество, общение с такими же молдаванами, которые это сделали раньше и могут поделиться опытом индиивидуальной и в то же время страново-специфической реинтеграции. Представляется, что для подобного рода обществ, ассоциаций более сущностно-значимым были бы названия типа «Молдавская Италия», «Молдавская Испания», «Молдавская Португалия» и т.д.

Мы остановились на концептуальных подходах, а конкретные меры и действия должны предложить практики, специалисты в отдельных конкретных областях регулирования миграции.

Литература

1. Трудова міграція як инструмент интернаціонализаціі. – Львів, Друкарьски куншти, 2010

2. Глущенко Г. Транснационализм мигрантов и перспективы глобального развития. // Мировая экономика и международные отношения, 2005, №12, с.50-57

3. Marques J.C., Gois P. Imigranții din Europa de Est în Portugalia: asemănări şi deosebiri între ucraineni, ruşi şi moldoveni. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.4 (XLIII), 2008. - Chişinău: CEP USM, 2008, p.81-103

4. Moldova after the global crisis: promoting competitiveness and shred growth. April 4, 2011. World Bank. – Chisinau, 2011.

5. Montanari A. (coord.) BrainNet-Working: Migration Flows Feeding into Business Internationalisation. – Rome, Rubbettino, 2010

6. Mo□neaga V., Moraru V., □urcan V., Rusnac Gh. Fa□etele unui process: migra□ia for□ei de munca din Republica Moldova în Italia. - Chisinau, Editerra Prim, 2011

7. Мошняга В. Экономический кризис и миграция: case study Республика Молдова. // Premizele dezvoltarii economiei nationale in contextual crizei economice. Materialele conferintei stiintifico-practice internationale. - Balti, Presa universitara balteana, 2010, pp.12-15

8. Мошняга В., Цуркан В., Слободенюк Г. Испания глазами молдавских трудовых мигрантов. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XLVI), 2009. - Chişinău: CEP USM, 2009

9. Мошняга В. Неурегулированная транзитная миграция молдавских граждан в страны Европейского Союза: состояние и пути минимизации. // Транзитная миграция и транзитные страны: теория, практика и политика регулирования. Под ред. И.Молодиковой и Ф.Дювеля. – Москва, Университетская книга, 2009, с.246-271

10. Mosneaga V., Luptak M. Česko v plánech a strategiích moldavských pracovních migrantů. // Drbohlav D. (ed.) Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). – Praha, Karolinum, 2008, s.203-210

11. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только… - Кишинев, Молд.ГУ, 2005

12. Мошняга В., Евдокимова Л., Руснак Г., Краузе А., Коман А. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. – Кишинев, CAPTES, 2000

Представлен в редакцию
26 августа 2011 года

PARADIGMA „INTEGRARE EUROPEANĂ”: PERSUASIUNE □I MANAGEMENTUL IMPRESIEI ÎN COMPETI□IILE ELECTORALE

Aurelia PERU-BALAN
Republica Moldova, Chişinău, Institutul Integrare Europeană □i □tiin□e Politice al Academiei de □tiinte a Moldovei
Doctor în □tiin□e politice, conferenţiar, cercetător □tiin□ific coordonator

Cet article montre, à partir d'une approche psychologique de la persuasion, la manière dont certains effets se produisent dans l'opinion des récepteurs. La communication politique ne peut pas avoir du succès sans utilisation des éléments de persuasion. La définition de la persuasion proposée par W.Brembeck et W.Howell, est une très simple et explicite «une communication qui influence le choit». Dans les compétitions électorales de la Moldavie les sujets électoraux font appel aux acteurs politiques de l'extérieur qui ont influence sur le marcher politique mondial. On considère que cet impulse persuasif contribue a la consolidation de la légitimé et de l'autorité des protagonistes électoraux. Comme model peut en servir le premier ministre moldave V.Filat. L'expressions du premier ministre polonais Tusk sur la Moldavie – «un conte de succès» dans le processus d'adhésion de la Moldavie a l UE est aussi implicitement un capital d'image offert au maire de la ville de Chişinău.

Comunicarea politică azi nu poate fi una de succes fără de utilizarea elementelor de persuasiune. Conform unei defini□ii elaborate în anii □aptezeci de către W.Brembeck □i W.Howell, persuasiunea reprezintă” o comunicare prin care se inten□ionează să se influen□eze alegerea”. În competi□iile electorale din Moldova subiec□ii electorali apelează – într-o formă sau alta – la sprijinul acordat de actori politci din exterior, cu pondere pe pia□a politică mondială în scopul ”influen□ării alegerii”. Realitatea demostrază că acest impuls persuasiv contribuie la consolidarea legitimită□ii □i autorită□ii actorilor electorali. Anume o astfel de tactică persuasivă este utilizată în prezent de echipa premierului V.Filat. Expresia premierului polonez Tusk depsre Republica Moldova – ”o poveste de succes” în procesul de aderare la UE ”este, implicit, □i un capital de *imagine interna□ională* – insistem anulme la acest atribut al imaginii - oferit premierului de la Chi□inău.

Persuasiunea este o forma de influen□ă sociala prin care oamenii sunt convin□i să adopte un anumit tip de găndire sau o anumită atitudine prin intermediul unor tehnici de natura ra□ionala sau afectivă. Conform defini□iei func□ionale a persuasiunii, elaborate de R.Gass □i J.Seiter, persuasiunea presupune una sau mai multe persoane implicate în activitatea de creare,

intensificare, modificare sau suprimare a părerilor, atitudinilor, inten□iilor, motiva□iilor □i / sau comportamentelor în cadrul restric□iilor unui anumit context de comunicare [1].

Originea comunicării persuasive poate fi descoperită la grecii antici, primii care au sistematizat utilizarea persuasiunii □i au denumit-o retorică. Cel mai de seamă dintre teoreticienii antici a fost Aristotel, care afirma că persuasiunea se poate baza pe trei elemente: *ethos*, *pathos*, *logos* ori pe o combina□ie a acestora.

Ethos se referă la credibilitatea vorbitorului □i la capacitatea de a convinge pe baza reputa□iei. *Logos* se referă la persuasiunea care decurge din abordarea logică □i argumentata a discu□iei: rationamente, dovezi, demonstratii stiintifice, explicatii. *Pathos* face apel la emo□iile ascultătorului □i se axează pe determinarea unor reac□ii la nivel afectiv.

Oratorul roman Cicero a identificat cinci elemente ale persuasiunii: *inven□ia sau descoperirea dovezilor □i argumentelor, organizarea lor, stilizarea artistică, memorarea* □i în sfâr□it, *rostirea me□te□igită.* [2, 24-26]

A□adar, primele defini□ii ale persuasiunii s-au focalizat asupra sursei mesajului □i măiestriei agentului persuasiv în conceperea discursului. În epoca informa□ională, odată dezvoltarea vertiginoasă a mass media, fenomenul persuasiv nu □i-a pierdut din actualitate, mai mult, acesta devenind □i un instrument func□ional în posesia actorilor politici.

În anii cinczeci, W.Brembeck □i W.Howell elaborează prima defini□ie contemporană a persuasiunii, conform căreea aceasta reprezintă ”o încercare con□tientă de a schimba gândurile □i ac□iunile, manipulând motiva□iile oamenilor în raport cu □elurile predominante” [3].

În anii □aptezeci autorii au schimbat defini□ia persuasiunii, prezentând-o ca pe o ”comunicare prin care se inten□ionează să se influen□eze alegerea” [4].

K.Burke (1970), critic □i teoretician literar, define□te persuasiunea ca o folosire artistică a ”resurselor ambiguită□ii”. Pentru Burke este important sentimentul de identificare – concept similar ”temeiurilor comune” aristotelice, adică existen□a unor temeiuri comune între agentul persuasiv □i pacientul persuadat.

Astfel, în teoria lui Burke, când apare *identificarea adevărată*, agen□ii persuasivi ac□ionează, cred □i vorbesc la fel ca □i auditoriul. Persuasiunea, în acest caz, se produce dacă există cooperare între sursă □i receptor.

Ch.Larson extinde defini□ia de persuasiune, afirmând că ”persuasiunea este o creare împreună a unei stări de identificare între sursă □i receptor, ca urmare a utilizării simbolurilor.” În această defini□ie persuasiunea nu e localizată pe sursă, mesaj sau receptor, ci pe toate acestea în mod egal, ele cooperând pentru a crea un proces persuasiv.

Procesul de schimbare a opiniei □i atitudinii este unul complex □i presupune respectarea anumitor etape. În viziunea cercetătorului american C.Hovland procesul de persuasiune include obligatoriu câteva etape:

a) se recomandă o opinie care joacă rolul de stimul;

b) în cazul în care subiec□ii dau aten□ie acestui lucru □i în□eleg mesajul, răspund, reac□ionează, încep să mediteze la opinia ini□ială, dar □i la opinia recomandată;

c) subiec□ii î□i schimbă atitudinea, dacă li se oferă stimulente pentru a face acest lucru.

O interpretare interesantă în legătură cu persuasiunea promovează autorul francez J.-N.Capferer în lucrarea sa *Căile persuasiunii*. Potrivit acestuia, persuasiunea este condi□ionată de mai mul□i factori: captarea aten□iei receptorului, în□elegerea mesajului, gradul său de memorare etc. Esen□ială însă rămâne etapa acceptării, or, este o difiren□ă fundamentală între a cunoa□te un mesaj □i a-l accepta. Studiile au demostrat (Bauer) că sursele cele mai *credibile* produc mai multă acceptare decât cele *neutre* [5, 106-112].

Anume credibilitatea asigură o lansare eficientă în compe□ia electorală. În goanna după voturi □i pentru sus□inere în mediul electoral, subiec□ii politici recurg la diferite tehnici de pozi□ionare, pentru a da impresia de credibilitate. În □tiin□a despre comunicare □i rela□ii publice, acest fenomen este cunoscut ca *managementul impresiei.*

Autorii teoriei managementului impresiei - Tedeschi □i Reiss (1981) - sus□in că aceasta explică modul cum oamenii încearcă să reflecte o imagine pozitivă despre propria persoană [6]. W.Cupach □i T.Imahori (1993) au numit teoria managementului impresiei *strategie de autoreprezentare* sau *teoria managementului identită□ii* [7].

Actorii politici, fac apel la această tehnică pentru a fi percepu□i drept credibili □i charismatici □i pentru a favoriza a□a-numita ”imagine de sine”. *Imaginea de sine* a unei persoane se referă la statutul său social în ochii celorlal□i. De exemplu, un pas social gre□it poate avea ca rezultat pierderea imaginii de sine, iar pentru redobândirea imaginii de sine este necesară deja reconstruirea imaginii.

Credibilitatea este conceptul central în procesul de persuasiune - un concept multidimensional □i dinamic. Multidimensional, pentru că ea nu reprezintă o singură calitate, ci o combina□ie de calită□i despre care se crede că apar□in unei surse. Dinamică, deoarece se poate schimba în timp. Uneori ea poate dispare cu certidudine. Credibilitatea fa□ă de K.Annan, fost secretar general al Na□iunilor Unite, a scăzut după ce a fost implicat într-un scandal interna□ional ”petrol contra hrană”, care i-a permis lui S.Hussein să încalce sanc□iunile ONU referitoare la vânzările de petrol prin mituirea mai multor oficiali ai Na□iunilor Unite. (2005) Chiar fiul lui Annan, Kojo, a primit bani din partea unei campanii

elve□iene care a intermediat tranzac□iile. Scandalul a afectat atât credibilitatea lui Annan, cât □i a ONU.

Credibilitatea lui B.Clinton ca pre□edinte s-a men□inut ridicată în timpul celor două mandate ale sale, însă credibilitatea personală a scăzut dramatic în urma scandalurilor cu P.Jones □i M.Lewinsky.

Credibilitatea variază în func□ie de public, de la o situa□ie la alta, de la o perioadă la alta. Uneori credibilitatea poate fi modificată □i în timpul unui discurs.

Dimensiunile credibilită□ii.

Speciali□tii în persuasiune identifică două dimensiuni ale credibilită□ii: dimensiunile principale □i dimensiunile secundare.

Dimensiunile principale ale credibilită□ii sunt: *experiza – încrederea – bunăvoin□a*.

Dimensiunile secundare ale credibilită□ii sunt: *dinamismul – calmul – sociabilitatea – înflăcărarea*.

Crearea sentimentului de credibilitate a devenit o sarcină seriosă pentru departamentele PR ale partidelor politice.

În statele mici cu democra□ii în tranzi□ie suportul din exterior acordat subiec□ilor politici autohtoni, deseori, constituie un puternic impuls persuasiv pentru alegători. Acest criteriu este func□ional □i pentru pentru statele ce fac parte din Parteneriatul Estic cu aspira□ii de aderare la Uniunea Europeană. În acest context, partidele din familia democta□iei liberale se bucură vădit de sprijinul institu□iilor europene. Fenomeul este exemplificător □i pentru actorii scenei politice din Republica Moldova. Astfel, în perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 liderul Partidului Liberal Democrat, premierul V.Filat, a reu□it să-□i creeze imaginea de principal ”partener” al deciden□ilor europeni. Acest fapt a eviden□iat două dintre elementele principale ale credibilită□ii, ca factor persuasiv – *expertiza □i încrederea*.

Factorul extern contribuie esen□ial la consolidarea expertizei □i încrederii. Altfel spus, când arena politică se transformă în una interna□ională, devin importante nu numai sursele interne, dar □i cele externe. Devine importantă opinia publică globală. A□a cum recuno□tea încă W.Lipmann la începutul anilor 20, ”guvernele procedează astăzi în conformitate cu principiul că nu este de ajuns să-□i guvernezi bine propriii cetă□eni □i să asiguri poporul că ac□ionezi din toată inima în folosul său. Ele în□eleg că, pentru binele lor, opinia publică din întreaga lume devine importantă”.

De aceptul opniei publice la nivel interna□ional – atât pe dimensinea elitelor politice, cât □i pe cea populară – au nevoie □i cei mai puternici lideri politici. Organizarea unor evenimente simbolice în acest sens alimentează

perceperea legitimită□ii □i notorietă□ii actorului politic □i asigură creara *imaginii interna□ionale*. De acest lucru, la timpul său, a avut nevoie □i pre□edintele american, B.Obama. Astfel, în timpul campaniei electorale candidatul democrat a efectuat un turneu în Orientul Mijlociu □i în Europa. Obama a mers □i în Irak □i în Afganistan pentru a vedea cu ochii proprii ce se petrece acolo. Acolo s-a întâlnit cu liderii străini □i a impresionat presa americană □i cea interna□ională. În Germania, la Berlin, Obama a vorbit în fa□a unei mul□imi impresionante. Echipa sa de campanie a dorit sa facă o asociere pozitivă cu vizita lui J.F.Kennedy de la Berlin, din 1963, când tânărul lider încânta lumea cu felul său de a sfida comunismul sovietic. Ini□ial, consilierii PR au dorit ca Obama să □ină discursul la Poarta Brandenburg, în apropierea locului unde R.Reagan i-a provocat pe sovietici să dărâme zidul, în ultimele zile ale Războiului Rece. Dar Obama nu a fost de acord cu acel loc. Nu a dorit să pară ”înfumurat”, □inând un discurs rezervat de obicei □efilor de stat. În cele din urmă, a ajuns să vorbească de pe o platformă înăl□ată în fa□a Coloanei Victoriei, nu departe de Poarta Brandenburg, având un efect dramatic □i grandios deopotrivă [8, 68]. Acest fapt l-a inervat pe contracandidatul său, republicanul McCain, care a lansat, ca răspuns, supermediatizatul spot electoral ”cu vedeta” [9].

Prezen□a liderilor moldoveni în mass media interna□ionale □i întâlnirile cu liderii politici cu influen□ă interna□ională pot fi considerate, cu certitudine, o reu□ită a echipelor de campanie.

Popularii europeni vs liberal-democrații moldoveni: tehnica transferul de imagine în parlamentarele -2010.

Sprijinul acordat de către actorii politici europeni liderului PLDM a contribuit la crearea imaginii “europenizate” a premierului V.Filat. În ziua de 22 noiembrie 2010, în ultima săptămână de campanie, la Chişinău, soseşte în vizită preşedintele Partidului Popular European, W.Martens. Astfel, pe valul evenimentelor electorale, PLDM-ul solicită statut de membru - observator al Partidului Popular European. Cu acest prilej, staff-ul PLDM a organizat o ceremonie specială la Manej - o acțiune amplă de PR politic, “seducătoare” pentru instituțiile media din țară. Aici, în prezența a zeci de membri şi simpatizanți ai formațiunii, Martens a declarat că ”PLDM este cel mai puternic partid din Republica Moldova şi dacă ar avea drept de vot, la 28 noiembrie ar vota pentru V.Filat şi echipa sa”. Mesajul persuasiv al înaltului demnitar european referitor la PLDM – *cel mai puternic partid politic* – a avut un impact pozitiv, mobilizator pentru electoratul simpatizant, dar □i pentru unii indeci□i. Atunci când mesajul vine din exterior, acesta pare mai credibil.

Organizarea acestui eveniment s-a axat □i pe *tactica persuasivă de asociere*. Partidul Popular European, la ora actuală, întrune□te nume notorii din politica continentală. Dintre personalitățile din PPE se număra cancelarul german A.Merkel, preşedintele Franței N.Sarkozy, preşedintele Comisiei Europene J.M.Barroso[3] - cele mai influente persoane politice pe continentul european □i la nivelul politicilor globale [10].

Martens, fost premier al Belgiei, a menționat că PPE are nevoie de un partener de nădejde în Republica Moldova, iar acesta este PLDM. De men□ionat, în pofida faptului că PLDM va avea doar statut de membru observator, acesta îi oferă posibilită□i enorme de consolidare a pozi□iilor □i imaginii premierului V.Filat fiind invitat la toate reuniunile şefilor de govern membre ale Uniunii Europene [11].

În timpul vizitei sale la Chişinău, înaltul oficial european a transmis un mesaj clar pentru alegători: ”Europa sus□ine reformele lansate de Alian□ă, afirmând că doar reinstalarea la guvernare a Alianței pentru Integrare Europeană va menține Moldova pe calea independenței, dezvoltării economice şi progresului social, va asigura Moldovei sprijinul Europei şi al diferitor instituții internaționale.”

De men□ionat în context, popularii europeni sunt principalii purtători ai tradiției democratice europene. Ei susțin principiile economiei sociale de piață şi ale justiției independente şi în acest fel acționează pentru Europa prosperității şi echității[4] [12]. Cei mai multi membri ai PPE din Parlamentul European vin din Germania - CDU (49). Marea Britanie Partidul Conservator - 28 de membri. Alte nouă formatiuni politice au statutul de membru asociat în PPE. Intre acestea se numără si cele doua partide din Moldova - PPCD si PLDM. Creştin-democrații din Republica Moldova au statut de membru observator din 2005.

Acest eveniment a fost tratat ca partizanat al subiec□ilor politici europeni. Pre□edintele PPCD, Iu.Roşca, a opinat că, sprijinul direct acordat lui Filat de W.Martens, în actuala campanie electorală, po ate aduce grave prejudicii de imagine PPE şi instituțiilor europene în ansamblu [13]. În cadrul unei conferințe

---

[3] *Partidul Popular European este cel mai mare partid transnațional fondat în anul 1976. În europarlamentarele din 2009 a câştigat detaşat alegerile. Astfel*, *PPE este cea mai mare familie politică din Europa şi are 288 de membri în Parlamentul European pentru următorii cinci ani. În mandatul trecut au avut 288 de locuri (36,7%), iar în cel viitor vor avea 265 (36%). Noua cifră nu include conservatorii britanici, care au decis să părăsească Partidul Popular European, având intenția să formeze un grup nou.*

[4] *Cunoscutul analist român C.Pîrvulescu scrie: “Miscarea populară e formată din elemente crestin-democrate □i conservatoare. Exista citeva fundamente ale doctrinei populare: subsidiaritatea, persoana, federalismul. Mi□carea populară nu are, a□adar, o doctrină comună, ci valori comune impărtă□ite. Elementele crestin-democrate - valorizarea persoanei, justi□ia socială, subsidiaritatea - sunt cele care incheagă identitatea populară".*

de presă, liderul cre□tin-democra□ilor l-a îndemnat pe preşedintele Partidului Popular European, W.Martens, să renunțe la intenția sa de a sprijini PLDM la alegerile din 28 noiembrie şi de a nu admite partidul premierului Filat în marea familie a creştin-democraților europeni:

„Personal nu aş dori ca o decizie pripită a partenerilor noştri din PPE să îi pună în situația foarte dificilă, când un coleg de familie politică să ajungă pe banca acuzaților pentru crime deosebit de grave, cum ar fi dezordini în masă cu atacarea forțelor de ordine şi cauzarea unui prejudiciu material imens şi crime cu caracter economic, cum ar fi contrabandă în proporții deosebit de mari şi altele de acest fel”.

Remarcile liderului creştin-democrat nu au fost lansate pe teren gol. În ziua de 26 noiembrie, ultima zi de agita□ie electorală, conform Codului Electoral, prim-ministrul V.Filat a contrasemnat, în prezența Ambasadorului D.Schuebel, şeful Delegației Uniunii Europene în Republica Moldova, 5 acorduri de finanțare cu Uniunea Europeană, în mărime totală de 79 mil. Euro. Subiectul în cauză a fost primul pe agenda informațională a blocului de ştiri de la Televiziunea Publică. Cele 5 acorduri de finanțare cu Uniunea Europeană, care presupun o asistență financiară nerambursabilă pentru Republica Moldova, vor fi canalizate spre susținerea mediului de afaceri, crearea de noi locuri de muncă la sate, realizarea proiectelor energetice, transferul de experiență şi expertiză de la instituțiile europene, asigurarea aprovizionării cu apă potabilă şi canalizare, modernizarea transportului municipal[5] [14].

—

Distinc□ii interna□ionale sau PR politic interna□ional.

Crearea imaginii percepute favorabil la nivel european, cu certitudine, a făcut parte din obiectivele prioritare ale managerilor PR pld-mi□ti □i în perioada

[5] *Primul, Acordul de finanțare privind Programul de stimulare economică a zonelor rurale, este în mărime de 45 mil. euro, iar implementarea Programului va avea loc pe parcursul a trei ani cu debursări anuale direct în bugetul de stat. Ca urmare a implementării acestui Acord, deja către 2012 vor fi susținute peste 620 de afaceri şi create minimum 2 mii noi locuri de muncă în satele din Republica Moldova. Cel de-al doilea Acord se referă la implementarea proiectului energetic în domeniul biomasei în mărime de 14 mil. euro. Implementarea proiectului, va permite promovarea surselor alternative de energie, instalarea sistemelor de încălzire în peste 130 obiecte publice. Cel de-al treilea Acord contrasemnat, în valoare totală de 7 mil. euro, ține de un plan concret ce vizează transferul de experiență şi expertiză de la instituțiile din Uniunea Europeană către cele similare din Republica Moldova. Un alt Acord important vizează finanțarea Programului de aprovizionare cu apă potabilă şi canalizare –este un grant în valoare de 10 mil. Euro. Aceste fonduri vor permite asigurarea aprovizionării cu apă potabilă şi canalizare în localitățile Floreşti, Soroca, Hînceşti, Ciadîr-Lunga şi Orhei. Ultimul, este Acordul de finanțare cu Comisia Europeană privind Proiectul de transport municipal în mărime de 3 mil. Euro. Conform documentului, Guvernul Republicii Moldova, în baza cooperării cu Uniunea Europeană, va co-finanța proiectul BERD şi BEI destinat procurării a 90 noi troleibuze pentru municipiul Chişinău.*

post-electorală. Ingineria *public relations* s-a bazat pe apanaje logice □i puternice, care satisfac cerin□ele electoratului din epoca informa□ională, PR-ul politic ”interna□ional” dispunând de resurse uria□e în acest sens.

În perioada 9-11iunie 2011, premierul moldovean**,** V.Filat**,** a participat la „Forumul Global Wroclaw 2011”, care s-a adesfă□urat în oraşul polonez Wroclaw. În cadrul evenimentului premierului de la Chi□inău i s-a înmânat ***Premiul pentru Libertate,*** decernat de Consiliul Atlantic al SUA. Această edi□ie a Forumului Global a întrunit un număr de peste 200 de politicieni şi reprezentanți notorii ai cercurilor de afaceri pentru a discuta rolul Europei Centrale, în calitate de partener strategic al Statelor Unite, în eforturile comune de a fortifica cooperarea între SUA şi Europa în plan economic, politic şi de securitate. Premiul pentru Libertate se acordă tradițional personalităților marcante care au contribuit substanțial la promovarea valorilor democratice în lume. Premierul V.Filat a primit acest premiu alături de Senatorul american J.McCain, Ministrul de Externe al Poloniei R.Sikorski, precum şi unii lideri ai mişcărilor democratice din Belarus şi Egipt. Printre personalită□ile notorii beneficiari ai Premiului pentru Libertate s-au numărat ex-Secretarul General NATO şi Înaltul Reprezentant pentru Politică Externă şi de Securitate al Uniunii Europene, J.Solana, Preşedintele Parlamentului European, J.Buzek, ex-preşedintele Poloniei, A.Kwasnievski.

Racordat la realitatea politică din □ară, această distinc□ie îi asigură premierului Filat un puternic simbolism al paradigmei proeuropene, individualizându-l în pleada celorlal□i lideri politici din cercul democratic moldovenesc cu o mai mare putere de legitimitate □i autoritate politică în fa□a demnitarilor europeni.

Câteva luni mai tâziu, la 7 septembrie, în cadrul Forumului Economic de la Krynica, Primului-ministrul V.Filat i se decernează premiul ***„Omul Anului”.*** Acesta se acordă în fiecare an pentru realizări remarcabile ce au avut o influență semnificativă în Europa Centrală □i de Est. Omologul său polonez, D.Tusk, a menționat în discursul său că V.Filat este eroul evenimentului, iar premiul „Omul Anului” l-a primit pentru că a manifestat curaj şi determinare în promovarea reformelor pentru integrarea europeană a Republicii Moldova.

Sondajele de opinie realizate recent demonstrează faptul că strategia echipei de imagine a premierului este una eficientă. Liderul Partidului Liberal Democrat din Moldova, V.Filat, este politicianul în care moldovenii au cea mai mare încredere. Aşa arată datele unui sondaj realizat de IMAS la comanda IDIS „Viitorul” în perioada 3-18 septembrie pe un e□antion de 1103 persoane cu rata de eroare de 3%. Potrivit sondajului, V.Filat se bucură de încrederea a 66% din populația țării. Ratingul liderului PLDM a crescut cu 2 %, fața de sondajul realizat în luna aprilie 2011, atunci pentru V.Filat au optat 64 la sută din respondenți. Totodată, potrivit sondajului, dacă în această duminică ar fi organizate alegeri

prezidențiale, liderul PLDM V.Filat, s-ar clasa pe primul loc şi ar obține 21% din numărul de voturi [15].

În acest context, tot mai des se fac auzite opiniile potrivit cărora ”povestea despre integrarea europeană” nu este altceva decât o retorică politică de manipulare a alegătorilor pentru penetrarea în sânul elitei politice guvernatoare. Acela□i sondaj de opine arată că dacă mâine ar avea loc un referendum unde li s-a cere să se pronunțe pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, 59% din moldoveni ar vota pentru. Pre□edintele PSDM, partid din opozi□ia extraparlamentară, V.□elin, a declarat într-o emisiune la postul de televiziune „Publika” că promisiunile despre aderarea la UE sunt o minciună. Astăzi UE trece printr-o criză acută, se impune problema men□inerii în zona euro a statelor care se cofruntă cu crize finaciare. Deaceea Moldova trebuie să profite de amplasarea sa geostrategică, aflându-se la periferia dintre pia□a occidentală □i pia□a de răsărit.

Însu□i pre□edintele interimar M.Lupu se arată sceptic vizavi de promisiunile premierului Filat, potrivit căruia la finele lui 2012 Moldova va avea un regim liberalizat de vize cu UE. Într-un interviu acordat la 1 octombrie posturilot TV autohtone, M.Lupu a declarat că Moldova nu are □anse să scape de vize în 2012: „Integrarea europeană este un fenomen pentru care noi nu trebuie să avem o atitudine speculativă, nu una de PR politic. Eu gândesc că politicienii de la noi din □ară trebuie să fie foarte sinceri cu popula□ia. Să nu-i hrănim cu tot felul de palavre □i tot felul de basme, că peste un an sau doi, noi vom deveni membri ai UE, ori basme că în anul 2012 o să avem regim fără vize cu UE.”

Potrivit premierului, însă, până la finele anului 2012 Republica Moldova are posibilitatea să îndeplinească planul de ac□iuni privind liberalizarea regimului de vize □i aceasta cu condi□ia ”că politicienii vor pălăvrăgi mai pu□in □i vor munci mai mult”. Or, planul de ac□iuni privind liberalizarea regimului de vize are două faze. Prima □ine de ajustarea cadrului normativ în □ară, unde un rol important îl are Parlamentul Republicii Moldova, iar a doua fază vizează perioada implementării legilor [16].

Ghimpu - Saaka□vili: puterea transferului.

Transferul de imagine reprezintă una dintre cele mai uzuale tehnici electorale de persuasiune. De facto, însă transferul face parte din cele □apte tehnici fundamentale de propagandă, identificate de Institute for Propaganda Analysis, în 1937, □i păstrate până în prezent. Ele includ apelul la *omul simplu* (sunt unul dintre voi), *mărturiile* (am văzut extratere□trii a□a cu vă văd pe voi), *efectul de turmă* (to□i fac asta), *selectarea părtinitoare* (prezentarea unei versiuni a întâmplării), *transferul* (asocieri pozitive sau negative, cum ar vinovă□ia prin asociere), *generalită□ile sclipitoare* (limbaj idealist sau pompos, cu termeni

precum ”libertate”, „valori familiale”, ”valori democratice„ □i etichetarea ”rasist”, ”nazist” [17, 31]. De remarcat, în context, prezen□a câtorva tehnici din cele evocate, bunăoară, omul simplu, în categoria miturilor politice, folosite în crearea □i gestionarea imaginii subiec□ilor electorali.

Pre□edintele georgian M.Saaka□vili □i-a câ□tigat, pe bună dreptate, imaginea de lider al revoli□iei ”trandafirilor” din gama revolu□iilor ”orang”. *PR politic ”orang*” a folosit transferul de imagine de la revolu□ionarii experimenta□i spre al□i lideri politici. Acest instrumentar persuasiv a fost pus în aplicare □i în competi□iile electorale din Republica Moldova.

În ajunul scrutinului parlamentar din 2005, vizita nou-alesului pre□edinte georgian, M.Saaka□vili, a generat un impact favorabil asupra percep□iei publice a imaginii liderilor politici cu care acesta s-a întâlnit la Chi□inău – pre□edintele republicii, V.Voronin □i liderul PPCD, Iu.Ro□ca. Tehnica transferului de imagine, □i amprenta ”revolu□iei orang” □i-a făcut efectul □i în parlamentarele -2010. De data aceasta, la o distan□ă de 5 ani, preşedintele PL, M.Ghimpu, a fost cel care a solicitat transferul de imagine din partea ”*rebelului din Caucaz*”. Aceasta s-a produs cu doar 6 zile înainte desfă□urarea scrutinului din 28 noiembrie. În satul Obileni, raionul Hânceşti, care a avut de pătimit în urma calamită□ilor, cu suportul financiar al statului Georgian**,** au fost construite 9 case. Preşedintele Georgiei, M.Saakaşvili, împreună cu omologul său moldovean, M.Ghimpu, a participat la ceremonia de inaugurare a străzii Georgiei. M.Saakaşvili a precizat că Georgia va sprijini financiar şi construcția unei grădinițe de copii cu toată infrastructura necesară, iar în şcoala din localitate va fi amenajată o clasă dotată cu echipament tehnic modern. La Chişinău, preşedintele M.Ghimpu i-a înmânat lui M.Saakaşvili cea mai înaltă distincție a Moldovei – Ordinul Republicii [18].

O problemă a campaniilor politice este că acei care încearcă să persuadeze nu-□i îndeplinesc întotdeauna promisiunile. De exemplu, F.Castro nu a adoptat niciodată reformele agrare promise. Pre□edintele American G.Bush-jr. nu a reusit să pună capăt terorismului, iar Osama bin Laden a fost deconspirat □i lichidat de către succesorul său. Ex-pre□edintele Republicii Moldova, P.Lucinschi, a promis că va solu□iona problema transnistreană în doi ani de mandat etc.

A□a sau altfel, retorica politică persuasivă extinde mediul de sus□inători □i face posibilă victoria electorală a subiec□ilor politici. În alegerile din 2001 PCRM a folosit sentimentul de nostalgie ca impuls persuasiv. Astăzi în Moldova, paradigma ”integrare europeană” are aproximativ aceea□i putere de persuadare ca □i sintagmele *glasnosti* □i *perestroika* din epoca gorbaciovistă. Atât timp însă cât viitorul Republicii Moldova rămâne a fi incert, cât institu□iile puterii compromit normele democratice, speran□a la un viitor fericit prin

apropierea de Europa îşi va păstra energetica persuasivă, de care vor profita unii sau alţii actori politici.

La 5 octombrie 2011, spre dezbatere publică a fost propus un alt proiect integraţionist. Liderul PCRM, ex-preşedintele republicii, V.Voronin, consideră că în actuala conjunctură, când Uniunea Europeană trece printr-o acută criză financiară, alianţa de guvernare ar trebui să elaboreze o altă strategie de dezvoltare a ţării – una orientată spre aderarea Moldovei la Uniunea Vamală Euro-Asiatică, care va fi lansată oficial în ianuarie 2012 şi din care fac parte Federaţia Rusă, Belarusi şi Cazahstan. Fiind parte a spaţiului Uniunii Vamale, Moldova câştigă o uriaşă piaţă de desfacere, pe care produsele moldoveneşti sunt cunoscute şi solicitate şi, important, un preţ unic la resursele energetic, - a mai precizat preşedintele PCRM.

Cu certitudine, acesta este un mesaj tipic electoral, în care impulsul persuasiv este axat pe sentimentul nostalgiei electoratului de stânga. La fel cum sintagma ”integrare europeană” seduce electoratul dreptei politice. În ambele cazuri ese în vileag exploatarea factorului extern şi/sau inegraţionist asupra simpatiilor şi comportamentului politic în bazinul electoral autohton.

Bibliografie

1. Gass R., Seiter J. Manual de persuasiune. – Iaşi: Polirom, 2009.

2. Larson Ch. Persuasiunea. Receptare şi responsabilitate. – Iaşi: Polirom, 2003.

3. Brembeck W., Howell W.S. Persuasion: A means of social Control. - New Jersey, Prentice Hall Englewood Cliffs, 1952.

4. Brembeck W., Howell W.S. Persuasion: A means of social Control, editia a II-a. - New Jersey, Prentice Hall Englewood Cliffs, 1976.

5. Dobrescu P. Mass media şi societatea. - Bucureşti, Editura SNSPA, 2001.

6. Tedeschi J., Reiss M. Identities, the phenomenal self, and laboratory research. // Tedeschi J. (ed.), Impression management theory and social psychological research (pp.3-22), - NewYork, Academic Press, 1981.

7. Cupach W., Imahory T. Identity management theory: Communication competence in intercultural episodes and relationships. // Intercultural communication competence. - Sage, Newbury Park, CA, 1993, pp.112-131.

8. Evan Th. Barack Obama. O alegere istorică. - Bucureşti, Editura ”Litera Internaţional”, 2009.

9. Peru-Balan A. Publicitatea politică: standarde şi practici internaţionale şi naţionale. Reclama negativă în campaniile electorale. // Revistă de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, nr.1, 2011, pp.149-161.

10.http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090608STO56947+0+DOC+XML+V0//RO

11.http://www.jurnal.md/ro/news/pldm-va-deveni-membru-al-partidului-popular-european-187067/

12.http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStory/stID_4/pT_sumare/pID_1847/tot%C2%A0articolul.html

13. http:// flux.md /articole/ 10847

14. http://www.gov.md/libview.php?l=ro&idc=436&id=3255

15. Sondaj la nivel naţional ”Uniunea Europeană - marea provocare a Republicii Moldova”. IDIS”Viitorul”, IMAS, septembrie, 2011.

16. http://unimedia.md/?mod=news&id=39664

17. Gass R., Seiter J. Manual de persuasiune. – Iaşi: Polirom, 2009

18.http://m.protv.md/stiri/politic/mihail-saakasvili-a-primit-cea-mai-inalta-distinctie-a-moldovei.html

Prezentat la redacţie
la 11 octombrie 2011

DILEMELE INTEGRĂRII SOCIAL-POLITICE ALE GĂGĂUZILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia PUTINĂ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Lector universitar, doctorand

The Gagauz people are a Turkich-speaking group adhering to the Christian Orthodox faith. Today, the majority of them live in the autonomous region of the Republic of Moldova called Gagauz Yeri (Gagauz Territorial Autonomous Unit). Also, smaller groups live in enamoring districts in The Ukraine, Bulgaria, Romania, Greece, Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan, and the pockets in the Caucasus. This research wills traits the main peculiarities and the lacks of sociopolitical integration\disintegration of The Gagauz in Moldovan society. Certainly, the integration of ethnic groups in a nation-building state represents a complex and dynamical process of accommodation. In particular, it will be analyzed the degree of participation and interest of The Gagauz in the socio-political processes in Republic of Moldova and in autonomous unit; the degree of identification of Gagauz people with Moldavian state and their elements. To assure a positive result it's important to improve the implication of the both parts: one side, the main goal of ethnic politics of state needs to be the protection of identity of that segment of population and an equilibrate naturalization by accommodation in the state community; other side, the ethnic groups mast to wish a live in a democratic integral state. Especially, the autonomous status of the Gagauz in Moldova doesn't stipulate the separation or isolation, but represents a guarantee for accommodation of the Gagauz by keeping their ethnic specific.

Pe parcursul celor aproape două decenii de tranziție către un regim democratic consolidat, autoritățile noului stat Republica Moldova au întreprins un număr semnificativ de măsuri care au urmărit integrarea minorităților naționale: au fost adoptate un set de acte normative, au fost înființate instituții de stat cu competențe în domenii de interes pentru comunitățile minoritare. Această complexitate a regimului minorităților naționale caracterizează statul nostru, ca unul cu o politică foarte loială față de minorităţii. Nu este însă mai puțin adevărat că măsurile adoptate şi urmărite cu generozitate de autoritățile statului nu conduc întotdeauna la rezultatele scontate şi rămân încă destule aspecte controversate ale relațiilor dintre majoritate şi diferitele minorități care aşteaptă să fie soluționate prin politici de stat adecvate. Ca obiective primare ale acestei cercetări servesc punerea în valoare a realizărilor de până acum, elucidarea aspectelor pozitive,

dar şi a lacunelor procesului de integrare a minorităților (în special a etniei găgăuze), precum şi semnalarea unor direcții posibile de progres în acest sens idei.

Procesele de integrare național-etnice în societate sunt cu atît mai necesare, cu cît permit asigurarea consolidării şi dezvoltării ei. Dat fiind ponderea mare a populației minoritare – mai mult de 1/3 din totalul populației Republica Moldova - probabilitatea tensionării situației interetnice nu este exclusă. Acest tip de tensiuni pot determinate, deseori, de relațiile care există între comunitatea etnică şi stat. O problemă stringentă a acestor relații în societatea moldovenească s-a dovedit a fi acordarea statutului etnic, care nu se cerea a fi recunoscut doar de facto, dar şi de jure. Prin acordarea lui s-a confirmat nemarginalzarea politică, socială şi culturală a minorităților. Acest statut nu include doar factori obiectivi – reprezentarea în sistemul de administrare al statului, nivelul veniturilor, nivelul de instruire, dar şi factori istorici şi psihologici ce țin de conştiința proprie – autoevaluarea etnosului în general, precum şi procesul de integrare [1, 10-11].

Status-quoul minorităților din Moldova şi starea relațiilor interetnice

În pofida garanțiilor acordate de cadrul legislativ al statului, relațiile intergrupuri etnice nu un caracter stabil. Relațiile interetnice la începutul statalității Republicii Moldova au avut un caracter destul de tensionat. Motivele principale care se impun în acest context țin de următoarele astecte:

- Aspectul temporal – coincidența în timp a redobîndirii identității proprii de către majoritate şi minorități, cu tendința legitimă de consolidare a statalității de către majoritatea națională.
- Aspectul normativ – cadrul juridic la etapa inițială de formare, implicînd multe ambiguități şi contradicții.
- Aspectul istorico-psihologic – are loc transformarea legitimității monoculturii în legitimitatea pluriculturii, orientată pe principii democratice [2, 68].

Activitățile statului Republica Moldova în domeniul integrării pot fi orientate în trei direcții de bază şi anume:

a) Integrarea comunicativ-lingvistică care se va realiza prin redarea unui spațiu unic informațional şi al unui mediu lingvistic moldav/român cu condiția păstrării diversității culturale şi a toleranței reciproce.

b) Integrarea politico-juridică, care se va realiza prin formara unei populații loiale statului, prin respectarea legilor şi convingerea de a-l susține şi apăra. Componenta politică este una deosebit de importantă şi dificilă în realizare.

c) Integrarea social-economică – atingerea de către fiecare membru al societății Republicii Moldova a capacității de a concura şi a unei mobilități sociale viabile, indiferent de aparteneța națională sau lingvistică [15, 12].

În afara contextului empiric de conceptualizare a noțiunii de integrare interetnică, aceasta este interpretată ca o ajustare mutuală a diferitor grupuri etnice în principalele domenii ale vieții societății, şi anume:

1. Integrarea interetnică presupune, în primul, rînd recunoaşterea unei necesități a egalității oportunităților economice pentru toți reprezentanții tuturor grupurilor etnice într-o societate. Elementele de bază a acestor oportunități sînt: accesul la o muncă decentă, şanse egale pentru activități economice private.

2. O altă dimensiune-cheie este egalitatea în drepturi şi oportunități în participarea politică. În termeni practici aceasta presupune: egalitate în reglementări legale şi în practicarea activă şi pasivă a drepturilor electorale, precum şi oportunități echitabile de repreprezentare a grupurilor etnice în instituții politice.

3. A treia componentă se referă la egalitate de involvabilitate (amestec) în viața culturală societății fără îndoială, condiții de bază pentru realizarea acestei dimensiuni este impunerea unei/unor limbi comune prin dezvoltarea diferitor instituții culturale.

4. Integrarea interetnică presupune dezvoltarea răspîndirii vaste a identificării normativ-valorice în societate, ştergînd hotarele dintre diferiele grupuri etnice. Acest lucru este posibil cînd sînt promovate tradiții comune, există înțelegerea necesității unor schimbări comune şi a unui viitor comun [9, 9-10].

Integrarea minorităților reprezintă un proces multidimensional care este predominant bazat pe interconexiuni culturale şi istorice, precum şi de situații sociale şi economice. De multe ori problemele de ordin economic şi cultural nesoluționate în timpi raționali pot provoca conflicte inerteretnice sau intraetnice. Totodată, procesul de integrare nu poate fi liber de influiența relațiilor de putere, precum şi de aspirațiile personale şi de grup pentru a domina sau obține independență. Aceste tendințe pătrund în toate sferele de interacțiuni etnice. În acest context apar cîteva întrebări:

- În ce mod o asemenea penetrare este capabilă să declanşeze un conflict etnic?
- Ce fel de sistem instituțional poate fi un factor restrictiv pentru dezvoltarea conflictelor interetnice?

În cazul coexistenței etnice bazată pe societățile „paralele", trebuie de acordat un alt set de întrebări:

- Ce scenariu este posibil de realizat pentru dezvoltarea relațiilor în viitor într-un spațiu şi timp concret?
- Ce tip de politică este mai eficientă pentru a reduce alienarea părții „nedominante" a „societății paralele"? [11, 23]

Obiectivele minorităților etnonaționale se deosebesc între ele precum şi minoritățile însele. În țara noastră spectrul lor începe de la: - tendința de obținere (cazul bulgarilor în sudul țării şi a romilor la nord) sau de consolidare a autonomiei teritoril-administrative (cazul minorității găgăuze în sudul republicii),

culminînd cu tendința de constituire a unui stat independent (cazul minorităților rusofone în estul republicii). Ataşamentul afectiv al minorităților față de națiunea de origine, care se dovedeşte a fi mai mare în raport cu ataşamentul față de țara de reşedință nu poate fi neglijat în problema relației dintre minoritate şi majoritate [1, 11].

V.Saca analizează politica etnică din Republica Moldova în contextul dimensiunilor de interes. Luată în totalitate, diversitatea tipologică de interese permite de a defini mai amplu caracterul şi tendințele evolutive şi involutive ale relațiilor naționle, a sesiza în profunzime realizările şi eşecurile politicii etnice, contradicțiile acesteia în termeni de comportamente şi acțiuni sociale active şi reactive la diferite etape ale tranziției. Starea polivalentă a intereselor, privită şi concepută ca un tot întreg, prin concordanțe şi discordanțe valorice, prin raporturi dialectice de general, particular şi unic – național-economice, național-sociale, național-culturale – face posibilă în ultimă instanță determinarea şi evaluarea capacităților real integrative şi dezintegrative ale politicii etnice față de societate în ansamblu şi de comunitățile naționale în parte [17, 114].

Găgăuzii în structura etnică a Republicii Moldova: accomodarea la mediul autohton

Acomodarea alolingvilor în orice societate este cale necesară care contribuie la scăderea inechității sociale, ridică nivelul de înțelegere şi toleranță reciprocă în societate, umanizează relațiile dintre cetățenii unui stat, indiferent de originea etnică. Acomodarea la mediul etnic autohton ar putea avea ca alternativă ignorarea elementelor mediului, respingerea lor şi mai rău – confruntarea cu ele. În toate aceste cazuri rezultatul ar fi unul puțin dorit – o atmosferă de tensionare [4, 19]. Condițiile tranzițiile au mărit mult numărul criteriilor după care populația se divizează (autohtonă/neautohtonă), ceea ce face mult mai dificilă integrarea. Implicațiile acestei situații specifice pentru integrarea socială a găgăuzilor[6] în societatea moldovenească prezintă factori complecşi şi necesită studii detaliate. Există mai multe aspecte, atît de ordin intern, cît şi extern, care fac dificilă realizarea integrării găgăuzilor în Republica Moldova.

Situația geopolitică, implicit cazul transnistrean are un potențial de influență foarte puternic [9, 35], acesta servind ca start de demarare a mişcărilor separatiste din sudul republicii, dar şi ca factor perturbator al relațiilor dintre guvernul central şi regional, în cazul în care elitele politice din autonomie au colaborat cu cele din Transnistria. Filiera Tiraspol serveşte şi ca pod de legătură cu veriga externă - Rusia. Din punct de vedere cultural şi economic populația Unității

---

[6] *Găgăuzii reprezintă 4,6% din nr.total de popuklație, adică 155,646 persoane. Autonomia Găgăuză acupă un teritoriu de 1.830 km p., cuprinde 1 municipiu (Comrat), 2 oraşe (Ceadîr-Lunga, Vulcăneşti), 29 localități. Structura etnică în autonomie: găgăuzi - 85,/%, moldoveni - 8,1%, bulgari - 5%, ruşi - 2,4%, ucraineni – 2,3%.*

Teritorial Autonome Găgăuzia este mult mai apropiată de Transnistria şi Rusia, decît de Republica Moldova. Acest fapt se datorează şi unor factori obiectivi istorici, deoarece Republica Moldova s-a confruntat cu un declin catastrofal economic în perioada de tranziție, iar perspectiva de redresare economică a întîrziat în mod substanțial. Problemele ce rezultă din aceasta pot fi utilizate (uneori abuziv) în sens constructiv sau distructiv prin politici etnice. În acelaşi timp, nesoluționarea problemei transnistrene, la fel ca şi situația geostrategică incertă oferă o varietate de opțiuni pentru schimbări în viitor [9, 35].

Nivelul înalt al autoconştiinței de grup. O componentă deosebit de importantă a autoconțiinței etnice a găgăuzilor este orientarea lor istorică. Răspunzînd la întrebarea ce înseamnă pentru ei la etapa actuală să fii găgăuz, mulți respondenți ai generației în etate menționau - aparteneța la civilizația creştină, necesitatea de a-şi păstra autenticitatea etnică, respect față de istoria poporului poporului său, deasemenea este importantă memoria unui trecut sovietic şi spiritul unității popoarelor într-un stat enorm. Peisajul de ansamblu în mediul generației tinere a etnicilor găgăuzi estul unul diferit. Explozia etnicității a rămas pe ultimul plan, la moment domină starea de pesimism politic, care nu poate să nu influienţeze dispozițiile conțiinței naționale. Generația tînără de găgăuzi nu prea pot identifica clar care sînt particularitățile „găgăuzicității" lor. Aceasta datorită utilizării pe larg a limbii ruse de către găgăuzi şi orintării proruse. Această orientare poartă un caracter nu atît ideologic şi civlizațional, cît unul practic (ca eventual destinație căutarea unui loc de muncă, studii etc.) [18, 24-25].

Reprezentările etnice ale majorității şi minorității se manifestă prin comportamente verbale şi acționale. Ele formează vectorul şi dinamicul comportamentelor in-groups şi out-groups. Măsurarea prejudecăților în cadrul relațiilor intergrupuri poate fi efectuată, apelînd la scala distnțelor sociale dintre grupuri, elaborată de Bogardus în 1925. Studiul comparat „Potentials for interetnic interethnic integration and disintegration", realizat pe bază de interviuri, în mai multe state, inclusiv Moldova are ca respondenți reprezentanți ai elitei etnice găgăuze (în cazul Republicii Moldova) din diferite domenii (economic, cultural, politic). Rezultatele acestei cercetări permite de a face unele constatări:

- În baza unor factori politici, geografici şi istorici etnosul găgăuz trăieşte într-o societate care din ce în ce mai tare se îndepărtează de la dominația culturală şi politică rusă, dar cu toate acestea eliteele găgăuze au cu siguranță o puternică preferință cooperare cu persoanele de etnie rusă. Această opțiune a fost selectată de 14 din 32 respondenți.
- Pe lîngă o puternică afinitate pentru o minoritate a cărei influiență este în diminuare în Moldova, o altă constatare „contradictorie" se raportează la gradul scăzut de afiniate cu propriul grup etnic (intragrup). Doar 1/5 din intervievați ar decide să colaboreze cu reprezentanții propriului grup etnic. Acest fapt poate fi interpretat ca o preferință puternică spre orientările normativ-valorice universa-

liste (cosmopoliste). O altă posibilă explicația ar fi nivelul relativ scăzut de coeziune „intragrup”.

Dacă această presupunere ar fi corectă, atunci afinitatea puternică pentru ruşi ar trebui să fie interpretată ca o formă foarte specifică de „etnocentrism”. Acest „etnocentrism” fiind orientat nu spre „noi” (propriul grup etnic), ci spre un „alt” grup etnic. Esența etnocentrismului constă în postularea etniei ca un fel de ființă ideală, care întruchipează toate calitățile bune şi frumoase, aşezînd totodată în afara lumii familiare populațiile străine, care încarnează în înfățişarea şi în moravurile lor, urîțenia şi răutatea [12, 77]

Factorul ideologic / politic. Un studiu comparat realizat asupra conținutului presei minorităților de origine etnică turanică în cinci state - Germania, Bulgaria, Moldova, Rusia şi Ucraina stabileşte tendințele transferului politicii etnice de la nivelul național şi internațional către nivelul local şi regional. Content-analiza celui mai popular ziar din Autonomia Găgăuză – „Vesti Gagauzii” denotă un conținut ideologic şi manipulatoriu cu o puternică influiență a discursului sovietic, care deseori distorsionează problemele existente prin tehnica sloganelor interogative. De asemenea, acestă analiză ne ajută să identificăm continuitatea istorică a relațiilor stat-societate, presă-autoritățile statului, precum şi dinamica lor [10, 33].

Gradul scăzut al identității civice. În opinia lui M.Guboglo, reprezentant de seamă a intelectualității găgăuze, menționează că în tot spațiul ex-sovietic găgăuzii cel mai greu au depăşit destrămarea URSS. Astfel, cca 67,5% din respondenți au văzut acest eveniment ca unul „grav” sau „deosebit de grav”. Totodată, 30% dintre găgăuzi au menționat URSS patria lor şi doar 16,1% - Republica Moldova [20, 11]. Conform datelor Etnobaromentrului (2005) la întrebarea: Mă consider în primul rînd? Au răspuns: găgăuz - 81%, cetățean al Republicii Moldova - 46%.

Factorul lingvistic. În termeni practici, găgăuzii, de regulă, au o bună cunoaştere a limbii ruse, dar sînt puțin competenți în cunoaşterea limbii de stat. Starea de fapt, în favoare trilingvismului este una nefuncțională. Acest lucru devine şi un impediment în stabilirea unor relații ale populației şi liderilor autonomiei cu autoritățile din Republica Moldova, deoarece politica autorităților centrale este axată în majoritate pe limba de stat ca mijloc de comunicare. În circumstanțele actuale găgăuzii se confruntă cu dificultăți pe termen lung în stabilirea şi funcționarea unui sistem trilingv sau bilingv, în care limba de stat să se înscrie. Discordanța situației în care guvernul central are ca limbă de lucru preponderent limba de stat, iar cel regional – limba rusă genereazӑ consecințe puțin dorite. Conform datelor Etnobarometrului de Opinie la întrebarea - Cît de bine vorbiți? (bine, foarte bine) găgăuzii au răspuns: moldoveneasca – 3%, româna - 3 %, rusa - 89%, ucraineană - 3%, găgăuza – 97%, bulgara – 2%.

– Cîte limbi de stat ar trebui să fie în Republica Moldova? – o singură limbă - 16%, două limbi - 50%, mai multe limbi – 21%. Care să fie aceasta? Moldoveneasca - 92%, romăna - 1%, rusa- 83%, ucraineana – 3%, găgăuza – 27%, bulgara – 3%, alta - 3%.

Preferinţele lingvistice ale elitei găgăuze dezvăluie existenţa reală a unei probleme. Doar un respondent ar prefera soluţia monolingvă (limba găgăuză - singura limba oficială). Ţinînd cont de preferinţele lor de colaborare cu reprezentanţii etniei ruse, preferinţele mari pentru o soluţie bilingvă ridică întrebări sensibile referitor la cea dea doua limba oficială dorită.

Tendinţele şi perspectvele de integrare a găgăuzilor din Republica Moldova

După cicincisprezece ani de autonomie culturală găgăuzii nu au realizat obiectivele propuse în actele fondatoarea ale UTA Găgăuzia. Pînă la etapa actuală toate sursele mass-media existente şi difuzate pe teritoriul acestui spaţiu sînt prepondderent în limba rusă, cu incursiuni de sengvenţe în limba găgăuză. Acestea de cele mai multe ori se referă la tematici tradiţionale, cultură şi folklor. Radioul naţional şi televiziunea transmit emisiuni în limba găgăuză doar o dată pe lună. Toate legile locale sînt publicate doar în limba rusă, cu excepţia Regulamentului Autonomiei Găgăuzia, care a fost tradus în limbile română şi găgăuză după o intervenţia a Curţii Constituţionale. Campaniile electorale sînt realizate, deasemenea, în limba rusă. Deşi limba găgăuză este la moment studiată în autonomie, nici o şcoală de aici nu realizează predarea conform întregului curriculum în găgăuză. În sistemul universitar aceeaşi situaţi – Universitatea din Comrat, înfiinţată în 1991 are ca limbă de predare cea rusă. Unele eforturi ale autorităţilor centrale (Ministerului Educaţiei) de a schimba starea de lucruri s-a lovit de un refuz rece, iar iniţiativa unor forţe din opoziţie de deschide o bibliotecă în găgăuză nu afost susţinută, ci dimpotrivă zădărnicită din motive politice [21, 14]. Ca rezultat societatea găgăuză se confruntă şi se va confrunta cu probleme de ordinul relaţiilor interetnice şi a integrării lor sociale [9, 38-39]. Unele tentative modeste de ameliorare a acestei situaţii au fost făcute atît de guvernul central cu suportul partenerilor externi, precum şi de autorităţile autonomiei. Avem în vedere:

Începînd cu septembrie 2005 a demarat Programul de instruire lingvistică pentru minorităţile nationale din Republica Moldova, sustinut financiar de Înaltul Comisar pentru Minorităţi Naţionale a OSCE (Haga). 1500 de funcţionari publici au beneficiat de cursuri de însuşire gratuită a limbii de stat în cadrul lui şi alţi cca 500 urmează să beneficieze. Programul este realizat şi în 10 localităţi urbane şi rurale din UTA Găgăuzia (cursuri frecventate inclusiv de către Guvernatorul UTAG, Mihail Formuzal), în 4 şi, respectiv, 2 locălităţi din nordul şi sudul republicii şi în municipiul Chisinau [14].

La 25 octombrie 2009 noul Guvernator al Autonomiei Găgăuze investit în funcţie în premieră a depus jurămîntul de membru al Guvernului în limba română, iar la 8 octombrie acelaşi an pentru prima dată şedinţa Comitetului Executiv s-a ţinut deasemenea în limba de stat. De remarcat este faptul că la 3 septembrie 2009 deasemenea în premieră absolută şedinţa Executivului de la Comrat s-a efectuat în limba găgăuză [6]. Guvernatorul M.Fomuzal susţinea într-un comunicat de presă necesitatea studierii şi cunoaşterii limbii de stat de către populaţia autonomiei pentru a-şi asigura propria competitiviatate în societate. Totodată, autorităţile autonomiei îşi prezumă obligaţia de a demonstra că toate cele trei limbi oficiale în cadrul unităţii autonome sînt în condiţii de egalitate [7].

Procesul de monitorizare în teritoriu a demonstrat necesitatea reorganizării unor programe de studiere a limbii de stat pentru personalul administrativ, precum şi a persoanelor ce ocupă funcţii eligibile. În susţinerea acestui program au fost alocaţi 1mln.200 mii lei din partea OSCE [16]. La moment autorităţile statului cu sprijinul Înaltului Comisar pentru minorităţi naţionale al OSCE elaborează un program naţional de studiere a limbii de stat începînd din copilărie, atît în instituţiile preşcolare, cît şi cele şcolare primare. Totodată, s-a stabilit la elaborarea unui document conceptual cu privire la strategia integrării minorităţiilor în societate, elaborat de experţii OSCE, ca rezultat al vizitelor de documentare al acestora în Republica Moldova [5]. Se pare că problema limbii din ţara noastră rezidă în psihologia socială, spun specialiştii: - ruşii nu se pot împăca cu ideea că limba rusă nu mai este oficială, ca pe timpul URSS, în timp ce - vorbitorii de limbă română nu se pot obişnui cu statutul unic pe care îl are acesta. Sondajele de opinie arată că în cea mai mare parte, populaţia Republicii Moldova conştientizează necesitatea studierii limbii de stat. Nu dispersarea cultural-lingvistică, ci unitatea cultural-lingvistică a diversităţii trebuie să stea la baza consensului interetnic [19, 163].

Concluzii

Printre cauzele principale ale tergiversării procesului de integrare a etnicilor găgăuz în sistemul socio-politic al Republicii Moldova, menţionăm:

- Trecutul sovietic – impactul enorm al sovietizării şi rusificării,
- Hiperetnicitatea, fenomen susţinut de unele forţe politice regionale ca servind sursă de putere pentru acestea,
- Compromiterea scopurilor „autonomiei” – în unele aspecte statutul de autonomie izolează etnicii găgăuzi, serveşte ca o „enclavă”, un areal de conservare şi detaşare de la viaţa social-politică a statului.
- Caracterul compact durabil în timp (de mai bine de două secole) de amplasarea a populaţiei găgăuze în zona se sud (teritoriul autonomiei) contribuie la existenţa unui grad mare de distanţă socială în raport cu populaţia titulară şi la

predominarea orintărilor intragrup. Toate acestea contribuie la stimularea etnicității.

Unii politologi autohtoni privesc suspicios politica de integrare a minorităților, argumentînd că pe parcursul existenței statului moldav se observă un paradox decizional şi acțional în procesul de reglementare al statutului politico-juridic al minorităților etnice. Acest proces include două caracteristici intangibile „toleranță” şi „asimilarea” prin metode sovietice. Faptul poate fi explicat prin caracterul incipient al acestui proces, dar şi de calitatea clasei conducătoare a Republicii Moldova. Deşi reglementările administrative privind anumite minorități etnice pot fi calificate ca fiind cuasitolerante (cazul găgăuz), per ansamblu instituționalizarea, realizarea drepturilor şi integrarea minorităților în sistemul socio-politic al Republicii Moldova, rămîn la categoria restanțe [1, 14].

Pasul ferm în viitor al guvernării Republicii Moldova este să asigure condiții pentru dezvoltarea acestei diversități culturale, precum şi să realizeze integrarea socială veritabilă a acstor minorități. Intrumentul de bază prin care un cetățean alolingv poate să se afirme plenar în socitate este cunoaşterea limbii de stat. Această sarcină îi revine guvernului care trebuie să contribuie la „dezizolarea” şi „dezsegregarea” minorităților. În acelaşi timp, guvernarea trebuie să fie conştientă că orice schimbare poate genera rezistență, mai ales cînd există factori / forțe gata să obstrucționeze această schimbare. Politica de integrare trebuie să fie coordonată, corelată şi susținută cu / de liderii de opinie din aceste comuniți. Este necesară explicarea largă a avantajelor pe care le oferă o politică veritabilă de protejare a minorităților.

Bibliografie

1. Anghel E. Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile minorităților naționale: între deziderat şi realitate. // Minoritățile naționale şi relațiile interetnice. Tradiția europeană şi experiența noilor democrații pentru Moldova. – Iasi, Pan Europe, 2002, Vol. I, pp.10-15
2. Anghel E. Reprezentările identitare ale maselor în perioada de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), Chişinău, USM, nr.XXIV, 2004, pp.67-74
3. Concepția politicii naționale în Republica Moldova. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.1-5 din 1 ianuarie, 2004.
4. Cojocaru N. Prolema acomodării alolingvilor din Republica Moldova la mediul etnic autohton. - Chişinău: Tehnica Info, 2006.
5. Comunicat al Serviciul de Presă al Preşedintelui Republicii Moldova. 6 aprilie 2011. www.president.md/press.php?p=1&s=8313&lang=rom
6. Cubreacov V. Comrat. Primul 10 la română. 13 octombrie 2009. https://cubreacov.wordpress.com/tag/integrarea-minoritatilor/, consultat la 18 mai 2011

7. Cubreacov V. Despre limba română şi cea găgăuză cu guvernatorul Mihail Formuzal. 30 octombrie 2009. https://cubreacov.wordpress.com/tag/integrarea-minoritatilor/, consultat la 18 mai 2011.
8. Etnobarometru – Republica Moldova. Raport de prezentare a rezultatelor. - Chişinău, IMASinc, IPP, 2005
9. Genov N. Patterns of Interethnic Intergation. // Abteilung Soziologie. Helt 57, Berlin, 2007, p.9-10
10. Genov N. Potentials for Interetnic Integration and Disintegration. // Abteilung Soziologie. Helt 57, Berlin, 2007, p.34-39.
11. Golovin A.N. Press in the Interethnic Interactions: International comparative content-analysis. // Abteilung Soziologie. Helt 57, Berlin, 2007, p.24-33.
12. Kutsenko O. Monitoring of Events in the Interethnic Intas Project. // Abteilung Soziologie. Helt 57, Berlin, 2007, p.16-23.
13. Roth A. Prejudecata etnică şi specificul naţional. // Altera, nr.7, 1998.
14. Salat L. Politici de integrare a minorităţilor naţionale din România. Aspecte legale şi instituţionale într-o perspectivă comparată. - Cluj, Editura CRDE, 2008.
15. Isac M. Minorităţile naţionale din Republica Moldova gata să studieze limba română. // Karadeniz Press, 25 martie 2010. http://karadeniz-press.ro/kara/minoritatile-nationale-din-republica-moldova-gata-sa-studieze-limba-romana/, consultat la 18 mai 2011.
16. Morozan A. Minorităţile naţionale în Republica Moldova: starea şi problemele de integrare (analiza politologică). Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe politice. – Chişinău, USM, 2005.
17. Integrarea minorităţilor naţionale în Republica Moldova: necesităţi, priorităţi şi perspective de implimentare a unor programe de stat privind studierea limbii oficiale a statului. 25 martie 2010. www.bri.gov.md/index.php?pag=presa&opa=view&id=122&start=&1=
18. Saca V. Politica etnică în contextul dimensiunilor de interes: cazul Moldovei. // Minorităţile naţionale şi relaţiile interetnice. Tradiţia europeană şi experienţa noilor democraţii pentru Moldova. – Iasi, Pan Europe, 2002, Vol.I, pp.112-121.
19. Аникин Н.В. Проблемы этнической идентификации гагаузов Молдавии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. - Москва, 2009.
20. Жосан Т.И. Межэтнический консенсус в современной политике Республики Молдова. Национальные образы мира: единство – разнообразие - справедливость. Материалы научно-практической конференции. 22-23 октября 2003 г. – Кишинев, 2003, с.158-164.
21. Губогло М.Н. Русский язык в этнополитической истории гагаузов (вторая половина XX века). – Москва, 2004.

22. Neukirch C. Autonomy and Conflict Transformation: The Case of The Gagauz Territorial Autonomy in The Republic of Moldova. // Minority Governance in Europe, Budapest 2002 (Series on Ethnopolitics and Minority Issues, Vol.I, pp.23-105.

Prezentat la redactie
la 28 septembrie 2011

Recenzent – **Gheorghe RUSNAC**, doctor-habilitat în istorie, profesor, academician

COMPARTIMENTUL
BIBLIOGLOBUS & INFO

ПОСТ-РЕЛИЗ.
В Крыму завершила свою работу Международная конференция «Ровесники эпохи: размышляя о прошлом, выбираем будущее»

1991 год - рубежная дата, ставшая поводом для широкого обсуждения громадного спектра вопросов, касающихся глубоких геополитических, экономических, социальных, идейных перемен, связанных с распадом СССР.

Конференция **«Ровесники эпохи: размышляя о прошлом, выбираем будущее»** прошла в Ялте и была посвященная 20-летию событий, имеющих громадное значение в истории государств и народов и, по существу, открывших Новую эпоху развития Человечества,

Инициатива проведения конференции принадлежала Международной Лиге неправительственных организаций «Добрососедство» (Молдова), объединяющей неправительственные общественные организации более чем 12 стран мира. Соорганизаторами конференции стали Центр общественных технологий, Фонд развития международных связей «Добрососедство» (Россия), Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина и Восточноукраинский Фонд социальных исследований (Украина).

Предполагалось, что конференция по столь актуальной теме даст импульсы дальнейшему обсуждению вопросов постсоветского существования народов во всем евро-азиатском регионе, их нынешних взаимоотношений и дальнейших судеб, которым суждено и в будущем многократно переплетаться.

В обсуждении этих вопросов приняли участие известные политологи, социологи, историки и общественные деятели Армении, Беларуси, Грузии, Молдовы, России, Украины, специалисты из Западной Европы.

По итогам конференции её участниками принята Резолюция, в которой, в частности сказано, что в процессах социального управления, в регулировании жизни государств и их сообществ должно быть существенно повышено участие общественных сил, роль гражданского общества.

Участники конференции считают опасным усиливающийся отрыв государства от нужд общества, нарастающую поляризацию богатых и бедных слоев населения. По их мнению «будущее не за военно-политическими блоками стран, имеющими амбиции диктовать свою волю в мире, а за международным сотрудничеством, основанном на отношениях взаимоуважения, толерантности, учета интересов других стран и народов и иных па-

раметров, которые укладываются в универсальную общечеловеческую ценность – добрососедство»

Участники конференции призвали к широкой дискуссии по всему спектру проблем будущего и к совместной работе по утверждению принципов добрососедства между странами и народами.

Материалы конференции размещены на сайтах её участников, в том числе на сайте Международной неправительственной программы «Добрососедство» (www.dobrososedstvo.info) и портале «Добрососедство» (www.dobrososedstvo.org).

РЕЗЮМЕ
Международной конференции
«Ровесники эпохи: размышляя о прошлом, выбираем будущее»
Украина, Крым, сентябрь 2011 г.

Участники Международной конференции «Ровесники эпохи: размышляя о прошлом, выбираем будущее», приуроченной к 20-летию распада СССР и созданию новых независимых государств, проведенной под эгидой Международной Лиги неправительственных организаций «Добрососедство» (Молдова, г. Кишинев) и «Центра общественных технологий» (Россия, г. Москва) по итогам дискуссии пришли к следующим выводам.

Два десятилетия назад произошли события, которые не только кардинально изменили характер политической карты бывшего СССР и Центральной Европы, но и дали старт глубоким переменам в международном сообществе. Эти процессы идут весьма противоречиво, порой драматично и оказывают заметное влияние на весь строй международных отношений, социально-экономическое и политическое развитие стран и народов в различных регионах мира, на движение общественной мысли, на характер общения и взаимодействия народов.

Рубежной датой такой череды событий можно с уверенностью назвать денонсацию Договора о создании СССР и создание СНГ в декабре 1991 года.

Последующие события и проблемы, с которыми столкнулись в ходе реформ страны постсоветского пространства и другие государства, мировой финансово-экономический кризис 2008 года, кризис однополярной модели регулирования международных отношений, волна общественных потрясений в ряде государств Арабского мира и другие факты свидетельствуют о том, что цивилизационное развитие государств и народов мира, построение экономических систем и проектирование идейно-духовных моделей развития в нынешних условиях идет весьма сложно и противоречиво.

В этом контексте можно констатировать, что существенные параметры новой эпохи, находящейся в стадии становления, только еще предстоит идентифицировать и осмыслить, отделяя действительно новое от попыток сохранить и воспроизвести отжившие формы.

Оглядываясь на прошедшие 20 лет, можно отметить, что приметами новой эпохи являются значительные шаги по пути глобализации экономических, финансовых, информационных систем. В рамках международных организаций дают сбой механизмы согласования позиций по важнейшим вопросам совместного развития. Обострились конфликты в ходе осмысления фактов истории, что деструктивно влияет на процессы самоидентификации народов, на социальную и политическую стабильность в отдельных странах и мировом сообществе в целом.

В данном контексте постсоветские страны оказались перед сложными общественными вызовами. Сам факт рождения новых государств дал значительный импульс активности и инициативы их элит и общественно-политических сил. И это стало существенным фактором раскрытия многообразия реального устройства человеческого общества, заметно обогатило ландшафт экономических, социальных, культурных и иных практик.

По итогам 20 лет видятся следующие особенности будущего развития.

В общественной мысли утверждается идея, что многообразие все более будет являться неотъемлемым качеством развития человеческого сообщества.

Ход событий многократно подтверждает, что в процессах социального управления, в регулировании жизни государств и их сообществ должно быть существенно повышено участие общественных сил, роль гражданского общества. Востребованы новые формы политического участия общества в решении назревших проблем, а также контроля за государственными институтами со стороны гражданского общества.

К настоящему моменту в мировом сообществе создано множество политических, экономических и иных объединений, влияющих на регулирование международных и межгосударственных отношений. Назрела необходимость создания столь же влиятельных социальных институций, обеспечивающих более тесное взаимодействие структур гражданских обществ разных стран.

Представляется очевидным, что неолиберальные, как и иные модели, эффективно работающие в ряде регионов мира, не могут механически переноситься и применяться к народам и странам с иными историческими, духовными и культурными традициями. В частности, это касается таких общепризнанных цивилизационных ценностей, как толерантность к иным культурам и традициям, параметры и формы государственности, духовные ценности человека и др. В то же время следует признать, что абсолютиза-

ция самобытности, этнических и религиозных особенностей, попытки противопоставить их универсальным цивилизационным ценностям все чаще служат питательной почвой для конфликтов, являются очевидным тормозом экономического и социального развития, идут вразрез с принципами добрососедства.

Все более подвергается сомнению универсальность применения рыночных механизмов в экономических системах, а еще в большей мере – в общественной жизни, культуре, социально-духовной сфере.

Принципиальные изменения происходят в демографической структуре населения стран и территорий. Снижение рождаемости, высокая продолжительность жизни приводит к тому, что не только отдельные государства и народы, но и целые континенты имеют явную тенденцию к старению. В то же время в значительных регионах планеты происходит существенное омоложение населения. Эти факторы становятся серьезным дополнительным стимулом, питающим резкий рост миграции населения, что необходимо учитывать в социальной политике государств и общественных сил, ее согласования между странами.

Участники крымской конференции считают опасным усиливающийся отрыв государства от нужд общества, нарастающую поляризацию богатых и бедных слоев населения. В этой связи они отметили, что сегодня особенно актуально звучат слова князя М.С.Воронцова, одного из видных государственных деятелей России XIX века, внесшего огромный вклад в хозяйственное и культурное развитие Крыма: «Люди с властью и богатством должны так жить, чтобы другие прощали им эту власть и богатство».

Необходимо всемерно содействовать созданию механизмов социальной сопричастности и стимулирования богатых к решению острых общественных проблем. Важно, чтобы данный жизненный принцип стал практическим ориентиром для тех, кто концентрирует в своих руках значительные состояния и ресурсы. Таков, по мнению участников конференции, единственно верный путь неконфликтного, успешного развития человечества в современных условиях.

Разумеется, этим не исчерпывается перечень особенностей времени, в котором довелось жить современному поколению. Очевидно, что эти и другие проблемы нуждаются в глубоком научном осмыслении и широком общественном обсуждении.

При этом особо значимым является системное осмысление опыта новых государств, относительно поздно вступивших на путь самостоятельности и встречающих современные вызовы на стадии своего становления и развития.

Можно отметить – взаимодополняемость экономик постсоветских стран, исторически сложившаяся культурная и духовная близость их наро-

дов, многочисленные человеческие связи и т.д. являются не только объективной основой для равновесного и созидательного развития межгосударственных и международных отношений на постсоветском пространстве, но и позволяют сделать важные выводы, имеющие универсальный характер для иных стран в различных регионах мира:

- будущее за развитием регионального сотрудничества и интеграции в интересах как оптимального экономического и социального развития, так и культурного и духовного развития народов, живущих рядом;

- будущее не за военно-политическими блоками стран, имеющими амбиции диктовать свою волю в мире, а за международным сотрудничеством, основанном на отношениях взаимоуважения, толерантности, учета интересов других стран и народов и иных параметров, которые укладываются в универсальную общечеловеческую ценность – добрососедство.

При этом, на постсоветском пространстве объективно существуют все условия, чтобы этот регион мира стал площадкой, где будет действовать на благо народов и всей цивилизации новый, внеблоковый формат международных отношений – добрососедство. Инициативное и плодотворное взаимодействие общественных объединений, организаций, групп и других институтов гражданского общества может стать особо значимым фактором установления такого миропорядка.

- Участники конференции, Международная Лига неправительственных организаций «Добрососедство» исходят из того, что действительное разрешение имеющих место конфликтных ситуаций и противоречий как внутри государств, так и на международной арене необходимо искать на пути демократической делиберации, формируя мирные механизмы согласования и учета интересов.

- будущее принципиально зависит от изменения принципов и структуры взаимодействия с молодежью, от применения новых подходов к проблемам неконфликтной трансляции опыта от поколения к поколению, каждое из которых росло и формировалось в принципиально разных системах духовных и нравственных ценностей, разных системах координат жизненного целеполагания и действия.

Особенно сложно этот процесс идет сегодня, когда молодежь ориентирована на использование динамично развивающихся информационных технологий, а адаптация к ним старшего поколения весьма болезненна. Это также является отличительной особенностью новой эпохи.

Формирование молодежи в высоких нравственных и духовных стандартах общественного и личностного развития особенно важно в условиях потребительского нигилизма, отчуждения от высокой культуры, отсутствия социальных лифтов для значительных слоев молодежи и, как следствие, условий для самореализации. Современному обществу должно стать

очевидным, что в силу этих обстоятельств под сомнением оказывается сама возможность для новых поколений выбирать свое будущее, пригодное для созидания и развития.

Мы готовы всемерно содействовать благотворным процессам утверждения в обществе современных ценностей жизни, и призываем всех, кто разделяет эти устремления - ученых, общественных и политических деятелей, всех, кто не равнодушен к судьбе человечества, и особенно представителей молодого поколения, - к широкой дискуссии по всему спектру проблем будущего и к совместной работе по утверждению принципов добрососедства между странами и народами.

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.3 (LIV), 2011

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 10.11.2011. Formatul 70x100 $^1/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 50 ex.